

DI VERK FUN YITSHAK
LEYBUSH PERETS

Isaac Leib Peretz

*Permanent preservation of this book was made possible by
The Friends and Family of Ben Ami Kadish
in honor of
Ben Ami Kadish's 75th birthday*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די ווערק פון יצחק לייבוש פריץ. צוועלף בענד.
צוזאמענגעשטעלט אונטער דער רעדאקציע פון
דוד פינסקי

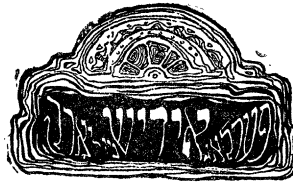
צווייטער באנד

ארויסגעגעבן פון פארלאג „אידיש“, ניו-יארק.

תר"פ—1920

י. ג. פרץ

בילדער און סקיצען

ארזיסנענעבען פון פארלאג „אידיש“, ניריארק.

Copyright 1920
by
JEWISH BOOK AGENCY, Inc.

בילדער און סקיצען

ריווע-בילדער

א.

פאָררעדע.

עס איז געוועזען אין סוף פון די גומע, און איז אנהויב פון די שלעכטע צייטען. אויפ'ן הימעל האָבען זיך געוויזען שוואַרצע כמאַרעס, נאָר עס האָט זיך געדאַכט, אז דער רוח — דער צייט־גייסט, מייז איד, — וועט זיי לייכט פאַרטרייבען. זיי וועלען ערנעץ אויסגייען זייער האַרץ אין אַ מדבר. אין אייראָפּאַס פּיז־גע־האַלטענעם וויינגאַרטען האָט דער ביטערער וואַרצל שוין געשפּאַל־טען די ערד, אַרויסגעשיקט זיינע שטעכעדיגע, שוין פאַר'ס'ט'ט'ט שפיצלעד, נאָר, אַט, אַט, טראַכט מען, דערזעהען עס די גערטנער און רייסען עס אויס מיט'ן וואַרצל... עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס ניינצענטע יאָרהונדערט האָט זיך אויף דער עלטער נאָר אַביסעל פאַרקיהלט, אַביסעל היץ געקריגען! עס זאָל זיך פון דעם מאַכען אַ שווערע קרענק, אַ שגעון, — דאָס האָט זיך קיינער נישט געריכט...

ווי ווייט איז פון אונז געוועזען דאמאָלט אַמעריקע! נישט איין איד האָט געקלערט, ווי אַזוי עס שמעהט דאָרט אַ שיסעל גריץ, אָדער — צי טראַגט מען דאָרטען די יארמולקעס אויף די פיס. פון ארץ־ישראל־אתרוגים האָט מען אַזוי זעלטען געהערט, ווי פון באַראַן הירש צי פון „הנדיב הידוע“...

די אסטראָנאָמיע באַרעכענט פריהער יעדע לָקווי־חמה, לָקווי־לָבנה; די פּסיכאָלאָגיע האָלט נישט אַזוי ווייט. דער וועלכט נשמה ווערט ראַפּטאָם פינסטער, דער גוף קריגט אַ מין קאַנוואַל־סיע — און נישט נאָר זי קאָן עס פאַראַויסזעהן, נאָר אפילו ווען

עס איז שוין געשעהען. איז זיך שווער צו גלויבען... איז עס נישט צום פארשטעהן...

אומרוהיג דאך איז מען שוין געוועזען. עס האבען זיך גע- שיט פון אלע זייטען בלבולים איבער בלבולים.

צווישען אנדערע זאכען איז געבליבען, אז מען דארף זיך בא- קענען מיט'ן געוועהנליכען וואָכעדיגען אידישען לעבען; זעהן, וואָס עס טוט זיך אין די קליינע שטעדטלעך; אויף וואָס מען האָפט, פון וואָס מען לעבט, וואָס מען טוט... וואָס עס זאָגט דאָס פאַלק?

ג.

ב ט ח ו ן .

מיין ערשטער אַרײַנפאַהר איז געוועזען טישאַװיץ. איד האב מיך אָפגעשטעלט ביי מיינעם אַ באַקאַנטען, ר' ברוך. ער האָט געשיקט נאָכ'ן שמש און עטליכע בעלי־בתים. וואַרטענדיג אויף זיי, בין איד געשטאַנען ביים פענסטער און באַטראַכט דעם מאַרק. דער מאַרק איז אַ גרויסער פיער־עק. אַרום, אויף אלע פיער זיי- טען, שטעהען פאַרשוואַרצטע, איינגעבויעגענע, געבויטע הייזער, טייל מיט שטרוי, מעהרסטענטיילס מיט שינדלען געדעקט.

סאַמע איינציגע שטאַקען, מיט ברייטע פאַרשעניעס אויף פוילע פאַרגעלטע באַלקען. אַרויסגערוקט פון פאַרשעניע שטעהען, נישט ווייט איינס פונ'ם אַנדערען, „פּשעקופּקעס“ איבער מולטערס מיט בייגעל, ברויט, אַרבעס, באַבעס און פאַרשידען אויבס. צוויי- שען די ווייבער איז אַ שטאַר גערודער! איד האָב אויף זיי, זעהט אויס, אַ שטאַרקען איינדרוק געמאַכט.

— האָב דיר אַ שוואַרץ יאָהר, — שרייט איינע, — טייט נישט מיט די פינגער, ער זעהט דאָך!
— האַלט ס'מויל!

די ווייבער ווייסען שוין, אז איד בין געקומען פאַרשרייבען; איינע גיט איבער דער צווייטער דעם סוד אַזוי שטיל, אז איד הער אין שטוב.

מען זאָגט: „דאָס איז ער טאַקע.“ פאַרט גוט, אז די אַרעמע

שאף האבען פאסטמוכער, וואָס האבען זיי אין זינען; פונדעסט
וועגען, „אז יענער פאסטמוך וועט נישט העלפען, איז —
בלאָמע!“ איינע קאן דערווייל נישט פארשמעהן, יענער פאסט-
מוך זאָל דארפען אזוינע שלוחים... דאָס איז אַ וואונק אויף מיין
געשוירען בערדעל און קורצע קליידער. אן אנדערע איז ליבעראַ-
לער און פאררופט זיך אויף אַ רופא: „הלמאי אַ רופא, זאגט זי,
איז אויך כלבו און פונדעסטוועגען...“

— דאָס איז עפעס אנדערש, אַ יחיד, אָבער אזוי, וועניג גוטע
אידען?...

זאלען זיי בעסער, מיינט אן אנדערע, אריינשיקען אַ פאך
הונדערט רובל; איד בין זיי מוחל דאָס שרייבען, זאָל מיין זוחו
נישט זיין קיין יענעראַל!

זיצענדיג ביים מיטל, בין איד געוועזען אַ רואח ואינו נראה:
פון גאָס האָט מען מיך נישט געזעהן, נאָר איד האָב געזעהן אַ
האַלבען מאַרק, דערווייל האָט מיין „בעלהבית“ אָפגעראַווענט,
אַפגעלעגט מלית און תפלין, גענומען אַביסעל בראַנפען און גע-
טרונקען צו מיר לחיים.

— לחיים טובים ולשלום! — ענטפער איד.

— גאָט זאָל געבען בעסערע צייטען, עס זאָל זיין פרנסה.
זוי מקנא בין איד מיין בעלהבית, איהם פעהלט נישט מעהר
נאָר פרנסה, ער גיט נאָר צו מיט גדלות:

— און עס וועט מו ז ע ז זיין פרנסה, עס איז דאָ אַ נאָט
אויף דער וועלט, גוטע אידען וועלען אויך נישט שווייגען...

איין האָק איהם איבער, און פרעג, פאָרוואָס אין זיינע איי-
גענע געשעפטען, כאַטש ער האָט במחון, כאַטש ער ווייסט גאָנץ
גוט, אַז „מאן דיהיב חיי יהיב מזונא“ (דער וואָס גיט לעבען, דער
גיט עסען), פונדעסטוועגען טוט ער זיינס, און האַנדעלט, און
שלאָפט גיט גאנצע נעכט, און קלערט אַליץ: מאַרגען, שפעטער.
אויפ'ס יאהר... קיום האָט אַ איד חתונה, קלערט ער שוין אויף
חתונה-קליידער פאָר אייניקלעך, און אַז עס קומט צום כ ל 5
ישראל, איז דער במחון שוין אזוי גרויס, אַז עס איז שוין איבעריג
צו טון די האַנט אין קאַלט וואַסער אַריין.

— עם איז, מאכט ער, גאר פשוט : כלי־ישראל איז שוין דעם
 רבנו של עולם'ס זאך, און ער האט זיינס איז זין... און, כביכול,
 עם זאך זיין שכחה פאר זיין כסא הכבוד, איז דא אזוינע, וואס
 דערמאנען... און, ווייטער דאס אייגענע... ווי לאנג קאן עס געד
 דויערען? עם מוז דאך אן עק נעמען: אדער בלויז הייב, אדער
 בלויז זכאי... דאס איז נישט פרנסה!

ג.

נאך געה!

איך האב איך פארגעסען צו דערצעהלען. אז דער רב פח
 שטערטעל האט נישט געוואלט, נישט קומען צו מיר, נישט מיר
 אויפגעמען ביי זיך. ער האט מיר געשיקט זאגען, אז עס איז נישט
 זיין זאך גאר, אז ער איז א שוואכער, לאיעליכס. אויסערדעם זיצט
 ער שוין א פאר וואכען איבער א הארבע שאלה פון בשר בחלב;
 און דער עיקר איז, אז ער איז ברוגז אויף קהל, ווייל מען וויל איהם
 נישט מוסיף זיין צוויי גילדען א וואך פרנסה.
 געקומען איז, על־כן, א דריי בעלי־בתים מיט צוויי שמשויב.
 איך הויב אן ביי מיין בעל־הבית.

ער האט נישט קיין ווייב, און פארענטפערט זיך באַלד:
 — ווי לאנג, מיינט איהר, איז זי, אונז צו לענגערע יאָהר,
 נפטר געוואָרען?

הכלל — אז אלמן; דריי אויסגעגעבענע זיהן, איין אויסגע
 געבענע טאכטער, צוויי אינגלעך און א מיידעל איז דער היים. דער
 ביי, בעט ער זיך, איך זאך פארשרייבען, אז אלע זיהן — אויסער
 דעם אינגסטען, וואס איז ערשט אלט פיער יאָהר און ביז ער וועט
 „שטעהן“, וועט נאך משיח קומען! — אז די רעשט זיהן האט
 יעדער זיין פעהלער!

אויסער די עלטערע, צוויי אויסגעגעבענע, זיהן, האב איך
 שוין געקענט די גאנצע משפחה. די אויסגעגעבענע טאכטער האט
 אין דעם אייגענעם הויז א געוועלבעל מיט טיטון, טאבאק, טיי און
 צוקער, ווי אויך שפייז; דאכט זיך, נאך סמאר און נאפט. איך

האָב באַלד אין דערפריה ביי איהר געקויפט צוקער. זי איז אַלט אַ יאָהר 25, אַ דאָר פנים, אַ לאַנגע, אונטערגעבויגענע נאָז, וואָס צעהלט איהר, דאָכט זיך, די פוילע שוואַרצע ציין אינ'ם האַלב' אַפּענעם מויל, אַ פּאָר בלאַנע-בלוי-שוואַרצע געפלאַצטע ליפּען — דער פּאָטער אויס' אַויג. די שוועסטער איהרע, אַ מיידעל, איז גאַנץ עהנליך צו איהר; זי האָט אַבער „בלה-חן“. דאָס פנים איז פּרישער, רויטליכער, די ציין — ווייסער, און אינגאַנצען נישט אַזוי צוויירען, נישט אַזוי אַפּגעלאָזט. אויך זעה איד ביידע אינג' לער, שעהנע אינגלעך; זיי האָבען געמוזט אין דער מאַמען אַרין געראַטען: רויטע בעקעלעך, חנ'זודיגע, פאַרשעמטע אייגעלעך... פול פּעדערען אין די געדעהטע שוואַרצע לעקלעך... נאָר מאַוס'ע תּנועות: זיי הויבען אַלע מאָל די פלייצעלעך, פאַרקרימען זיך. זיי טראָגען שינעטענע קאַפּאַטקעלעך. ברודיג, נאָר גאַנץ.

די מוטער אפנים איז נישט לאַנג געשטאַרבען, גענוג צייט גע' ווען צו פאַרברודיגען; וועניג — צו צורייסען... היינט — ווער האָט צייט צו זיי? די עלטערע שוועסטער האָט פיער קינדער, אַ מאַן אַ למדן און אַ געוועלבעל.. דאָס „בלה-מיידעל“ פיהרט די שענק; דער פּאָטער האָט קיין צייט נישט.

— וואָס איז אַ י ע ר געשעפט? — פּרעג איד איהם.

— פּראַצענט...

— ליכוע?

— ליכוע? ... עט...

— גלייך אַזוי? מען האָט וועניג מיט אונז צו טון...

— ווייסט איהר וואָס, — מאַכט ער, — נאָט איך אַוועק

אַלע מיינע שמאַטעס — וועקסלען, אַקטען, — אַלץ פאַר 25 פּראָ-

צענט. נאָר צאַהלט מיר אויס באַר! איד לעג אַוועק נישט נאָר

די ליכוע, אפילו די שענק! איד וואַלט ב א ד י אַוועקגע-

פּאַהרען קיין אַרץ-ישראל... אַבי געלט! אפּשר ווילט איהר, נאָט

איך אַ הרם-קוויטעל! איהר מיינט, אַז מיר האַלטען זיך אין דער

ליכוע... זי האַלט אונז. מען צאַהלט נישט, וואַקסט, דער חוב, וואָס

מעהר דער חוב וואַקסט; וועניגער ווערט איד ער, מעהר קבצן

ווער איד... אויף נאַמנות!

פאַר'ן אַרויסגעהן ווייטער פאַרשריבען, האָב איד נאָך ביי-

געוואוינט אַ קליינע סצענע. בשעת ווען איד האָב צונויפגעקלי-

בען מיינע כלים, פאפיר, בליישטיפט, פאפיראסען, האט ר' ברוד דערווייל אנגעשמירט פאר די קינדער, אין חדר אריין מיטצונעמען. צוויי שטיקלעך ברויט מיט פוטער, מיט א צולאג א שטישפארעק. — נאך געהט'ס! — מאכט ער; ער וויל זיי נישט האבען אין שענק. דער קלענערער יתום אין, אבער נישט צופרידען. ער הויבט אויף די פלייצעלעך און פארקרימט זיך צום וויינען. ער שעמט זיך אביסעל פאר מיר, ווארט, איך זאל ארויסגעהן; ער קאן זיך אבער נישט דערווארטען, און לאזט צרויס א געוויין: — נאך שטישפארעק, — וויל ער.

— די מאמע פלעגט מיר געבען צוויי!
די שוועסטער איז צוגעלאפען צו דער שאנק, זי האט ארויס-
געכאפט און געגעבען איהם נאך שטישפארעק.
— געה, — מאכט זי אויך, — נאך אסך ווייכער. איז די
ווערטער האט דער מוטערס קול געקלונגען. —

ד.

וואָס דאַרף אַ אידענע ?

מיר געהען פון הויז צו הויז, פון נומער איינס און. איך ווייס אַליין, וואו אידען און וואו נישט-אידען וואוינען, איך קוק נאך אין פענסטער אריין. פארגעלטע פענסטער איז א סימן פון „אתה בחרתנו“, בפרט נאך אויסגעהאקטע שויבען, פארטרעטענע מיט קיי שעלעך און זעק... פאר דאָס — בלומענטעפ און פארהאנגען זען נען סמנים מובהקים, אז דאָ וואוינט שוין אַזוינער, וואָס האָט נישט אזא פראַזע אויפ'ן דלֹת ווי יענע...

עס טרעפן זיך אויסנאָהמען... אַט וואוינט נישט אַ אַיד, נאָר אַ שטאַרקער שכור... אין פאַרקעהרט, — בלומען און פאַר-הענגלעך, נאָר דאָ לייענט מען שוין די „הצפירה“.

דעם ערנסטען איינדרוק מאַכט אויף מיר אַ גרויס, אַ הילי-צערען משונה הויז. עס איז גרעסער, נאָר שוואַרצער און ברודי-נער פאַר אַלע הייזער. די פאַציאָט האָט זיך שטאַרק אַריבערגע-בוינען, און קוקט אַרונטער אויף זיינס-גלייכען — אויך אַן אַלמע.

שווארצע חורבה, — אויף אן אלטע, אויסגעדרארטע, איינגעבויענע, ציטערדיגע אידענע, וואס דינגט זיך מיט איהר קונה — א צושויר בערטע געלע דינסט-מויד — איבער א צולאג צו א פונט זאלן.

דער שמש ווייזט מיר אויף דער אלטער: דאס איז „די בעל-הבית'טע פון הייז“. איך האב מיר פארוואונדערט; די אידענע איז צו ארעם פאר אזא הייז.

— דאס הייז, ערקלערט דער שמש, איז אייגענטליך נישט איהרס. זי האט נאר א זעקסטעל „דאזיוואציע“, אן אלמנה איז זי... נאר די יורשים, איהרע קינדער, וואוינען נישט הי, — הייסט זי בעל-הבית.

— וויפיעל מאכט דאס הייז?

— גארנישט.

— ווערט איז עס?

— א פופצעהן הונדערט רובל.

— און מאכט גארנישט?

— עס שטעהט לעדיג.

עס קומען מיר אויף די געדאנקען „יענע בחורים...“ מן הסתם ווארפט מען דא ציגעל אדער קארטאפעל.

— ניין, — זאגט דער שמש און שמייכלט, — פאראן אזויי

נע א נ ד ע ר ע צוויי הייזער, וואס מען וועט מוזען צו ל ע ג ע ; דא איז עפעס אנדערש: אין דעם הייז. פארשטעהט איהר, האט געוואוינט אמאל א דאקטאר; איז ער געשטארבען, און שוין שטעהט לעדיג ס'הייז!

— וואס איז, אויף א זאראזשליווע קראנקהייט?

— חס ושלום!

— וואס דען?

— עס האט פשוט נישט ווער צו וואוינען; ווער זאל וואוינען?

— ווי הייסט, ווער?

— טאקע ווער? ביי אונז האט יעדערער כמעט זיין נחלה.

ווער עס דינגט שוין א דירה, וויל נישט קיין באזונדערע שטוב צו פארהייצען. ביי אונז איז א מאדע, א קאמארניק (לאקאטאר) צאהלט עטליכע רובל א יאהר פאר אן עק שטוב מיט באהייצונג. ווער דארף אזוינע גרויסע שטיבער?

— נאר וואס האט מען געשטעלט אזא הייז?

— בא, — אַמאָל! היינט דאַרף מען נישט...
— נעבער!

— וואָס פאַר אַ נעבער? זי האָט אַ שטעל מיט זאַלץ, פאַר
דינט עטליכע רובל אַ וואָר, פון דעם צאָהלט זי אָפּ 28 רובל אַ
יאָהר פּאַדאַטעק פון הויז. פון דער רעשט לעבט זי... וואָס דאַרף
אַ אידענע? וואָס פעהלט איהר? תכריכים האָט זי שוין...
איך האָב נאָך אַמאָל אַ קוק געטאָן אויף דער אַלטיטשקער,
און עס האָט זיך מיר שוין געדאַכט, אז עס פעהלט איהר באמת
גאַרנישט. איהר גערונצעלטע הויט האָט מיר אפילו צוגעשמייר-
כעלט: וואָס דאַרף אַ אידענע?

ה.

נומער 42.

איך בין געגאַנגען פון הויז צו הויז לויט נומער, מיט אַ צע-
טעל אין דער האַנט. פון נומער 41 האָט מיר דאָך דער שמש
געפיהרט צו 43.

— און 42? — פרעג איך.

— אַט! — ווייזט ער מיר אויף אַ שטיק חורבה אין אַ שמאַל
געסעל צווישן איין־און דריי־און פיערציג.

— איינגעפאלען?

— איינגעלעגט, — ענטפערט דער שמש.

— פאַרוואָס?

— איבער אַ פייער־מויער.

איך האָב נישט פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט.

מיר זענען ביידע מיר געוועזן געהענדיג, און מיר האָבען
זיך געזעצט אויף אַ באַנק אין פּאַדשעניע. דער שמש פאַרצעהלט:
— פאַרשטעהט איהר, על פי דיניהם, אויב איין געבויט הויז
איז נישט גענוג ווייט אָפּגעטרעמען פון צווייטען. מוז מען אָפּ-
טיילען די דעכער מיט פייער־מויערען. ווי ווייט דער מהלך דאַרף
זיין, ווייט איך נישט; משפּטים בל ידעום, דאַכט זיך, מעהר ווי
ד' אמות. אַ פייער־מויער איז ביי זיי אַ סגולה פאַר אַ שרפה...

נו, דאס הייזעל האט אבער געשטעלט א קבצן גדול, ירוחם איוואנכי באווקער, א מלמד, האט ער נישט געקאנט מאכען קיין פייער-מויער.

— זיין נאנץ בויען, פראוודע, איז געוועזן אהן א יסוד. דער נאך, וועט איהר הערען, איז דערפון געווארען א דיו-תורה. ביי דער דיו-תורה, האט, עליה-שלום, זיין ווייב מלכה דערצהלט דברים כהויתו. ווי דער סדר עולם איז, אנגעהויבען מששת ימי בראשית, און אזוי אט אזוי איז געוועזן די מעשה:

מלכה האט מיט איהר מענדלען נישט גערעדט א יאהר פופ-צהן. זי איז בטבע א פארביסענע אידענע געוועזען. נישט אויס-גערעדט זאל עס זיין: א הויכע, א דארע, א שווארצע מיט א שפיציגע נאז ווי א האקען. זעלטען, אז עס איז איהר ארויס א ווארט פון מויל, כאטש פון פרנסה — א פשעקופקע! און מען האט נישט געדארפט! פון איהרס א קוק איז אויך שוין קיהל גע-ווארען אין הארץ. אלע פשעקופקעס האבען געציטערט פאר איהר אימת מות; זי האט שוין אזא אויג געהאט. פארשטעהט זיך, אז ירוחם האט זיך מחיה געוועזן מיט איהר שווייגען; ער פלעגט צו איהר אויך קיין ווארט נישט רעדען. אזוי שטילערהייט, זענען זיי דאך געבענשט געווארען מיט צוויי בנים זכרים און דריי מיידלעך. דאך דער יצירה-ע — א בעלי-בית צו ווערען, האט זיי ביידע רעדעוויג געמאכט. דער שמועס איז אזוי גענאנגען:

— מלכה! — זי ענטפערט נישט.

— מלכה? — זי שווייגט. ער מלכה'עט, און זי ריהרט זיך

נישט פון ארט.

ירוחם שטעלט זיך אבער אויף און גיט א געשריי:

— מלכה! איך וויל שטעלען א הויז!

מלכה האט שוין נישט אויסגעהאלטען, און אויפגעהויבען איין אויג און געעפענט דאס מויל. „איך האב געמיינט — פארצהלט זי — ער איז משוגע געווארען!“

און א שגעון איז עס באמת געוועזען. ער האט געהאט בירושה פון אן עלטער-זיידען דאס שטיקעל פלאץ, דאס שמאלע, וואס איהר האט געזעהן, און — קיין פחות משה פרוטה געלט. דעם ווייבס פאר טשוועקעס, וועלכע מען האט דערנאכטען פארקויפט פאר דריי-מאל ח"י זהובים, פלעגען זיין פארזעצט א נאנץ יאהר; אויסער

שבת זיומ טוב, ווען ירוחם האָט זי אַרויסגענומען אויף אַ חרם-קוויטעל.

אַז דער יצירהרע נעמט זיך אָבער צו הילף דעם כח הדמיון, איז „מי יעמוד“! „קוים שטעלט ער אויף אַ הויז, איז ער פאר-זאָרגט מיט אַלעם גוטען. אַ בטוח וועט ער זיין, וועט ער זיך באַרגען אויף אַ ציג און האַבען די מחיה אין דער היים. איין שטוב וועט ער פאַרדינגען אויף אַ שענק. און, אז גאָט, ב"ה, וועט העל-פען, וועט זי אַליין זיין שענקערין. און דער עיקר — די קינדער פאַרזאָרגט! די אינגלעך וועט ער סיי ווי סיי שיקען אין אַ ישיבה אַרײַן, די מיידלעך וועט ער געבען אַ שטר חצי זכר אויף דער נחלה, און — אז עק!

אי מיט וואָס מען וועט בויען? אויף דעם האָט ער געהאָט אַ גרייטען חשבון:

— אײַך בין — זאָגט ער — מלמד, איז דו — פּשעקופּקע, האַב'מיר דאָך צוויי פּרנסות; פון איין פּרנסה וועל'מיר לעבען און פון דער צווייטער — בויען.

— וואָס רעדסט דו, משונגע — ענטפּערט מלכה — מיט ביידע פּרנסות קומען מיר נישט אויס...

— אַזוי ווי מען נעמט זיך פאַר — זאָגט ער — אַזוי העלפּט גאָט, ב"ה. אַ והא ראייה — מאַכט ער — אָט זעה! נח מלמד, אונזער שכן, האָט אַ קראַנק ווייב, וואָס פאַרדינט נישט אַ דרייער, און ז ע ק ס קינדערלעך — זאַלען געזונט און שטאַרק זיין — און לעבט דאָך פון מלמדות אַליין.

— וואָס רעדסט דו, ער איז אַ גרויסער מלמד, סאמע גביר'ישע קינדער.

— פאַרוואָס, מיינסט דו, איז אַזוי? וואָס איז? ער קאָן בע-סער לערנען פאַר מיר? אודאי און אודאי נישט, נאָר אז גאָט ב"ה זעהט, אז ער האָט נישט מעהר ווי אַ י י פּרנסה ניט ער איהם אין איהר די שפע. און, אַ והא ראייה? זעה ווייטער! די שוואַרצע ברכה! אַן אלמנה, אויך מיט פינף קינדער, און איז נאָר אַ פּשע-קופּקע אַליין...

— וואָס רעדסט דו. פאַרריקט ביסט דו? יענע, הלואי אויף מיר געזאָגט, האָט אַ הוּ רב שטעקען אין עסק. אודאי אַ רובל דרייסיג...

— נישט דאס אבער איז דער עיקר, — גיט ער איהר צו פארשמעהן. — דער עיקר איז, אז איהר קאן אריינקומען די ברכה נאר אין די עפעל! דער „רכונו של עולם“ פיהרט די וועלט על פי דרך הטבע!

אויך רעדט ער איהר איין, אז מ'קאן אפשפארען פון אסך זאכען... מ'קאן זיך באגעהן...

און עס איז אזוי געבליבען. ירוחם האט זיך אפגעזאגט פון טאבאק-שמעקען, דאס נאנצע הויזגעזינד — פון זויער-מילך בפרט און פון וועטשערע בכלל, און מען האט געבויט!

געבויט האט מען יאהרענלאנג, נאָר אז עס איז געקומען צו דער פייער-מויער, איז מלכה געשטאנען אהן שחורה, ירוחם האט שוין קיין כח נישט געהאט צו לעבען, דער עלטסטער זוהן האט זיך געלאזט אויף דער מדינה, דאס אינגסטע איז געשטארבען, און דא פעהלט נאָר אַ מטמון — אַ רובל 40 אויף אַ פייער-מויער.

נ, וואס זאל מען טהון? מען האט געמאכט דעם כותב אין זמינע אין דער יד אריין, און — אריינגעצויגען זיך אהן אַ פייער-מויער!

ער האט זיך מיט נחת אריינגעצויגען. א נושאים-מאן איז ער, האט איהם די חברה געמאכט א חנוכת הבית. מען האט אויסגע-טרינקען, אהן גוזמא, אודאי א פאס ביער, אהין בראנפען און ראזשינקע-זויין. עס איז געוועזען א שמחה, א גדולה.

נאָר די שמחה האט נישט לאנג געדויערט. עפעס א בעל-הבית האט זיך צוקריגט מיט ירוחם'ס א שכן, מיט נח מלמד. דער נח מלמד איז אמאל א גרויסער בעל-הבית געוועזען, א גביר עצום! אהין דער נחלה, ביי וועלכער ער איז געבליבען, האט ער פארמאגט שעהנע עטליכע מאות; דערצו האט ער געפיהרט א מסחר מיט האניג. שפעטער, אז עס איז ביי אונז געוועזען דאס מחלוקת איבער'ן ליטווישען רב, האט מען איהם דעם זוהן גע-מסר'ט (ער דינט ער היום מיט א לונגע-פעהלער אין פאלק), און ער אליין איז אריינגעפאלען אין א פראצעס פאר אונטערלעגען דעם רב. א רציחה איז זאמע דאמאלט געוועזען. מיט „אויסזאגען“ איז מען שוין געוואוינט. אבער אונטערשפארען א

היזו פון אלע זייטען, און אונטערצינדען איז טאקע ריזיח'שדיג...
 צי ער האט געשטעקט דערינען צי ניין, נאר דער פראצעס און
 דער זוחן האבען איהם בדיף הדל געמאכט, און ער איז מלמד געד
 ווארען. אלס פרישגעבאקענער מלמד האט ער וועניג דרדראץ געד
 האט פאר בעלי-בתים, האט זיך איינער באליידיגט, ארויסגענומען
 זיין בן און אריינגעגעבען צו ירוחם'ן איז חדר.

נח'ן האט די מעשה פארדראסען, א „חברה-מאן“ איז ער פון
 לאנג, איז פארוואס פלעגט ער אפליגען טעג און נעכט, א מויל מיט
 א פען האט ער. נו — איז די מעשה מיט דער פייער-מויער
 ארויסגעשוואומען, און עס איז אראפגעקומען דער סטארשי-
 סטראזשניק.

נאר דערווייל האט נח חרטה געהאט! ער אליין האט זיך געד
 מיהט! מען האט אנגעהאנגען אן דער דיעלע א מטבע, איז זי צו
 ריק פארזונקען געווארען.

עס וואלט שוין ווייטער גוט געוועזען, מאכט זיך אבער א
 מעשה מיט תכלת, אז ירוחם איז א ראדזשינער און טוט אן בלויע
 ציצית, איז נח א פארברענטער בעלזער און שרייט געוואלד! א
 ווארט צו א ווארט, די פייער-מויער איז ווייטער ארויס, עס איז
 שוין א דיעלע איז סאגד.

מען האט געלאזט א „וויראק זאמטשני“, דער סאגד האט גע-
 פסק'ט, אז ירוחם זאל במשך א חדש מאכען א פייער-מויער, און
 אויב נישט — זאל מען איהם צולעגען דאס הייזעל.

קיין דרייער איז נישט געוועזען, אצינד האט שוין נח קיין חרטה
 נישט געהאט — (דאס מחלוקת האט ערשט רעכט געברענט) —
 און האט נישט געוואלט ענטפערען א גוט ווארט. ירוחם האט איהם
 גערופען צום רב; נח האט אויסגעפאטשט דעם שמש.

אז מלכה האט געזעהן, אז עס איז כלה כל הקיץ, האט זי
 אנגעכאפט נח'ן, אינמיטען גאס ביים פארקאלנער, און געשלעפט
 ווי א הורג אריין צום רב. עס איז אפילו געוועזען א פולער מארק
 מיט בעלזער, נאר ווער וועט צוגעהן צו א אידענע? ... „גברא דנשי
 קטלוהו לית דין ולית דין“*. נח'ס ווייב איז נאכגעגאנגען און

(* א מאנספערוואן, וואס ווייבער האבען גע'הרג'עט. האט קיין געד
 ריכט און קיין דיכטער.

געשאַלטען מיט טויטע קללות, צוגעהן האָט זי מורא! ... ביים רב
האָט מלכה פארצעהלט די מעשה מהחל ועד כלה: זי פארלאנגט,
אַז נח זאל מאכען, אָדער עס זאל זיין אַ פייער-מויער, אָדער די
דיעלע זאל ווייטער איינגעזונקען ווערען! ...
אונזער רבי'ל האָט געוואוסט, אז וועמען ער וועט דאָ צור
פסק'ענען, וועט דער צווייטער צד חסידים נעמען זיך צו איהם,
האָט ער זיך אויסגעדריעהט ווי אַ איד אַ למדן. ער קאָן נישט
פסק'ענען! ... גרמא בנוזקין! ... בע... מע... קיין פשרה קאָן נישט זיין
און האָט אָפגעשיקט די צדדים צו די רביים.
נו, „התובע הולך אחרי הנתבע“, נח איז באשטאָנען, ירוחם—
פאר אין ברירה; און אזוי האָבען זיך ביידע אַראָפגעכאַפט קיין
בעלז.

איידער ירוחם איז אוועקגעפאהרען, האָט ער איבערגעלאָזט
זיינס אַ שוואַגער אַ דאווערענאַסט, מיט עטליכע רובל, וואָס ער
האָט צוזאַמענגעבאָרגט (און געבאָרגט האָט מען איהם פאר
רחמנות), ער זאל מאכען דערווייל אַן אָפאָזיציע.
עס איז אבער אַלץ געגאַנגען שלים-שליים-מזל. דער שוואַגער
האָט די פאַר רובל אויפגעגעסען, צי, ווי ער זאָגט, פארלוירען...
מלכה איז פאר גרויס צרות קראַנק געוואָרען! ... ביים רבי'ן האָט
אפילו ירוחם געוואונען אַ „פייער-מויער“ מיט „הוצאות“, נאָר צור
ריקצואוועגס האָט מען ביידע, נח'ן מיט ירוחם'ן, געכאַפט אויף
דער גרענעץ, און אַהיים געפיהרט מיט'ן עטאָפּ.
אַז מען האָט ירוחם'ן געברענגט, איז שוין מלכה געוועזען
אויפ'ן עלם אמת, און דאָס הייזעל — צואוואָרפען.

ו.

דער משכיל.

און מיינט נישט, אַז איז טישאוויץ עקט זיך די וועלט! עס איז
דאָ אַ משכיל אודר. און אַן אמת'ער משכיל, אַ פאַרציטיישער. אַ

מעגש אין די מיטעלע יאהרען, נישט שטודירט, נישט געלעזען, אהן ביכער, אהן צייטונגען אפילו, מיט איין ווארט א משכיל פון דער לופט.

ער גאלט נישט די בארד; אין טישאוויץ איז מען יוצא מיט אונטערשערען, נאר מען זאגט, אז „ער איז מסכל בשערו אפילו עשרת ימי תשובה!“ דייטש געהט ער אויך נישט, דער פעלדשער איז טישאוויץ געהט אויך נישט דייטש, איז אויך א איד איז א לאנגער קאפאטע מיט פאות!

אונזער משכיל איז יוצא מיט שטיוועל־פיצען, און א שווארץ סטענעלע אויפ'ן האלז. ער האט שירים פון פאות, פאר דאס טראגט ער א קאנטיג קאשקעטעל. „פראסטע,“ (זאגט מען) וישמן ישורן ויבעט; „עס געהט איהם זעהר שוואויל, א שארף געוועלכ; אינגאנצען, אימשיינס געזאגט, דריי קינדערלעך, וואס פעהלט איהם? איז ער א משכיל!“

מיט וואס ער איז א משכיל, איז שווער געוועזען געוואר צו ווערען. עס איז גענוג, אז מען ווייסט, אז ער איז א משכיל; די גאנצע שטאָרט זאגט, אז ער איז א משכיל, ער אליין איז א ויך מודה. דער עיקר זענען זיינע „ווערטלעך“, ער רעדט „על השם ועל משיחו“.

לויט איד בין דערנאך געוואר געווארען, האט דער משכיל מיד אויך פאר א משכיל גערעכענט, און זיכער געוועזען, אז איד וועל ביי איהם איינשמעהן, על כל פנים ביי איהם „שרייבען“ צום ערשטען.

— צו אזא זאך, — האט ער געזאגט, — דארף מען האבען מענשען מיט קעפ. מיט אייד, פערד, וועט ער עפעס מאכען? און אז דער בארג איז נישט געקומען צו מחמד'ן, ווייל ער האט פשוט נישט געוואוסט פון איהם, איז מחמד געגאנגען צום בארג.

געטראפען האט ער מיד ביי אז אלמנה איז שטוב. אריינגע-פאלען איז ער מיט'ן רשע'ס שאלה פון דער הגדה — מיט'ן: מה העבודה הזאת לכם?

— מאי פאניע — וואס מאכט איהר עפעס דא?

— וואו דא? — פרעג איד.

— איהר מיינט, אפנים, נאר, אז איד בין פון אונטער'ן אור

ווען! אז מען וואוינט אין טישאָוויץ, איז מען שוין קיין מענש נישט, ווייסט מען שוין נישט, וואָס אויף דער וועלט טוט זיך? איהר ווייסט: „עם לבן גרתי“, איר וואויז טאָקע דא, נאָר אַ נאָז האָב איר!

— און אז איהר האָט אַ נאָז און ווייסט, וואָס אויף דער וועלט טוט זיך, נאָר וואָס פרענט איהר?

דער שמש האָט אויפגעשפיצט די אויערען. דאָס אייגענע האָבען געטאָן די עטליכע לעדינגעהערס, וואָס זענען מיר נאָכגע-גאַנגען טריט-ביי-טריט. אויף זייער פנים איז אויסגעגאַסען אַ ווילדע הנהא, אויפ'ן שטערן — דער פּסוק: „יקומו נא הנערים... לאָמיר זעהן, ווי צוויי משכילים באַדיען זיך!“

— וואָס טויג מיר דאָרט, — מאַכט דער משכיל גערייצט, — חוק־שמויעק! מיין צונג איז אויך נישט קיין פּאָדעשווע! און פאר וועמען האָב איר מיר דא צוצופיהרען, פאר טישאָוויצער חמורים? זעהט נאָר די בידליאַקעס!

איר בין איז אַ פארלעגענהייט. אַננעמען פאר טישאָוויץ קאָן איר מיר נישט, ווייל די טישאָוויצער בעלי-בתים, אין פענסטער און אין טיר, האָבען גאַנץ אַנגענעהם געשמיכעלט. — נאָר, זאָגט מיר, וואָס איז דאָס אַזוינס? דאָס פאַרשרייבען!

— סטאַטיסטיק!

— סטאַטיסטיק־שמיסטיק! מיר האָבען שוין געהערט אַזוינס! נאָר נאָר וואָס טויג עס?

איר האָב געזאָגט, נישט איהם, אייגענטליך, נאָר טישאָווי צער קהל; זאָלען זיי האָבען אַ באגריף פון דער סטאַטיסטיק.

— האָ! האָ! האָ! — צולאַכט זיך געדיכט און גראָב דער משכיל, — דאָס וועט איהר איינרעדען טישאָוויצער חמורים, נישט מיר! פאַרוואָס פאַרשרייבט איהר, ווי מען וואוינט: מיט אַ פּאָד-לאָגע, אָהן אַ פּאָדלאָגע? וואָס געהט אייך אַז, אַז איינער וואוינט אָהן אַ פּאָדלאָגע? האָ?

עס געהט אין דעם, פאַרזעהל איר איהם, אז מען וויל אויס-ווייזען, ווי אַרעם אירען זענען; מען מיינט...

— מען מיינט גאָרנישט, — האַקט ער מיר איבער, נאָר — זאָל זיין אַזוי! וואָס דאַרף מען אַבער וויסען אַקוראַט, וויפיעל

אינגלעך און וויפיעל מיידלעך? און — ווי אלט יעדעס איז? און
אלע קרענק, וואס איהר פארשרייבט!

— מען איז אונז חשה, אז מיר דינען נישט אין מיליטער;
די ביכער, ווייסט איהר אודאי, זענען נישט ריכטיג, ווילען מיר
אויסווייזען...

— נו, אויך רעכט, למשל... איך בין אויך דערווייל מודה...
אבער — פאטענטען? נאך וואס פארשרייבט איהר, ווער עס
האט? און פאר וויפיעל?

— אויסצאווייזען, אז אידען —

דער משכיל לאזט מיר אבער נישט ענדיגען.

— איהר דערזעהלט מיר נישט קיין באבער-מעשיות; דער
ווייל וועט מען געוואר ווערען, אז איינער און דער צווייטער האט
א קלענערען פאטענט, וועט מען איהם שטעלען א חופה!

קיים ער האט עס ארויסגעזאגט, איז ראפטאם דער עולם פון
פענסטער נעלם געווארען. דער שמש פון מיר האט זיך אפגע-
טראגען, און דער משכיל, וואס האט גארנישט אזוי שלעכט גע-
מיינט, איז געבליבען ווי פארשטיינערט.

דער עולם האט מורא געקריגען. אין א פאר שעה ארום האט
שוין גאנץ מיטשאוויץ מיט מיר געקלונגען. מען האט מיך שוין חשד
געוועזען, אז איך בין א געשיקטער פון דער אקציו. א קשיא אויף
א מעשה, די אקציו ווייסט, אז א איד וועט בעסער געוואר ווערען
אלע סודות!

איך האב מיר ארומגעדערהט אין מארק שוין איינער אליין,
דאס שטערטעל האלט זיך פון מיר פון ווייטען. איין משכיל איז
מיר נאכגעגאנגען טרוט-ביי-טריט. ער האט געוואלט מיט מיר רע-
דען. נאך ער איז מיר שרעקליך נמאס געווארען, איך האב אויף
זיין פרזופה נישט געקאנט קוקען.

און די פנימ'ער אין גאס ווערען ערנסטער און פינסטערער,
איך הויב שוין אן קלערען וועגען פלטה-מאכען. מען קוקט אויף
מיר צופיעל פון דער זייט, מען סוד'עט זיך צו פיעל!

עס איז מיר איינגעפאלען צו מאכען נאך די לעצטע פראוון.
איך האב מיר דערמאנט, אז דער היינטיגער מיטשאוויצער רב איז
אמאל ביי אונז דין געוועזען, ער וועט מיר דערקענען, על כל פנים

ערות זאגען, אז איד בין נישט דאס, וואס מען מיינט!
 — וואו וואוינט דער רב? — פרעג איד דעם משכיל.
 ער דערפרעהט זיך און ענטפערט:
 — קומט, איד וועל אייך פיהרען!

2.

דער מישאָוויצער רב.

ווער עס האָט נישט דעם מישאָוויצער רב'ס שלאָפראַק גע-
 זעהן, וועט קיינמאָל נישט וויסען די סבה, פאַרוואָס די רבי'ציון,
 זיין דריט ווייב, א אידענע קיים אין די מיטעלע יאהרען, טראַגט
 שוין אַ פאַר גרויסע ברילען אויף דער נאָז. דער שלאָפראַק זעהט
 אויס ווי פון איינציגע פעדים געלאַטעט.
 — נאָך 2 גילדען אַ וואָך, — באַקלאַנט זיך דער רב, — ווען
 די שטאַדט ניט מיר, וואַלט איד געקאָנט שוין דורכקומען; אַזוי
 איז נאָר ביטער! נאָר איד וועל מיינס אויספיהרען... אַהן אַ דורך
 תורה קאָנען זיי זיך נאָך באַגעהן, אויף דעם האַכען זיי גוטע איד
 דען און... סאַנדעס; „טעפעל — לעפעל“ פסק'ענט א ליאדע מלמה,
 שאַלד'נשים; עס איז דאָך נאָריש, דאָס קאָן מען נישט מ ח מ י ץ
 זיין! אַבער אויספיהרען וועל איד. איד וואַרט נאָר אויף דער
 קלפי! אַהן אַ רב וועלען זיי קיין קלפי נישט מאַכען! לאַמיד זעהן
 אַ שטאַדט, קיין עינייהרע, איין עיר ואם בישראל, אַהן גבאים!
 און, וועט דאָס אויך נישט העלפען, וועל איד נישט פרוואווען די
 חלפים.. איד האָב זיי גוט אין דער האַנט!
 עס איז שווער געוועזען דעם רב אַראַפצופיהרען פון זיינע
 אייגענע צרות. דאָך אז דער משכיל האָט איהם צוגעזאָגט, זיך צו
 ס ט א ר ע ן פאַר איהם ביי קהל, צו פועל'ן די הוספה, — האַט
 ער אונז געבעטען זיצען, און אייסגעהערט, אין וואָס עס געהט.
 — נאָרישיקייטען! — מאַכט ער, — איד קען דיר! זאָג זיי,
 די שומים, אז איד קען דיר.
 — זיי אַנטלויפען פון מיר!
 — עט, אַנטלויפען! וואָס הייסט אַנטלויפען! ווער אַנטלוי-

פען? נאך וואס? נאך מילא, אז דו זאגסט: אנטלויפען! וועל איך אליין מיט דיר אראפגעהן.

— אין וואס וועסט דו געהן? — רופט זיך אפ א ווייבעריש קול פון אונטער'ן אויווען.

— גיב טאקע אהער די קאפאטע! — ענטפערט דער רב.

— געבען? איך האב זי ערשט צוטערענט!

— מילא, — מאכט דער רב, — אויך נישט קיין אומגליק.

חס ושלום! וועלען מיר מארגען געהן.

איך ניב איהם צו פארשטעהן, אז עס איז ערשט מיטאגנצייט.

אז עס איז מיר א שאד דער טאג.

— נו, וואס זשע זאל איך טון? — פרעגט דער רב און

פארלעגט די הענט, — פונקט האט די רבי'צין זיך גענומען צו

מיין קאפטאן...

— רופט זיי ארויף אהער!

— רופען איז א קלייניגקייט, אויך אן עסק! נאך ווער וועט

קומען? מען וועט מיר הערען: ווי דעם רב! אפשר בעסער אראפ-
געהן אין שלאפראק?

— עס פאסט נישט, רבי, — רופט זיך אן דער משכיל, —

דער סטראזשניק געהט ארום אין גאס!

— פון מיינטוועגען, — זאגט דער רב, — איך וואלט גע-

נאנגען; זאגט איהר: ניין, איז ניין.

עס בלייבט דערביי, מיר זאלען אלע דריי ארויפרופען דעם

עולם פון גאס דורכ'ן פענסטער. מיט'ן פענסטער-עפענען איז

אבער נישט לייכט צוגעגאנגען. מען האט עס שוין א יאהר פופ-

צעהן נישט געעפענט. די שויבען זענען דורכגעברענט פון דער

זון, דער קיט איז אויסגעדארט, און די שויבען ציטערען ביי יעדען

טריט איבער דער פאדלאגע. די קוואטירען זענען געלעכערט פון

האלץ-ווערים, צוגעקלעפט נאך מיט'ן ראסט (זשאווער) צו דער

וואנט, עס איז נאך א ספק, אויב זיי האבען זאוויאסען.

עס איז אונז דאך געראטען, מיר האבען איין זייט געעפענט,

דערנאך די ציווייטע און אהן א שאדען. דער רב האט זיך אנדער-

געשטעלט אין דער מיט, איך און דער משכיל פון ביידע זייטען.

און מיר אלע דריי רופען.

דער מארק איז פול מיט מענשען. אין א פאר מינוט ארום.
איז שוין געוועזען אן עולם אין שטוב.

— רבותים, — מאכט צו זיי דער רב, — א י ד קען דעם
מ ע נ ש...

— מען וועט נישט שרייבען! — האבען זיך אנגערופען
עטליכע קולות צוזאמען.

דער רב פארלירט באלד דעם קוראזש.
— נישט! — נישט! — מאכט ער שטייל. דער משכיל איז
אבער דערווייל ארויף אויפ'ן טיש און רופט:

— חמורים! מען מוז שרייבען! דער טובת הכלל פארלאנגט
עס!

„לטובת הכלל“, לייגט ער, אז ער האט מיט מיר „איבערנע-
רעדט שוין דאס גאנצע פשט'ל“, אז עס איז נישט ווי ער האט
„קאטאוועס געטריבען“, אז איר האב איהם אפילו געוויזען בריעה
פון רבנים!

— פון וועלכע רבנים? — רופט מען פון אלע זייטען.
— פון פארזעך רב, — האט דער משכיל ווייטער געשפונען
אויפ'ן הויכען קול, — פון פארזעך רב — (קיון אנדערער פאסט
איהם נישט), פון לאנדאנער...

— אידען, אהיים! — האט איהם עמיץ איבערגעהאקט, —
נישט אונזערע לייט!

און דער עולם האט זיך אנגעהויבען ארויסצושיטען אזוי געד-
שווינד, ווי ער איז אנגעקומען. געבליבען זענען מיר דריי און—
דער שמש, וואס האט זיך צוגערוקט צו מיר —

— שענקט מיר עפעס, — מאכט ער, — פאר'ן טאג.
איד האב איהם געגעבען עטליכע צעהנערלעך. ער האט נישט
איבערגעצעהלט, אריינגעווארפען איז קעשענע, און, נישט געזע-
גענט זיך, אוועקגעגאנגען.

— וואס זאגט א י ה ר, רבי? — פרעג איד דעם רב.
— איד ווייס? איד האב שטארק — שטארק מורא — עס
זאל מ י ר נישט שאמען...
— איד?

— וועמען דען? דיר? זעהסט דו אז עסק! וועסט דו נישט
מאכען די סטאטיסטיק, וועט מען זיך באגעהן אהן איהר... כי

הנה לי ינום ולא יישן שומר ישראל! ... איך מײן די שני זהובים
א וואָרד!

די רבי'צין מיט די גרויסע ברילען איז דערווייל אפיר פון
הינטער'ן אויווען:

— איך האָב דיר לאנג געזאָגט, — מאַכט זי, — דו זאָלסט
זיך נישט אַרײַנמישען אין קהל'ס זאַכען, נאָר דו פאַלגסט דען מיך?
ווי קומט אַ זױנס צו אַ רב, דיין דאָגה — קהל?
— נו, שטיל שוױך, רבי'צין, שטילער, — ענטפערט ער איהר
ווייד, — זעהסט דאָר, איך בין שוין אַזוי, איך האָב אַ ווייך
האַרץ, עס באַריהרט מיך — נאָר אַ שאַד די צוויי גילדען אַ וואָרד!

ח.

דערצעהלטע מעשיות.

„אַבל וחפוי ראשׁ“ בין איך אַראַפּגעגאַנגען פון רב מיט'ן
משכיל צוזאַמען אין גאַס אַרײַן. מיר טרעפּען דאָר דעם שמש
אויפ'ן וועג און דער פאַרזיכערט, אַז, ווי איהם זעהט אויס, וועט
מען קאָנען מאַרגען ווייטער שרייבען.

דעם גאַנצען „טאַראַראַם“ האָבען אָנגעמאַכט צוויי אָפּגעקומע-
נע בעלי־בתיים, וואָס זענען היינט, פאַר גרויס דהקות נעבעך: איי-
נער אַ טרפּה'נער שענקער און דער צווייטער אַ פּערדס-
הענדלער...

דער משכיל, פון זיין זייט, זאָגט מיר צו צווישען מנחה
זמעריב איבערצושמועסען „דאָס פּשט'ל“ מיט'ן עולם. און —
„הייסט זיין נאָמען נישט שמערעל“ (אַזאָ נאָמען האָט אַ משכיל
אין טישאָוויץ!) אויב ער וועט נישט „איבערקעהרען דאָס
שמערעל“.

— זיי מעגען זיך — זאָגט ער — אויף די קעפּ שטעלען, און
שרייבען מוז מען! הפה שאסר הפה שהתיר!

גוט כאַטש, דער משכיל האָט אין אַ חרד געלערענט; אויף
דער גרויסער וועלט טרעפּען זיך נאָך אַנדערע משכילים. —
איך געה צוריק אויף דער סטאַנציע; דער שמש געהט מיט.

ביי מיין בעל־הבית דעם אלמן איז נאך א מנין געוועזען. צוויי
שען מנחה ומעריב האט מען אָנגעהויבען רעדען פון פאליטיק, נאך
מעריב איז מען אראָפ אויף אידען! דער רוב איז שרעקליך אפֿ־
טימיסטיש. ערשטענס מיינט מען נישט זיך, צווייטענס וועט
מען זיך מיט „יענקלען“, נישט קיין עצה געבען; שכל האט ער!
דריטענס, געהט עס ווי אַ רעדעל, אַביסעל ארויף אַביסעל אראָפּ,
פיערטענס — וועט גאָט העלפען, פינפטענס — וועלען גוטע אי־
דען נישט דערלאָזען.

דאָס אלטע ליעדעל!

— גלויבט מיר — שפּרינגט אַרויס איינער מיט פליהענדיגע
קליינע אויגעלעך אונטער א קורצען שטערן, — גלויבט מיר, אַז
ווען עס זאָל זיין אהרות צווישען אלע גוטע אידען, זיי זאָלען זיך
האַלטען איינס, טאקע ידאחות און אויפהערען צו זאָגען תחנון,
וואָלט משיח געמוזט קומען.

— דער קאָזניצער ז"ל האָט דאָך אויפגעהערט, — פרעגט

איינער.

— איין שוואַלב, — ענטפערט דער יונגערמאן, — מאַכט קיין
זומער נישט. ווער שמועסט, זיי זאָלען אַרויסגעבען אַן אסור אויף
כלל ישראל!

אַמאָל מוז מען זיך אַגעגען שטעלען! איינשפּאַרען זיך!
— ווען זיי גיבען אַרויס אַן אסור — שפעט עמיץ און וואַרפט
אויף מיר אַן אויג, — וואָלטען די אפיקורסים אָנגעהויבען באַדיי
דאָזיגע אַבי צו זאָגען תחנון! אַבי משיח זאָל נישט קומען!
דער עולם שמייכעלט.

— וואָס קומט אָבער אַרויס — מיינט אַן אַנדערער — אַז

די גרויסע האַלטען זיך נישט צוזאַמען...

דער עולם האָט אָפּגעקערעכצט.

געוויס האָט זיך יעדערער דערמאנט, וויפיעל פעטש ער האָט
שוין געקריגען, וויפיעל צרות ער האָט שוין געהאַט דורך דעם נישט
ביינאַנד האַלטען. און דער בעסטער סימן, אַז טישאָוויץ האָט
שטאַרק געליטען פון מחלוקת, איז דאָס, וואָס פון דעם רעדען איז
שוין נישט אַרויסגעקומען קיין זכות וועגען דעם, ווער עס איז
שולדיג, פאַרוואָס עס איז קיין שלום נישט דאָ צווישען די גרויסע.
מען האָט מורא פאַר אַ ניי מחלוקת.

איך האָב מיר אָנגערופען, אָ? אינ'ם מחלוקת איז מעהר שול'דיג דער דלות. עס איז נישטאָ מיט וואָס צו האַנדלען, מען געהט לעדיג, זוכט מען זיך געשעפטען, זוכט מען נאָר עברות, פיהרט מען וכוחים, א וואו ראייה: אין גרעסערע שטערט, וואו יעדערער איז פארנומען מיט זיינע געשעפטען, איז שטיל.

— עס זאל עמיץ — מיין איד — אריינווארפען אין טישאך ווייז א פאָר טויענט רובל, וואָלט מען פארגעסען אָן די אַלע זאכען. — א גרויסע זאך עשירות, — רופט זיך אָן איינער, — איד זאל געוועזען האבען אט אזוי גרויס, א נאָגעל שכל, וואָלט איד היינט גאנץ טישאוויץ אריינגעשטעקט אין בוזעם... עס האָט זיך אין איין האָר געווענדט; איד האָב נאָר געדאַרפט וועלען. — אמת, אמת! — האָט מען מעיד געוועזען אין אַלע זיי מען, — אמת, א מעשה שהיה —

— מילא, המפורסם אין צריך ראייה. דער איד, וואָס עס האָט איהם נאָר געפעהלט, א נאָגעל שכל" אָדער א פיצעלע רצון, נתעשר צו ווערען, האָט אויסגעזעהן ווי דער דלות אַליין: דאָר, געלב, צוואמענגעצויגען, אויסגעוויינט, און איז א קאפאָטע, וואָס האָט נאָר איז טישאוויצער רב'ס שלאָפראַק איהר גלייכען געהאָט.

אויף דעם איז אָנגעקומען דער משכיל. — נאַטירליך! — האָט ער זיך צולאכט. — ר' אליה — לאַכט ער — איהר האָט אוראיי דאָס גרויסע געווינט אַ שעה פאַר'ן ציהען פאַרקויפט. — זעה נאָר זיין לצנות, — מאַכט דער ר' אליה, גלייך ער געדענקט נישט די מעשה. —

— אזוי לאנג קרענקט מיר נישט מיין קאָפּ — שווערט דער משכיל, — ווי לאנג איד האָב שוין פארגעסען, אויב איד האָב אַמאָל געהערט די ליגען —

— ליגען? — באַליידיגט זיך ר' אליה — גלאַט אזוי, ליי גען? ! נאָר אייד נאָר איז עפעס אַנדערש אויך ליגען!

איד מיש מיר אַרײַן און פרעג, וואָס די מעשה איז געוועזען. — פון וואַרקער צדיק, זכרוננו לברכה, האָט איהר דאָך אוראיי געהערט? — הויבט ר' אליה אָן.

— אודאי!

— מן הסתם! פון איהם האָט קינד־און־קייט געוואוסט!
 איחד ווייסט, אז צו איהם פלעגען פֿאַהרען נישט נאָר חסידו אומות־
 העולם, נאָר אפילו דייטש־לעך אויך; אפילו ליטוואַקעס, די צלם־
 קעפּ, אויך! אזוי גרויס גאָלד זאָל איך האַבען, ווי גרויס ליטוואַיִ-
 קעס איך האָב דארטען געזעהן. עס איז אפילו א מעשה געוועזען
 מיט א תוספות־ל, א ליטוואַק מוז דאָך אומעטום ווייזען זיין
 חריפות, פרעגט ער ד א ר ט א תוספות אין נדרים, דער רבי,
 זכרונו לברכה, האָט איהם אומישנע פֿאַרטייטשט פֿאַרקעהרט:
 „ס'טייטש רבי, שפּרינגט דער ליטוואַק אַרויס, א תוספות אין ראש
 השנה פון דער אייגענער סוגיא זאָגט דאָך בפירוש דעם היפּך פון
 אייערע דבורים?“ מילא, וואָס קלערט איהר — עס איז געוועזען
 אַ נס מן השמים, אז אנשי שלומינו האַבען איהם נישט גע'ממית'ט
 אויפ'ן אָרט. נאָר נישט אין דעם בין איד אויסען. געהאנדעלט
 האָט דער וואַרקער מיט'ן רבונג של עולם, כביכול, ווי מיט אַ גוטען
 ברודער:

— רבונג של עולם, — גיט ער זיך אַ שטעל אַנידער אינמי־
 טען שטוב, — עס וואַלט שוין אפשר גענוג געוועזען צו מוטשען
 דינע אידעלעך מיט היצען! זיי קאָנען נישט זיצען און לערנען!
 מען האָט, אפנים, עפעס געענטפערט פון דאָרט.
 — אזוי! — מאַכט ער, — איז עפעס אַנדערש! איך גיב דיר
 נאָך! ביי גוט באַצאָהלען איז אַלץ רעכט. נאָר רבונג של עולם!
 מאַכער אַביסעל אויף ד ע ר וועלט!...
 מען האָט ווייטער אַנגעזעהן בחוש אין זיין פנים, אז ער הערט
 אַ תשובה און ענטפערט:
 — מילא, נישט איז — נישט! דו ביסט קוראנט, וועל'מיר
 וואַרטען!

נאָר אין דעם בין איד אויך נישט אויסען. דער עקר איז גע-
 וועזען פֿאַר סנדקאות. פֿאַר אַ סנדקאות איז ער שוין געוועזען
 שטאַל און אייזען; עס האָט נישט געהאַלפֿען קיין תירוץ. מען האָט
 שוין געוואַרט דארטען, און קוים האָט ער געגעבען אַ וואונק, איז
 באַלד מקוים געוואָרען. ער האָט געזאָגט, אַז איידער ער געהט
 צו סנדקאות, אז ער דערמאָנט זיך נאָר אינ'ם מוהל־מעסער, איז
 ער שוין בבחינת פּחד, און דעריבער — „רצון יראיו יעשה“!

ער האט זיך שטארק מצער געוועזען, וואָס מען איז דערפון געד
וואָר געוואָרען. ער האָט געוואוסט, אז ער וועט דעריבער שוין
נישט לאנג דאָ פיהרען, אז ער וועט נתבקש ווערען כּישיבה של
מעלה. אָניט וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום נישט געהאט. עס
האָט געדאַרפט צו זיין בסוד!

נאָר מען איז דערפון געוואָר געוואָרען. איד איד! איד אפילו
פריהער ווי אַנדערע, ווייל דער גבאי משה איז מיין ערשט ווייבס
אַ לייבליכער שוואַגער געוועזען... און טאָקע דער משה, וואָס האָט
אויסגעפלאַפּלט דעם סוד. דערפאר האָט מען איהם אפילו מעביר
געוועזען אויף אַ האַלב יאָהר; נאָר דער צער פון דעם איד איז
אַזוי גרויס געוועזען, אז דער רבי האָט רחמנות געקריגען, און באַלד
צוריק געשטעלט על כּנו, נאָר דאָס געהער איד נישט צו דער זאָד.
גענוג איד בין געוואָר געוואָרען.

מילא — „וישמור הדבר בלבו“; איד האָב געוואָרט; איד
וועל דאָך נישט געהן איבער אַ נאַרישקייט דולען דעם רבי'ן דעם
קאַפּ; איד וואָרט. דאמאָלט האָב איד געוואוינט אינגאַנצען אַ מייל
הינטער וואָרקע. מיין ערשט ווייב האָט געלעבט, און עס איז
א י ה ר נישט שלעכט געגאנגען: שווער אויסצוקומען איז אפילו
געוועזען... נאָר — איד האָב פאַרדינט פון מיין שדכנות וואָס עס
איז, און זי האָט אונז מפרנס געוועזען פון שטעל. אחוץ „דרויב“,
האָט זי נאָר קעסט געגעבען אַ פאַרפאַלק, — מיין עלטערער טאָכט
טער. דער איידעם — אַ למדן מופלג! וואָס האָט מיר געפעהלט?
ויהי היום, דער איידעם איז אין גער, אין שטעדטעל איז יריד,
און די טאָכטער געהט צו קינד. שווער — און ערשטלינג... בילעך
באַשע, אונזער באַבע, קאָן זיך קיין עצה נישט געבען, און זי האָט
שוין וועהען דעם דריטען טאָג. עס העלפען נישט קיין טרוקענע,
נישט קיין געהאַקטע באַנקעס, קיין אַדערלאָזען, עס איז ביטער!
און דאָ קריג איד אַ ידיעה, אז דער רבי קומט אויף סנדקאות!
וואָס קלערט איהר? „ליהודים היתה אורה!“ — מיר זענען אַלע
דערפרעהט געוואָרען! עס איז אין אונז אַרײַן אַ נייע נשמה! מיר
בעטען נאָר, גאָט זאָל זי דערהאַלטען נאָך אַנדערהאַלבען טעג!
וואָרים אַרײַנגעלאָזט האָט מען ערשט פונקט אַ שעה פאַר'ן
סנדקאות! דאָ ווערט אַבער דערווייל ערגער און ערגער; עס ווערט
סכנות־נפשות!

א פאר שעה פאר'ן סנדקאות איז איהר דאך בעסער געוואָרן רען, אזוי האָט זיך מיר געדאַכט. זי איז צו זיך געקומען, גער עפענט די אויגען, געמריבען די מוטער אויפ'ן ירד, און מיר צו גערופען צום בעט! ... א נאַרישע אידענע... א ל ע זענען אזוי, פאר'ן האָב ע זענען זיי ביז אויף אונז... שמואליק — זאָגט זי — געפעלט איהר נישט; ער איז איהר קינמאָל נישט געפעלען. זי האָט איהם פון דער ערשטער שעה נישט געוואָלט! זי קאָן איהם גאַרנישט ליידען, זי וויל בעסער שטאַרבען! זי האָט אומישנע אַרויסגעשיקט די מוטער, וויל פאר איהר האָט זי מורא געהאַט! זי, עליה השלום, איז טאַקע א פייער געוועזען צו קינדער. ביים באַדעקענס, האָט זי זי געוואָלט פאַטשען!

איד, פאַרשטעהט זיך, גיב איהר צו פאַרשטעהן, אז אַלע ווייבער זענען אזוי; אז טייל טוען אפילו נדרים, מיט די מאנען נישט מעהר צו וואוינען; אז דעריבער איז טאַקע דער קרבן חטאת... טייל שווערען אפילו... נאָר — „איז אדם נתפס על צערו“. און זי האָלט זיך איהרס, זי געזעגענט זיך מיט מיר... זי דאַרף נישט, נישט קיין נדרים, נישט קיין שבועות, — שמייכלט זי, — „איד געה— זאָגט זי — אויס ווי א ליכט!

מיילא, הער איד זי עפעס, אז איד זעה בתוש, אז עס איז איהר בעסער; זי איז צוריק ביים גאַנצען שכל. און עס איז נאָר אינד גאַנצען א האַלבע שעה צו סנדקאות! זי איז נאָר, אויף נאמנות, שעה'דיג/עוודיג געוואָרען!

איד זיך ביים בעט, רעד מיט איהר... די באַבע אפילו איז אַוועקגעגאַנגען; זי איז געגאַנגען קויפען א וויגעל אויפ'ן ירד. איד קוק אויפ'ן זייגער, עס איז שוין צייט צו געהן, איד קוק אויף איהר, — כאחד האדם! געזונט! דאך גלוסט זיך מיר נישט פון איהר אַוועקצוגעהן, זי איינע אַליין צו לאָזען. און איינע אַליין, כמעט אין דער גאַנצער שטאָרט.

ביי אונז — פאַרשטעהט איהר — איז ירד איין מאָל אין יאָהר, און שטעהט דריי טעג, און פון דעם האָט מען א גאַנץ יאָהר פּרנסה. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז אפילו ביים רבי'ן איז אויך קיינער נישט געוועזען; אַלע אויפ'ן ירד.

נו, וואָרט איד אביסעל.

אין אַ האַלבע שעה אַרום איז אַבער ראַפּטאַס ערנער געוואָרן

רען. זי כאפט מיך אן ביי דער האנט, פאלט ארונטער אויפ'ן קיר
שען, מאכט הועיות, שלעכט!

זי הויבט אן פייפען... איד שריי, עם ענטפערט קיינער! פון
מארק קומט אריין א גול, א גערויש פון טויענטער מענשען, נאך
מיד הערט נישט קיינער... צווישען אלפים מענשען מיט פויערען, —
ווי אין א מדבר! איד וויל אויסרייסען די האנט... געהן עמיצען
רופען, זי האלט אבער זי שטארק...

עס דויערט איין מינוט, צוויי, עם איז שוין באלד שפעט,
דא איז ביטער — רויס איד פארט אויס די האנט און לויף גלייך
אהין! — דער ברית איז געוועזען אין צווייטען עק שטאדט —
איד פליה איבער וועגען, איבער קופעס סחורות, איד פליה און
פליה... עם דויערט מיר אלץ צו לאנג. געוועזען איז תמוה און
מיד האט לויפענדיג געווארפען די קעלט... אט, אט, דערזעה איד
שוין צמח'ס הויז, וואו עם איז דער ברית... „לב אדם יודע מרת
נפשו“ — דאס הארץ קלאפט אין מיר ווי ביי א גולן: איד
פ י ה ל, אז דארט איז יציאת נשמה. אט, האב איד שוין דאס
ערשמע פענסטער! איד וויל אויף דער טיר נישט ווארטען, איד
וועל אויסהאקען די שויבען און אריין. איד לויף גלייך צום פענסט-
טער, איד זעה, דער רבי איז טאקע אין שטוב, ער געהט ארום אויף
און אפ, איד וועל אריין ווי א גולן! איד נעם צונויף די לעצטע
כוחות... אין די אויערען קלינגט מיר: „טאטעשי! טאטעשי!“...
איד שפרינג —

דעם דערצעהלער האט אטעם פארפעהלט. ער רוהט זיך אפ,
לאזט אראפ די אויגען, אין וועלכע עם האבען זיך דיקע טרערען
געוויזען, און ענדיגט שטילערהייט מיט א צובראכען קול.
— עם איז אבער נישט באשערט געוועזען! — פאר'ן פענסט-
טער איז געוועזען א בערגעל מיסט מיט שטיינער — איד בין געד-
פאלען, און שיער נישט האלז און לייב צובראכען... איד האב נאך
עד היום א צייכען אויפ'ן שטערן... אז מען האט מיד אריינגעד-
ברענגט צום רבי'ן, האט ער שוין אוועקגעמאכט מיט דער האנט...
אז איד בין אהיים געקומען (ווי אזוי, וויים איד נישט), אין
זי שוין געלעגען אויף דער ערד... א ד ע ר זי איז אראפגעפאר-
לען ביים גוסס'ען, אדער איד האב זי אראפגעשלעפט ביים ארויס-
רייסען די האנט...

דער עולם איז שטיל געוואָרען, עס האָט אונז געדריקט אַ שטיין אויפ'ן האַרץ. איין משכיל איז באלד צו זיך געקומען.
— נו, — מאַכט ער — „ברוך דין אמת!“ וואו איז דאָס עשירות!

דער דערצעהלער האָט זיך אויסגעווישט מיט'ן אַרבעל די אויגען, אַ טרויערדיגען שמייכלעל געגעבען און ווייטער פאַרצעהלט —
— יא... איך האָב אייך נאָר געוואָלט ווייזען, וואָס מען מיינט: נישט באַשערט. דערווייל האָט זיך געמאַכט צרות איבער צרות... מיין ווייב איז נפטר געוואָרען... די שטעל איז געגאַנגען לאַיבור... ביי אַ מאַנספאַרשויז... איך בלייב מיט'ן דרויב אַהן אַ שטיקעל ברויט... האָב איך חתונה געהאַט... איך האָב אומישנע גע'נומען אַן עלטערע אידענע! וואָרים, באַמת, געמיינט האָב איך — אַ אידענע צו דער שטעל! איך האָב אָבער געהאַט אַ „מקח טעות“, וואָס אַ יאָהר — אַ בן! דערווייל זענען אונזערע ירידים אָפגעפאַ'לען, און אַ גאַנץ יאָהר איז די שטעל ווערט אַ „שישקע פּולווער“... האָב איך מיך מיטש געוועזען! אַן עק זאָל עס האָבען! איך וועל אַוועקלעגען דאָס שדכנות, ווערען אַן עושר, און זיצען און פֿערנען! אַי — ווי אַזוי ווערט מען אַן עושר? איך שרייב צו מיין געווע'זענעם ווייבס שוואַגער, צום גבאי, אַז, למען-השם, ער זאָל מיר מוּדיע זיין, ווען עס וועט זיך מאַכען אַ סנדקאות.

עס איז נישט אַוועק אַ חודש, קריג איך אַ שליח מיוחד, און לויף קיין וואַרקע. איך שטעל מיר אין ערגעץ נישט אָפ, לויף גלייך צום רבי'ן.

— און — אַ גרעסערער באַרג מיסט? — לאַכט דער משכיל, דער דערצעהלער שיקט אין זיין זייט אַ בליק ווי אַ שפּיז.

— דער וואַרקער צדיק, זי"ע, — זאָגט ער — האָט געהאַלטען פון טהרות, זיין נאַנצע עבודה איז געוועזען ט ה ר ו ת.

— זעה נאָר, — מאַכט דער משכיל, — ווי ער קוקט אויף מיר! שייגעץ איינער! אַז דו ביסט געקומען אהער, ווער האָט דיר געהאַלפּען? אַ וואַרקער חסיד? אַפּשר דיין אייגענער פעטער, דער צדיק? אָדער איך? האָ? דו וואָלסט שוין לאַנג גע'פּאַר'ט פאַר הונגער, ווען נישט איך!

און צו מיר זיך ווענדענדיג:

— און היינט מיינט איהר, וואס איז ער? מ ל מ ד ב י י
 מ י י נ ע קינדער, זאל איד זיי איהם היינט אוועקנעמען, בלייבט
 ער שטעהן אהן פרנסה — אהן א שטיקעל ברויט אין פיסק...
 דער איד שווייגט מיט אראפגעלאזטע אויגען.
 דער משכיל ווערט מיר אלע רגע עקעלער, כאטש ער האט מיר
 נאך פריהער מיט די אויגען א צייכען געגעבען, אז ער האט גע-
 פועלט, און מיט די הענט געוויזען, אז מארגען וועט מען שרייבען.
 איד דרעה מיך איבער צום איד:

— נו, דערצעהלט ווייטער, ר' קרוב.
 — זעהט אליון, — מאכט ער צום משכיל, — אונזער „פארד-
 שרייבער“, אויפ'ן פנים קוקענדיג, איז מעהר משכיל פון אייד, און
 חוזק מאכט ער נישט... מען מעג זאגען אנדערש... דער רמב"ם,
 זי"ע, האט אפילו אין כשוף, להבדיל, נישט געגלויבט... נאר, ווי עס
 איז, ענטפערט מען ערנסט... א איד דארף האבען א ד ר ד... נאר
 חוזק איז נישט מעשה... מעשה... איד, עס כאפט אן ביי דער לעבער!
 — נו, נו! — מאכט דער משכיל ווייכער, — שיט שוין
 אויס די רעשט.

— איד וועל שוין מקצר זיין — הויבט אן דער ארעמער
 איד — איד קום אריין אהן א קוויטעל, בעל-פה... אפילו אהן א
 פדיון... דאמאלט געהט נישט קיין פדיון... פאר סנדקאות
 איז ער בבחינת „לא יועל כל בופר“, אזוי כלפי מעלה, ווי כלפי
 מטה... נאר דאס פנים איז געוועזען שרעקליך! הענט און פיס הא-
 בען אונטער מיר געציטערט! איד שטעה און עפען נישט דאס
 מויל. ער, זכותו יגן עלינו, מאכט גרויסע שפרייז אויף און אפ.
 ראפטאם דערזעהט ער מיך, און גיט א געשריי, טאקע ממש
 ווי א לייב.

— וואס ווילסט דו?

איד האב מיך נאך מעהר דערשראקען און — קוים געענט-
 פערט:

— עשירות!...

דער רבי האט, אפנים, נישט גוט דערהערט.

— עשירות? — פרעגט ער, און דער קול איז געוועזען ווי

פון א דונער.

— כאַטש... פרנסה. — ענטפער איד נאָד שטילער.
 — וואָס, פרנסה? — שרײַט ער ווייטער —
 — כאַטש פאר הונגער נישט שטאַרבען.
 דער רבי לויפט אויף און אָפּ, און שטעלט זיך ראַפּטאָס אָפּ
 און פרעגט:

— וואָס נאָד?

— איד האָב נעמיינט — איד שטאַרב! דאַכט זיך מיר, (ווייס
 איד, מיר דאַכט זיך אזוי), אַז נישט איד, נאָר עמיץ אַנדערש האָט
 מיר איבערגעדעהט די צונג! און זי האָט געענטפערט:

— יוסף זאָל זיין אַ למדן...

און שוין! — איד בין קוים לעבעדיג אַרויס, און ער, זי"ע,
 איז די אנדערע וואָך נפטר געוואָרען...

נו? האָט עפעס אסך געפעהלט צו עשירות? אַ האַר! איד
 בין מיר אַליין שולדיג! ווען איד שפאַר מיר איון, האַלט מיר
 איינס — מיט!

— איז כאַטש — פרעג איד — אייער יוסף אַ למדן מופלג?
 — ער וואָלט אוראי געוועזען, — ענטפערט ער מיר מיט אַ צו-
 בראַכען לשון, — נאָר ער וויל נישט... אויף דעם איז שוין קיין
 רבי נישט פאַראַן... ער וויל נישט לערנען... טו עפעס!

— וואָס טוין מיר דאָרטען — פאַלט דער משכיל אַרײַן אין
 די רעד — דער „היוצא לנו מדברנו" איז: אַז מען דאַרף נישט
 האָבען קיין מיסט אונטער די פענסטער; אַז מען פועל'ט נישט אַהן
 אַ פּריוו, און דער עקר — אַז מען דאַרף פאַר קיין רבי'ן נישט
 מורא האָבען!

אין איין רגע איז דער בלאַס-געלער איד פלאַמענדיג געוואָר-
 רען, די אויגען האָבען זיך איהם אונטערגעצונדען, די געשטאַלט
 האָט זיך אויסגעצויגען, און די שטוב האָט אַ הילך געמאָן פון
 צוויי פעטש, וואָס דער משכיל האָט געקריגען.

— — — — —
 איד האָב מורא, אַז זיין ערשמע בקשה וועט אויך נישט דער-
 פילט ווערען: ער וועט נאָד שטאַרבען פאר הונגער

ט.

א אינגעלע.

דעם גאסט־הייזערס שעהן חנ'עוודיג אינגעלע מיט די מאוס'ע
תנועה'לעך, מיט די לעקעלעך פול מיט פערדערען, קאן מיר אויס'ן
קאפ נישט ארויס. אדער ער שטעהט מיר פאר די אויגען מיט א
סטשיפארעק אין האנט און וויינט, און וויל דעם צווייטען; אדער
איך הער איהם ביי מנחה־מעריב זאגען אזוי קינדיש־וויינענדיג
ערנסט דעם קדיש, אז עס כאפט מיר אן ביים הארץ.

ווען דער חסיד האט דעם משכיל געפאטשט, איז דאס קינד
אזוי בלאס און גרין געווארען פאר שרעק, אז איך האב איהם אָן־
גענומען ביי דער האנט און ארויסגעפיהרט פון שטוב.

— קום אביסעל שפאצירען!

— שפאצירען? — שטאמעלט ער.

דאס בלאסע פנים רויטעלט זיך.

— דו שפאצירסט קיינמאל נישט?

— היינט נישט. אז די מאמע, עליה השלום, האט געלעבט,

פלעגט זי מיר מיטגעמען שבת ויום־טוב שפאצירען... דער טאטע—

איחר צו לענגערע יאהר — הייסט בעסער אריינקוקען אין א ספר.

דאס איז שוין געוועזען אין לאנגען איינפאהרהויז; פון

דערווייטענס שימערט א רויטער „מגן־דוד“ פון א לאמטער ארויס.

איך האב זיין פנים נישט געזעהן, נאר זיין דאר הענטעל האט

אין מיינער געציטערט.

מיר זענען ארויס אין גאס אריין.

דער הימעל הענגט איבער טישאזויץ ווי א טונקעל בלויער

מונדיר מיט מאט־זילבערנע קנעפ. מין מיט־שפאצירער האט עס

אוראי אויסגעזעהן ווי א פרכות מיט זילבערנע פליטערלעך באד

נעהט. איהם הלום'ט זיך אפשר אזא בלווייזידען תפלין־בייטעלע

מיט פליטערלעך; אין א יאהר פינף זעקס וועט ער אפשר קריגען

אזא מתנה פון דער כלה.

ביינאכט זעהט דאס שמעדטעל גאר אנדערש אויס. די קרום

און לאס־געבויענע הייזלעך פארשווינדען אין דער „פאעטישער

שמילער שוים פון דער נאכט"; און די פענסטער און שויבערטיי רען זעהען אויס ווי גרויסע פייערדיגע, פורפורישטראלענדיגע אויגן גען...

אויף די קוימען שטעהען שוין אודאי טעפ מיט זידענדיגע וואסער צו קארטאפעל אדער „קליסקעלעך מיט ביבערלעך". לויט מטאטיסטיק פאלט איז טישאָוויץ דורכשניטליך 37 און א האלבער רובל אויף א קאפ א יאהר, לערך 10 קאפיקעס א טאג. בארע־כענט: מלמדיגעלט, צווייערליי געפעס, שבתים און ימים־טובים, א קרענק און א גוטען איד — אַחוץ בייזאכען... וועט איהר פאר־שטעהן, אז א יאיכעל טרעפט זיך ביים קוימען זעלטען, אז די קליסקעלעך ווערען געמאכט פון רעטשען־מעהל און אז איי, און ווער ווייסט, אויב די קארטאפעל ווערען געשמאלצען.

דאך שטעהען מאנכע הייזלעך שטאַק בלינד. דאָרט געהט אַ שטיקעל טרוקען ברויט, מיט אַזער און אַ הערינג. און אפשר — קריאת־שמע און וועטשערע... אין איינעם פון די הייזלעך מוז שטעהן די אלמנה, וואָס דאַרף אַזוי וועניג, און קלאַפען זיך אין דאַרען האַרץ־ברעטעל אַריין ביי דער לאַנגער יודי. אפשר מעסט זי זיך און איהרע תכריכים... דערמאָנט זיך און אמאָליגען, מיט אַ גאַלדענעם פאַס באַזווימען חופּה־קלייד, און פון די אלטע אויגען קאַפעט אַראָפּ אַ טרער, און זי שמייכעלט דערביי אַריין אין דער פינסטערער נאַכט: וואָס דאַרף אַ אידענע?

מיין יתום האָט עפעס אנדערש אין זין.

אונטערמאַנצענדיג אויף איין פיסעל, רייסט ער אַרויף דאָס קעפעל צו דער לבנת, וואָס שווימט נאַריש־אַריסטאָקראַטיש פון איין דרילע אַרויס אין דער צווייטער אַריין.

ער זיפצט. צי האָט ער געזעהן אַ שטערן פאַלען? — ניין:

— אוי, — זאָגט ער — וואָלט איד געוואָלט, משיח זאל

קומען!

— וואָס איז?

— איד וויל, די לבנה זאל שוין גרעסער ווערען! עס איז

אויף איהר אַזא רחמנות! זי האָט טאַקע געזינדיגט, אַכער אַזוי לאַנג צו ליידען... עס געהט שוין דער אלף השּׁשִׁי...

אינאַנצען צוויי בקשות: פון טאַמען אויף דער ע ר ד —

נאך אַ סטשיפּיאַרעק, און פון פּאַטער אין ה י מ ע ל — די לבנה זאָל גרעסער ווערען!

עס כאַפט מיך אָן אַ ווילדער חשק איהם צו זאָגען: לאַז גע- מאַך! דיין היגער טאַטע וועט כאַלד חתונה האַבען, דו וועסט כאַלד אַ שטיפּמאַמע קריגען, אַ שטיפּקינד ווערען, און וועסט וויינען אַ שטיקעל ברויט! זיי מוחל דעם סטשיפּיאַרעק, פאַרנעם אויך די לבנה...

איד האָב מיך קוים איינגעהאַלטען.

מיר זענען ארויס פון טישאַוויץ, דער פריהלינגס-אַטעם בלאַזט אויף אונז פון גרינעם פעלד. ער שלעפט מיך צו צו אַ בוים. מיר זעצען זיך.

דאָ — פאַלט מיר איין — האַט ער געמוזט זיצען מיט זיין מוטער. זי האַט איהם געמוזט ווייזען, וואָס עס וואַקסט אויף די שמאַלע פּאַסען פון די מעשטשאַנסקע פעלדער; ער דערקענט: ווייץ, קאַרו, קאַרטאַפּעל.

— און דאָ וואַקסען דערנער! צי קיינער עסט קיין דערנער נישט?

— עזלען, זאָגט מען, עסען דערנער!

— פאַרוואָס — פּרעגט ער — האַט גאָט באַשאַפּען, יעדע

בריאַח זאָל עסען עפעס אַנדערש?!

— ער ווייסט נישט, אַז ווען אַלע זאָלען גלייך עסען, וואַלטען

אַלע גלייך געוועזען.

י

דער יארציעווער רב

איז אַ מענש מיט אַלע „וויגאדעס“, מיט אַלעם גוטען. ער נעמט פיער רובל אַ וואָך און האַט כמעט די והותר! וואָס? „דזיאַד ז'באַבאן!“ ער איז פריהער דין געוועזען אין אַ גרעסערער שטאָדט, אויך גענומען פיער רובל אַ וואָך, און האַט זיך משבת לשבת ביים הערינג כמעט די פינגער צושניטען. ער רעכענט מיר אויס: אַנר בייסען, ווייס איד, אַביסעל מילך-גריץ, אַ האַלב פונט פלייש צום וואַרמעס. ביינאכט אַ גלעזעל וואַרעמס מיט נעכטיגע בייגעל, —

איז שוין געוועזען ענג! נהרא נהרא ופשטיה, — דאס ווארמעס אין די גרויסע שטעדט אין א דלות. אזוי איז מען אינגאנצען פטור פון קאלדאז... ער איז נישט קראנק צו ווארטען ביז וועטשערע. און איז דערפריה — אביסעל בארשמש. אזוי פיהרט מען זיך טאקע אין יארציעוון און אזוי איז טאקע גוט! דארט איז זעהר שלעכט געדווען. איהם האט עס אפילו נישט געארט, ער האט גאר נישט לייעב פלייש, אינדערוואכען איז עס א „מאכל גס“, טאקע א שווער מאכל. אינדערוואכען האט ער לייעב א ציבעלקע מיט אביסעל פיצמיטהאנע. פיצמיטהאנע האט ער לייעבער אפילו ווי פורים'דיג קרויט, ער האט שוין אזא טבע. „נאר די רבי'צין, זי הערט דאך נישט — שמייכעלט ער אויף איהר קוקענדיג — איהר האט עס אמאל פארדראסען! א אידענע האט קנאה! ווי הייסט? די שוחט'קע האט קישקע, און זי, די דין'טע — אפילו קיין בייני דעל! נישט א רציחה, הא? היינט בין איך אלץ פטור; אין יאר ציעוון, ברוד השם, עסט קינד און קייט פלייש — משבת לשבת, און אויך שעפסענס! און אבי די רבי'צין האט נישט וועמען מקנא צו זיין, איז אלץ גוט.

— מקנא צו זיין! — ווארטשעט אריין די רבי'צין.

— איך ווייס, איך ווייס — לאכט שטיל דעם רבי'ס קליין גערונצעלט קעפעל, בשעת דאס ווייך־שפיציגע בערדעל ציטערט, און די אלטע אויגען ווערען פייכטער — איך ווייס, דיר איז נישט געגאנגען אינ'ם זינדיגען גוף, נאר אין כבוד התורה... סטייטש א שוחט — יא, און א דין — נישט! א דין איז דאך גרעסער ווי א שוחט! סיי ווי סיי, היינט בין איך פטור פון די אלע זאך כען! — אז מען קוילעט גארנישט א גאנצע וואך.

נאך צופרידענער איז ער פון דער פרישער לופט. אין דער גרויסער שטאדט פאסט נישט פאר בעלי־בתים, נאר גרויסע הייזער: זען! אינמיטען וואוינען רייכע בעלי־בתים; אונטען אין קעלער, און אויבען אונטער'ן דאך — ארעמע לייט, און — פארשטעהט זיך — די משעובר־דיקהל.

זומער האט עס איהם געשטיקט... עס איז אזוי ווייט געקור מען. אז די רבי'צין האט איהם אוועקגע'גנב'עט דאס טאבאק פושקעלע, ער זאל כאטש קיין טאבאק נישט שמעקען. זי האט עס אבער געמוזט אפגעבען; אהן טאבאק איז ער נאר אויס מענש;

ער קאן אפילו ביי א ספר אהן טאכאק נישט זיצען. אפילו ווען ער שמעקט נישט, מוז ער דאס קארינע פושקעלע דרעהען אין דער האנט ביים לערנען, און אפילו (ווי אצינד) ביים רעדען, אַניט פארלירט ער די מחשבות, איז ער מגמגם מיט'ן לשון.

מילא — וואָס קלערט איהר — „אַז ער האָט דערזעהן יאר־ציעוון מיט'ן גרויסען, מיט גראַד־באַוואַקסענעם מאַרק“, האָט ער זיך געוואַלט לאָזען כלי־זמר שפּילען. „כלי־זמר האָבען טאַקע גע־שפּילט“, דעם טאַג איז גאַנץ קהל אין דער היים געוועזען, און מען איז איהם אַקעגען געגאַנגען מיט קאַמאַ־ראָווער מוזיק. אויך האָט ער זיך גאַר מחיה געוועזען מיט די פּיצעלעך הייזעלעך, טאַקע ווי קאַרינע טאַבאַק־שטעקעלעך, סאַמע הילצערנע, איינס איז דאָ א געמויערטס, אַ גרויס, דאָס וואָס שטעהט אינמיטען מאַרק, — איז עס דעם פּריצ'ס.

און היינט די טרעפּ, וואָס ער איז פּטור געוואָרען. ער איז בטבע א כּש־ברך, נאָך אַ יאָהר וואַלט ער אַהן פּיס געבליבען! און די מנוחה! שטיף! עס בילט נישט קיין הונט, און להבדיל, עס וואויען נישט די קינדער. עס איז דאָ אַ דרייסיג קינדער איז איי־בער זיי אפשר זעקס מלמדים. האָט מען טאַקע אויף זיי השגחה, נישט ווי אין די גרויסע שטערט! וואויען, יא! פורים, חנוכה, אַזוי אַ יום־טוב! אַזוי אַבער — מען זאָל איהם עס הערען א שאַרד! און דער עיקר, האָט ער אַ ברכה פון זיין לעבען נאָמען — אַ שטערטעל אַהן מחלוקת! עס איז אפילו דאָ צוויי־דריי חסידים מיט תּכּלת, — „גלויבט מיר, איך בעט פאַר זייער לעבען“, וואָרים, חס ושלום, איבער הונדערט יאָהר, וועט זיך מאַכען אַן עסק מיט דער קבורה! אַזוי איז שטיף.

דאָס שטערטעל איז סאַמע דאַרפ־ס־נעהער, אָדער „לויפער“. אפילו די בעלי־מלאכות זיצען נישט אין דערהיים, און געהען אויף די דערפער ארבייטען. אפילו דער פעלדשער לויבט אַרום אין דער סביבה מיט די באַנקעס. זונטאָג אין דערפריה קאַנט איהר טרע־פון דעם גאַנצען עולם, ווי ער שיט זיך אַרויס פון די היהנערשע הייזלעך. הינטער דער שטאַדט טוט מען אויס די שטיינעל, מען הענגט זיי אויף א שטעקען איבער די פלייצעס, און מען צולויפט זיך אין אַלע זייטען. פּרייטאַג פאַרנאַכט קומען זיי צוריק. אפילו דער שוחט געהט אַמאָל אַוועק אויף אַ גאַנצע וואָך, — ווען האָט מען

צייט צו פיהרען מחלוקת?

שבת און יום-טוב, איז אפילו עלול צו אזוינע זאכען, עס מאַכט זיך אמאָל אַן עסק, נאָר ווי! זיי זענען גאַרנישט געוואוינט דערצו; עס געהט עפעס אומגעלומפערט. דער עולם איז שלעפּעריג און מיד.

זיצט ער טאקע און לערענט.

„עס מאַכט זיך אפילו (שמייכלט ער) אמאָל אַ שטיקעל מחלוקת, נאָר — לשם שמים! צווישען מיר מיט'ן שוחט. פאַר שטעהט איהר: אַ שאלה טרעפט זיך זעהר זעלמען: אַ גאַנצע וואָר געהט מילכדיג געפעס, שבת — פליישיג געפעס, ביי איין קור מען, בבית-אחת, שטעהען זיי נישט! אַ שאלת הריאה טרעפט זיך איין מאל אין יאָהר! נו, פאַר דאָס, אז עס טרעפט זיך שוין, לאַזט מען זי אזוי געשווינד נישט אַרויס; וואָרפט מען דורך גאַנץ ש"ט, אַלע פוסקים, און עס ווערט אַ מחלוקת. דער שוחט איז זעהר איינגעשפּאַרט און פאַרקרעקט, און האָט נאָך אַ טבע זיין בינטעל הסרנות צולעגען אויף יענעם פלייצע; זאָגט ער, אז א י ד בוי, „איינגעשפּאַרט און פאַרקרעקט!“

לכתחילה האָט ער אפילו דאָ אויך ווילד צער געהאַט פון צוויי זאכען: פון די הייווען, און—פונ'ם הייזעל. „אַלץ (שמיר בעלט ער) דורך דער רבי'צין.“ מיט די הייווען איז אזוי געוועזען די מעשה: ער האָט זיך משה געוועזען מיט קהל פיער רובל אַ וואָר. אז דער פריהערדיגער רב האָט באקומען פיער רובל אַ וואָר מיט די ה י י ו ע נ. האָט מען פון איהם מעלים געוועזען, און גאַרנישט. נאָר דעם ערשטען שבת-הגדול האָט ער געהאַלטען נאָר אַ גרויז סען הדוש איבער חמץ בפסח. די שטאַרט איז נאָר אויסער זיין געוואָרען. „אַ גוטע זאָך שמעקט יעדען, אפילו אַן עס-האַרץ דאָריתא. איד זאָג, אז עס קומט פון דעם, וואָס אַלע נשמות זענען געוועזען ביים באָרג סיני, און דאָרטען איז געוועזען, כּל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש!“ דעריבער אפילו ווען די נשמה האָט שוין פאַרגעסען, דערשמעקט זי דאָך, אז דאָס איז עפעס פון יענע זאכען... און טאקע באלד חוליהמיעד האָט מיר די שטאַרט אליין צוגעגעבען די הייווען. באותו הרגע האָב איד ביי מיר גע- פיהלט אביסעל גאוות, און זיין לעבער נאָמען האָט מיר טאקע באלד געשטראָפּט דערפאַר.

איך האב געהאט צרות פון די הייווען. א גאנצע וואך האב איך געהאט דין-תורות צווישען די בעלי-בית'מעם מיט דער רבי-צין: דער איז די חלה געוועזען צו הארט, דער — צו שווער, דער איז די חלה אפרינדיג געווארען. מען האט זי חישד געוועזען, אז זי גיסט אריין וואסער. ווייס איך? איך האב נישט געזעהן און זי זאגט: ניין.

מילא, עם איז דאך נאריש, איך וועל דאך דער רבי'צין קיין דין-תורה נישט פסק'ענען, מאך איך פשרות. קומט מען פרייט טאג, טויש איך אויס אויף מיינע קויליטשען, א גאנצע וואך גיב איך צו אביסעל הייווען אויף קליסקעלעך. הכלל — צרות צרות! געלויבט איז גאט, עם האט א שניידער געברענגט געפרעסטע הייר ווען! אויס פונדוש! אז—עק!

מיט'ן הייזעל ווייטער איז אזוי געוועזען:

ער האט באמערקט, אז די רבי'צין מאכט זיך א קניפעל. מילא, מאכט זי — מאכט זי; זיין דאגה. די קינדער געהט עם אפילו גוט, נו, וויל זי אפשר אן אייניקעל א מתנה קויפען; זאל זיין אזוי. ער אפילו האלט נישט דערפון, נאר מיט א אידענע פיהרט ער קיין מלחמה נישט. אפשר, טראכט ער, מיינט זי עפעס אנדערש. „איך ווייס, נישט אויסגערעדט זאל עם זיין, א סך גרייטען זיך אן אויף שפעטער... ווייס איך! א י ר זאג: „ברוך השם יום יום!“ אז מען וועט נפטר ווערען, וועט זיין תכריכים! נאר ער מישט זיך נישט אריין!

די הייווען זענען נאך דאמאלט געגאנגען, און, קורץ און בקיצור, „איינמאל דערצעהלט מען מיר אין בית-המדרש א מעשה! באשר בכך, די רבי'צין האט געקויפט אביסעל געהילץ! איך קום אהיים, אמת! זי האט שוין אפילו באשטעלט בעלי-מלאכות, זי הויבט אן בויען א הייזעל! וואס איז? זי וויל נישט וואוינען קאך מארינע!“ ער האט זיך ווייטער נישט גע-מישט, — זאל זי בויען! און זי האט אויפגעבויט, זי האט זיך אריינגעצויגען, ער — האט נאר איבערגעטראגען זיין ש"ס. —

„נו, בין איך בעל-הבית אויך!“

איז איהם אבער זעהר ווייט געוועזען צום בית-המדרש. „לא-עליכם, אויף דער עלטער זענען מיר שוואך געווארען זי

פיס. אין דערהיים קיין ספר ספרים האב איך נישט. אין בית המדרש ווייטער איז אַ חרם, נישט אַרויסצוגעבען קיין ספר. נישט נאָר דעם רב, קיין ראש-הקהל אפילו נישט. מאכט זיך אַ שאלה, האב איך מיר נישט מיט וואָס די הענט צוצופיהרען, איך האב גע' ליטען צער דערפון!"

— „וואָס טוט גאָט? מאכט זיך אַ שרפה'לע, עם זענען אָפגעברענט געוואָרען עטליכע הייזער. מיינס אויך! געלויבט איז גאָט! די בעלי-הבתים האָבען קיין גרויסען היזק נישט געהאט, זיי זענען געווען „סעקורירט“; איך אודאי נישט — קהל האָט מיר, ווי איהר זעהט, אָפגעצאמט אַ שטיקעל „בית-המדרש!“.

יא.

לאַשמאַזאָן.

איז אַ טונקלע זומער-נאַכט, צווישען עלף און צוועלף, ביז איך אָנגעקומען קיין לאַשמאַזאָן. ווייטער אַ מאַרק, אַרומגעצאמט מיט געבויטע און געמויערטע הייזער. אינמיטען מאַרק ליגען אָנגעד וואַרפענע ווייסע שטיינער. איך פאַהר צו נעהנטער, — די שטיי נער ריהרען זיך, קריגען הערנער; עם ווערט פון זיי אַ מאַסע הער-ליך-ווייסע ציגען.

די ציגען זענען געשויטער פאַר מישאַוויצער קהל; זיי דער-שרעקען זיך נישט. איינע אָדער צוויי אינגאַנצען האָבען אויפגע-הויבען די קעפ, באַטראַכט אונז שלעפּעריג, און ווייטער זיך געד נומען צום קאַרגען גראַז אין גאַס און צום קראַצען איינס דאַס אַנדערע!

גליקליכע ציגען! עם מאַכט אויף אייך קיינער קיין בלבלים, איהר ברויכט זיך נישט שרעקען פאַר סטאַטיסטיקער. אמת—מען קוילעט אייך, נו וואָס? ווער שטאַרבט נישט פאַר דער צייט? יסורים — האָט איהר זיכער וועניגער!

איך דערמאַן מיר, וואָס מען האָט מיר אין מישאַוויץ געזאָגט: אין לאַשמאַזאָן וועט אייך בעסער און געשווינדער געהן. רוהיגע

בעלי-בתים, שטילע, עם וועט אייד קיינער נישט נאָכלויפען.
 קהל און די ציגען זעהען עם אויס אַ זונג צו זיין; איינס אין
 דאָס אנדערע געראַטען.
 דאָך מיין גאָסטי-הייזער, מיינס אַן אַלטער באַקאָנטער, מאַכט
 מיר אַביסעל שווער דאָס האַרץ, עם אין נישט, זאָגט ער, אַזוי
 לייכט ווי מען מיינט.
 — און וואָס וועט איהר טון, — פרעגט ער, — איהר וועט
 אַרומגעהן מבית לבית? !
 — ווי דען?
 — הלואי מען זאָל אייד ענטפערען אַ גוט וואָרט!
 — פאַרוואָס נישט?
 — אַ איד האָט פיינט, מען זאָל איהם עפענען און צעהלען
 די קאַסע.
 — וואָס אין, די ברכה וועט נישט אריין?
 — ניין, דאָס נישט, נאָר די קללה — דער קרעדיט וועט
 צרויס.

יב.

די ערשטע פרוואוּן.

אין דערפריה, נאָך איידער דער שמש אין געקומען, זענען
 שוין געווען ביי מיר עטליכע אידען; זיי ווילען זעהן דעם פאַר-
 שרייבער. מיין שם פאַהרט פ א ר מיר!
 איד מאַד אַ פרוואוּן, און ווענד זיך צו איינעם.
 — גוט מאַרגען, ר' קרוב.
 — גוט מאַרגען, שלום-עליכם.
 ער דערלאַנגט מיר גאַנץ פויל די האַנט.
 — ווי הייסט איהר, ר' קרוב.
 — לוי-יצחק.
 — און אויפ'ן דייטשען נאָמען?
 — וואָס דאַרפט איהר צו וויסען?
 — וואָס, אַ סוד אין עם?
 — אַ סוד צי נישט אַ סוד, נאָר איהר מענט מיר זאָגען, נאָך

וואָס איהר דארפט וויסען... דאָס איז דאָך אודאי קיין סוד נישט!

— איהר ווייסט דען נישט?

— נישט אַקוראַט...

— און ווי איז אייער „מכח שמויִם“?

— „בערענפעלץ“, — ענטפערט ער אַביסעל פאַרשעמט.

— אַ ווייב?

— עט!

— וואָס הייסט „עט“?

— ער וויל זיך גמ'ן! — ענטפערט פאַר איהם אַן אַנדערער.

— וויפיעל קינדער?

ער מוז זיך מיישב זיין, און צעהלט אויף די פינגער: פון ערשטען ווייב, מיינע — איינס, צוויי, דריי, איהרע — איינס, צוויי, — פון צווייטען ווייב...

עס ווערט איהם דאָך נמאָס צו צעהלען —

— נו, זאָל זיין זעקס!

— „זאָל זיין“ טויג נישט, איך דארף וויסען אַקוראַט!

— זעהט איהר, אַט דער „אַקוראַט“ איז נישט פּראָסט!

אַ ק ו ר אַ ט !

— וואָס דארפט איהר וויסען אַקוראַט? וואָס איז, אַ טשיי

נאַווניק זענט איהר? מע'צאַהלט אייך דערפאַר? עס וועט אייך

עמיץ נאַכפאַהרען און קאַנטראָלירען? א - ק ו - ר אַ ט !

— זאָג, בהמָה, זאָג! — מונטערען די רעשט. — האַסט אַני

געוויבען — זאָג!

זיי ווילען וויסען, וואָס פאַר אַ שאלות עס וועט אַלץ זיין.

ער האָט נאָך אַמאָל איבערגעצעהלט אויף די פינגער און עס

איז געוואָרען, ב"ה דריי מעהר.

— ניין קינדער, זאָלען געזונט און שטאַרק זיין.

— וויפיעל זיהן, און וויפיעל טעכטער?

ער האָט נאָך אַמאָל געצעהלט:

— פיער זיהן און פינף טעכטער.

— וויפיעל זיהן, און וויפיעל טעכטער האָט איהר אויסגע-

געבען?

— דאָס דארפט איהר אויך וויסען? זאָגט מיר פאַרט, נאָך

וואָס?

- זאגן שוין, זאגן! — רופט דער עולם אומגעדולדיגער. —
 — דריי טעכטער און צוויי זיהן, — ענטפערט עמיץ פאר'ן
 געפרעגטען —
 — טאקע? — מאכט דער געפרעגטער, — און ישראל'יק?
 — ער האט דאך נאך נישט חתונה געהאט?
 — ביסט א פערד! מע'רופט איהם דעם שבת אויף! וואס
 מאכט אויס אנדערהאלבען וואכען?
 איך פארשרייב, און פרעג ווייטער:
 — געדינט אין מיליטער האט איהר?
 — א באצאהלטער, 400 רובל! וואו נעם איך זיי היינט! —
 קרעכצט ער.
 — און די זיהן?
 — דער עלטערער האט א גולע אונטער'ן רעכטען אויג, און
 איז, לא'עליכס, נאך אביסעל געברעכט... אפגעלעגען איז ער אין
 דריי שפיטעלער, געקאסט האט מעהר ווי א חתונה! און מע'האט
 איהם קוים פון פאלק אהיים געשיקט! דער צווייטער האט א ווי-
 באר, דער דריטער דינט —
 — און דאס ווייב?
 — מן הסתם איז זי ביי מייר! וואס איז די שאלה?
 — זי האט דאך געקאנט זיין ביי איהר פאטער!
 — א קבצן!
 — א הייז האט איהר?
 — ווי דען!
 — וויפיעל איז עס ווערט?
 — עס זאל שטעהן אין זאמאשץ וואלט עס ווערט געוועזען.
 הייז איז עס נישט ווערט א דרייער, טיליע וואס איך האב א דירה.
 — פאר 100 רובל וואלט איהר עס פארקויפט?
 — חס ושלום! א נחלה? ! פאר 300 אויך נישט, זעהט
 איהר — 500 רובל! מא! וואלט איך מיר געדונגען א שטיבעל,
 געמאכט א שטיקעל עסק...
 — און אזוי וואס איז אייער געשעפט?
 — ווער האט א געשעפט?
 — פון וואס לעבט איהר?
 — דאס מיינט איהר? ! מע'לעבט!

- פון וואנען ?
- פון השם־יתברך ! אז ער גיט, האט מען !
- ער ווארפט דאך נישט פון הימעל אראפ !
- ער ווארפט טאקע ! איך ווייס, פון וואנען איך לעב ? אט, מאכט א השבנו : איך דארף א הונ — 4 רובל א וואך אודאי ! פון הויז האב איך, אחוץ מיין דירה, א רובל 12 הכנסה ; געהט אראפ 9 רובל פאדאטעק, א 5 רובל אויף רעפעראציע, בלייבט — א לאך אין קעשענע אויף 2 רובל א יאהר אודאי !
- ער פאלט אריין אין גדלות :
- קיין געלט, ברוד־השם, האב איך נישט ! נישט איך, נישט די אלע אידען, וואס שטעהען דא, נישט אלע אידען ! אויסער, אפשר, די דייטשען פון די גרויסע שטעדט... מיין האבען נישט קיין געלט ! קיין מלאכה קאן איך נישט, מיין זידע האט קיין שטיוועל נישט גענעהט ! פונדעסטוועגען, אז השם יתברך וויל, לעב איך ; אז לעב שוין אזוי א יאהר עטליכע פופציג ! אז — דארף מען א קינד חתונה מאכען, מאכט מען חתונה, טאנצט מען אין דער בלאטע !
- הכלל, וואס זענט איהר ?
- א איד !
- וואס טוט איהר גאנצע טעג ?
- איך לערען, איך דאווען... וואס טוט א איד ? אז איך עס אפ, געה איך אין מארק אריין...
- וואס טוט איהר אין מארק ?
- וואס איך טהו ? וואס עס לאזט זיך ! אט, נעכטען למשל, האב איך, דורכגעהענדיג, געהערט, אז יונה באַריק וויל קויפען, פון א פריצים וועגען, דריי טריקעס ; פארטאג בין איך שוין ביים צווייטען פריץ, וואס האט אמאל געזאגט, אז ער האט צופיעל טריקעס ! האב איך געמאכט מיט יונה באַריק יחדו, אזו האָגען ברוד־השם פארדינט צו אנדערהאלבען קערבעל־שטיק !
- זענט איהר, הייסט עס, א מעקלער ?
- איך ווייס ? אמאל פאלט מיר איון, קויף איך גאר א קערצעל תבואה !
- אמאל ?
- וואס הייסט אמאל ? אז איך האב דאס קערבעל קויף איד,

— און אז נישט ?

— שאף איך מיר א קערבעל !

— ווי אזוי ?

— ווי הייסט ווי אזוי ?

און עס דויערט א שטונדע, איידער איך ווער געוואר, אז לוי
יצחק בערענפעלץ איז א שטיקעל דין און זיצט אין בוררות, א
שטיק מעקלער, א חלק סוחר, א פיצעל שדכן, אמאל, פאלט איהם
אין, געהט ער גאר אין שליחות.

און פון די אלע, אויסגערעכענטע און פארנעמענע „מאלכות“
פארדינט ער, כאַטש בדוחק גדול, זיין ברויט פאר ווייב און קינד !
אפילו פאר דער אויסגעבענער טאכטער, ווייל איהר שווער איז
ג א ר א קבצן !

יג.

די צווייטע פּראָוון.

מען פיהרט מיר אין א געוועלבעל אריין.

עטליכע פעקלעך זאפאלקעס, עטליכע פידעלעך פאפיראסען ;
נאָדלען, שפילקעס, האַרנאָדלען, קנעפלעך, געלער, גרינער זייף !
עטליכע שטיקלעך היימישגע'מלאכה'טער שמעקעדיגער זייף...
אַביסעל בשמים, און נאך קלייניגקייטען... א צישפרינג; ביים טיש
ליגט אן אלטע סאַכע, דאָס איז שוין, א בייגעשעפט.

— ווער וואוינט דאָ ? — פרעג איך.

— איהר זעהט דאָד ! — ענטפערט מיר א אידענע און קעמט
זויער א מיידעלע פון א יאהר צעהן, וואָס האָט דערווייל אפיר-
געכאַפט דאָס קעפעל פון אונטער'ן קעמעל, און באַקומט מיט גרויסע
פאר'הרוש'טע אויגען דעם גוי, וואָס רעדט אידיש !

— לענסט צוריק דעם קאַפּ ! חצופה ! — שרייט די מוטער.

— ווי הייסט אייער מאַן ? — פרעג איך.

— משה !

— אויפ'ן דייטשען נאָמען ?

— זיי נאָמען זאָל אַהיים קומען ! — שילט זי פלוצים — פיער

שעה איז ער געגאַנגען אָפּגעמען ביי דער שכנה א טעפעל.

- הער אויף צו פֿיסקעווען! — מאַכט דער שמש. — זאָג, וואָס מען פרעגט דיר.
- פאַר'ן שמש האָט זי מורא, ער איז שמש און סאַלטיס צוזאָג מען. ער נעמט צונױף די פאַדאטקעס און איז, אַחוץ דעם אַ חשוב ביים וואַיט:
- ווער פֿיסקעוועט? ווען? וואָס? אויף מיין מאָן טאָר איד אייך קיין וואָרט נישט רעדען?
- ווי הייסט ער אויפ'ן דייטשען נאָמען? — פרעג איד נאָד אַמאָל.
- דער שמש אַליין האָט זיך דערמאנט און זאָגט מיר: „יונג פֿריד“.
- וויפיעל קינדער האָט איהר?
- איד בעט אייך זעהר, ר' קרוב, קומט שפעטער, ווען מיין מאָן וועט זיין; דאָס איז זיין זאָך! גענוג, איד האָב אויף מיין קאַפּ דאָס געוועלב מיט דער שטוב, מיט זעקס קינדער לאַבוסעס... טשעפעט א י ה ר אייך כאַטש אָפּ פון מיר!
- איד פאַרשרייב דערווייל: זעקס קינדער, און פרעג, וויפיעל זי האָט פון זיי אויסגעגעבען.
- אויסגעגעבען! הלואי וואָס איד אויסגעגעבען, וואָלמען מיר וועניגער גרויע האָר געוואַקסען! ס'וואַקסט ביזן גרויען צאָפּ אַריין.
- איהר האָט סאַמע מיידלעך?
- דריי יונגען אויך!
- וואָס טוען זיי?
- וואָס זאָלען זיי טון? צרות טוען זיי מיר אָן! זיי האַבען אַפענע מיילער!
- פאַרוואָס לערענט איהר זיי נישט קיין מלאכה?
- זי פאַרציהט די נאָז, וואַרפט אַ בייזען בליק און וויל מעהר נישט ענטפערען.
- איד פאַל אויף אַן המצאה, קויף ביי איהר אַ פעקעל פאַפיראַט סעז, זי ווערט אַביסעל בעטער אויפ'ן פנים. און איד פרעג:
- וויפיעל פאַרדינט אייער מאָן?
- ער? ער פאַרדינט! מ'קאָן זיך דען מיט איהם באַהעלפֿען.

נאך א טעפעל צו א שכנה שיקען? אכור חזיר, ער זאמט שוין פיער שעה! איד וועל דען עפען היינט ווארמעס דורך איהם?
 זי איז ווייטער אריין אין אזארט; איד האב געמוזט אפטרע-
 טען און כאפען דעם מאן אין גאס; איד האב איהם דערקענט, ער
 האט געטראגען א טעפעל!

י.ד.

אין שוחט'ס הויז.

פון שוחט'ס הייזעל לויפען מיר אקעגען פארשידענע געמיש-
 טע קולות. א גבור א האהן שרייט זיין קוקוריקו מיט א גאנץ גלייך
 עס וואלט קיין חלף אויף דער וועלט נישט געוועזען. טרויעריג
 דאגעגען מעקעט א צוגעבונדען קעלבעל; עס קיימט, אפנים, הונד
 גער... פאר דאס, צווישען די לאטעס, אונטער'ן הויכע, נעלעכער-
 טען דאך, טשיפטשען הונדערטער פייגעל, — זיי האבען פליגעל
 און לאכען אויס'ן שוחט! זומער איז, די לופט איז פול ווערימלעך;
 מענשען, אפילו די ארעמסטע, די קארגסטע, לאזען איבער די קרויט-
 קעלעך... טשיפטשיפטשיפט, טשיפטשיפטשיפט! אויסגעבעט אין
 די נעסט; אויסגעצירט מיט גלאנצעדיגע פארבען דער „ע ר“,
 סקראמע און שטיל די „ז י“, און די קינדערלעך זענען זאט!
 עס איז זיי ווארעם און — אין ערגעץ נישט פארשריבען...
 פרעגט זיי אבער בחרם, וואס מען מיינט „מום בקדשים?“
 מיט דער שאלה באשעפטיגען זיך צוויי יונגעלייט, בארוועסע,
 אין יארמולקעס, אויסגעטאן ביז די טליתים קטנים.
 די יונגע לייט זענען נאך פסול צו רעזיודירען פאטענטען,
 סתורה אויף דער קאמער, אבער קעלבער צום מזבח — פראנק און
 פריי.

ווען גאט האט די וועלט צומיילט; דער פויער האט זיך גע-
 נומען די ערד, דער פישער — דעם טייד, דער יעגער — דעם
 וואלד, דער גערטנער — די פרוכטבויםער, דער סוחר — די מאס
 און די וואג. און אזוי ווייטער, האט דער פאעט געוויילט אין א
 וועלדעל. די נאכטיגאל האט איהם געטרילערט, די בוימער —
 איינגערוימט אלערליי וואלד-קלאטשערייען... און די אויגען, די

פאעטישע אויגען האבען זיך נישט געקאנט אפרייסען פון דער וועשינס קניהען ביים טייד און דער קיאנקע אין איהרע הענט, און ער האָט אַלץ פאַרשפּעמיגט! אז ער איז געקומען, איז שוין די וועלט פאַרטיילט געוועזען. ביי נאָט איז פּונזיינטוועגען מעהר נישט געבליבען ווי — וואָלקען, רענענבויען, ראָסע און זומער־פּייגלע. צוריקצואוועגס האָט ער אפילו שוין די וועשין נישט געטראָפּען, זי האָט זיך געשמעלט ערגעץ פאַר אַן אַם...

— האָסט פּאַנטאָזיע, באַשאַף דיר וועלטען אַליין! האָט איהם גאָט געזאָגט! —

און מען האָט מקנא געוועזען דעם פּאָעט, זיין וועלט איז די בעסטע! דער פּויער באַארבייט זיין ערד מיט נויט און שווייס. דער פּישער געהט אויך נישט לעדיג; ווינטער דורכצוברעכען איין, איז נישט קיין גוטע זאַך. דער יעגער ווערט מיד פון לויפען און יאַגען. פון וואַלד־עפּעל מאַכען זיך „פּאַנעס“ נישט אזוי גרינג!... דער סוחר אפילו מוז עפעס טון, כאָטש פעלשען מאַס און וואָג, — אַנישט שטאַרבט ער פאַר הונגער. א י י ז פּאָעט, וואָס ליגט אויפ'ן בויד און שאַפט זיך וועלטען!

עס איז אָבער אַ טעות געוועזען. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז זיין נשמה איז נאָר אַ קאמער־אַבסאָקוראַ, און די גרויסע וועלט מיט איהרע גרויסע בלאָטעס, און מיט די חורים אין די בלאָטעס פּאַטאַגראַפירען זיך אָפּ אין איהר! כל־זמן דער חויר ווייסט זיין אָרט, איז נאָך צו דערליידען! קוים אָבער זעצט ער זיך אויבען אָן... ווערט דעם פּאָעטס וועלט אויך חויר'יש ווי אונזערע...

מקנא צו זיין בלייבט נאָר אונזערע יונגעלייט: דעם שוחד'ס זוהן מיט'ן שוחד'ס איידעם. אין דער וועלט פון „מום בקדשים“ שלאָגט זיך אונזער וועלט מיט די חורים איהרע נישט אָפּ, צווישען ז י י ע ר וועלט און א ו נ ז ע ר וועלט איז גאָר קיין שייכות, קיין בריק, קיין צוזאַמענהאַנג נישטאָ.

און דעריבער, אז איך בין געקומען פון א ו נ ז ע ר וועלט אויף י ע נ ע וועלט, ווערען די גמרות פאַרמאכט, און אויף די יונגע פּנימ'ער האָט זיך באַוויזען שרעק און וואונדער; זיי וואָל־טען דערזעהן עמיצען פון אַן אַנדערער וועלט. דער שוחד איז נישט אין דערהייט, ער איז געגאַנגען אין

דאַרף אַרײַן — דעריבער בלעקט נאָך דאָס קאַלב אין הויז. די שוחט'קע האָט איהר שניט־קרעמעל.

די שנור און א טאַכטער שטעהען ביים קוימען דרייפאַכיג רויט. ערשמענס פאַר נחת פון די מענער מיט זייער תורה; צוויי טענס פון דעם קנאַקעדיגען פיייער; און דריטענס — פאַר בושע פאַר אַ פּרעמדען מאַנספּערשויז, און א דייטש דערצו. איינע האָט געכאַפט א שפיץ פארטוך אין מויל אַרײַן, די צווייטע האָט זיך אָפּגערוקט, גלייך זי וואָלט אויסגעגאנגען קרושה; ביידע קוקען אויף מיר פארוואונדערט פון אונטער קורצע שטערען אונטער האַר בענדלעך פון געפלאַכטענע פּעדים.

די יונגע לייט זענען דאָך באלד צו זיך געקומען. זיי האָבען שוין געהערט פונ'ם „פאַרשרייבער“, געשטויסען זיך, אַז איר בין עס!

דאָס פאַרשרייבען געהט צו געשווינד.

דער שוחט נעמט פיער רובל אַ וואָך, אַחוץ וואָס ער פארדינט אין דאַרף; ווען נישט „שחיט־הויז“, וואָלט ער גאָר געלויכטען. דאָס געוועלבעל מאכט וועניג, דאָך — אַ באַרער שטענדיגער גראַד־שען. פּרנסה, ב"ה, איז דאָ! די קינדער זענען פאַרזאַרגט; ביז הונדערט יאָהר עסען זיי קעסט; פלייש ביים שוחט פעהלט נישט! א י ב ע ר הונדערט און צוואנציג יאָהר וועלען זיי נעמען ירושה; איינער—די חזקה אויף שחיטה, דער צווייטער—דאָס געוועלבעל. דאָס הייזעל וועט בלייבען בשותפות!

זיי זעהען בעסער אויס, ווי אלע אין שטעדטעל. בעסער פאַר סוחרים, בעלי־בתים, בעלי־מלאכות... אפילו פאר די שענקער מיט'ן פעלדשער צוזאמען.

עס וועט נאָך קומען אַ צייט — טראַכט איר אַרויסגעהענדיג— ווען מלמדות אפילו וועט זיין איינע פון די בעסטע פּרנסות... עס איז דאָך נישט אזוי שלעכט ווי מען מיינט. אַחוץ רבנות, שחיטה, שמשות און מלמדות, איז דאָ נאָך אַ גוטע פּרנסה. ביים שוחט אין הויז וואוינט א „קאַמאַרניצא“; זי צאָהלט פּופּצעהן רובל אַ יאָהר. די טיר איז צוגעשלאָסען, דורכ'ן פענסטער, וואָס געהט אין גאַס אַרײַן, זעה איר דאָך אַ גאַנץ שעחן שמי בעל. צוויי הויכפאַרבעטע בעמען מיט ווייסע קישען, הילצערנע רויטגעפאַרבעטע כלי־בית, אויף דער וואַנט, נעבען קוימען, הענגען

קופערנע כלים, עם בלאנקט א מעשענער הענגעל-לייכטער. דאס שטיבעל איז פול מיט רחבות און בעל-בתישקייט.

— זי האָט זילבער אויך, — זאָגט מען מיר, — איך זעה אַ גרויסען קאָסטען מיט מעש-בלעד באשלאָגען; דאָרט מוזען זיין בענש-לייכטער, אפשר צירונג אויך.

— וו אַ ס קלערט איהר, — זאָגט מען, — זי האָט אַ מטמוז מיט געלט; דאָס גאַנצע שטעדטעל ליגט ביי איהר אין קעשענע! זי איז אַן אלמנה מיט דריי יתומים. אַ גאַנצע וואָך איז די דירה געשלאָסען, ווייל זי קומט אַהיים משבת לשבת, אויסער שבת חוון. אַ גאַנצע וואָך איז זי אין די סביבות און בעטעלט מיט אַלע דריי קינדער.

טו.

די סקולער רבי'צין.

„אסתר המלכה איז געוועזען גרין, נאָר אַ פּאָדעם לייטזער לינקייט איז איהר געוועזען אויסגעגאַסען אויפ'ן פנים.“ אסתר די סקולער רבי'צין איז אויך גרין; אָבער נישט איין פּאָדעם חסד, נאָר אַ גאַנץ בונט לייטזעליגע שטראַלען ליגט אויף איהר פנים. אַן אַלמע אידענע, אַ דאָרע; דאָס קעפעל איבערגעצויגען מיט אַן איינגעד שרומפענעם די-דרויזיגען הייטעל, הוידעט זיך, ווי אַ הרר אַן אתרוג, איבער'ן רויטען ברוסטטיכעל. נאָר ד ע ר אַתרוג האָט צוויי ערנסט-גוטע אויגען!

זי איז אַ היגע געבוירענע, וואוינט איינע אַ ל י ז. אַלע קינדער האָט זי אויסגעגעבען אין פּאַרשידענע שטעדט אַרײַן; נאָר זיין ביי זיי, ווייל זי נישט מכמה טעמים! פאַר שנרען און אויך דעמס קאַן מען נישט ערוב זיין; און אַ מאַן האַלט פאַר'ן ווייב, אַ ווייב — פאַר'ן מאַן. (נישט אומזיסט זאָגט די הייליגע תורה: „על כן יעזוב“: עס ווערט טאַקע איין פלייש). — ווייל זי זיי נישט מעכיר זיין אויף „כבוד אַם; דאָס איז אַן אמת'ער; „לפני עור לא תתן מכשול“.

— „גאַט, ב"ה, — זאָגט זי, — האָט אומישנע באַשאַפּען אַזוי דעם מענש, אַז ער זאָל נישט זעהן דעם נאָהנטסטענס פּעהלער, אַ

נישט וואלט געוועזן אזוי פיעל גט'ן ווי כתובות!"
 צווייטענס — האָט דער סקולער רב נישט איינמאל געזאָגט,
 אז אן אלמנה, וואָס קומט אָן צו איהרע קינדער, איז אַ טאָפּעלע
 עגינה, און — „דעם סקולער רב'ס ווערטער דאַרף מען איינפאַסען
 אין גאַלד און טראַגען אויפ'ן האַלץ פאר אַן אויבעל!"

— אמת, — זאָגט זי מיט אַ שטילען זיפּץ, — היינט טראַגט
 מען שוין נישט קיין אויבעל, פאַלשע פּערעל זענען שענער!
 אין סקול האָט זי נישט געקאָנט בלייבען. זייט דער סקולער
 רב, איהר מאַן, עלוי השלום, איז געשטאַרבען, איז איהר די שטאַרט
 נמאָס ומאָוס געוואָרען.

— טאַקע, — זאָגט זי, — פנה הורה, פנה זיוה, פנה הדרה.
 זי פאַהרט אַהין איין מאָל אין יאָהר, אויף דער יאָהרצייט.
 נאָר זי קאָן זיך דאַרט נישט לאַנג אויפהאַלטען — „אַ פּוסטקע גע-
 וואָרען!"

פיערציג יאָהר האָט זי געוואוינט מיט'ן סקולער רב, די, וואָס
 האָבען איהם געקענט, זאָגען, אז זי איז געוואָרען ע ר אויס'ן
 אויג.

— ע ר איז געוועזען, — ער זאָל מיר עס מוחל זיין! —
 אַ מתנגד; האַלט זי נישט פון גוטע אידען. זיין „עבודה" איז
 געוועזען תורה, פּשוט — „נגלה", זיצט זי שטענדיג ביים „צאינה-
 וראינה", אָדער לערענט דעם שלחן ערוך אויף עבר־טייטש! אַלע
 צוויי ווערטער פאַררופט זי זיך אויפ'ן סקולער רב, און — זיין קול,
 זיינע תנועות, זיינע מנהגים.

נאָך דעם סקולער רב'ס קדוש און הברלה, וויל זי קיין אַנד
 דערענס ברכות נישט הערען; מאַכט זי זיך אַליין קדוש והברלה,
 איבער חלות אָדער ראָזשינקע־וויין. אין א י ה ר קדוש איז
 זי י קדוש אויס'ן אויג; דער אייגענער שטילע, בעלי־בתישער
 נגון, מיט דער אייגענער מתיקות.

זי עסט „גלאַט כשר", און איז אַ גרויסע מלומדת.
 זי קאָן אורדאי שאלות פּסק'ענען אויך! זי איז אורדאי געשטאַ-
 נען פיערציג יאָהר דורכאַנאָנד ביים קוימען, איבערגעדּרעהט מיט'ן
 גוטען פנים צום טיש, וואו דער מאַן איז געזעסען און געלערענט;
 מיט די טויבען־אויגען האָט זי איינגעזאָפט יעדע תנועה זיינע מיט;
 די האַל־באהאַלטענע אויערען אונטער'ן שטערען־טיכעל — זיין

יעדעס ווארט... זי איז געוועזן אן אמת'ער „עזר כנגדו“; זיין יעדער געדאנק האט זיך דעריבער אפגעשלאגען אין איהר מוה, און זיין גוטסקייט — אין איהר הארץ.

א טייך ליגט שוין הונדערטער יאהר אין אן אנדער געלעגער, אין אלע באוועגונגען פון זיינע פאליעס זענען נאך אויסגעקריצט אויפ'ן פעלזען פון איבער דעם ערשטען געלעגער. דעם סקולער רב'ס לעבען האט געקאנט רוהיגער זיין פון א טייך, נאך די רבי' ציין איז פאר איהם קיין פעלזען נישט געווען. גיכער א שוואם, וואס האט אין זיך אלץ אריינגעצויגען.

פון דער היינטיגער וועלט איז זי נישט צופרידען. „נישט פרום, — זאל זיך דער רבנו של עולם זארגען.. אז זיינע אידעלער פיהרען זיך אזוי, מן הסתם וויל ער אזוי... נאך — אהז א ת כ ל י ת : די טייערסטע שטאפען זענען שפינוועכס, אויך נעהט מען נישט ווי אמאל, פריהער צושניידט מען אויף קלינעם!“

— פון קיין פ ר ו כ ת וועל איך שוין נישט רעדען, נאך מען קאן אפילו קיין קינד קיין בגד דערפון נישט מאכען. די פאר צייטישע אויבלען ווערען אלע מאל טייערער, א שטערנטיכעל האט אן אייביגען ווערט, אפילו פון א ברוסט'טוד קאן מען אויס טעפען די פעדים אויף זילבער און גאלד, נאך פון פאלשע פערעל און דושיעמען קאן מען שוין גארנישט מאכען.

— און, גלויבט מיר, אז ס'איז אסך מאוס'ער, על כל פנים—

אין מיינע אויגען!

קיין שנאה טראגט זי דאך קיינעם נישט נאך.

— מיין מאן, דער סקולער רב, זכרונו לברכה, איז א מתנגד געוועזען, און קיינמאל נישט גע'דורפ'ט קיין חסידים, — חס ושלום!

זי געדענקט, אז די בעלי'בתים זענען אמאל געקומען שרייען, אז מען איז עובר זמן קריאת'שמע — האט זי געהערט פון זיין איי גען, „פדיקרוש“ אזא תשובה: עם זענען פאראנען, — האט ער זי געזאגט, — פארשידענע חילות, האבען זיי פארשידען כלי'זיין, און דערע מנהגים, נאך אלע דינען א י ז מ ל כ ו ת. אפילו שטיי וועל, — האט ער צוגעגעבען מיט זיין שמייכעלע — מאכט מען אויך נישט אויף איין קאפיטע.

זי געדענקט אלע זיינע ווערטלעך, און פיהרט זיך לויט זיינע דעות.

ער פלעגט זיך שטארק בייזערען, אויב א בעל־מלאכה האט זיך פאר איהם אויפגעשטעלט; ער האט שטארק געהאלטען פון א נהנה מיגיע כפו! און דעריבער, אז זי איז אהער געקומען מיט איהרע עטליכע הונדערט גילדען, האט זי זיך באלד פארלעגט א פאבריקעל פון פאטאש.

— א אידענע — זאגט זי — איז נישט פטור פון דעם; עס איז נישט קיין „מצוות עשה שהזמן גרמא“. דערנאך האט מען איהר די פאר זעלבס באהאלטען און זי איז געבליבען ביים פאטאש א ל י י.

— עס וואלט — זאגט זי מיר — קיין שלעכטער מסחר נישט געוועזען, איד לייז, ברוד השם... פאר ימים־טובים אפילו צוויי—דריי רובל א וואך! ווארים — געלויבט איז זיין לעבער נאמען — מיין פאטאש האט א שם אין די סביבות, נאר — היינטיגע צייטען, אלץ געהט אויף בארג... ווערט מיר אמאל פארפאלען.

איד קוק מיר אום אין אלע זייטען; איד זעה נישט קיין כלים, קיין זאכען צו דער מלאכה.

— דערצו — גיט זי מיר צו פארשטעהען — דארף מען נאר נישט: מען נעמט אביסעל זאלע (אש פון קוימען), קארטאפעל, און אנדערע געוויקסען, מען ציארבייט אין וואסער, לאזט אויספאר דען, און מען שטעלט אויספרייען צום קוימען. פון דעם קומט ארויס אומריינער פאטאש; און — אז מען טהוט נאך אמאל דאס אייגענע, ווערט שוין דערפון „ליטער“, דאס הייסט, ריינער פאטאש!

ביי מיין אוועקנעהן, פרעגט זי מיר אביסעל פארשעמט און באזארגט:

— זאגט נאר, איד בעט איבער אייער כבוד, און אז אייערע כתבים וועלען קומען אין די גרויסע הענט אריין, וועט מען מיר נישט הייסען נעמען א פאטענט?

מן.

אמעקורירט.

א רוהיג־שטילע זומער־נאכט. אין עס הימעל שוואַרצט זיך דאָס באַריהמטע וועלדעל; אויף זיינע בוימער האַבען עס אונזערע עלטערען אויסגעשנימען די מסכתות, אויף וועלכע זיי האַבען גע־מאַכט א סיום אין וועג. דאָ נישט ווייט האַבען זיי זיך אָפגעשטעלט. דער „ראש הגולה“ האָט געזאָגט: פּה־לין! און פון דאמאַלט אָן הייבט דאָס לאַנד פּוילין; די אמות־העולם קאָנען אבער נישט אויס־לעגען!

אויך האָט דאָס וועלדעל אַ קורצען וועג קיין ירושלים. און — עס איז געוועזען אמאָל אַ ציג, ביי איינעם פון די ל"ו צדיקים, און די ציג האָט געקענט דעם וועג; זי פלעגט אַלע פּאַרטאָג לויפּען זיך פּאַשען צום הר־הבית, און צוריקקומען מיט אַ טעפּ מילך פּאַר'ן צדיק'ס וועגען.

רעכטס פּונ'ם וואַלד, ביי אַ טייכעל, ליגט דאָס שטערטעל. עס איז געטיילט אויף צוויי חלקים. איין חלק איז אַ לאַנגע שנוּר — אַ גראַדע, ברוקירטע גאַס מיט געמויערטע הייזער, אונטער בלעך כענע דעכער, — סאַמע גשמיות, צוגעקאָוועט צו דער ערד מיט פינדאַמעטען. די איינוואוינער פון דער גאַס זענען זיכער, אז זיי וועלען דאָ לעבען און שטאַרבען; אז, ווען עס זאָלען קומען אַלע ווינטען פון דער וועלט, וועלען זיי זיי נישט ריהרען פּונ'ם אָרט.

דערנאָך געהט ערשט דאָס צווייטע טייל. גאָר אָן אַ נד ער וועלט; סאַמע רוחניות: לייכטע היהנערנע הייזער, דורכ־אויס סאַסנע און שטרוי, זעלמען אַ שינדעל־דאָר. עס בלאָזט אַ קליין ווינטעל — ואיננו... צי האַפען די איינוואוינער צו געפינען דעם קורצען וועג, און זוכען, ווי די אימסטערבליכע ציג, דעם הר־הבית, אָדער זיי שפעקולירען אויף פּוילין ער־קאָסע?

און ווי עהנליך די הייזלעך זענען צו די איינוואוינער! אויך שמאַל־ברוסטיגע, פּאַרטונקעלטע פענסטער־אויגען, איינגעהויקערטע אונטער אַ פּאַררוקטען שטרויענעם ספּאַדעק.

— פון די סכּית קרעהען אַרױס העהנער, קוואַקען היהנער און גענז גענגען. פון זומפּ, וואָס לעקט מיט שבעים לשונות די שווע־לען, קוואַקען בעל־בתיש די פרעש. נישט זעלמען מישט זיך אַרױן

א איריש קעלבעל מיט א בלעק, און א גוי'שער הונט ענטפערט
איהם פון דער לאנגער גאס.

באלד אין דערפריה וועל איך אנהויבען פארשרייבען.

איך ווייס פריהער, וואס עס וועט זיין: אויב נישט 36 רובל
א יאהר, וועט ארויס 33 און 32... איך וועל געפינען אסד מלאכות
און וועניג ברכות; פאבריקען פון פאטאש, אסד לעדיגע שטובען...
דער שמש וועט מיר אויסרעכענען: ע ר איז א לויפער, זי — א
פשעקופקע; צוויי מיידלעך דינען, אין לובלין, אין זאמאשען...
איין בחור איז א בעלפער, דער אנדערער דינט, און די שנור מיט
3—4—5 קינדער איז אהיים געפאהרען צו איהר פאטער-און-מו-
טער...

איך וועל טרעפען פארלאזמע קינדער, וואס באדען זיך צוואַ-
מען מיט גענו און ענטען אין עק זומפ; פיצלעך-דרויב, וואס רייסט
זיך די העלזלעך — אין וויג, קראנקע אהן הילף אין די בעטען,
קעסטקינדער ביי גמרות, יונגע ווייבלעך אין פעלענע שייטלעך
מיט בושא און א הן בושא... קוים מאך איך צו די אויגען,
שווימען פאר מיר דורך סאמע מאמע, גרינע, בלאסע, פארקרימטע
צורות... זעלטען איינע שמייכעלט. זעלטען איינע מיט א חוגריי-
בעלך... אלע מענער אזוי וועניג מעניש, אזוי גולס'עוואטע... ווייב
לעך מיט פארטריפטע אויגען, טראגענדיג — א מולטער אויבס, א
זאק ציבעלעס, אדער א פרישען „אתה בחרתנו" מיט א זאק ציבע-
לעס צוזאמען. — איך ווייס פאראויס, אז איך וועל טרעפען א
טרפה'נע שענק, צוויידריי פערדס-גנבים, און מעהר ווי צוויידריי
פאסירער...

נאר וואס וועט זיין פון דער סטאטיסטיק? צי קאן זי ענט-
פערען אויף דער פראגע: אויף וויפיעל לעדיגע מאגען, לעדיגע
ציין; אויף וויפיעל מענשען, וואס א שטיקעל דאך ברויט ציהט זיי
די אויגען ווי מיט צוואנגען אויס די לעכער ארויס; אויף וויפיעל
מענשען, וואס זענען באמת געשטארבען פאר הונגער — עס פאלט
אויס א טרפה'נע שענק, א גנב און א פערדס-גנב?

די געלעהרטע מעדיצין האט ערפונדען א מאשין, וואס פאר-
שרייבט דעם דפק, דאס הארצקלאפען; די נארישע סטאטיסטיק
שפילט זיך מיט ציפערען.

צי ווייסט זי, וויפיעל מאל און — יעדעס מאל — ווי טיף איז

ווי שטארק דאס הארץ האט געקלעמט ביי א הישפאנישען מיוחס'ס אייניקעל, דעם תבואת שור'ס א זוהן, אדער אזוי א בעלי-הבית, איידער ער האט דאס ערשטע מאל אפגעטהון, וואס נישט רעכט אין? און ווי לאנג עס האט דערנאכטען געבלומיגט? צי צעהלט זי כאָטש די פריהער און שפעטער נישט געשלאָפּענע נעכט? צי רעכענט זי, וויפיעל טעג הונגער, וויפיעל מאל די קינדער האָבען זיך געוואַרפען אין קראַמף, וויפיעל מאל די הענט און פיס האָט געוואַרפען דאָס פיבער ביים ערשטען אָנגיסען א גלעזעל בראַנפען אַהן א פאַטענט?

אין דער לעדיגער לופט שווימען פאַר מיר אַרויס געלע, בלאַסע און בלויע פנימ'ער, און ברוינבלויע פאַרברענטע, ליפּען—ליספעלען: — פיער און צוואַנציג טעג איז אויף מיין קוימען קיין פיער נישט געוועזען.

— צעהן טעג דורכאַנאַנד האָבען מיר געגעסען שאַלען פון קאַרטאָפּעל.

— דריי זענען געשטאַרבען אַהן א דאַקטאָר, אַהן א רעצעפט; דאָס פיערטע האָב איך שוין געמוזט ראַטעווען.

די הייזעריגע ווערטער שניידען מיר דאָס האַרץ, ווי א שטומד היג מעסער; איך אנטלויף פון פענסטער, ביי וועלכען איך בין געשטאַנען; אָבער די שטוב איז פול מיט געשפענסטער.

ביים אויווען שמעהט א רויטער איד, אַן אָנגעפרעסענער. — בוי, בוי! — לאַכט ער, — גנב'ענען, קויפען א גנבה? איך א געשעפט! לכל הפחות א חודש זיצען! — און א חודש וואַלט איך היזק געהאַט א מטמוז... אויף מיר וועלען אַלע פריצים עדות זאָגען... עהרליך! עהרליך!

דאָס קול איז נאָך ערגער; עס זעגט... איך וואַרף מיך אויפ'ן בעט, איך פאַרמאָד די אויגען, און עס באווייזט זיך מיר די אַלמע גוטע סקולער רבי'ציון.

— אָבער, מאַכט זי מיט איהר קינדיש זילבערען קול, — אָבער, אַז אויב נאָך אַלעס, וועט זיך אויסווייזען נישקשה'דיג, — וועסט דו, קינד מיינס, זאָגען פרק: ועמד כלם צדיקים? ...

עס דאַכט זיך מיר, אַז איהרע בלויע, גוטע, טויבענע אויגען גלעמען מיין הייסען שטערן מיט פאַר'כשוף'טריכטיגניזיסע, לייטד זעליגע שטראַלען.

אונטער די אויגען בין איד איינגעשלאָפען, און ביידע מלאכים,
דער יצר־טוב מיט'ן יצר־הרע, האָבען זיך מיר נע'חלומ'ט. איד האָב
זיי געזעהן, ווי זיי פליהען אַראָפּ פאַרטאָג פון הימעל, איינגע-
הילט אין אַ רויזיגען לייכטען געבעל.

דער יצר־הרע האָט געטראָגען אין איין האַנט — אַ בלוין פאַ-
פיר מיט אַ גרויס שוואַרץ אויג אין דער הויך פון דער לינקער
זייט, — אַן אַקט, איראי אויף אַ הויז, אפשר אַ גוט... אהויז טייערע
קליידער, שטריימלעך, קאפּטאַנעס מיט סטראָקעס, זיידענע גאַרט-
לען, ווי אויך צילינדער און פרעק, ווי פאַר איינעם. אויך: שטערענ-
טיכלעך, אויבלען, ברוסט־טיכער פון גינגאַלד, העלזער־פערעל, ווי
אויך — זיידענע און אטלאַסענע שלעפען פון אלערליי קאַלירען, —
דאָס אַלץ אין איין האַנט, און אין דער צווייטער: שאַלען פון
קארטאַפעל...

דער יצר־טוב — נאַקעט און בלוין, אַהן קליידער און אַהן
כלים, אַזוי ווי גאָט האָט איהם באַשאַפען...

ביידע פליהען. עס דאַכט זיך מיר, דער יצר־טוב וויל מיר
עפעס זאָגען, ער עפענט דאָס מיילעכעל... אבער נישט זי ין קול
וועקט מיר אויף, נאָר אַ ווילד געשריי: עס ברענט! איד שפּרינג
אויף, אַ שרפּה פונקט קעגענאיבער!
אַ פייערדיגע צונג שטרעקט זיך אויס צו מיר, און זי דאַכט
זיך, זאָגט:

— שרעק נישט... אַסעקורירט!

יז.

דער נשרף.

די פייערדיגע צונג האָט מיר אַרויסגעשטרעקט ר' חיים וויי-
צענזאָננ'ס הויז. וואָס אַמאָל ווערט די צונג גרעסער, דאָס הויז
קלענער, ביז עס איז אינגאַנצען איינגעפאלען אין אַ ים פון
יללות און געשריי פאַר שרעק. צום גליק איז קיין ווינט בשעת
שרפּה נישט געוועזען.

אַ פון הינטער'ן באַד איז אַרויס די זון, אַ רויט־הנ'עוודיג,

ווי אַ יונגע צדקת נאָר טבילה, האָט זי שוין מעהר נישט געזעהן, ווי שוואַרצע, לאנגע מענער-קעפּ מיט שמעקעלעך צווישען די גלאַזן נייעס. זיי זוכען „שירים“ פון וויצענזאנג'ס עשירות, צווישען די „שירים“ פון וויצענזאנג'ס הויז.

אַרום הייזעל שמעהען שוין רעדלעך געלע ווייבער, זיי האַל-טען זיך צו מיט די „אפגענאָסענע נעגעל“ די ברודיגע שאַלען אי-בער די אויגעוואַשענע קעפּ. און מיט בלאַסע ליפען, באַקערעכצען זיי און באַוויינען דאָס הויז.

מיט'ן מאַרגען איז אַנגעקומען אַ פּריש ווינטעל. פּריהער וואַלט עס זיך די הענט ציפּיהרט, אַצינד שאַקעלט עס קוים מיט'ן איבערגעבליבענעם אַלטען קוימען, ווי מיט אַ לולב איבער די וויי-בער. דער קוימען שאַקעלט זיך און קרעכצט טרויעריג, ווי אַן אַלמן — אַן אַבל. און אפּשר הערט ער, ווי דער גאַסט-הייזער פאַרזעהלט מיר דעם „חורבן-הבית“, און שאַקעלט צו מיט'ן קאַפּ:
אמת, אמת!

געשווינדער וועסט דו אמאל אויפקלייבען יעדען פּאַדים, יעדען שטייב פון לעבען, פון וועלכע דער שר של שינה האָט דיר אויסגעוועכט אַ פאַנטאַסטישען חלום, איידער דו וועסט נישט אויסזיכען אלע מעשים, וואָס אַ איד מוז טון, איידער זיין אויער דערהערט דעם זיסען קלאַנג פון קופּערנעם גראַשען.

איך זאַל וועלען אַלץ פאַרשרייבען, וואַלט אַ שטעדטעל געדאַרפט האַבען אַ בלאַנקעט, ווי די „יריעה מיט די זילבערנע פּלי-טערלעך“, וואָס דער רבּונו של עולם האָט אויסגעשפּרייט צווישען „רגלי השכינה“ און אונזערע קעפּ, כדי די אויגען פון אַ בשר ודם זאָלען נישט זעהן, וואָס פאַר אַ מינע ער, כביכול, מאַכט, ווען אַזאַ מיטפּל שמעלט זיך אַנידער, הויבט אויף דעם קאַפּ מיט'ן אויסגע-ברענטען מת, פאַרלאַשענע אויגען און ציטעריגען נאַרגעל, און, צו-האַלמענדיג דעם לעריגען, אוינגעצויגענעם מאַגען מיט אויסגע-קנאַקטע, דאַרבייניגע הענט — און ער בעט אַהן אַ קול, אַהן אַ לשון — די צונג וויל זיך נישט איבערדרעהען — נאָר דאָס בלוט זיינס רופּט: „רבּונו של עולם“, אַיך האַב מי ינס געדאַן, אַצינד מוזט דו שוין העלפען! — „רבּונו של עולם!“

פֿרֿנסֿ נֿיֿ כֿעֿורב... וואָס בֿין אִיד ערנער פֿונ'ם פֿויגעל? ... רבֿונֿוֹ
שֿלֿ עֿולָם, וואו זענען מיינע קרישקעלעך? ווען וועט זיין מיין
„שֿבֿתֿ - שֿיֿרֿהֿ“?

און לױט'ן לייב, וואָס ער האָט אויף זיך, איז ער גאַנץ עהנֿיֿ
ליך צו אַ פֿויגעל; עס פֿעהלט איהם נאָר פֿלֿיגֿעֿן, און דער
ריבער אויך — א נעכט מיט קרישקעלעך.

פֿאַר דאָס זענען אַמאָל די אידישע פֿרנסות אזוי ספֿעציאַליֿ
זירט, אז זייער גלייכען וועט זיין אין 21טען יאָרהונדערט, ווען
אַיֿן ספֿעציאַליסט וועט אויפהויבען די אויבערשטע ברעם, דער
צווייטער — אַראַפֿדריקען די אונטערשטע, און אַ דריטער וועט
באַטראַכטען דאָס קראַנקע אויג.

ווען אַ קאַלכס־בראַטען, אַ שמאַטע אין אַ פֿאַבריק פֿון פֿאַפֿיר,
אָדער אַן עקספֿאַרטירט איי — זאָלען האָבען אַ מויל צום רעדען און
דעם רבֿין ר' העשיל'ס זכרון, וואָלטען זיי דאָך נישט אימשטאַנד
געוועזען אויסצורעכענען, וויפֿיעל אידישע הענט עס האָבען זיי
אַרויסגעצויגען און אַריינגעפֿיהרט, — פֿון פֿויערס אַבאַרע אין
בראַטיפֿאַן, פֿון מיכט־קאַסטען אין האַלענדער אַרײַן, מעכרות
לחירות...

און אַ אידישע פֿרנסה איז אויך אַזאַ לייטער, ווי יעקב אַבינֿוֹ
האַט געזעהן אין חלום, בשעת ווען פֿון אַלע שטיינער איז פֿאַר
זיין קאַפֿ אַיֿן שטיין געוואָרען. אַ לייטער, וואָס שמעהט
אויף דער ערד און גרייכט ביז'ן הימעל אַרײַן.

ווי טיף זי איז איינגעגראָבען אין דער ערד, ווייסט נאָר דער
וואַרים, וואָס ליגט אונטער איהרע פֿיס: ווי הויך זי שמעהט
— נאָר דער שטערן וואָס לייכט אַיבֿער איהר.

אינזער איינעם שווינדעלט, אַרויפֿקוענדיג, פֿאַר די אויגען,
אַראַפֿיקענדיג אַליץ טיפֿער און טיפֿער — דרעהען זיך איבער די
געדרים, און דאָס פֿנים ווערט אויף אייביג גרין.

אויף דער לייטער געהען מלאכים אַרויף און אַראַפֿ... מענשען,
ליידער, קלעטערען מיט די לעצטע כוחות אַרויף און
פֿאַלען אַהן כח אַראַפֿ. אַ איד, ווען אפֿילו ער ברעכט נישט
האַלן און נאַקען, ווען ער בענשט שוין גומל, האָט ער שוין אויך
נישט קיין כח נאָר אַמאָל צו קלעטערען...

אויף אַזאַ לייטער איז געקראַכען אינזער נשרף.

פריהער איז ער „געלאפען“ אויפ'ן דארף, אונטער די באַר-
וועסע פיס האָט איהם די ערד געברענט. דעם קין קלינגט נישט
דעם ברודערס בלוט אין די אויערען, נאָר ווייב און קינדס געשריי:
עסען!

גאָט האָט געהאַלפּען; אַ פּאַר יאָהר דורכאַנאָד האָט ער סאַמע
מציאות געקויפט; נאָך אַ משד פון אַ פּאַר יאָהר — אַוואַנסירט
פון אַ „לויפער“ אויף אַ „געהער“: אין דערהיים איז שוין דאָ
פאַרראַט אויף אַ גאַנצע וואָך, דער מח איז רהינגער, און האָט
שוין צייט צו פיהלען, אז די פיס ווערען געשוואַלען, אז אַ טאַטע
פון זעקס קינדער דאַרף געהן, נישט לויפען, אויב ער וויל, די פיס
זאָלען איהם דערטראָגען על כּל פנים ביז צו איינעמס ברמצועה...
און גאָט ב"ה האָט ווייטער געהאַלפּען; ער איז שוין, ברוד
השם, אַ דאַרף-סוחר! דאָס הייסט: ער געהט שוין צופּוס נאָר
דאַמאָלט, ווען עס מאַכט זיך איהם נישט קיין געלעגענהייט: פון
איין דאַרף איז צווייטען אַריין פאַר אַ קאַפּיקע. מאַכט זיך אַבער
איהם אַ געלעגענהייט — פּאַהרט ער!

גאָט, ברוד הוא, האָט ווייטער געהאַלפּען; נאָך אַ פּאַר יאָהר,
און ער האָט שוין זיין אייגענע פּערד-און-בודקע!
און די צייט שמעהט נישט, ער רהט נישט, גאָט, ברוד
הוא, העלפט, — פון פּערד ווערט אַ פּאַר פּערד, פון דער בודקע —
אַ בריטשקע. עס קומט נאָך צו אַ שמייסער! ער איז שוין תבואה
סוחר; פריהער האַנדעלט ער מיט פּויערים, דערנאָך — מיט
פּריצים!

און אז גאָט העלפט, קריגט מען חן ביי לייט: פריהער ביים
גומיעני, דערנאָך ביים עקאַנאָם, דערנאָך ביים זשאַנדצע, דערנאָך
ביים לאַקיי פון הויף, און נאָר צום סוף ביים כראַביע פ. אַליין.
אה! דאַמאָלט ווערט ער שוין אַ תושב, — און „איינגעזעסענער“
איז שטעדטעל. פון שמייסער ווערט אַ הימישער משרת, פּערד און
וואַגען פאַרקויפט, און אין קעשענע ליגען דעם כראַביע פ.ס קוויט-
לעד...

וואָס איז אַצינד?

איז שטעדטעל זעהט ער שוין אויס ווי אַ זון, אַרום וועלכער
עס דרעהן זיך די שמערען — קלענערע סוחרים, און כוכבי דשביט
— מעקלערס.

ער באַשיינט און באַלייכט דאָס גאַנצע שטערטעל מיט קרע-
דיט. יעלענסקין זעהט ער אויס ווי אַ שפּין, וואָס זיצט אינמיטען
זועבעכטס, און וואו דער כראַביע פ. איז איינער פון די פליגען,
וואָס ווערען פאַרפלאַנטערט.

נאָך אַ צייט האָט אונזער „זוו־שפּין“ אָדער „שפּין־זוו“ פאַר-
גרעסערט דאָס הייזעל, געשריבען מיט קינדער תנאים, צוגעזאָגט
נדו, געקויפט דער ווייב פערעל, זיד — אַ שאַפען פעליץ, באַשטעלעט
פאַר די אינגלעך בעסערע מלמדים, פאַר די מיידלעך — אַ לעה-
רער, אויסצולערנען כאַטש אַ אידיש בריוועל שרייבען...
פלוצלונג (על כל פנים — פאַר'ן שטערטעל) האָט דער כראַ-
ביע פ. באַנקראַטירט און אונזער שפּין־זוו אָדער זוו־שפּין האָט
אויף אַמאָל אַליץ פאַרלוירען.

אַ חודש פריהער, ווען איד פאָהר דורך, וואָלט איד געווען
פאַרשריבען:

אַ הויז, — 1500 רובל, אַ פראַפינאַציע, אַ האַנדעל פון וואַרלד
און תבואה, אַ פראַצענטניק.

ער האָט ביים כראַביע פ. 15000 רובל אויף 10 פראַצענט,
נישט אויף די היפּאָטיק, נאָר אויף האַנט־קוויטלעך...

היינט פאַרשרייב איד איין וואָרט:
„נשרף!“

איד קאָן דאָר צוגעבען:

„אַ איד צוויי און אַכציג יאָהר, געשוואַלענע פיס, אַ הויזגע-
זינד פון זיבעצעהן פאַרשוין...“

יח.

דער עמיגראַנט.

איד עפען אַ טיר.

אַ שטוב אַהן בעטען, אַהן כלים, אַנגעשיט מיט היי און שטריו,
אינמיטען שטוב שטעהט אַן איבערגעדריעהט פעסעל. אַרום פעסעל
— פיער מאָדאַקעס־קינדער מיט צושייבערמע האָר, אַרום אַ גרויסע
געלע ליימענע שיסעל מיט „פיצמיטהאַנע“, פון וועלכער זיי שעפען

מיט די רעכטע הענטלעך מיט בלעכענע פארגרינטע לעפעל. איז די לינקע הענטלעך האלטען זיי — צו שטיקלעך קלייען-ברויט.

אין איין ווינקעל אויף דער ערד זיצט א בלאס ווייבעל, און די טרערען קאפען איהר פון די אויגען אויף דער קארטאפֿלע, וואס זי נעמט זיך צום שייִלען. אין צווייטען ווינקעל ליגט „ע ר“, אויסגעצויגען אויף דער ערד.

— בחנם אייער טרחה, ר' קרוב, — מאכט ער צו מיר, און הויבט זיך נישט אויף, — בחנם אייער טרחה: איד בין שוין נישט קיין היגער.

אז ער זעהט, אז איד האָב דאָך קיין חשק נישט אוועקצוגעהן. הויבט ער זיך לאַנגזאָם אויף.

— נו, וואו וועל איד אייך זענען? — פרעגט ער פארדריסליך.

איד בין איהם מבטיח, אז איד קאן שרייבען שטעהענדיג.

— איהר וועט פון מיר גארנישט האָבען! איד ווארט נאָר אויף א שיפס־קארטע... איהר זעהט דאָך, איד האָב שוין אַלץ פון שטוב, אפילו די כלים צו דער מלאכה, פארקויבט.

— איהר זענט א בעל מלאכה? — פרעג איד.

— א שניידער.

— און וואָס נויט אייך אַרויסצופאַהרען?

— דער הונגער.

און דער הונגער איז געלעגען אויף זיין פנים, אויף איהר פנים, און נאָך מעהר אין די קינדערס ברענענדיגע אויגעלעך אייבער דער פיצמיטהאַנע.

— קיין אַרבייט נישטאָ?

ער מאַכט מיט די פלייצעס. עס הייסט: אַז דעם האָט מען שוין לאַנג פאַרגעסען.

— וואיזין פאַהרט איהר?

— קיין לאַנדאָן. איד בין שוין איין מאָל אין לאַנדאָן געוועזען.

שעהן געלט פאַרדייענט. מיין ווייב 10 רובל א וואָך געשיקט, און אליין ווי א מענש געלעבט. — האָט דער שוואַרץ־יאָהר אַהיים גע־שלעפּט.

איד האָב געקלערט, אז דער „שוואַרץ־יאָהר“ איז דאָס ווייב.

— פאַרוואָס האָט איהר אייער פאַמיליע נישט מיטגענומען?

— עס האָט מיר אליין צוריקגעשלעפּט! פינסטער, חושך איז

דארט. אזוי ווי איך האָב צוגעמאכט אַן אויג, האָט זיך מיר גע-
 הלומ'ט דאָס שטערטעל, דער טייך אַרום. דער וואַלד... עס איז מיר
 דארט ענג געוועזען, עס האָט געצויגען און געצויגען...

— דאָ איז טאַקע — זאָג איך — אַ הערליכע געגענד.
 — לופט כּחצי חנם!... און מיר שלינגען שוין, ברוד השם,
 לופט דריי יאָהר! היינט פּאָהר איך שוין מיט ווייב און קינד!
 אַן עק זאַל עס האָבען.

— און עס וועט אייך ווייטער אַ שאַד זיין דער וואַלד?
 — דער וואַלד — פּאַרקריכט ער זיך מיט אַ ביטערען שמיר
 כּעל — מיין ווייב איז אייערנעכטען געגאַנגען אין וואַלד אַרײַן
 קלייבען יאָגרעס, האָט מען זי אָפּגעצויגען און נאָך מיט אַ פּאַר
 בייטשען מכבד געוועזען.

— אַ טייך האָט איהר... — וויל איך איהם אַוועקציהען פון
 די טרויעריגע געדאַנקען. זיין בלאַס פנים ווערט נאָך בלאַסער.—
 — דער טייך! דעם זומער האָט ער מיר אַ קינד צוגענומען.
 איך בין קוים אַרויס פון שטוב.

יט.

דער משוגע'נער.

איך בין אַהיים געקומען אויף דער סטאַנציע דענערווירט. איך
 בין לאַנג געלעגען אויף דער האַרטער סאַפּע, איידער איך האָב גע-
 קאַנט צומאַכען אַן אויג. עס וועקט מיך אַ שאַרד. דירל'ן פענס-
 טער גנב/עט זיך עמיץ צו מיר אַרײַן. איך זעה אויף דער פּומרינע
 צוויי דאַרע, ברודיגע הענט. עס הויבט זיך איבער זיי אויף אַ צו-
 שויבערטער קאַפּ מיט צוויי ברענענדיגע אויגען און אַ געל פנים.
 — מיך ווילט איהר נישט פאַרשרייבען? — פרענט דער
 קאַפּ שטייל.

איך האָב נישט געוואוסט, וואָס צו ענטפּערען. ער רעכענט:
 שתיקה כּהודאה, און שטעהט שוין אינמיטען שטיב.
 דערשראַקען און נאָך מעהר פאַרוואַנדערט, לאַז איך פון איהם
 קיין אויג נישט אַראַפּ.

— פארשרייבט! — מאכט ער אומגעדולדיג. — דערלאנגען
אייד טינט און פערער? — ער ווארט ווייטער נישט אויף א
תשובה און רוקט מיר צו, צו דער סאפע, דאס קליינע טישעל מיט'
שרייבגעצויג.

— שרייבט, איד בעט אייד, שרייבט!
און דאס קיל איז אזוי מילד און שטיל, עס שלייכט זיך אזוי
לייכט אריין אין הארץ, אז איד הער מיד אויף צו שרעקען.
איד זעץ מיד אויף צום פארשרייבען. איד פרעג, און ער ענט-
פערט.

— איהר הייסט?

— יונה.

— אויפ'ן צונאמען?

— אינגעלווייז האט מען מיד גערופען יונה ציג, נאך דער
חתונה — יונה דראנג; נאך זייט עס האט זיך מיד דאס מכשול
געטראפען — דער משוגע'נער יונה.

— אויפ'ן דייטשישען נאמען?

— ... דאס מיינט איהר? באַלד, באַלד — פערעלמאן!
איהר זעהט מיינע פערעל?

ער ווייזט מיד די צוריסענע רויטע פאטשיילע ארום האַלז,
און זאגט:

— אמת'ע פערעל, הא! נאך — איד ה י י ס אזוי! וואס
זאָל איד טון?

— א ווייב?

— זי זאָלט איהר בעסער נ י ש ט פארשרייבען... זי
וואוינט נישט מיט מיר... זייט דאס מכשול האט מיד געטראפען,
וואוינט זי נישט מיט מיר... א וואויל ווייבעל! איד וואָלט איהר
זעהר גערן געגעבען גט, נאך דער רב לָאָזט נישט; ער זאָגט איד
טאר נישט, — א וואויל ווייבעל!
דערביי ווערען איהם די אויגען פייכט.

— זי האט אפילו דאס קינד צו זיך גענומען. עס איז איהם
ביי איהר בעסער, וואס וואָלט איד געטאָן דערמיט? ארומטראָ-
גען? מען ווארפט אויף מיר שטיינער; מען וואָלט מיר נאך דאס
קינד געשעדריגט.

— איין מינד האט איהר ?

— איינס.

— וואָס פאַר אַ „מכשול“ האָט אייך געטראָפּען ?

— איהר זאַלט אַזוי וויסען פון אַלדאָס ביין, אויב איך ווייס וואָס. דער עולם זאָגט — אַ דבוק. דער רופּא זאָגט, אַז עס איז מיר אַ שטיין געפּאַלען אין קאַפּ אַרײַן, האָט זיך מיר די נשמה, אָדער ווי ער זאָגט, „דאָס חיות“ אַראַפּגעלאָזט אין בויך אַרײַן, דער שוואַרץ-יאַהר ווייסט מיר ! איך געדענק נישט דעם שטיין. אַ בייל אויפ'ן קאַפּ האָב איך אפילו.

ער נעמט אַראָפּ דאָס היטעל מיט דער יארמאַלקע צוזאַמען, בויגט איין דעם קאַפּ און ווייזט מיר אַ גאַל בערגעל צווישען די האַר.

— אפשר איז עס פון אַ שטיין, נאָר משוגע בין איך, דאָס

איז אמת !

— וואָס איז אייער שנען ?

— צוויי דריי מאָל אין טאָג האָב איך די נשמה אין בויך.

דאמאַלט רעד איך פון בויך אַרויס, און קרעה ווי אַ האָהן... איך קאָן מיר באַזן אופן נישט איינהאַלטען, באַזן אופן נישט.

— פאַר'ן מכשול וואָס זענט איהר געוועזען ?

— איך בין גאַרנישט געוועזען. עס האָט מיר געטראָפּען באַלד

ביים ערשטען יאַהר קעסט... דעריבער האָב איך טאַקע נאָר אַ י י י קינד, געזונט און שטאַרק זאַל עס זיין.

— האָט איהר עפעס געלט ?

— איך האָב געהאַט עטליכע גילדען נדון. אַסד אוועקגע-

גאַנגען אויף רפואות, גוטע אידען... די רעשט האָב איך אַ י ה ר אוועקגעגעבען.

— פון וואָנען לעבט איהר ?

— פון צרות... אינגלעך וואַרפען מיר שטיינער, קאָן איך מיר

נישט אומדרעהען אין מאַרק, אַזוי וואָלט איך אפשר עפעס פאַר-דינט נעבען אַ סוחר...

מען פלעגט אויף מיר אַמאָל רחמנות האַבען, מקרב זיין. היינט

— שלעכטע צייטען ; מוז איך בעטלען, בעטעל איך פאַר וואַרמעס ווען די קינדער זענען נאָר אין חדר.

און איך האָב וועניג דערפון... דאָס שמערטעל איז קליין ;

אחוץ מיר זענען נאך דא משוגעים... אט זאגט מען, ערשט נעכט-טען, האָט די „לאַקשיבע“ געוואָרפֿען דער דינסט אַ פּאַן אין קאַפּ אַרײַן. זי וועט זיכער משוגע ווערען, גאַנץ זיכער; איד ווייס נאָך נישט, צי זי וועט קרעהען ווי איד, צי בלאָזען אין דער פּױסט אַרײַן, ווי שלמה'משע דעם רב'ס אָדער, שוויינען ווי חנה די טיר-קערען..

כ.

בלאַנקעמען.

איד וויל דאָס שטעדטעל נישט אַנרופֿען ביים נאָמען, נאָר נאָך אײַנס אַזױנס ווען איד טרעף אױפֿ'ן וועג, וואַלט איד אױך אָנ-געהױבען קרעהען. —

נאָט אױך בלאַנקעמען!

„געוועזען אַן אױסגעצײכענטער שוסטער, מפרנס געוועזען ווייב און קינדער (זעלטען)—וועניגער אלס פיער-פּינף) בכבוד. גע-וואונען אױף דער לאַטעריע, אױף אַ „בראַנשווייגער“,—אַ מטמון מיט גאָלד... אָנגעהױבען טרינקען. אַלץ פאַרטרונקען, ווייב און קינדער אױף דער מדינה געלאָזט, און אַלײן אױך ער געלם געוואָר-דען. שטאַרבט אודאי ערגעץ אונטער אַ צאם.“

נאָר דאָס אױך וועניג אידישליך. נאָט אױך „מים שלנו“, זײַן שותף צום בראַנשווייגער:

„געוועזען אַ מלמד. געוואונען אױף דער לאַטעריע, געדונגען בשותפות מיט'ן רבי'ן אַ מיהל. די מיהל אױך געגאַנגען קאַפּױר! באַנקראַטירט... הײנט אױך ער שמש אױן אַ חסידים-שטיבעל. קײן פענסיע נעמט ער נישט, נאָר ער פאַרקױפט אױן שטיבעל דעם ב י ט ע ר ע ן ט ר אַ פ ע ז. דאָס ווייב אױך אַן אײַנקױפּעריזן, צוטראַגט אױן די הײזער אײער, פּוטער. זי פאַרדינט וועניג, ווייל זי אױן לאָם. אײן זוהן אױן אַוועק, דער צווייטער אַרבייט ערגעץ בײַ אַ סטאַליער; אײנער אױן אױן דערהײם, — קראַנק אױף שקראַפּול.“

„אַלמנה בײלע באשע (דעם צינאָמען קאָן מען נישט געוואָר-ווערען) וואוינט צוזאַמען מיט אַ שנור אַ זעלנערקע. (דער מאַן אױן געלם געוואָרען אױן טערקישען קײג.) די שנור פּליקט פּעדערען.

זי איז א טוקערין און א וועכטערין ביי קינפעטארינס אדער אזוי ביי קראנקע. זומער, כל-זמן דער פריץ האָט געלאָזט, פלעגט זי קלייבען יאנדעס אין וואַלד. אַ קראַנקע אידענע, בעטעלט אַביסעל צו..."

„זיינוויל גראַף — ערשט נישט לאַנג געוואָרען אַ שינדער. פאַראַיאַהרען איז ער נאָך געוועזען אַ גרויסער פישער, האָט ער אַפּגערונגען דעם מייד, וואָס דער פריץ האָט געוואַלט פאַרדינגען אַ קריסט; אסך אַפּטרעטיגעלט געגעבען. אַ נאַנצען זומער האָט ער געכאַפט נאָר טרפּה'נע פיש, און איז בדיל הדל געוואָרען.“

„שמערקע בענטשעס — אַ געוועזענער דאַנציגער סוחר... שוין אַ יאָהר צוואַנציג, און ער איז אַהיים געקומען מיט'ן בייטש-שמעקעלע... האַנדעלט פון דאַמאַלט אַז מיט ראָזשינקע-זוויין אויף קדוש. דאָס ווייב — אַ נעהטאָרין; שוין אַ פאַר יאָהר ליידיט זי אויף די אויגען. זיי האָבען אפילו קיין קינדער נישט, נאָר עס איז אַ גרויסע קאַנקורענץ אויף ראָזשינקע-זוויין, לעבען זיי בדוחק.“

„מ ל ד פּערעל'ס — אַ שעהנער יונגערמאַן, נישט לאַנג נאָך קעסט... געהאַנדעלט בשותפות מיט אַ תבואה-סוחר, אַנגעוואוירען דאָס געלט; דערווייל איז דער שווער געשטאַרבען אין אַרעמקייט. מען ווייסט נאָך נישט, צו וואָס ער וועט זיך נעמען, אינגאַנצען דריי קינדערלעך, נישט מעהר.“

מען האָט מיד נאָך געבעטען, איד זאל פאַרשרייבען איינעס (מען האָט פאַרנעסען, ווי ער הייסט) אַ געלען איד, מיט ווייב און קינדער (מען געדענקט נישט וויפיעל, נאָר אסך) ער ציהט זיך היינט-טאָג געזען אין שטאָרט אַרײַן. דער פריץ האָט איהם אַפּגעזאַגט פון דער פאַכט. מען ווייסט נאָך נישט, צו וואָס ער וועט זיך נעמען, נאָר — „פאַרשרייבען מעגט איהר איהם!“

כא.

דער למ"ד-וויוניק.

— ביי אונז — די מעשה פאַרזעהלט מיר דער דרדקי-מלמד — איז טאַקע איז דער אמת געוועזען אַ למ"ד-וויוניק.

— ער האט א ל י י ן געזאגט? — פרעג איר.
 — א שעהנער למ"ד-יוו'ניק וואלט ער געוועזען, ער זאל אליין
 זאגען! ער האט געלייקענט שטיין און ביין. אז מען האט איהם גע-
 פרעגט דעריבער, איז ער געווארען מלא חמה, אָנגעצונדען. נאר, א
 קשיא אויף אַ מעשה, געוואר געווארען איז מען, געוואוסט! — יא...
 די גאנצע שטאדט, קינד און קייט האט געוואוסט! אַ שאלה דאס
 איז! מען שמועסט — ברור כשמש! עס זענען געווען אין דער
 התחלה בלתי-מאמינים, האָבען זיי טאקע געהאט אַ מאוס'ען סוף.

אט. למשל: יעקב-יוסף וויינשענקער, א איד אפילו אן עהר-
 ליכער, אן איש מכובד, האט עפעס, איד ווייס נישט ווי אזוי, גע-
 רעהט אויפ'ן מיט דער נאז, גערעדט? חס ושלום! נאר אזוי אַ
 דרעה געטאן מיט דער נאז, ווי איינער רעדט—מוחל! גארנישט!
 געוועזען אויף לאה דער מילכיגערין! עס איז געוועזען אַ בלאַטע
 און זי האט איהם פון דער קלאדקע נישט אפגעטרעטען; וואס זאל
 איד אייד זאגען, פון דאמאלט אן איז איהר מילך גערונען געווארען
 ביי אַלע בעלי-בתים אפשר אַ חודש דורכאנאנד! און דאָ העלפט
 נישט קיין בעמען! אַז מען קומט צו איהם, מאַכט ער זיך כאי-
 לאיידע און — שעלט נאך!

— און גלאט — וויל איד מיין חריפות באווייזען — תלמיד
 חכם, שמחל על כבודו אין כבודו מחול!

— תלמיד-חכם? ! א י ז אַ למ"ד-יוו'ניק אַ תלמיד-חכם?
 און דעכט עברי, מיינט איהר, האט ער יא געקאנט? נח מיט זיבען
 גרייזען! און גלאט—? ! עברי איז גארנישט! ביי אונז האלט מען
 נישט פון קיין עברי. ער האט אפילו נישט געקאנט מעביר זיין די
 סדרה. און פונדעסטוועגען, זעהט איהר, האט זיין תהלים-זאגען גע-
 מאַכט אַזא רושם אין די עולמות העליונים! נאך יענער רב, זכרונו
 לברכה, האט געזאגט, אַז וועלועל (אזוי האט ער געהייסען, דער
 למ"ד-יוו'ניק) לעכערט אַלע שבעה רקיעים! און נאך זיין תהלים
 מיינט איהר? איד וועל איד פאַרצעהלען, וואס אַ מענש איז!
 ביי חנה דער טוקערין איז לא-עליכם'דיג געווארען די ציג, האט זי
 זי געטריבען צום זנאכער, וואס וואוינט אונטער דער שטאָדט. די
 ציג וואקעלט זיך, אזוי חלוא איז זי געוועזען.
 אויפ'ן וועג — ס'איז טאקע געוועזען מן השמים — מרעפמ

זיך די ציג מיט'ן למ"ד-דיוו'ניק. און אזוי ווי זי וואקעלט זיך, האט זי זיך אנגעהרט אין זיין בגד. וואס קלערט איהר? כאחד האדם! אין דער רגע געזונט געווארען. זי האט עס געהאלטען אפילו בסוד, האט זיך אבער געטראפען אזא מעשה: עס איז געווארען א פגירה אויף ציגען, טאקע ממש „אין בית...“ האט זי אייסגעזאגט די סגולה. האט מען ארויסגענארט וועלוועלען אין מארק אריין און ארויפגעיאגט אויף איהם אלע ציגען.

— און אלע זענען געזונט געווארען?

— א שאלה דאס איז, אפילו טאפעלט מילך געגעבען! די טוקערין האט דערפאר באקומען א גראשען פון א ציג; נתעשר געווארען!

— און ער?

— ער? גארנישט! אז ער האט אלץ אפגעליקענט, נאך גע- ביזערט זיך און געשאלטען... און אזוינער ט א ר גאר קיין געלט נישט נעמען, ער איז דאך קיין גוטער איד נישט... ער קאן דאך נישט נתגלה ווערען!

— פון וואס האט ער געלעבט?

— אמאל איז ער א שוסטער געוועזען (א למ"ד-דיוו'ניק מוז דאך זיין א בעל-מלאכה; כאטש א וואסער-טרענער, נאר א נתנה מיגיע כפו), אין זיינס א פאך שיד פלעגט ער, זאל לעבען, געהן צו סנדקאות... נאר אויף דער עלטער איז ער געווארען אויס שוסטער; ער האט שוין נישט געקאנט אפילו קיין דראטווע ציהען, ווער שמועסט א לאטקעלע לעגען... די הענט האבען איהם געציטערט... נאר אזוי: א שליחות'ל, א קענדעל וואסער, א לינה, א תהלים זאך גען... פון דער תיכחה... און ווינטער — דער עיקר פון הרובע היי- צען אין בית-המדרש!

— האלץ האט ער געטראגען?

— געטראגען? ! און חברה וואו איז? מען האט געברענגט האלץ, אריינגעלעגט, ער האט קאמאנדירט און אונטערנעצונדען... מען זאגט „א רומם“, אן אויווען! און זעהט איהר, דער בית-המדרש- אויווען האט איהם אזוי געקענט, ווי א ווייב, להבריל, א מאן! אז

ער האָט אונטערנגעהייצט, האָט זיך געברענט; עס האָט געמעגט זיין אַ ווינט סכנות נפשות! אומעטום האָט גערויכט, און דער בית-המדרש-אויווען האָט געפלאַקערט! און דער אויווען איז גע-וועזען אַ צושפאלטענער, אַ זקן מופלג! און לאָז אַן אַנדערער פּרוואַווען צוגעהן—כאין אופן! אַדער עס ברענט נישט, אַדער דער רויך יאָגט פון אַלע שפּאַלטען! און אַניט, אַז נישט דאָס איז נישט יענעס, געהט אַרויס די וואַרעם דורכ'ן קוימען, און ביינאַכט ווערט מען שיער נישט געפרוירען. דערנאַכטען, אַז ער איז נפטר געוואָרען. האָט מען טאַקע געמוזט אַריינשטעלען אַן אַנדערע כלי; ווייל אויפ'ן אַלטען אויווען האָט קיינער קיין שליטה נישט געהאַט!...

אַ שאַד אזא איד! כל זמן ער האָט געלעבט, איז געוועזען פרנסה; היינט, רחמנא לצלן, אויסצוגעהן פאַר אַ דרייער! און מען האָט קיין דאָקטוירים נישט געדאַרפט...

— אַלץ זיין תהלים?

— איהר פּרעגט ערשט! מען שמועסט „תציל ממות!“ בחיש!

— איז קיינער נישט נפטר געוואָרען איז זיין צייט?!

— כולי האי! קיינער נישט נפטר געוואָרען! וואָס איז, דער מלאך המות מיינט איהר, האָט שוין גאָר קיין דעה נישט? וויפיעל מאַל, מיינט איהר, האָט דער „איד“ אַליין, זכרוננו לברכה, אָנגעד-וואונשען לרפואה שלמה, און ער, דער שטן, האָט זיך געשטעלט „שטאַרצעם“, נו, האָט עפעס געהאַלפּען? אַ מלאך איז פאַרט נישט קיין קלייניגקייט! און דאָס בית-דין של-מעלה פּסק'עט איהם אויך אַמאָל צו! ווי דען! קיין דאָקטאָר האָט מען פאַרט נישט באַ-דאַרפט; עס האָט טאַקע קיינער דאָ נישט אויסגעהאַלטען; היינט האָבען מיר צוויי דאָקטוירים!

— חוץ זנאכער?

— ער איז שוין אויך פאַרכאַפט געוואָרען...

— גע'פּגרי'ט?

— איהר אַזוינעם זאָגט מען נישט גע'פּגרי'ט...

די סטרא אַהרא איז אויך נישט קיין קלייניגקייט...

כב.

דער מסר.

אויב טאמאשאוו האט געהאט א למ"ד-יוו'ניק, האט זי פאר דאס געהאט א מסר אויך! דאס האט מיר פארזעהלט דער דרדקי-מלמד. און ער איז אויך ערשט נישט לאנג—נאר איך ווייס נישט, וואס מען זאגט—נפטר, געשטארבען, צי פארקאפט געווארען. און אפשר מיינט איהר—א פראסטער מסר; פשוט כמשמעו: ער האט געזעהן ערגעץ א פאלשע מאס, א נישט-גלייכע וואג, איז ער געגאנגען אין האט אויסגעזאגט? חס ושלום, דוקא נישט! נאר „לא-יחרז" געלט! נאר געסטראשעט: אט געהט ער, אט לויפט ער, אט פאהרט ער, אט שרייבט ער, אט שיקט ער א „שטאפעט!" וכדומה גוטע זאכען; און האט אויסגעצויגען די קליי פון די ביינער... — און איז'ן איז ער א מכה שולדיג געוועזען — פארזעהלט דער דרדקי-מלמד — איך געדענק דאך נאך, ווען ירוחם האט איהם אראפגעברענט! א זיידענער יונגערמאן! נאר ירוחם האט צוגע-זאגט נדן מיט קעסט און אליין נישט געהאט קיין מזון סעודה אחת. און ירוחם אליין איז אויך א מכה שולדיג: דער ברודער זיינער געצעל (א גביר עצום), דער האט דאס גרעסטע חלק דערינען! עס איז די מעשה מיט צוויי ברידער; איינער א קלוגער און א גיטער, און דער צווייטער א נאר און א שלעכטער. דער גוטער קלוגער איז אן אביון. און דער שלעכטער נאר—אן עשר גדול. פאר-שטעהט זיך, און דער רייכער וויל דעם ארעמען נישט העלפען. — מילא, כל זמן עס איז געגאנגען וועגען מזונות, האט ירוחם געשוויגען. אבער, אז די בתולה זיינע, גרונע, איז איבערגע-וואקסען למעלה מעשרים אמה אין א 19—20 יעהריגע בוגרת גע-ווארען, האט שוין ירוחם געשטורעמט. שטאדט און רב האבען זיך אריינגעלעגט און געצעל האט געגעבען א קוויטעל: אז, א יאהר אחר החופה, וועט ער אויסצאהלען אזוי פיעל און אזוי פיעל. פרי-הער וויל ער נישט: דאס פאר-פאלק קאן זיך נאך צוגעהן, ירוחם וועט אויפעסען דאס געלט, און מען וועט ווייטער שטורעמען נדן. געוואלט האט ער דריי יאהר, גע'פועל'ט האט מען אויף א

יאהר! נאך א יאהר, געצעל זאגט: לאו הכי! בדיניהם איז דאס קוויטעל נישט ווערט געוועזען א דרייער, דערווייל איז געווארען אויס „יד ישראל תקיפה“; דער אלטער רב איז נפטר געווארען, דער נייער רב מישט זיך נישט, ער האט מורא פאר'ן קאזיאנע, דער קאזיאנע שיקט אפ לערכאות... און — גארנישט! געצעל גיט נישט א דרייער! ירוחם ווערט נעלם; אדער צו א גוטען איד, אדער אויף דער מדינה... און בינוש בלייבט ביי גרונען!

דעם רבנו של עולם'ס דרכים זענען טאקע נישט צום פאר-שטעהן! עס איז דאך נאריש, ער איז געוועזען א בחור, זי — א בתולה, איז דאך א זונג, נישט לפי מעשיו, און — אן אשה — א מאשין, א קאזאק, און א מאן — א גארנישט, א זעקעל ביי נער, א גל של עצמות! וואס קלערט איהר, זי האט איהם גענומען אין דער לערען און געמאכט פונ'ם א לייט!

זי האט'ן נאך אנגערייצט אויף געצלען. ער זאל נישט לאזען אויסנעמען, נישט לאזען געבען איהם קיין עליה... עס האט געהאלט פער ווי אן ארבעט אן דער וואנט! געצעל האט'ן אויסגעפאשט, און פון דאמאלט אן האט זיך דער יונג געשעמט צו קומען אין בית המדרש אריין.

איינמאל פאר פסח, אז ס'איז שוין געוועזען כלה כל הקצין, האט גרונע ווייטער געיאגט בינוש'ן צום פעטער, און געיאגט מיט א בעזעם! בינוש איז נאך אמאל געגאנגען, און דער פעטער האט איהם נאך אמאל ארויסגעווארפען...

און דא איז געשעהען א מעשה נורא. וואס אויף דער וועלט קאן זיך טרעפען! מיין צווייט ווייב איז דאמאלט נאך א גרושה געוועזען און געוואוינט ביי גרונען קאמארינע; און זי האט אליין געזעהן, ווי בינוש איז אהיים געקומען נישט טויט און נישט לעבעדיג אין האט געציטערט ווי אין א פיבער. א מבין איז מיין פלוג'טע, (אוידער דאס אורחים-הויז איז אפגעברענט געווארען, איז זי דארט בעל-הבית'טע געוועזען) האט זי באלד געזעהן, אז עס איז נישט פשוט!

און דא דארף נאך גרונע אהיים קומען פון מארק, (זי איז גע-זעמען מיט ביינעל) וועט זי איהם דערלעגען; האט זי איהם פאר רחמנות אן עצה געגעבען, ער זאל זיך לעגען אפרוהען אויפ'ן פיע-קאליק... און ער, רחמנא לצלן, איז געוועזען ווי א גולם, מען זאגט

אזוי, זאל זיין אזוי; ער איז ארויף אויפ'ן פיעקאליק.
 גרונע איז אהיים געקומען. מיין פלונית'טע האלט בשתיקה;
 ביינוש שלאפט אויפ'ן פיעקאליק, אדער ער מאכט זיך שלאפענדיג.
 און אפשר איז ער שוין נישט געוועזען ביי די קלארע געדאנקען.
 ווארים, אזוי ווי געצעל האט'ן ארויסגעווארפען, האט ער באלד א
 געשריי געמאן, אז ער וועט אויסזאגען, וואו דער זוהן ליגט באַ-
 האַלטען; און ביי קלארע געדאנקען זואלט ביינוש אזוינס נישט
 געזאגט.

ווי עס איז געוועזען, אויף דער געצליכע האבען די ווערטער א
 גרויסען רושם געמאכט. מיינע שונאים זאלען אזוי וויסען פון זייער
 לעבען, אויב ביינוש האט גאר געוואוסט וואו יונהגעצעלס איז באַ-
 האַלטען! נאָר — א אידענע — א מאמע! א בן יחיד! ... וואס
 קלערט איהר, — א שפייזקראַם האט זי געהאט, נעמט זי א טרער
 גער מיט א זעקעל פסח'דיג מעהל און הייסט זיך נאכטראגען צו
 גרונען. —

זי קומט אריין... (נאָר א שאד מיין ווייב איז נישטאָ! זי איז
 דאָד געווען דערביי; אז זי דערצעהלט, איז צו קייכען פאַר גע-
 לעכטער.) זי קומט אריין, דעם טרעגער לאָזט זי אין הויז.
 „גוט מאַרגען, גרונע!“ גרונע ענטפערט נישט; ווערט איהר
 שוין פינסטער פאַר די אויגען. „וואו — פרעגט זי — איז ביי-
 נושעל?“ — „דער שוואַרצער יאָהר זאָל'ן וויסען!“ — ענטפערט
 גרונע און דרעהט זיך איבער צום קוימען, שוימט אַלץ דאָס יאיכעל.
 איז ער דאָד אוראי געגאנגען מסר'ן! מיין געצליכע רופט
 אַריין דעם טרעגער, מען לעגט אָפּ דאָס זעקעל מעהל; גרונע זעהט
 נישט, אָדער מאַכט זיך נישט זעהענדיג, דער מזיק זאָל זי וויסען!
 די געצליכע הויבט אָן פלאַמען און צאָפּלען, „גרונישע, מיר זענען
 דאָד קרויבס, איין בלוט... רופ'ן צוריק! לאָז ער מיר און זיין
 גשמה נישט אומברענגען!“

אַצינד ערשט האָט זיך גרונע איבערגעדריעהט. קיין נאַרישע
 אידענע איז זי נישט געוועזען, באלד פארשטאמען איז וואָס עס
 געהט, אויסגענאַרט נאָד א פאַר קערבלעך און געלאָפען מכלומרשט
 אַפּזוכען ביינוש'ן...

אין שטעדטעל איז באלד א שם געוואָרען, אז ביינוש
 מ ס ר' ט... און גרונע האָט הנאָה געהאַט דערפון... זי האָט גע-

האלטען ביינוש'ן אויפ'ן פיעקאליק און געטרראשעט און געצאפט
 ביי אלע בעלי-בתים, וואו נאך עס איז געוועזן עפעס א חטא.

— איז זי דאך דער מסר געוועזן?

— פריהער זי און דערנאך ער אליין. פאר הארצדריקעניש

האט ער אנגעהויבען צו טרינקען; דערנאכמען האט ער זיך שוין

אין די שענקען ארומגעוואלגערט און אליין געמאכט די קניז. ער

האט שוין אפילו גרונען א דרייער נישט געגעבען און אלץ פאר-

שאשעט... א שאך אזא בלי! וואס פון איהם איז געווארען!

— וואס איז געווארען?

— ער האט זיך די קישקעס פארברענט... פריהער נאך איז

ער משוגע געווארען, אין די גאסען ארומגעלאפען, אדער וואכענר

ווייז ערגעץ אונטער א צאם אפגעלענען... נאך אהיים צו גרונען—

באין אופן נישט! אז ער איז שוין גאר חרב געווארען, האבען איהם

צעהן מענשען נישט געקאנט אריינפיהרען צו גרונען אין שטוב

אריין. ער האט געשלאגען, געביסען... מען האט איהם געמוזט

נעמען אין בית-המדרש אריין (ראם אורחים-הויז איז שוין נישט

געוועזען) און דארט איז ער נפטר געווארען. מען האט איהם

אפילו געוואלט ראטעווען, א מזמחה גערופען, מען האט תהלים

געזאגט...

— דער למ"דיוו'ניק אויך?

— אודאי!

— נו?

— א מענש אהן קישקעס, טו עפעס!

ר' בערעל

— ר' בערעל איז מסוכן! ר' בערעל איז שטארק, שטארק
שלאף! ר' בערעל גוסס'עט! מען דארף, נעבעד, רחמים... א כשר'ער
איד, א כשר'ע נשמה, אזא פרומע!
אזוי האָט מען געקרעכצט אין רעדעל אין גאָס.
— ווער איז דער ר' בערעל? — פרעג איד.
— ווי הייסט? איהר קענט נישט ר' בערעלען? ר' בערעלען
קענט איהר נישט?
מען האָט מיר אָנגעקוקט ווי אַ ווילדען מענש; גלייך איד
וואָלט געקומען פון הינטער די הרי חשד.
— רבותים, — האָב איד מיר פאַרענטפערט, — איד בין
דאָך נישט קיין היגער, ווי לאַנג בין איד דען דאָ?
— פונדעסטוועגען! ווער קען עס נישט אזא איד, אזא איד!
אַ קינד פון דער וויג דארף קענען ר' בערעלען! ער איז אן אמת'ער
איד. ווען אלע אידען זאָלען אזוי זיין, וואָלט שוין לאַנג משיח גע-
קומען!
מהיבא תיתי, טראַכט איד מיר, זאָלען אלע אידען גוט און
פרום זיין און זאָל משיח קומען!
איד שמוים מיר, אז ר' בערעלע איז אודאי א איד אַ למדן,
א בעל-צדקה, דערצו נאָך אַ פרומער איד.
איד דערמאן מיר, אז איד האָב ווירקליך אמאָל געזעהן אַ
ספר פון אַ טשיאַכנאָוקער מחבר!
— דאָס האָט ער עס געמאַכט אויף טהרות? — פרעג איד.
דער עולם ציהט די אַקסעל: ר' בערעלע, זאָגט מען, האָט
קיין ספרים נישט געשריבען, ער איז אפילו נישט קיין גרויסער
למדן... אזוי דאָרט: אַ פרק משניות, אַ שטיקעל עין-יעקב און דאָס
אויך — קוים, קוים!
הא, טראַכט איד מיר, אז נישט קיין מופלג — איז ער גלאַט
געוועזען אַ בעל-צדקה! דאָס שטעדטעל האָט א שול, אַ בית-המדרש.

א שטיקעל „אורחים־הויז“, וואָס דינט אין איינוועגס פאר אַ
הקדש... עס איז דאָ אַ מקוה... און איד פרעג: וועלכעס פון זיי
האַט ר' בערעל געבויט?

דער עולם אָבער מיינט — איד מאַך חוּזק; ר' בערעלע האָט
נישט געבויט: נישט קיין בית־המדרש, נישט קיין מקוה, נישט
קיין „אורחים־הויז“...

— ער איז געוועזן — זאָגט מען מיר — בטבע גאָר אַ
פאַרנער! נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, ער האָט אַהן פראַ
צענט קיין איד קיין דרייער נישט געבאַרגט... עס זאָל איהם נישט
זיין צו גנאי, ער האָט אפילו קיינמאָל קיין פלעט אויף שבת נישט
אַהיים גענומען... ערב יום כפור, אַז ער פלעגט שוין יאָ אַרײַנ
וואַרפען אין „דער קערה“ אַ האַרטען דרייער, האָט איהם אויך,
נישט צו זיכריגען מיט די רעד, די האַנט געציטערט...

— אַ וואונדערליכע זאָל, — באַמערקט איינער, — אַלע פרומע
אידען, אַלע אמת'ע אידען זענען פאַרני! פון וואָנען נעמט זיך, אַז
געלט גיבען נאָר די דייטשען? אַלע צדקה־תּכרות, אַלע כּשר'ע
הלוואות מאַכען דייטשען, און די אמת־פרומע לייט האַלטען זיך
גאָר פון דערווייטען. למשל, ר' בערעל, נישט אויסגערעדט זאָל עס
זיין, ער איז דאָך געווען אַ נהרג על פחות משה פּרוטה...

דער עולם קלערט תּרוצים און איד געה צו אַן אַנדער רעדעל.
— וועה צו די יאָהר! — קלאָגט מען. — ר' בערעלע, ר'
בערעלע! אינגאנצען זיבעציג יאָהר! עס איז געבעד זעהר ביטער,
זעהר ביטער!

— האַ, — טראַכט איד מיר, — שוין דאָס צווייטע רעדעל,
עס מוז דאָך עפעס זיין! איינער קרעכצט:

— וועה איז מיר, אַזאַ מיוחס!

איז ער נישט, טראַכט איד מיר, עפעס אַן „אייניקעל“, האָט
ער נישט זכות אבות?

— ע! — רופט זיך דערווייל אַן דער צווייטער, — וואָס פאר
אַ מיוחס! דער טאַטע זיינער איז געוועזן אַ שענקער. פון אבות
אבותיו איז ער קיין מיוחס נישט, מילא פון ווייבס צד...
— פון ווייבס צד ווייסט מען...

— נאָר גלאַט — יחוס עצמו! אַ קלייניגקייט ר' בערעלע!

פּהי!

— פהי! פהי. — מאכט דער צווייטער. — פהי, פהי, פהי!
 — דער דריטער.
 — אידען, — בעט איד מיד, — זאגט מיר פארט, ווער ר'
 בערעלע איז!

מען האט מיד ווייטער אָנגעקוקט ווי אַ ווילדען מענש.

איד געה אזוי דורך דעם גאַנצען מאַרק, וויפיעל עס שטעהען
 רעדלעך, אזוי פיעל מאַל הער איד אלץ קרעכצען: ר' בערעלע, ר'
 בערעלע. קיין איינציג וואָרט פון געשעפט. גאַנץ טשיאכנאווקע
 לעבט, זעהט אויס, פון גרייטען, שניידט קופאַנעס, האָט גאַרנישט
 וואָס צו זאָרען.

איד זעה, ווי אַ וואַסער-טרענער פארלירט פּלוצלונג, אינמיטען
 גאַס, צוויי קאַנען וואַסער, די קלעפּקעס פון די געשפּרענגטע קאַנען
 שווימען אוועק! גאַרנישט געוואוסט האָט ער נעבעך! מען האָט
 איהם ראַפּטאַם געזאָגט, אז ר' בערעל שטאַרבט! אַ אידענע האָט
 דורך דער אייגענער סבה, אָנגעהויבען שרייען: געוואַלד און גע-
 וואַלד! עס שטיקט זי, עס איז איהר נישט גוט, עס עקט זיך איהר
 לעבען! באַלד רינגעלט זי אַרום אַ חברה ווייבער, אין שאַלען, אין
 משעפּקעס, מיט טיכלעך אויף די קעפּ, טייל בלוזן אין האַרבענ-
 דער; איינע די אנדערע וויל איבערשרייען... אויס קנאה, ווערט אַ
 יללה, אַ געפילדער.

— אידען, בני רחמים, — שרייט אלע איבער אַ פּיסקעל
 פּין אַ גבאי'טע, — אידען בני רחמים, וואָס שווייגט איהר? לאָז
 מען עפעס טון, לאָז מען ראַטעווען! מיר ווייבער וואַלטען יאָ גע-
 טאן, נאָר וואָס קענען ווייבער טון? שוואַכע נשמות, פּינסטערע
 נפשות!...

די גאַנצע גאַס ווערט פול מיט געוויין.

עס מוז דאָך עפעס זיין, טראַכט איד. עס פאַלט מיר איין,
 אז ר' בערעל איז, על כל פנים, דער גרויסער עהרליכער מאַן.
 „עסקת באַמונה“ איז אַ גרויסע זאָד, אפשר האָט ער גאָר משיב
 געוועזען אַ גרויסע עבדה.

— הערט נאָר, ר' קרוב, — פּרעג איד איינעם, — מיט וואָס
 האַנדעלט ר' בערעל?

— ר' בערעל, — ציהט ער מיט די אַקסעל, — האָט קיינמאַל

נישט געהאנדעלט; כל זמן דאס ווייב האט געלעבט האט זי געהאט א שענק, א פראסטע שענק... מען האט אפילו גערעדט אויף דער שענק... פארשטעהט איהר: א אידענע! איהר דאגה, זעהסטו, וואס עס טוט זיך דארט אינ'ם פינסטערען חדר... עס איז געוועזען נאך א מאוס'ע שענק... עס האט נישט איינמאל דעם עילם פאררראט מען... אז מען האט אבער געזעהן, אז ר' בערעל שווייגט, האט מען אויך געשווייגען.

עס בלייבט נישט מעהר נאך א פראסטער „ירא שמים"! אויפ'ן ארט פון תורה — תעניתים; אויפ'ן ארט פון עהרליך האנדלען — כונה מיט — זייט מיר מוחל — נאך עפעס... ווייס איד? א כשל-כרך, א חלש, א „בעל-בכיה"... און נאך אזוינע אידישע מעלות...

איד קלער נאך פון „גלגול שלג": א קשיא אויף א מעשה, וועניג שניי פאראן?

אזוי טראכטענדיג, געה איד ציריק אויף דער סטאנציע, אויס-צופרעגען די היימישע לייט.

מיין סטאנציע איז געוועזען, ווי געוועהנליך אין אזא שטעדטעל, די צווייטע שטיב פון שענק. נאך היינט האט אלץ אנדערש אויס-געזעהן! די שענק-שטוב איז לעדיג: דער בעל הבית איז נישטא. געלאפען, דאכט זיך צופוס, צו ר' בערעלעס רבי'ן, דערצעהלען איהם ווי עס האלט. „דער רבי, זאל לעבען, ווייסט אודאי אליין אליו, נאך דער דרך ארץ איז, מען זאל איהם מודיע זיין. די בעל-הבית'טע איז געלאפען אויפ'ן הייליגען ארט. די שנור רייסט איין די שול. דער איידעם פיהרט דאס רעדעל ביים תהלים-זאגען אין בית-המדרש... ביי דער שענק שטעהט א צושיבערט דינסט-מידעל, מיט וועלכען איד האב מורא צו רעדען, עס איז דאך טשיאכנאווקע! איד געה גלייך אין מיין שטוב אריין, זען מיר שרייבען בריף.

איד דעהער: ר' בערעלע! און אייל מיר צו דער מיר: איין שענק-שטיב שטעהען שוין צוויי אידען. איינער ארומגעבונדען מיט א שמריק, א סמן פון א טרעגער; דער צווייטער מיט א גרויסער רויטער נאז, א סמן מובהק פון א „חברה-נושאים-מאן".

— הערסטן, ברודער, — מאכט דער חבר-הנושאים-מאן, —
 שלעכט איז זעהר, נאָר סיי ווי סיי, א קאפּ מוז מען מאַכען! ר'
 בערעלע — ער זאָל נאָר אויף מיינע הענט נישט קומען, מאַרד
 ימים זאָל ער זיין, — האָט אויך ליעב אַ קאפּ, אָבער נאָר שטאַרק!
 באַ, ווען איד האָב אַ שענק, וואָלט איד מיד אַנדערש געפיהרט;
 ביי מיר האָט אַ ווייב קיין דעה נישט... נאָר ר' בערעלע! נעבעד...
 דאָס מרשעת פלעגט איהם אוועקיאַגען ווי אַ קאָץ פון דער מיִלך!
 אַ שטיִלער איד, נעבעד... נישט געוואָלט זיך קריגען... פאַר דאָס
 איז שטיִבעל — אַ תקון, אַ יאָהר-צייט, פלעגט ער שוין אַפּראַוונען
 דער ערשטער, דער ערשטער ברכה מאַכען.
 — אַרוואַ, אַרוואַ! — באַוואַנדערט דער טרעגער.
 מען האָט זיי אַנגעגאַסען בראַנפּען.
 — דרייסיג יאָהר האָב איד מיט איהם צוואַמען געדאַווענט,
 מאַכט דער חבר-הנושאים-מאן מיט נאָה.
 — טאַקע אַ זכיה! — ענטפּערט דער טרעגער.
 — לחיים!
 — לחיים טובים ולשלוֹם! ר' בערעלען צו רפואה שלמה:
 וואָס שאַרט עס, נאָט ברוד הוא, לאַז ער נאָך עמליכע יאָהר דאָ
 דאַוונען.
 — קיין גרויסער דאַוונער, — רופט זיך אָן דער חבר-ה
 נושאים-מאן, איז ער קיינמאָל נישט געוועזען; ער איז נאָך פון די
 ערשטע קאַצקער!

געשלאָפּען אַ נאַנצע נאַכט בין איד נישט. עס איז געווער
 זען סכנת-נפשות אין שטערמעל. אַלע מאַל האַבען מיר אויפֿ-
 געוועקט אַנדערע קולות. אינמיטען דערנאַכט האָב איד דערהערט,
 ווי מיין בעל הבית, ר' יונה איז געקומען. ער האָט געברענגט פון
 רבי'ן אַ ידיעה, אַז מען דאַרף רחמים! און, קריכענדיג מיט די
 שטיוועל אין בעט אַרײַן, אַנגעזאָגט דעם עולם, מען זאָל איהם אַלע
 מאַל וועקען און זאָגען וואָס עס הערט זיך.
 און אַלע פּערטעל שעה כמעט האָט עמיץ אַנדערש אַ זעץ גע-
 טאן אין לאַדען:
 — יונה, הערסט? ר' בערעלע, קיין עין הרע ניט, שוויצט!

ר' בערעלע ניסט, ר' בערעלע דאס, ר' בערעלע — יענעם! ... פאר-
טאג איז אין לאָדען אַרײַן ווי אַ דונער; די שױבען האָבען גע-
פלאצט, עטליכע שטיקלעך גלאַז זענען צו מיר אין בעט אַרײַן.
דאָס האָט מען גערופען ר' יונה'ן צו יציאת נשמה. אַצינד איז
ערשט געוואָרען אַ געוויין, דאָס גאַנצע שטעדטעל איז ווי אײנגע-
זונקען געוואָרען אין אים פון טרערען. עס האָט זיך מיר געדאַכט,
אַז איד שױם מיט'ן בעטעל אַרום אין אַ מבול. עס האָט מיר
געשוידערט. אלע מײנע טױטע קרובים האָבען זיך מיר אױפגע-
וועקט אין זכרון, און איד האָב מיטגעוויינט מיט טשיאַכנאַווקע.
אױפ'ן טאָג ערשט איז שטיל געוואָרען. איד בין אײנגע-
שלאָפען און האָב מיר אױפגעכאַפט ערשט פאַרנאַכט צו דער לױה...
מען האָט געטראָגען די מטה אין שול אַרײַן; דער רב איז
אַרויף אױפ'ן בעלעמער... דער רב געבעך פאַראיקעט זיך... שפײט...
שטעלט זיך, מיט דער נאַנצער וועלט צוגלייך. אױפ'ן פסוק: כּוּן
בכה להולך. צױי זײגער שעה נאַכאַנאַנד קױעטשט ער די אַלטע
אױגען מיט'ן אַלטען פסוק; צױי זײגער שעה האָב איד מיר גע-
לאָזט פּרעסען און דריקען, און האָב ד אַ ד אױבער ר' בערעלען
קײן וואָרט נישט געהערט.

צוריקגעענדיג פון דער לױה, פרעג איד מײן בעל הבית, אױב
ר' בערעלע איז אַן עושר געוועזען.

— אַ זעכציג טױזענטער! — ענטפערט ער בקיצור.

— אַלץ פון דער שענק? — פרעג איד פאַרוואונדערט.

— הײד ה' תקצר? — זאַגט ר' יונה.

— הערט נאָר, — פרעג איד ווייטער, — האָט ער עפעס
אַפגעזאַגט אױף עולמות?

דערווייַל רוקט זיך צו אַ יונגערמאַן מיט אַ פנים פון אַ בן
תורה, און כאַפט אַן מײן בעל הבית ביים לאַץ.

— הערסט, יונה, עס וועט זײן אַ שעהגע דין תורה... אַ
שורא דדיינא...

— וואָס איז? — פרעגט ר' יונה.

— הערסט דאָד, ר' בערעלע, זכרוננו לברכה, האָט פאַרזאַגט
אַ תמיכה זײן שױעסטער דער אַלמנה. געזאַגט האָט ער כהאי

לישנא : מען זאל איהר געבען זעכציג רובל א יאהר — פינף רובל
א חודש...

— איד בין דאך געווען דערביי, — ענטפערט אומגערווארדיג
ר' יונה, — וואס איז די דין תורה ?
— שוטה ! און „וואדר“ ?

דער נדבן.

פארוואס איך האב מיר איבערגעצויגען קיין ווארשוי? פרעגט איהר.

כל'ועל אייך זאגען דעם אמת: כל'בין אנטלאפען פאר די קליינשטעדטעלדיגע קבצנים.

מיינט איהר אפשר איך בין א קארגער? אסור-חזיר! ביי מיר איז א הונדערטער — בלאַטע. נאר די אַרעמע לייט! ווי אַ ביין איז האַלז זענען זיי מיר געשטאַנען! איד קאַן נישט, איד האָב אַ ווייכע נאַטור, און קאַן נישט פאַרטראַגען דעם חשב'דיגען דלות מיט די פאַרלאַפענע אויגען זון אויסגעקרימטע פלייצעס! און פּראַוואַט, פּרעגט מיר, פון וואַגען עס קומט צו מיר? אסור, אויב איך ווייס!

די וועלט זאָגט: „אַ קינד איז דער מאַמעס אַ טאַכטער אַדער'ן טאַמענס אַ זעהן“. „נישט ווייט, זאָגט מען, פאַלט דאָס עפעלע פון בוים! נישט שטענדיג אַפנים, איז אמת וואָס מען זאָגט! וואָרים, למשל, א י ד.

מיין טאַטע, עליו השלום, איז כל ימיו געוועזען א קבצן — אַ קליינשטעדטעלדיגער שמש! פאַר קוים דאָס לעבען צו דערהאַלטען לאַזט מען זיך טרעטען פון „קהל, רב און בעדער!“ אַ לאַטעלענגער, אַ שוסטער האָט מעהר פּרנסה און מעהר כבוד פאַר אַ שמש!

צוויי ברידער האָב איך — להבדיל בין החיים והמתים — זיי לעבען, נאָך — אָבער וואָס פאַר אַ לעבען; ביי פּרעה'ן איז מצרים האָט מען אַ שענער לעבען געהאַט! טאַקע אויף שונאי ציון גע' זאָגט! איינער וואוינט אין בריסקדליטא, פארשטעהט איהר דאָר, איז ער אַ נשרף! דער צווייטער וואוינט שוין גאַרנישט; שוין יאָהרענלאַנג, אַז ער האָט זיך געלאָזט אויף דער וועלט צוזאַמען מאַכען אויף הכנסת כלה — זעקס טעכטער האָט ער, דער איד! איך זאָל אויסרעכענען מיין גאַנצע קבצני'שע משפחה וואָל'

טען מיר פינגער געפעהלט! ווי די היישעריקען באפאלען זיי מיר;
לאַמיר זיי וויזען א פינגער שלינגען זיי מיר איין מיט די קאמא-
שען! א געלעכערטען זאק פילט מען נישט אָן!
און איך אַליוו, וואָס מיינט איהר? איך בין געבוירען ווי איך

בין?

איך בין דאָך אַן אַרעמען — א שמש'ס א זוהן! ער האָט דען
געהאַט אַ צובראַכענעם דרייער ביי דער נשמה אויף נדן? דער
מאמע עליה השלום'ס ירושה, א הילצערנע חורבה אונטער'ן
שטעדטעל, האָט מען פארקויפט אויף חתונה הוצאות. איך בין
דאָך דער אינגסטער געוועזען, האָט זיך דער טאמע עליו השלום
אַרײַנגעצויגען אין בית-המדרש אַרײַן. די בעל־בתיים האָבען אפילי
נישט געוואָלט... נו — גיט איהר נדן! זאָנט ער, מאכט איהר
חתונה!

און וויפּיעל, מיינט איהר, האָט מען פאַר מיין עליו'שען קאַפּ
געגעבען? צוויי מסכתות האָב איך געקאַנט אויסענוועניג, צו ר
געזאָגט אַכט הונדערט גילדען, געגעבען און האָט מען
די העלפט; פאַר דאָס האָט מען מיר געגעבען א כלה מיט אַן איב
ריג שטיקעל פלייצע, אמת — א שטר חצי זכר, האָט מען צוגע-
לעגט!

זעהט איהר דאָך בחוש — אַן אַוּי פּאָקוּמֶע נֶע ר
(אַנדערע שעמען זיך דערמיט!) פשוט איך האָב געטאַן מיינס,
דער רבונן של עולם האָט געהאַלפּען און בטבע, זעהט
איהר בין איך אַ געבוירענער נגיד, א רדל־ב און אַ מפונק דערצו!
פון וואָנען? איז פאַראַנען נאָך אַ קשיא אויף דער וועלט!
און דעריבער טאַקע האָב איך געמוזט אַנטלויפּען, איהר ווייסט
גאַרנישט וואָס פאַר אַ גיהנום דאָס קליינע שטעדטעל איז פאַר
אזא איד, למשל, ווי איך, וואָס האָט אַ האַרץ נישט קיין שטיין
אינ'ם לייב! און וואָס האָט אַ נאָז און אַ געפיהל, ווי אַ מענש
דאַרף צו האָבען!

ערשטענס וואוינט אַ מענש ווי אינמיטען גאַס! די פענסטער
נישט פאַרהאַנגען. ווער עס געהט פאַרביי, וואַרפט אַרײַן אַן אויג.
ווייל ער, שטעלט ער זיך אָפּ, דריקט צו די נאָז צו דער שויב און
באַטראַכט, צי שטעהט נישט עפעס נייעס אין שטוב. זומער, אַז
דאָס פענסטער איז אָפּען, שטעקט ער אַרײַן דעם קאַפּ מיט אַ פיי

נעם גוט־מאָרגען, גאט־העלף, גוטען אָווענט — פאַן בראַט! צו
זאַמען חזרים געפאַשעט! און דאָס איז פאַרבייגעהענדיג, אז ער
האַט קיין צייט נישט; האָט ער צייט — קומט ער אין שטוב אַרײַן,
פון קיין קלאַפּשלאַס, פון אַנקלינגען הויבט מען נאַרנישט אָן צו
וויסען! מען מוז נאָך נאָכ'ן די מיר פאַרמאכען! אַ רשות הרבים.

באַלד אין דערפריה:

— גוט מאָרגען, בעל־הבית־לעבען!

— יוער איז?

— דאָס איז לאַה די מילכיגעריין! שוין צעהן יאָהר טראַגט זי

מיר מילך, איז זי דאָך אַ בור־הבית.

די קוה האַלט זי הינטער דער שטאַרט, אויף יענער זייט
טייד; קומט זי אייך אַרײַן ווינטער אין אַ פאַר גרויסע שטיוועל,
אין זעלנערישע; שטרויענע קאַלאַשען. ליידען ליידיט זי אויף
אַסמאַ, קאָן זי זיך נישט איינבויען און א ו י ס ט ו ן די קאַך
לאַשען, געהט זי אַרײַן אַזוי; עס רינט איהר פון די פיס, פון קאַפּ
— דערביי האָט זי שטענדיג אַ רויט־אַנגעפרוירען נעזעל — וואָס
איז אויך נישט זעהר טרוקען! נאָך אַ מעלה האָט זי, זי שטאַמעלט
אַביסעל און איז אַהן אַ „ג“ —

— דוט מאָרדען — הייסט עס — בעל־הבית־לעבען!

און וואָס וויל לאַה די מילכיגעריין?

אַ קליינינקייט וויל זי, די „שוואַרצע“ איז איהר, לאַ עליכט,
אַוועקגעפאַלען! מען דאַרף אַ קאַנאָואַל און די הוצאה דאַרף
אַ י ד אויסשטעהן. און כ ע ל ו ת ה ב ק ר קומט זי,
אַוועקגעפאַלען, הערט איהר דאָך!

און די קוה, זאָגט זי, איז כמעט מיין קוה — איך טרינק דאָך

שוין צעהן יאָהר די מילך!

אַחוץ דעם איז זי נאָך מיין ווייבס אַ שטיקעל קרובה, עפעס
אַ שמעלקע בשמעלקע, ווי מען זאָגט! האָט זי דאָך אודאי אַ
טענה...

כאַפּ איך אַרויס אַ רובל, אבי געה!

חס ושלום! נישט אַזוי געשווינד ריהרט זיך לאַה די מילכי־

גערין פון אַרט.

ערשמענס הויבט זי מיד אָן צו בענשען; פאַר גאָט — דער־

נאַכטען איך, און בענשט מיד מיט סאַמע דלת'ן...

דערנאך באקוקט זי נאך אמאל, דאס הייסט צום טויזענטס-
טען מאל, די דירה מיינע מיט'ן מעבעל, און הויבט זיך אן קרימען
און קרימען, ביז זי לאזט ארויס א געוויין.
וואס איז?

ס'טייטש, ווען נישט איהר מאן דער בטלן, וואלט זי אויך
אין אזא דירה געיעסען, אויך אזא מעבעל געהאט; זי וואלט זיך
אויך געבאדען אין כל טוב. וואס איז? עס פאסט איהר נישט?
זי האט אויך חשק צו א זילבערען חנוכה-לעמפעל, צו א גאלדען
בשמים-שקעטעלע — צו וואס אויגען זעהען!
— עס האט עפעס אסך געפעהלט?

א פּרץ האט זי געהאט טאקע א ברייאנט, די גאנצע פאכט
האט ער איהר — די מעשה איז שוין א יאהר צוואנציג — געוואלט
אוועקגעבען, אזוי האט זי ביי איהם נושא-חן געווען. א י ב ע ר
צוואנציג קיה צום מעלקען... נאך דער מאן דער בטלן — זיין נאך-
מען זאל אהיים קומען — האט נישט געוואלט...

פארוואס ער האט נישט געוואלט, איז נישט צום פארשטעהן.
אזוי צו'דעש'ט זי זיך, און איך מוז ביי איהר בעטען רחמים, זי
זאל מיך לאזען אויסטרינקען דאס גלעזעל טיי; דאס „גלעזעל
ווארעמס" הייסט עס!

דאנקען גאט, כ'האב ביי איהר גע'פועל'ט, זי וויל שוין געהן
— רופט זי מיין ווייב אריין צו זיך! אין בעט ליגט זי, א
קראנקע, נעבעך, כל ימיה אפגעלעגען אין בעט; וויל זי עפעס הער-
רען נייעס פון שטעדטעל. מילא, איך האב דאך קיין צייט נישט,
זאל אריינקומען לאה די מילכיגערין, ווער עס איז, אבי מען זאל
איהר בייטלען נייעס: ווער עס קריגט זיך, ווער עס גט זיך, ווי עס
לעבט זיך ביי לייטען, וואס מען קאכט, וכדומה וויבערשע פאטש-
טען! און לאה די מילכיגערין איז דאך עפעס אן איינגעהערין אין
הייזער!

איך כאפ דערווייל און וויל אויסטרינקען די טיי, לאה די
מילכיגערין זאל מיך צוריק-צורוענס נישט טרעפען אין שטוב. עס
געהט נישט, לייזער מעקלער געהט! און לייזער מעקלער איז נישט
אבי-ווער! זכרונו לברכה, דעם שטארט-מגיד'ס א זוהן! פון פאך-
טער האט לייזער גע'ירש'ענט נאך דעם קאלטאז, און דאכט זיך,
קיין ווארט תורה נישט. איז איהם דאך זכות אבות בייגעשטאנען.

ער זאל ווערען תבואה-מעקלער. טויגען טויג ער נישט קיין קאץ
 אן עק צוצובינדען. זייט ער לעבט האט ער נאך קיין איינציגע קניה
 נישט אויסגעפיהרט. בעל-בתי'שע סוחרים אָבער זאָגען: ער איז,
 איז ער; טו זיי עפעס! ווער עס איז שלעפט צוזאמען אַ וואַנט מיט
 אַ וואַנט, שלאָגט זיך אונטער די פיס, רייסט זיך אויס די קעהל,
 און נאך קריעת ים סוף, אַז עס קומט מעקלעריי צו צאָהלען, זאָגט
 מען: נאָר לייזערל איז א שותף, און ער איז! ער נעמט!
 אַניט, וואַלטען דאָך איהם די בעל-בתיים געמוזט אויפהאלטען.
 מען וועט דאָך נישט לאָזען לייזערל דעם שטאַרט-מגיד, זכרונו
 לברכה'ס, זאל שטאַרבן פאַר הונגער!
 און בכח דעם אייגענעם זכות אבות איז ער גלאַט אַן א ינגע-
 הער ביי בעל-בתיים.

ביי מיר אויך!

גוט מאַרגען — גוט יאָהר —

וואָס הערט זיך נייעס?

אַט אזוי און אזוי... „וואו איז דיין טאָכטער?“ — פרעגט ער.

אויף מיין טאָכטער האָט ער אויך זכות אבות — אַ גלאַז טיי

ווייל ער אודאי, און אַן עסק האָט ער אויך.

מיין ווייב איז דאָך קראַנק, פרעגט ער קודם כל וואָס זי
 מאַכט, און אַז ער הערט, אַז עס איז נישט בעסער, קרעכצט ער:
 אַלץ ווייל מען וויל'ן נישט פאַלגען! זיינס אַ לייבליכע מוהמע —
 לינט שוין לאַנג וואו מען דאַרף! — האָט אויך אַזאַ מיחוש גע-
 האַט, און קיין זאך האָט נישט געהאַלפּען, נאָר אַ גריין פלעשעל.
 מען דאַרף באַשטעלען אין דער אפטיק אַ גריין פלעשעל! וואַריב,
 וואו דער דאָקטאָר, וואָס האָט איהר פאַרשריבען דאָס גרינע פלע-
 שעל, וואוינט היינט, ווייסט ער נישט; און אפשר איז ער שוין
 אויך, וואו מען דאַרף... דער אפטיקער וועט וויסען, ער איז דאָך
 יענעם אפטיקערס אַ זוהן, וועט ער געפינען אין די כתבים...

דאָס איז דאָס עסק, וואָס ער האָט צו מיר.

איך וויל געהן דאוונען, געס דעם טלית-זאָק. ווערט ער מלאַ
 שמחה, וואָס אַזאַ אַ גביר ווי איך בין, היט אַפּ קריאת-שמע, און
 לאַזט נישט קהל זאָל אויפ'ן וואַרטען... איך מעג געהן — זאָגט
 ער — נאָר ער וועט זיך דערווייל אַביסעל צולעגען אויף דער סאַפּע.

די ארורה זיינע האט'ם א נאנצע נאכט געשאלטען. פארוואס, ווייס ער אליין נישט, נאָר קיין אויג האָט זי איהם נישט געלאָזט צו מאַכען, ערשט פאַרטאָג, אָז זי האָט געכאַפּט צו איהם אַ פּלאַש, איז ער אַרויסגעשפּרונגען פּון בעט און איז אַנטלאָפּען. איז ער שוין געוועזען ביי שמערעל האַניגמאכער, ביי יוסל ווייצענזאָנג און נאָך... נאָר ביי דעם איז צופיעל קינדער, א מהומה אין שטוב; ביי יענעם איז היינט א וועש, איז מעהר מהומה, און ווייצענזאָנג'ס צנועה קענסט דו דאָך! די הינט מעגען זי אַרומשלעפען, אויס־ציהען זיך לאָזט זי נישט, כ'פאַרפּלעק איהר, זאָגט זי, די סאַפע. — ימח שמה, — זאָגט ער, — און אויב עס איז מיר אַ שאַך די סאַפע, וועט ער זיך זעצען אויף מיין פאַטערשטול, אַ מחיה פון א שטול.

אַנטלויף איד; וואָס זאָל איד טון?

אויף דער שוועל שלאָג איד מיר אָן עמיצען אָן.

וואָס איז? ווייטער א טובה. אָבער א מצוה, א מצוה גדולה!
מיין שניידער איז עס!

קומען, הלילה, קומט איהם נישט ביי מיר. איד צאָהל תוד כדי דבור; נאָר דאָס ווייב האָט אַ צווילינג געהאט! איינס איז אפילו באלד אוועק, נאָר ביים צווייטען וועט זיין א ברית, בעט ער מיר אויף סנדקאות — מהיכי תיתא. נאָר דאָס ווייב האָט דערווייל היץ, די באַבע וויל אַ דאָקטאָר, כאַטש אַ רופא מיט רעצעפט, און ער איז אָהן אַ גראַשען, — וויל ער פאַראוים אַ פּאָר רובל...

ס'איז טאַקע מיין שניידער, און א גוטער שניידער, נאָר דאָס פנים איז שוין פון אַ קבצן! דער קבצן קוקט יאיהם שוין פון די אויגען אַרויס, פון אונטער דער קאַפּאַטע אַפיר, פון אויס די אַרבעל רייכט ער זיך! אַ צווילינג נאָך! ביי איינעם אַ לוייה, ביים צווייטען טען אַ ברית, און די קינפעטאַרין מיט היץ — אַ פאַרלוירענער מענש. שענק איד בעסער א רובל! איבער מיין שוועל זאָל ער שוין מעהר נישט איבערטערטען, מעהר צו נעהען גיב איד איהם נישט...

ער הערט נישט, וואָס איד רעד צו איהם, כאַפּט דעם רובל און אַנטלויפט, און איד געה אין בית־המדרש אַריין...

איז בית־המדרש אַריין מוז מען געהן דורכ'ן מאַרק.

דורכגעהן דעם מאַרק איז אויך נישט פון די גוטע זאַטין.

דעם אמת זאגענדיג, האָב איך זונטאג, צי אזוי זייערס אַ יום־טוב, גראד ליעב צו געהן דורכ'ן מארק. דאמאלט איז דער מארק לעבענדיג, ריהרעוודיג: רויטע פאטשיילעס, רויטע קרעלען, רויטע סטענגעס, רויטע פנימ'ער — פריש און געזונט, אַבער אזוי אינ' מיטען דער וואָך — חלשור' געהט זיך אָן!

אַלטע, פארקרימטע, פאר'חשכ'טע ווייבער; גרינליך־טרוקען געבעקס, פויל אויבס, — און אַ אידענע נעמט מיט'ן פינגער און דרעהט זיך אויס אַ פויל עפעלע אין מויל אַרײן — — האַ — גוט?

און דער גאנצער מאַרק קען מיך...
און ער האָט הנאה, דער מאַרק: דער גביר געהט דאווענען. ער שעמט זיך נישט; מיט'ן טלית־זאַק איבער'ן גאַס! און מען בענשט מיך!

און איך האָב באקאנטע אויפ'ן מאַרק!

אייע איז גאָר מיינס אַ כלה געווען! דער טאַטע עליו השלום, האָט מיט איהרען שוין אַ וואָרט געמאַכט... און איהר טאַטע האָט געהאט אַ כשמיס־קראַם, פלעג איך דאָרט קויפען; איך האָב ערגעץ אויסגעקאשפערט אַ צווייער, און געלאָפען קויפען פאַר אַ צווייער באַקסער! זי פלעגט רויט ווערען; הינטער'ן טיש פלעגט זי שטעהן. שמחת תורה צו הקפות האָב'מיר זיך — כאַ — כאַ — כאַ! צוויי־שען עולם אין פּאָליש געפונען, ביי די הענט געהאלטען. דערנאָך איז ביי מיר אין דער האַנט אַביסעל מאַנדלען געבליבען! נאָר באַלד נאָך יום־טוב האָט מיר דער טאַטע, עליו השלום, געזאָגט, אז חיים יוסל — אזוי האָט ער געהייסען, איהר פּאָטער — איז אַ קבצן, אַ באַנקראַט. אין געוועלכ שטעהען לעדיגע פּודלעס אָהן סתורה, אַז ער האָט איהם געוואָלט אַרײנגאַרען אין זאַק וכדומה. און — אויס שדוך...

באַלד דערנאָך האָט זיך אויסגעוויזען, אז מיין זונג איז אַ חוֹלְנִית; אַ מאַן האָט זי באקומען עפעס אַ שווינדזיכטיגען מלמד... באַלד רחמנא לצלון, איז זי געוואָרען אַ „וויסטע אלמנה“... און אַז איך געה דורך — קוקט זי אויף מיר מיט מילכיגע אויגען...

און נישט זי אַלײן, נאָר אַ באקאנטע האָב איך דאָרט — אויך אַן אלמנה —

און דער מאן איהרער האָט פאר דער פטירה געזאָלט זיין מיין

שותף.

עס איז נאָך געוועזען די פאכט אויף כשר-פלייש. ס'איז פאר דער ליציטאציע אין דער גובערניע, און איך האָב מיר דאמאָלט געזוכט אַ שטיקעל עסק, מיינס אַ פעטערס אַן איידעם (שוין ביידע אויפ'ן עולם האמת). אויך אַ יונגערמאן נאָך קעסט, זוכט זיך אויך אַ שטיקעל עסק. פאַרט מען אונז צוזאַמען... יוחנן פאכטער איז, לאַ עליכט, געלעגען איבעראַנאָד (ער איז אויך נישט דאָ, להבדיל בין החיים והמתים!) מאכען מיר זיך ביידע, נישט וויסענדיג, און ערשט אַ מאָג פריהער כאַפ'מיר בסוד סודות עקסטרופאַסט, און מען פאַהרט אין גובערניע אַריין... וואַלט'מיר ביי דע גענומען די פאכט, וואַלט איך אַ קלענערער עושר געוועזען... וואָס טוט אַבער נאָט?

מיין ירוחם (אָזוי האָט ער געהייסען) פאַלט אונטערוועגס אַוועק — מיט גענוענס האָט ער זיך אָנגעגעכען און מיט קאַלט ביר פאַרטרונקען! — דאָס געלט האָב איך געהאט ביי מיר; לאַז איך איהם איבער אין אַ שטעדטעל נאנץ חרוב, שיק אַ שליח מיוחד נאָכ'ן ווייב און פאַהר ווייטער. רחמנות אַהין, רחמנות אַהער — געשעפט איז געשעפט. און וואָס וואַלט ער געהאט דערפון, ווען איך אַליין בלייב אויך נישט ביי דער פאכט? וואַלט איך געבליבען אַ קבצן! אויך האָב איך גענומען די פאכט... אז איך בין צוריקגע-קומען, איז זי שוין אַן אלמנה געוועזען... נו, מיט אלמנות און יתומים מאכט מען קיין שותפות נישט, האָב איך אַרויסגעגעבען אַ וועקסעל אויפ'ן געלט, צוגעשריבען פראַצענט... און היינט זיצט זי אויפ'ן מאַרק... די עמליכע רובל צו נישט געוואָרען...

פאַרשטעהט זיך, אַז איך האָב דערפון קיין נחת נישט; ווען איך געה דורך, גיט אַ צופ ביים האַרץ; וואָרים וואָס טו איך, אז אַזא אידענע וועט אַרויס מיט אַ קללה? און אַז מען קומט שוין, מיינט איהר, אין בית-המדרש אַריין, קלייבט מען שוין נחת?

באלד אויף די טרעפ — שלעפט זיך ר' בערעלע דין, סאַפעט און קרעכצט... אַ גאַרטעל דאַרף ער! אלע פיער וואַכען פאַלט ער אַוועק אויפ'ן מיחוש, טרעפ זענען פאַר איהם סכנות נפשות, — און אַז מען נעמט איהם צונויף אויף אַ גאַרטעל, מאַכט ער חתונה אַ

טאכטער! טו עפעס, אז דער איד האט פארט צוועלף טעכטער! העכער ווארט שוין אויף מיר דער בלינדער שוחט! ער איז בלינד געווארען, האט קהל צוגענומען א נייעם שוחט, בין איד, פארר שמעחת זיך, געווען דערביי — אויסגערעדט האב'מיר, אז, דער נייער שוחט זאל צאהלען דעם אלטען צוועלף גילדען א וואך, צאהלט ער נישט! אליין א מטופל! בין איד שולדיג! בלינד איז ער, נאר ער דערפיהלט מיד! און אז ער דערפיהלט מיד, גיט ער א קרעכץ אויף מיין חשבון. טיילמאל זאגט ער:

— שעהן פארזארגט...

האב איד, מיינט איהר, הנאה דערפון?

דערנאך הויבט זיך ערשט אן: קבצנים ביים אויווען, בטלנים ביים כוור, און אן אלע מוז מען זיך אפרייבען, אויסשמעקען זייער מאכארקע... א געקומענעם לאנד-קבצן מוז מען נאך שלום געבען... און אז גאט העלפט, איד קום שוין צו צו דער מזרח-וואנט, שמעחת ערשט אויפגעשריבען מיט קרייד: גרויסע גע'כתיב'עטע אותיות „חיים בן מיכל לרפואה שלמה!“ און דער מיכל דארף גראד זיין מיין משרת!

ס'גיהנום, זאג איד אייך, האב איד געליטען!

א מענש מיט א ווייך הארץ איז נישט גוט...

מיינט איהר אפשר, אז עס איז מיר פלוצלונג איינגעפאלען צו אנטלויפען? איינגעפאקט און ארויסגעפאהרען? ניין, עס איז אויך א גאט-זאך געוועזען. איד בין נארנישט אזוי קלוג!

א ווייב האב איד געהאט, ווי געזאגט, לא עליכם, א חולנית.

— עס איז איהר וואס אמאל ערגער געווארען.

איד האב כמעט נישט געוואוסט דערפון: זי האט געהאט איהר שטוב, האט ליעב געהאט צו האבען ארום זיך איהרע גבאי-טעם, אלערליי שכנות, איד וועל דאך נישט אריינגעהן, זיך זעצען צווישען ווייבער. ביינאכט — איז בעסער זי זאל שלאפען.

איינמאל שיקט זי מיד רופען. באשר בכך, זי וויל פאהרען קיין ווארשי צו א דאקטאר.

מהיכא תיתא.

וויל זי אליין נישט פאהרען.

זאג איד, איד זועל עמיצען מיטשיקען. איין מענש, צוויי מענשען.

ווייל זי נישט, נאָר איד זאָל מיט איהר פּאַהרען, זי האָט מורא, זי וועט חלילה שטאַרבען אויפ'ן וועג; און שטאַרבען אַהנ'עם מאַן ווייל זי נישט...

האַב איד גראָד פאַרוויקעלטע געשעפטען געהאַט. און גלאַט — פּאַהר מיט אַ קראַנקער! ביי מיין ווייך האַרץ וואָלט איד אויך, חס ושלום, קראַנק געוואָרען... האָב איד דערווייל אַ ישוב, זאָג איד: כ'וועל זעהן, איבערקלערען, שפעטער, מאַרגען... דערווייל הער איד אין גאַס, זי שטעהט שמאַל...

דערנאָך ווער איד געוואָר, אַז חברה קדישאַ פאַרבוניגט זיך אויף מיר אַ קניפּעל, די ציין שלייפען זיי זיך, באַשר בכּן — די מקוה פאַלט איין...

בע! מיט'ן גוטען ווילען געבען, מהיכא תיתי, אָבער נויטען זאָל מען מיר?

דינג איד, אַ שעהנעם גוטען מאַרגען, אַ פּויערישען לאַנגען וואַגען, אויסגעבעט מיט שטרוי, היים אַרויפלעגען די חולנית און גיב אַ פּאַהר אַריין קיין וואַרשוי!

און גערעכט איז זי געוועזען, וואָס זי האָט געזאָגט, אַז זי וועט שוין פון וואַרשוי נישט צוריקקומען...

איין דאָקטאָר, צוויי, דריי דאָקטוירים — און, לאַ עליכם, ווי אַ הוהן איינגעשלאָפען!

וואָס איהר איז געוועזען, וויים איד עד היום נישט...

נאָר אַ מחיה — 26 רובל קבורה-געלט! ווילסט? גיב אַ נדבּה; נישט, נישט!

דערווייל, זיצענדיג שבעה, איז מיר וואַרשוי געפעלען, פּאַר-האַנגען, אַ קלאַפּ-שלאָס; אַ גז'עדן! אויף אַרענטליכערע גאַסען לאַזט מען אפילו נישט בעטלען — —

— ניין, — זאָג איד, — דאָ בלייב איד שוין!

אַלע קליינשטעדטעלדיגע גבירים מוזען זיך ציהען קיין וואַרשוי. — —

דאָס וואַסערל.

דער וועג, דער זאַמדיגער, שווערער וועג, קומט אַרויס פון שימערען, אויסגעקריממען, פאַרקנוידערטען נאַדעל-וועלדעל, וואָס עס האָט זיך, ווי מיין פוהרמאַן מאַטשיעי האָט מיר פאַרטייטשט, נישט געלוינט אויסצוהאַקען, און שניידט זיך ברייט אַרײַן צוויי-שען פויערשע פעלדער מיט שימערען האַבער.

מיט'ן שפיץ פון דער בייטש ווייזט מאַטשיעי אויפ'ן האַבער, און מאכט דיזעלבע טרויעריגע באַמערקונג:

— ער שמעהט נאָך. עס לוינט זיך דען צו שניידען אַזאַ האַבער?

ער האַקט אָפּ און דרעהט זיך צוריק איבער צו די פּערד, וואָס האַבען זיך באַנוצט מיט דער מינוט און אַראַפּגעכאַפט זיך צום האַבער. דאָס לינקע, וואָס האָט שוין געהאַט אויסגעדרעהט דעם קאַפּ צום בייסען, באַקומט אַ שמיץ. —

— פּשאַקּרעוו!

אַ שטילע טרויעריגע נאַכט, אַהן אַ לבנה. שימער, ווי דער האַבער אויפ'ן פעלד, בלאַנקען פאַרזייהטע שטערענדלעך, עפעס מיר, פאַרוואַגעלט, עפעס ווי אַפּצוקומען... דאָס אויפפלאַטערען פון פויגעל אין וואַלד יאָגט אונז יאָס אַמאָל וועניגער נאָך. שטיל. רעבטס אין יענער זייט פעלד, ציהט זיך אַ לויזע קייט פון קאַרג באַוואַקסענע בערגלעך, וואָס רוקען זיך פויל און פאַמעלעך צוריק, צוריק, ווי מאַדנע, שלעכט-געשוירענע שאַף. אַט איז איינע אַרויף אויף דער צווייטער און איז, רייטענדיג, פאַרשטאַרט געוואָרען... די זון איז שוין לאַנג אַראָפּ קעגענאיבער. דער לעצטער ליכטיגער שטריף, ביים זויס פון הימעל, לעשט זיך פאַמעלעך אויס אונטער צייטיגע, פאַרשוואַמענע נעבעל.

לינקס, פון צווישען שימערען האַבער, צימערען אַרײַם צו וואַרפּנע פלעמלעך.

- א דאָרף? — פּרעג איד.
 — אונזער דאָרף! — ענטפערט מאַטשיעי, און זעהענדיג, און איד האָב קיין חשק נישט צו לאָזען איהם שלאָפען, זיפצט ער אָפּ, זיך אונטערגעבענדיג, נעמט אַרויס פון בוזעם די ערדענע פּיפּקע, שטופּט זי אָן פּול מיט מאַכאַרקע און פאַררויכערט. ביים אויפֿ-פּלאַצען פון שוועבעלע פּאַלט א רויטליכער שיין אויף זיין האַלבֿ-אויסגערעהט פנים אין דער ראם פון אַ האַריגער מיץ און א באַ-וואַקסענער געמבע.
- טאַק, — חזר'ט ער איבער, — אונזער דאָרף...
 — וואָס אַזוי צואוואַרפען?
 — אַזוי אויסגעקומען... דער פּריץ האָט געמאַכט יד אחת מיט דער קאַמיסיע... מיר האָבען דען פאַרשטאַנען?
 — און אידען וואוינען ביי איד?
 — ביי אונז נישט. אויף אונזערע פעלדער טאָר מען נישט, אויף פּריצישע...
 — און די פּריצים לאָזען?
 — נישט אומזיסט. און ווי איינער... ווער עס הערט נישט דעם גלח...
 — זיי שאַדען איד, די אידען?
 — שאַדען? — ער וואַרפט אויף מיר אַ פאַרשענדיגען בליק, שווייגט אַ וויילע און גיט צו:
 — אַבער וואָס טויגען זיי אונז?
 אין פעלד ארבייטען זיי נישט. „נישט זייערע הענט“... און ווער וועט זיי געבען ערד? דאָס איז די פּראַגע! — אַמאַל פּלעגען זיי האַלטען די קרעטשמעס...
 — האָט זיך געטרונקען?
 — אַ זינדיגער מענש...
 — אויף באַרג?
 — ווי אַמאַל... פאַר נייִיאָהר זיכער אויף באַרג.
 — און דער איד פּלעגט פאַרשרייבען?
 — אודאי, וואָס דען, שענקען זאָל ער? ער האָט קיין זוּיב און קינדער נישט? יעדערער קוקט אויף זיין ברויט...
 — מיט אַ טאַפעלט קריידעל?

- ווער ווייסט? מיינע פלעגט אזוי זאגען... און האט ווייטער געטרונקען אויף בארג.
— זי אויך!
- זי אויך. מען מוז. אסך מאל מוז מען — שכור'ערהייט האט זי איינמאל געוואלט מאַשקען אונטערצינדען.
— וואס פאר א מאַשעק?
- אונזער מאַשעק... וואס האט דאמאלט די קרעטשמע געדי האַלטען... היינט האט ער ביי אונז. און עהרליכער מאן מאַשעק. מיטן קריידעל, ווייס איך נישט, נאר אזוי — א גוטער מענש... וואס מען דאַרף: א פעלדשער, א דאָקטאָר, און אדוואָקאט... אלץ ווייסט ער, און פיהרט אומעטום...
— און זי האט איהם נישט אונטערגעצונדען?
- ווי!... געלאָפּען מיט א ברענענדיגען שייטהאַלץ אונטער צינדען און געפאַלען איבער דער גאַס. עד היום האט זי א ברען אויף דער האַנט, זי איז מיט דער האַנט אין פייער אַריינגעפאַלען. א געשריי געמאַכט... מען האט זי קיים אַפּגעלאָשען... דערנאָך האט זי מאַשקען איבערגעבעטען... אודאי. און ער האט איהר מוחל געווען... א גוטער מענש מאַשעק. אַט שטעהט ער דאָרט.
ער ווייזט ווייטער מיט דעם שפיץ בייטש פאר זיך, און איך זעה נאר א שאַטען ביים ראַנד פון וועג.
— דאָס שאַקעלט זיך, — זאָגט מאַטשיעי. — זיין כאַלאַט... א זאָק טראַגט ער אויף די פלייצעס. אודאי אין שטעדטעל אַריין נאָך עפעס.
— וואָס־זשע שטעהט ער?
— ער, וויל מען זאל איהם אַריבערפיהרען איבער'ן וואַסער.
— וואָס פאַר א וואַסער?
— דאָרט! — ווייזט ער צום עק דאָרף.
דעם שפיגעלדיגען ברייטען שטרייף אונטער'ן הימעל האב איך געהאַלטען פאַר טוי.
עס איז געווען נישט קיין טוי.
— דער פאַן ווייסט נישט, אַז דאָס יאָהר האַבען מיר קיין רעגען און קיין טוי נישט געהאט? וואַסער איז עס.
— מען וועט פאַהרען איבער א פאַרדאָס?

— וואס פאר א פאראם? ביז צום קנעכעל וואסער... א שטעד-
הענדיגס...

— רעגען-וואסער?

— „מוסי“! ... (ראכט זיד).

— פון די ארומיגע בערגלעך?

— „מוסי“...

מיר פאָהרען ווייטער, און פון שאַטען ווערט טאקע אַן אמת'ער
מאַשעק. איד זעה שוין, ווי די פּאַלעס פון כאַלאַט שאַקלען זיד.
אַ ווייסע באַרד ציטערט.

מיר האָבען זיד מיט איהם אויסגעגלייכט, און ער האלט זיד
שוין ביים ראַנד פון פוהר.

— גוטען אַווענט, מאַטשיעי!

— גוטען אַווענט, מאַשעק!

— נעם מיר אויף איבער'ן וואסער —

— אַ צעהנערעל!

— אַ פּאַפּיראַס!

— מיט אַ קאַפּיקע!

— צוויי פּאַפּיראַסען!...

דינגט זיד „מאַשעק“ מיט'ן פויער, נאַכגעהענדיג דער פוהר
אין שווערען זאַמד.

— בעט דעם פּריץ! — זאַגט ענדליך מאַטשיעי.

און מאַשעק טוישט די האַנט, דרעהט זיד איבער צו מיר. אַ

מאַנערער, גרייזגרויער איד —

— פּאַז — הויבט ער אָן — פּאַזוואַ —

נאָר ער ענדיגט נישט. ער האָט אַ בעסערען תביעת עין
פּאַר'ן פויער. ער דערקענט באַלד, אַז דער פּריץ איז קיין אמת'ער
פּריץ נישט, און ווינט זיד שוין מיט „ראשו ורובו“ איבער דער
פוהר. ער האָט נאָר אַ ישוב, וואו ער זאָל זיד צוועצען. אפשר
צום פויער? פּאַרט אַ דייטש!

נאָר איד האָב איהם שוין אַן אַרט געמאַכט נעבען מיר:

— זיצט ר' משה.

צוויי מאָל דארף מען איהם נישט זאַגען, ער זיצט שוין און

רעדט שוין:

ראשית — שלום-עליכם א איד...

- השנית — א שעהנעם דאנק! פון מאטשיעי'ס מאכארקע קאז
מען שכור ווערען.
והשלישית:
- פון וואנען ווייסט עס א איד, אז איד הייס משה? איהר
קענט מיד?
- איד זאג איהם אויס, פון וואנען, און ער פון זיין זייט באר
רוהיגט מיד:
- נאך איבער'ן וואסערל — זאגט ער, דערנאך נעם איד מיד
רעכטס... — איהר פאהרט אודאי לינקס?
ער הויבט מיד אן פארשען, און איד האק איהם איבער.
— ווי דאס וואסער נלאנצט, א שפיגעל.
— בא! אזא וואסער... און ער האקט אפ. איד דערפיהל
עפעס א באהאלטען ענין.
— וואס פאר א וואסער? רעגען-וואסער?
— רעגען-וואסער! — מאכט ער פארריסליך — ווען איז
געווען רעגען?
— מוז זיין ערגעץ א קוואל?
— וואו האט איהר דא א קוואל? צעהן מייל ארום נישט!
— וואס דען, ר' קרוב?
— וואס דען?! גארנישט.
ער באהאלט עפעס א סוד.
— פארט וואס?
— וואס וועלען מיר רעדען פוסטע רעד... — וויל ער מיד
אראפפיהרען פון וועג. — זאגט בעסער, מיט וואס האנדעלט א
איד?
- איד ווייס שוין זיכער, אז מיט'ן וואסערל איז נישט פשוט.
— און עפעס בלאנקט עס אזוי וואונדערליך-רוהיג איז דער
שטילער נאכט... און עפעס קוקט ער דערויף נישט פראסט, און
דייסט דערפון קיין אויג נישט אפ, און עפעס פיהל איד, קלינגט
אין זיין קול... איד מוז איהם מאכען רעדעוודיג.
— עפעס — זאג איד — דערצעהלט מען וועגען וואסערל!
— מאלע וואס... עט...
עפעס געטרויט ער מיר נישט. איד דערלאנג איהם א פאר-
פיראס; ער רויכערט נישט.

— אפשר א קאפ? — פרעג איד און נעם ארויס מיין פלעשעל.

— פאר מעריב! ... כ'האב מיד נאר וואס ארומגעגארטעלט מיט דער פאטשיילקע מעריב צו דאוונען, הער איד — מען פאָהרט. לויף איד ארויס און שטעל מיד ביים וועג. ס'איז קיין חיות נישט... געוועהנליך געה איד אריבער צורפוס, וואסער איז ביז צו די קנע-כעל, נאר די וואך, לאַעליכס, בין איד נישט בקו הבריאה... האב איד מורא פאר פארקיהלען... פארשטעהט איהר מיד, מעריב וועל איד שוין דאוונען דארט (ער ווייזט מיט'ן פינגער רעכטס)... און איהר — טרינקט געזונטערהייט, לחים ולשלום!
— אליין טרינק איד נישט... און איד באהאלט צוריק דאָס פלעשעל...

— אפשר וועט איהר אַפּדאוונען מעריב?
— אויפ'ן וועג דאווען איד נישט...
— וויא! פאלט אריין מאטשיעי, זיד נעמענדיג באַרג אויף.
— זעהט איהר! — מאכט ר' משה, דאווען ביי א פויער!
וויטער א פויזע.
— און ווי געהט עס אייד? ר' משה? — פרעג איד, צוריק אַנקניפענדיג.

— אָט פאַראַן א בורא עולם, לעבט מען.
ער בלייבט ווייטער שטיל, נישטאָ זיד אָן וואָס אַנצוטשעפען.
— ווייסט איהר וואָס, ר' משה?
— וואָס, למשל?
— דערצעהלט עפעס! עס איז אזוי שטיל... נישט היימליך שטיל.

— וואָס פאלט אייד אייז... וואָס זאָל איד אייד דערצעהלען?
— כאַטש וועגען וואַסער... איהר ה אָ ט דאָך א מעשה וועגען וואַסער?
— און אז איד האָב, ווילט איהר האָבען פון וואָס צו לאַכען?
— חס ושלום!
— און אפשר נישט — ווענדט ער זיך אליין אָפּ — היינטיגע צייטען... „ציוניזם“
— ווי קומט אהער „ציוניזם“?
— זוייס איד? נאר עפעס פלוצלונג איז אַן איבערקעהרע-

ניש געווארען... ישיבה-בחורים ווערען ציוניסטען און ווארפען
 אוועק די גמרא און טוען אלעס ביז... דייטשען ווערען ציוניס-
 טען און כאפען זיך צוריק צו אידישקייט... גענאלטע בערד און איר
 דישקייט... איד מין נישט אייך, חלילה — גיט ער צו מיט אן
 איבערבעטענדיגען שמייכעל...

— ווי קומט דאס צום וואסערל ?

— עס קומט.. אָט, זאָל אייך נישט פאַרדריסען... אַ דייטש,
 למשל, ווערט פרום, האָט ער, למשל, יאָהרצייט, געהט ער אריין
 אין אַ אידישע רעסטאראַציע און הייסט זיך געבען פאר דער מאַ-
 מעס נשמה וועגען — „קוגעל“ — זיין אידישקייט איז קוגעל...
 אייער אידישקייט איז אפשר מעשה'לעך, איהר האָט יאָהרצייט ?
 און דאָך האָט ער מיר די מעשה דערצעהלט. ער האָט אפשר
 מעהר געוואָלט דערצעהלען, ווי איד הערען !

— וואו היינט איז דאָס וואַסערל, איז אמאָל אַ שטעדטעל
 געווען... אפילו נישט קיין גרויס שטעדטעל, נאָר אַזוי. דער עיקר
 איז געווען: פרנסה האָט מען געהאַט...

— און וואו איז עס אַהינגעקומען ?

— וואו איז אלץ אַהינגעקומען ? דאָ איז אַמאָל וואַלד גע-
 ווען... וואו איז ער ? אַרום און אַרום וואַלד געווען... אַ „מאַיאַנ-
 טעק“! אין יענער זייט וואַלד איז אַ פּאַלאַץ געווען...
 — כ'האַב געזעהן אַ חורבה...

— אויף שטיקער צופאַלט זי ! דאמאָלט האָט אַ גראַף גע-
 וואוינט... און דער פּאַלאַץ האָט ביינאכט געלויבט מיט שטורקא-
 צען זיבען מייל אַרום... און דער וואַלד האָט געלעבט אַ לעבען —
 געקלאפט און גערוישט און געקנאַקט און געבולען... פריצים האָבען
 געפויפט, געבלאָזען אויף זייערע שופרות, להבדיל ; און געיאָגט, און
 געשאַסען, און געהוליעט, און אויסגעזעצט זיך אויפ'ן גראַז מיט
 מוזיק, מיט שטורקאצען... מיט ווייבער... און געגעסען און גע-
 טרונקען... און הינט האָבען געוואָיעט !...
 נאָר אָנגעהויבען האָט זיך עס שוין...

— אַראַפּצו האָבען שוין דייטשען געוואוינט, דעם וואַלד גע-
 האַקט... אויף אַן אַנדער זייט — שינדעל-מאַכער... מען פלעגט
 דורכפאַהרען: דאָס מאָל אַ הילצערען ביידעל... פאַר'ן ביידעל אַ
 פּיערל... דער שינדעל-מאַכער אַרבייט ביים ליכט, דאָס ווייב קאַכט

וועטשערע ביים פייערל... און פרעהליך, מען זינגט... איין שינדעל-
מאכער זינגט פייפענדיג צו צום צווייטען, איינער צום צווייטען...
און אזוי געהט עס דריי, פיער מאָל איבער'ן וואָלד...

און וואו דאָס וואסערל איז, האָט גאָר פאַרציטענס גע-
וואוינט א ישוב'ניק, דער פאַכטער... מיט דער צייט האָט ער זיך
אַראַפגעברענגט צוויי אידעמס... גענומען שנורען אויף קעסט, גע-
האַלטען אַ מלמד... צוגעבויט הייזלעך... אַראַפגעברענגט א שוחט...
נאָך עטליכע יאָהר — אַ שטעדטעל.

און, ווי געזאָגט, אַ שטעדטעל מיט פרנסה!

דער פּרײַז האָט געשאַסען אַ האַז, דער „גאַיאָוע“, אונטער
זיינע פלייצעס — עלף, צוועלף פּעלעכלעך בחצי חנם... היינט —
דאָס מילכיגס, פון צעהן פאַלוואַרקען אַ מילכיגס! היינט — אַבי-
סעל תבואה... און דעם פּרײַצ'ס תבואה — נאָך אויפ'ן פעלד, סאַמע
„קאַנדיצעס“ — און געוועבלעך: שפּיז, בשמים... און ליכט און
מעד און אַלערליי וויינען... דער הויף דאַרף!

און דאָס ביסעל אידלעך איז טאַקע געזעסען און געלערענט...
די נשים האָבען געהאַנדעלט... דעם „חמדת הימים“ לייבליכער
ברודער איז דאָ רב געווען... אַריינגעשיקט קיין וואַרשוי אַ פאַר
היהנער מיט אביסעל האַניג אַ צולאַג צו אַ שאַלתישובה צום
וואַרשעווער רב: אהובי אחי, היות... און אזוי ווייטער... מיט דער
צייט: לומדים מופלגים, איידעמס פון די גרעסטע ישיבות אַרויס...
קליין, נאָר, ווי זאָגט מען עס, מיט וואָג, אַ שטעדטעל מיט וואָג...
עס האָט גאַרנישט געפּעהלט. אפילו אַ למ"ד-דיוו'ניק געווען...

— אַ וואַסער-טרענער?

— דוקא אַ קירזשנער! געדאַכט האָט זיך, אפילו אַן עהרלי-
כער איד, נאָר אַן עס האַרץ דאָריתא... שטענדיג מיט די אויגען
אין סדר; „אשרי“ נישט אויסענוועניג. און קיין קול געהט איהם
ביים דאַוונען פון מויל נישט אַרויס. אפילו ביים „למנצה“ נישט.
ער מוז נעבעך, זאָגט מען, קיין עברי נישט קענען... נאָר אזוי—
נאָר פּרום! ערב-יום-כּפּור, למשל, לאַזט ער זיך ב א מ ת שמי-
סען, „עס זאָל זעה טו!“ בעט ער זיך רחמים ביים שמש, סוכות
ווייטער שטעהט ער אַפּ שעה'ן-לאַנג ביים רב אונטער דער טיר—
ער וויל דוקא בענשען מיט זיין אתרוג! פאַר הושענא-רבא ווערט

ער גאר נעלם אויף א מאג — און ברענגט זיך, ווייסט דער בורא עולם פון וואנען, הושענות, וואס די וועלט פארמאגט נישט... ווייס איך? אז ער נעמט קיין יתור נישט, מילא — ווער האט דאמאלט גענומען? נאר פלוצים מאכט זיך א מעשה... חוליהמועד-פסח אין עם געווען. יא, חוליהמועד-פסח. און אפשר חוליהמועד-סוכות; נאר זיכער חוליהמועד. געהען פון ערגיץ א פאר מענשען, ביי נאכט... פון א שמחה, צי פון א חולה. בית-המדרש-לייט, יונגע-לייטלעך... ערגעץ זיך פארזעסען. פאראמפערט זיך אין לערנען... געהען זיי אזוי איבער'ן מארק — פאר'ן קירושנערס שטוב פאר'ן ביי — ביים קירושנער לייכט זיך... דורכ'ן לאדען לייכט זיך... פאלט זיי איין א חשד; יונגעלייט! באשר בכו, נאך יום-טוב אין באלד יריד, ארבייט ער, דער עם-הארץ, אויפ'ן יריד אום חוליהמועה, און באלד האט מען א סמך: ולא עם הארץ חסיד! ווילען זיי איהם כאפען... און עס איז לייכט צו כאפען: דער לאדען איז נאר צוגעשפארט. גיט מען א קלאפ אין לאדען! וואס האבען זיי אבער דערזעהן? דער קירושנער זיצט ביי א חלב'ן ליכטעל איבער א ספר און וויינט... מען זעהט בחוש, ווי ער וויינט... טרערען גיסען זיך... ער קוקט אין ספר אריין און זיי גיסען זיך! און אין שטוב איז ליכטיג. נישט ווי פון א חלב'ן ליכטעל. און ער טוט זיך זיינס און הערט נישט, ווי מען האט געעפענט דעם לאדען. בלייבען זיי שטעהן דערשראקען, מאכען זיי שטיל צו דעם לאדען... זאל עס בלייבען, זאנען זיי, בסוד... ווער ווייסט, וואס דאס באטייט: דאס איז איינס. אין א פאר יאהר שפעטער מאכט זיך ווייטער אזא מעשה: פלוצלונג הערט זיך א משונה'נער קלאנג, עס ווערט א קלא דלא פסיק, — באשר בכו, אז ערגעץ אין דער סניבה, נאכדעם ווי עס איז נפטר געווארען א מרא דאתרא, האט קהל אראפגעברענגט צוויי רבנים... דאס הייסט: בעלי בתים — איין רב, און חסידים — א צווייטען רב...

היינט איז מען געוואוינט צו אזוינע זאכען. דאמאלט — נאך נישט. א פשוט'ער חלול השם... מחלוקת... ווערט אין אסיפה, א צווייטע, א דריטע — אהין אהער, עס בלייבט עס זאל פסק'ענען דער לובלינער רב! ווארים א מעשה — ביידע רבנים זענען לומדים, עהרליכע אידען, און ביידע זענען אראפגעברענגט געווארען אין איין מאג! דער איז אריינגעקומען פון מנהל-זייט, דער פון מעריב-

זייט און האַבען ביידע זיך געטראָפּען פּונקט אינמיטען מאַרק!
 געה ווייס וועלכען אָפּצושאַפּען!

— און וואָס האָט געזאָגט דער לובלינער רב?

— דאָס איז דאָך די מעשה, ער האָט אויך גאַרנישט געזאָגט...
 ער האָט נישט — זאָגט ער — קיין וואָג אָפּצואוועגען רבנים! ... נאָר
 וואָס דען? איז דאָ הויבט זיך ערשט אָן די מעשה... אַ קלאַ דלאַ
 פּסיק, אז דער לובלינער רב האָט זיי אָן עצה געגעבען, זיי זאָלען
 אַראָפּשיקען צוויי בעלי־בתים אין דעם און דעם שטעדטעל אַרין
 (ער האָט זיי אָנגערופּען דאָס שטעדטעל) פרעגען זיך צו לייבעל
 קירזשנער — לייבעל האָט ער געהייסען — און וואָס לייבעל קירזש-
 נער וועט זאָגען, אזוי זאָל זיין... אַזאַ קול איז אַרויס. ווער האָט
 דערצעהלט? מען ווייסט נישט. זענען דאָ געווען פרעמדע מענ-
 שצן? עס ווייזט זיך אויס, אז עס זענען געווען. עס האַבען זיך
 אַרומגעדריעהט אין גאָס צוויי פרעמדע לייט... משונה/דיגע ספּאַר-
 דיקלער... נישט געהאַנדעלט, נישט געקויפט, נישט פאַרקויפט —
 גאַרנישט און נעלם געוואָרען. עס געפינט זיך שוין איינער, וואָס
 האָט זיי געזעהן ביי לייבעל קירזשנערס שטוב... לויפט מען צום
 רב, ווייסט ער פון גאַרנישט. געהט, זאָגט ער, צו לייבלען און
 פרעגט, געהט מען און וויל פרעגען. זעהט מען — לייבעל פאַקט
 זיך —

— וואו אַהין פּאַהרט איהר, ר' לייבעל? — מען זאָגט איהם

שוין: „ר' לייבעל!“

קיין אַרץ ישראל פּאַהרט ער.

איהר פאַרשטעהט אַ מעשה? קוים זאָל ער נתגלה ווערען.

פּאַהרט ער קיין אַרץ ישראל...

— און ער איז געפּאַהרען?

— געפּאַהרען!

מאַטשיעי שלאַפט.

דער וואָגען טרעפט אויף אַ צווייג פון אַ געוועזענעם בוים
 און שפּרינגט קאַפּויר. מען איז דאָך אָפּגעקומען מיט אַ קליין ביי-
 סעל שרעק. מיר פּאַהרען ווייטער טריט ביי טריט און ר' משה
 הויבט צוריק אָן צו דערצעהלען.

— יא, וואו האלט איך? ביים אוועקפאהרען...
 געווען איז אבער נאך אן עהרליכער איד, אפילו א פלוטעוואך
 טער, ביזער איד, א שטיק משונעת — א דרדקי-מלמד, יוסף בער-
 משיעס האט ער געהייסען. און דעם יוסף בערמשיעס שיקט ער
 רופען פאר'ן אוועקפאהרען! ער דארף איהם עפעס מוסר זיין...
 די בויד שטעהט גרייט, אונגעפראפט מיט פארשינען און מען
 ווארט, און זיי שמועסען עפעס חדר בחדר אויפ'ן אויער.
 און עס איז געווען א וויכטיג ענין.

— זיי ווייסען, — האט ער איהם מוסר געווען, — אז דער
 שר של אש איז אין כעס אויף אונזער קהלה!...
 — פארוואס? — פרעג איד.

— דאס האט טאקע יוסף בערמשיעס אויך געפרעגט, האט ער
 איהם אבער נישט געזאגט און אפשר נישט געוואלט זאגען, גע-
 זאגט האט ער, אז עס איז א גאנצער ענין, צו דערצעהלען באריכות,
 און די בויד ווארט, און ער וויל נישט, דער בעל-עגלה זאל שילמען...
 נאר איז כעס איז ער, און וויל דאס גאנצע שטעדטעל פארברענען.
 מילא, כל זמן — זאגט ער — איד בין דא געווען, האב איך נישט
 דערלאזט... גאנצע נעכט בין איך געזעסען איבער הייליגע ספרים...
 דער שר של אש לאזט א פונק אויף א שטרויענעם דאך, איד — א
 טרער אויפ'ן ספר, און די טרער אויפ'ן ספר פארלעשט דעם פונק
 אויפ'ן דאך!... אצינד פארשטעהט איהר, וואס עס איז געווען חולי-
 המועד, הא? ! און אזוי כמה שנים — זאגט ער — האבען מיר זיך
 געבארעט, ער — פייער; איד — וואסער! היינט — זאגט ער —
 פאהר איד אוועק... וויל איד, זאגט ער, אז דו יוסף בערמשיעס,
 זאלסט באשיצען אויף מיין אָרט די קהלה... זאלסט זיין ממלא
 מקומו.

— גאנצע נעכט זיצען איבער ספרים און וויינען? — פרעגט
 יוסף.

— דאס נישט — זאגט ער — נישט פאר דיין כח! וועסט
 פאר חלשות באלד איינשלאפען... נאר מוסר וועל איך דיר מוסר
 זיין צוויי שעות — איין שם אויף רענען! וועסט דיר צו איהם
 מתכוון זיין א י נ מ א ל, וועט אנהויבען טריפען, וועסט נאר
 קיין עננים נישט זעהן און טריפען וועט... וועסט דיר מתכוון זיין
 דאס צווייטע מאָל, וועלען קומען עננים און עס וועט זיין

א שפריידרענען... וועסט דו דורך אבער מתכוון זיין צום דריטען
 מאל, וועלען אנקומען נייע עננים ווי די בערג, און וועלען פארדער
 קען דעם גאנצען הימעל, און עס וועט אראפפאלען א שלאגסדרע-
 גען, וואס וועט פארלעשען דאס גרעסטע פייער! ... וועסט דו אבער
 זעהן, אז עס איז גענוג — האסט דו א צווייטען שם — אויף טריי-
 קעניש. קוים וועסט דו זיך מתכוון זיין צום שם, וועט קומען א
 ווינט פון מזרח-זייט און אויסקעהרען די עננים, ווי מיט א בעזעם,
 און פאריאגען זיי לארבע כנפות הארץ. און דא וועט ארויס א
 תמוז'דיגע זון, א מחיה, און כהרף עין וועט ווערען ווארעם און
 טרוקען, ווי אונטער'ן אויווען... נאך, הוי זהיר, צוויי מאל
 צום שם זאלסט דו דורך נישט מתכוון זיין, ווייל עס וועט ווערען א
 היץ, ממש א פייער, וואס וועט פארברענען אלע תבואות און אלע
 גראָזען. און מענשען, און בהמות, און חיות ועופות וועלען, חס
 ושלום, משוגע, מטרוף ווערען... און עס וועט יוערען, חס ושלום, א
 שנת בצורת — א הונגער, רחמנא לצלן...

וכך הוה!...

עס געהט נישט אוועק א וואך נאך זיין אוועקפאהרען, קומט
 אַנצופאהרען פון אלדי שוואַרצע יאהר מכלומרשט א דייטשעל,
 פרענט זיך נאך וועגען שוועלען און אנדערע געהילץ. קויפען קויפט
 ער נישט, נאך ער געהט ארום מיט א פיפקע אין מויל און פרענט
 אויס וועגען מקחים און פארשרייבט... פיפקע און פארשרייבט.
 און עס באווייזט זיך איינמאל פארנאכט א ווינטעל, און כאפט
 ארויס א פונק פון דער פיפקע, און יאגט ארויף אויף א שטרויענעם
 דאך! פארנאכט איז עס געווען...
 דער עולם איז ביי מנחה... פאלען אריין עטליכע מארק-אי-
 דענעס: עס ברענט!... דעם און דעמס שפייכלער ברענט. איידער
 וואס, איידער ווען — א שרפה...
 מען לויפט, מען שרייט, מען זוכט וואסער — דער ברונעם איז
 אהן שטריק. וואו זענען די שטריק? מען לויפט צום „הויף“ נאך
 נייע שטריק און דא פלאקערט...
 איז דאך דא יוסל בערמשיעס, לויפט מען צו יוסל בער-
 משיעס, לויפט יוסל בערמשיעס אין מקוה, איז זיך טובל דריי

מאָל און קומט אַרויף און איז זיך מתכוון צום שם — עם הויבט
 אן טריפען... נאָך אמאָל זיך מתכוון — א שפּרייִרענען! ... איז שוין
 אָבער געווען צו שפעט, דאָס פייער פּלאַקערט וואָס אמאָל שטאַר-
 קער... דאָס רעגען־וואַסער פּאַלט זידענדיג און קאָכענדיג אויפ'ן
 פייער, עם זידט און קאָכט אין די אויערען! איז ער זיך נאָך אמאָל
 מתכוון — נו, נו! ... קומען אָן שוואַרצע וואַלקען מאַרבע כּנפות
 האַרץ — עם ווערט אַ געניסעריי, וואָס זאָל איד זאָגען, אַ מכול!
 — און פּאַרלאַשען די שרפה? — פּרעג איד... דער איד ווערט
 טרויעריג:

— איידער וואָס, איידער ווען, די שטאַרט איז נהרב געוואָרען!
 — צו שפעט?
 — דאָס איז ראשית... והשנית — האָט יוסל בערטשיעם
 דעם צווייטען שם פּאַרגעסען! דאָס מכול האָט פּאַרטרונקען דעם
 רעשט... און זעהט איהר, דאָס וואַסערל, וואָס איהר זעהט, איז אַ
 זכר פון יענעם וואַסער... עד היום נישט אויסגעטריקענט...
 — און ווי אזוי האָט עם פּאַרט אויפּגעהערט?
 — ס'איז דאָך נאַריש — ענטפּערט ער — קיין מכול האָט
 דאָך נישט געקאָנט זיין — עם האָט דאָך געמוזט אמאָל אויפּ-
 הערען.

מיר פּאַהרען שוין אין וואַסער אַרײַן.
 — הפּלאַ ופּלאַ! — כאַפט זיך אַרויס ר' משה.
 — וואָס? — פּרעג איד.
 — אָט, אזא וואַסער, און די פּערד געהען... און מאַ-
 טשיעי פּיפקעט... גלייך גאַרנישט!

די מױטע שטאָרט.

אַרומפּאַהרענדיג אויף דער פּראַווינץ וועגען דער אידישער
סטאַטיסטיק, האָב איד אונטערוועגענס געטראָפּען אמאָל אַ איד.
וואָס האָט זיך געשלעפּט טריט ביי טריט אין שווערען זאַמל. דער
איד זעהט אויס קראַנק, קוים וואָס ער געהט. קוים וואָס ער שלעפּט
די פיס. איד קריג אויפ'ן רחמנות און נעם איהם אויף, אויף
דער פוהר. ער זיצט אויף, שטעקט מיר אַפּ „שלום עליכם!“
פרעגט מיר אויס וועגען אַלערליי נייעס. איד ענטפער און פרעג
צום סוף :

- און איהר פין וואָנען זייט, ר' קרוב ?
- פון דער מױטער שטאָרט ! — ענטפערט ער געלאַסען.
- איד מײן, ער שפּאַסט.
- וואו איז עס, פרעג איד, — הינטער די הרי חשד ?
- אי ! — שמייכלט ער, — דוקא אין פּוילען...
- אין אונזער מדינה, אזא שטאָרט ?
- פּאַראַן ! — זאָגט ער — פּאַראַן ! הנם די אומות העולם,
זױסען נישט פון איהר, און האָבען איהר קיין גו'שען נאַמען ביז
היינט נישט געגעבען... עס איז אַ אידישע, אַן עכמע אידישע
שטאָרט !
- וואָס רעדט איהר ?
- וואָס איהר הערט ! איהר קאַנט אורדאי געאַגראַפיע און
מיינט, אַן אַלץ איז דאָרט פאַרשריבען ; אַן אסור ! מיר אידען לע-
בען אַהן געאַגראַפיע !... נישט פאַרשריבען און פון נאַהנט און ווייט
קומט מען צו אונז און מען פאַהרט פון אונז. נאָר וואָס געאַגראַ-
פיע ?... יעדער בעל-עגלה ווייסט דעם וועג...
- איהר גלויבט נישט ? — פרעגט ער ווייטער.
- איד שווייג.
- און דאָ איז אזוי ! אונזער מרא דאתרא שרייבט זיך דורך

מיט אלע גאונים פון דער וועלט! עם געהען שאלות ותשובות ווע-
גען אלע די וויכטיגסטע זאכען... און אלץ ווערט פארזארגט... איז
נאך דער צייט! נישט לאנג, למשל: האט מען מתיר געמאכט אן
עגונה, וואס האט שוין לאנג אויסגעלעבט איהרע יאהרען; נו, וואס
איז? דער עיקר איז דער שכל פון פלפול, נישט די עגונה!
ער מאכט ווייטער:

— אלע „אייניקלעך“ ווייסען שוין לאנג פון אונזער שטעדטעל...
קומען, ברוד השם, גאנץ אפט... פאהרען, ברוד השם, נישט לעדיג
ארויס.

— דאס ערשטע מאל הער איך פון א טויטער שטאדט!
— איז ווירקליך א וואונדער! מוזט איהר זיך אביסעל האל-
טען פון ווייטענס... עם איז דאך אן עכט אידישע שטאדט, אן
אמת'ע עיר ואם בישראל; זי האט אלץ וואס א שטאדט ברויך;
משוגעים אפילו, צוויי, אדער דריי! איז מסחר האט זי אויך א
שם!

— פיהרט עפעס ארויס צי אריין?
— וואס? וואס זאגט איהר? — פרעגט דער איד, נישט רעכט
פארשטעהענדיג. — סחורה, מיינט איהר, ארויס און אריינפיהרען?
איד שאקעל מיט'ן קאפ אויף יא.
— געוויס! — ענטפערט ער — מען פיהרט ארויס תפלין
און רצועות, מען ברענגט אריין אתרוגים פון קורפו און ערד פון
ארץ ישראל! אבער נישט דאס איז דער עיקר: דער עיקר איז דער
האנדעל אויפ'ן ארט, אין שטאדט נופא, שענקען, אורחים-שטיב-
לעך, אלטווארג... כנהוג בישראל, ווי דער שטייגער איז...

— אז ארעמע שטאדט?
— וואס הייסט רייך און וואס הייסט ארעם? ס'איז דא
פרנסה! גאר ארעמע לייט, געהען ארום אין די הייזער, אין דער-
היים אדער אין סביבות... דאס מעהרסט — אייפ'ן ארט! ווער עם
שמעקט אויס א האנט, דעם גיט מען. אנדערע זוכען זיך לייכטע
מלאכות, א שטייגער: א מעקלעריי, זוכען אין די גאסען און גע-
פינען א כשר'ע מציאה... דער רבונן של עולם פארלאזט נישט!...
יתומים עסען טעג ביי בעלי בתים און לערנען אין תלמוד תורה;
פון יתומים ווערען דינסט-מיידלעך, קעכין, פאהרען אפ און זענען
זיך אויך מפרנס... אלמנות, גרושות און עגונות (אין די לעצטע

צייט איז פאראן אסך עגונות) זיצען פארשלאפען איבער פייער-
טעפ! און פאררויכט, חלומ'ט זיי, אז עס וואקסען שוין גרויסע
זעמל אויף די בויער... אנדערע לעבען ג א נ י ב כבוד!

— פון וואס?

— פון וואס? ווי דער סדר עולם איז! אז ארעמאן האט
בטחוון, א סוחר שלינגט לופט, און דעם ערווארבייטער, דעם קברן
מיין איד, דעם פעהלט אודאי נישט...

צי מאכט ער חווק, דאס אויסגעדארטע אידעל, דער גל-
עצמות, מיט'ן מאדנע פייערל, וואס בליצט איהם אין די טיה-
איינגעפאלענע אויגען? אויפ'ן שארף-בייניגען פנים, וואס איז
ארומגעצויגען ווי מיט א געל שטיק פארמעט, באווייזט זיך דאך
קיין מינדסטען שמייכעל... נאך דאס קול זיינס... עפעס קלינגט עס
מאדנע!

— וואס איז עס פארט — פרעג איד — פאר א מיין שטאדט?

— וואס הייסט? א שטאדט ווי אלע שטעט! פאראן א

שול; אויף די ווענט, דערצעהלט מען, איז געווען אמאל אויסגע-
מאלט אלערליי חיות, בהמות און עופות, פון פרק שירה ארויס...
אויפ'ן בעליק ווייטער — אלערליי כלי זמר, פון דוד המלך, עליו
השלוש... איד האב עס שוין נישט געזעהן, נאך אלטע אידען זאגען!
— און היינט?

— היינט? שטויב און שפינגעוועבס... נאך א הילצערנע

קייט, פון איין שטיק אויסגעשניצט, הענגט נאך אראפ פון בעליק,
פאלט זיך אזוי בנעימות אראפ, אין א זייט פון ארון קודש, רעכטס
פון פרוכת, וואס איז ווייטער א מתנה פון פרומע נשים... ווער עס
האט געמאכט די קייט, געדענקט מען נישט, נאך א מייסטער איז
עס געוועזען! אזא קייט!

— אין שול — דערצעהלט ווייטער דער איד — דאווענען,

ווי דער שטייגער איז, סאמע פראסטאקעס — בעלימלאכות; אויס-
גענומען שניידער, וואס האבען א באזונדערע מנין, און קצבים
מיט בעליענגלות, וואס האבען זיך היינצאהר געדונגען א באזונדער
שטיבעל צו דאווענען... די שול קאן קוים עברי! ש ע ה ג ע בעלי-

בתים, בני תורה דאוונען אין בית המדרש, א גרויס בית-המדרש...
אסך ספרים! הסידים ווידער דאוונען אין שטיבלעך!

— און מחלוקת פאראן?

— כל זמן מען לעבט! אויפ'ן קברות פאר דאס, איז שלום...
איין בית עלמין פאר אלע... דאס מרחץ מיט דער מקוה זענען אויך
בשותפות פאר אלע...

— וואס נאך פארמאגט איהר?

— וואס דארף מען נאך? געוועזען הכנסת אורחים, אונטער-
געגאנגען... אורחים קאנען שלאפען אין בית המדרש... לעדיג ביי-
נאכט... א הקדש האבען מיר!

— א שפיטאל, מיינט איהר?

— נישט קיין שפיטאל, נאר א הקדש. צוויי שטובען, פרי-
הער איז עס געוועזען דעם בעדערס דירה, דערנאך האט מען גע-
מאכט, דער בעדער זאל יוצא זיין מיט איין שטוב און די צווייטע
זאל זיין א הקדש... בסך הכל ליגען דארט, דאכט זיך, דריי קראנקע
ווייבער, איינע, נעבעך, אן אלטע, אפגענומענע פיס, און ליגט איר
בעראנאנד; א צווייטע — הענט און פיס אפגענומען, און נאך א
משוגע'נע עגונה, דריי ווינקלען פארנעמען די בעמען, איז פיערטען
שטעהען קוימען-אויבען! אינמיטען האב'מיר נאך א טויטען-שטי-
בעל, טאמער טרעפט זיך!

— איהר לאכט פון מיר, ר' קרוב, — פאל איך איהם אין די
רעד — עס איז דאך טשיאכנאווקע! טשיאכנאווקע מיט איהר
מסחר, צדקות און מעשים טובים! פארוואס זאגט איהר: די טויטע
שטאדט?

— ווייל איך מיינ טאקע די טויטע שטאדט! איך רעד פון א
שטאדט, וואס באלד אין דער התחלה, זען זי האט זיך געבויט,
איז זי געהאנגען אויף א האר, און היינט, אז די האר האט זיך איר
בערגעריסען, הענגט זי אין דער לופט. אויף גארנישט האלט זי
זיך. און ווייל זי האלט זיך אויף גארנישט און שוועבט ארום אין
ליפט, איז זי געווארען א טויטע שטאדט... ווייל איהר, וועל איך
איך דערצעהלען, פארוואס און ווי אזוי.
— אדרבא.. זעהר אינטערעסאנט.

עם פאלט דערווייל צו די נאכט... דער הימעל ווערט אין א זייט בלוטיג, פייערדיג; דארט געהט אונטער די זון. פון דער צווייטער זייט דאגעגען, פון א קלארען, לייכטען נעבעל שווימט ארויס די לבנה, ווי א כלה'ס פנים פון אונטער א ווייסען שליער. די בלאסע שטראלען, וואס זי זייהט אויף איבער דער ערד, ציטערען און מישען זיך אויס מיט די ציטערדיגע שאטען פון דער טרויעריג שטילער נאכט...

עם ווערט אומהיימליך.

מיר פאהרען אריין אין א וועלדעל. דער לבנה'ס שטראלען ננב'ענען זיך צו אונז דורך די ציטעריגע בלעטער...

אונטען, צווישען אראפגעפאלענע בלעטער און צווייגען, טאנ צען ארום קליינע ליכט-דעלעך, ווי זיכערנע מטבעות, עפעס א כשוף שטעקט אין דער באלייכטונג, אין שטיל-רוישענדיגען וואלד...

איך ווארף א בליק אויפ'ן אורח, ער האט שוין, דאכט זיך, נאך אן אנדער פנים... ער איז אזוי טרויעריג און ערנסט; דער בליק, דאכט זיך, איז אזוי עהרליך און פראסט...

זאל דאס א ל י אמת זיין?

הא... איך וועל הערען!

— פון דער ערשטער רגע אן — דערצעהלט דער איד, — האט די שטארט געהאנגען אויף א האר, ווייל מען האט זי באלד גע- שטעלט אויף אן ארט, וואו עס טאר, על פי דיו, קיין אידישע שטארט נישט זיין! ערשט, אז עס האט זיך צונויפגעזאמעלט דאס ערשטע מנין, האט מען געמאכט אן אסיפת... עס איז געבליבען, מען זאל זיך צורעכענען צו איינער פון די שטערט אין דער סביבה. אויף דעם סמך האט מען דערווייל געבויט א מקוה, א שול, דער נאך — א מרחץ. געקויפט נאך א שטיקעל ערד אויף א הייליג ארט...

און, אז מען האט שוין אלץ אפגעטאן, האט מען געשיקט שתדלנים, וואהיזן מען דארף, מען זאל דאס אלץ באשטעטיגען...

— מיט'ן קאפ אראפ?

— וואס געהט ביי אונז נישט אזוי? עס קאן דען אנדערש

זיין?...

— ווייס איד...

— סײַ ווי סײַ — א מעשה שהיה! און עס איז גארנישט אזוי קרום געוועזען ווי איהר מיינט...

געווען איז א איד אן עושר, א גביר! דער גביר איז געווען, פארשטעהט איהר, ווי דער סדר עולם איז, א שטיקעל, און אפשר א שטיק קרוב למלכות... א תקיף... האט מען אלץ געמאכט אויף זיין נאמען: זיין שול, זיין מרחץ, זיין מקוה, — אפילו זיין הייליג ארט... פאליציי האט געשווינגען; איך זאג דאך איך — א תקיף! אז עס וועט קומען דאס פאפיר פון הויכען ארט, וועט ער איר בערשרייבען אויף קהל, וועט אויפהערען דאס לאירחץ געלט...

— און דערנאך האט דער גביר געזאגט: עלי כתיב?

— ניין, מיין ליעבער האר, דאמאלט זענען נאך אזוינע גבירים אין דער מאדע נישט געוועזען... מען האט בכלל פון „עלי כתיב“ נאך נישט געוואוסט. נאר הערט וואס עס קאן זיך פאסירען, וואס עס מאכט זיך אמאל אויף דער וועלט!

נישט דער גביר, נאך דער שתדלן האט אנגעמאכט די גרויסע צרה... אויפ'ן וועג, האט ער זיך מיט געוועזען, און איז אנטלאך פון! מיט'ן געלט, מיט די פאפירען... און איבערגעלאזט דעם פריש געבאקענעם קהל, אן ענווה מיט לעבענדיגע יתומים...

— האט מען געשיקט א צווייטען?

— אזוי געשווינד? איידער מען איז געוואר געווארען, אז ער איז אנטלאפען, איידער וואס, איידער ווען, איז דערווייל דער גביר געשטארבען און איבערגעלאזט, צווישען אנדערע, א יורש א יתום קמן... פאר 21 יאהר טאר ער דאך נישט אפשרייבען!

— איילט מען זיך נישט?

— געוויס... אז ער וועט אלט ווערען איינאונצוואנציג יאהר, וועט מען שיקען א נייעם שתדלן און אפשר צוויי...

— און מען האט עס פארשריבען לזכרון אין פנקס?...

— אט! אט!... האט טאקע דער פנקס געדענקט און דער עולם פארגעסען!

טייל זאגען, אז דער פנקס איז פארברענט געווארען: דער גבאי האט געהאלטען דעם פנקס און הבדלה געמאכט, אינטערגע-צונדען אביסעל בראנפען און וויינט...

קהל דערווייל, קיין עין הרע, וואקסט; אידעלער, ברוד השם, מעהרען זיך. עס קומען צו פון אנדערע קהלות אויך: דער ברענגט

אַן איידעם, דער אַ שונר, מיט איין וואָרט, עס צוואוואַקסט זיך. און, ווי להכעיס, דעם גביר'ס יורשים פאַלען! די אלמנה האָט חתונה און פּאַהרט אָפּ, איין זוהן נאכ'ן צווייטען זוכען פרנסה אין דער פרעמד... אויף שבעה ימים זיך צולאַפען. געבליבען איז נאָר דער יתום קטן... קהל מאַכט איהם אן אפּוטרוּפּס, מאַכט איהם חתונה, גיט איהם צו א געניטען שותף —

— דער מאַכט איהם אויס אַן אויער!

— כדת משה וישראל!

און צרות האָט ער פון שותף, גרעסערע פון זויב; אַ פאַלשע וועקסלע האָט ער אויך אונטערגעשריבען, מאַכט ער אויך פּליטה... א גרויסער באַנקראַט... היימישע, פרעמדע, עס ווערט א געוואלד, א גערויש, עס שפּאַרט אַן אין סאַנד, עס קומט אַ קאַמאַרניק... געלט איז נישט געווען, מטלטלין האָט דאָס ווייניג באַהאַלטען, — נעמט זיך דער קאַמאַרניק צו דער שול מיט'ן בית עלמין!

אַ דונער האָט אַרײַנגעשלאָגען אין שטעדטעל! אַ דונער פון ריינעם הימעל אַהן אַ פיצעל וואַלקען, דען, פאַרשטעהט איהר, דאָס אַלץ איז געווען ביז דער לעצטער רגע בסוד סידות...

פּלוצים, נאָר פּלוצים, אויף אמאָל איז מען געוואָר געוואָרען, אַן קהל הענגט, ווי איך האָב אייך געזאָגט, אויף אַ האָר!

וואָס בלייבט צו טון? פּאַהרט מען צו אַדוואַקאַטען... וואָס קאָנען זיי ראַטהען אין אזא פּאַל? מען זאָל צולאַזען אַ ליציטאַציע, דער קאַמאַרניק זאָל אַלץ פאַרקויפּען, און קהל זאָל אַפּקויפּען! וועט קאָסטען, וועט קאָסטען! קהל איז דאָך אַבער דערווייַל נאָך קיין קהל נישט, מען האָט דאָך די פּאַפּירען פאַרלירען אויפ'ן וועג? זאָל מען אויפשטעלען אַן אנדערען גביר, און אויף זיין נאָמען קויר פען. דער עיקר — מען זאָל נישט וואַרטען, ביז דער גביר וועט, חס ושלום, אַפּקומען אַדער אַוועקקומען, רחמנא ליצלן.

אין פּלוג, דאַכט זיך, נישט קיין שלעכטע עצה... היזק האָבען געלט איז קהל געוואוינט... איז אַבער שוין דאַמאָלט געוועזען נישט איין גביר, נאָר עטליכע! שתדלנים — נאָר אַ מאַסע! אויף וועמען זאָל מען פאַרשרייבען? וועמען נעמט מען פאַר אַ שתדלן? אַלע ווילען, אַלע קאָנען זיך באַליידיגען... — מאַכט מען אַן אסיפה און מען קלערט... און קלערען קלערט מען אַזוי לאַנג, ביז עס ווערט אַ

מחלוקת. און ביי אונז, אז עס מאכט זיך א מחלוקת, הערט עס אזוי געשווינד נישט אויף... אמאל דאכט זיך — אט, שוין שלום, דאס פייער זינקט איין, נאך דיר! קומט א שלום-מאכער און גיסט צו בוימאויל, פלאקערט ווייטער אויף, און — עד היום הזה!

דער איד ווישט זיך אפ דעם בלאסען שטערן און דערצעהלט ווייטער:

— דערווייל איז געשעהען א מעשה, טאקע — מויל און אויערען אויפצושטעלען! כמעט נישט צו גלויבען...

— נאך, — גיט ער צו מיט א שמייכל — עס איז דאך נאכט און די חיה, וואס שפאצירט ביינאכט אין הימעל (ער ווייזט אויף דער לבנה) הייסט „אמונה“... ביינאכט, בפרט אין אזא שטילע נאכט, לאזט זיך אלץ גלויבען...

— געוויס, — בין איד איהם נישט ווילענדיג מודה.

— און די מעשה איז טאקע א שרעקליכע.

דער קאמארניק האָט אַרויפגעשטעלט א פּוס אויפ'ן הייליגען אָרט... די מתים דערהערען, ווערען, אפנים, ביזן... עס רוקען זיך אָפּ מצבות פון קברים... די מתים קומען אַרויס... איהר גלויבט? — איד בין, חס ושלום, — זאג איד, — קיין אפיקורס נישט; אין השארת הנפש גלויב איד... נאך...

— וואס „נאך“, רב קרוב, וואס „נאך“?

— איד האָב געמיינט, אז נאך די נשמה בלייבט... די נשמה, וואס פליהט אין הימעל אריין; אָבער דער גוף, וואס געהט אין קבר אריין, דער גולם, דער פּוילט... סיי ווי סיי, אָהן דער נשמה, ריהרט ער זיך נישט... קאן נישט אויפשטעהן...

— גוט געזאגט, — לויבט מיר דער איד — אויף מיר אזא יאָהר! איד האָב, — זאגט ער ווייטער, — הנאה, אז איהר זענט א יודע ספר... דאך, פאַרגעסען האָט איהר, ר' קרוב, אַז עולם הדמיון פאַרגעסען! די נשמה, זאגט איהר, געהט אין הימעל אריין... גוט... נאך וואו-אָהין געהט זי? איינע אין גן עדן, די צווייטע אין גהנום אריין... אין גן עדן אריין געהט די נשמה פון צדיק, אין גהנום אריין די נשמה פון רשע! דעם קומט פאַר זיין גוטס — לויתן, שור, חבר, יין המשומר... און יענעם, פאַר זיין רשעות — הייסע סמאלע... עס רעדט זיך נאך אזוי! נאך דאס הייסט: שכר ועונש.

פאַרוואָס קומט שכר ועונש? ווייל אַ מענש, כל זמן ער לעבט, האָט אַ ברירה. ווייל ער — טוט ער גוטס, ווייל ער — טוט ער שלעכטס, און, אזוי ווי ער בעט זיך אויס, אזוי, האָט ער? שלאָפט ער...

ווי איז אַבער דער דין, אַז אַ מענש איז קיין מענש נישט, זיין לעבען איז קיין לעבען נישט, און טוט נישט, נישט קיין גוטס, נישט קיין שלעכטס, ווייל ער קאַן נישט טון, ער האָט קיין ברירה נישט צו טון און פאַרשלאָפט אַ לעבען, און קומט עס איבער ווי איז אַן עולם הדמיון? וואָס קומט אזא נשמה? גיהנום? פאַרוואָס? זי האָט קיין פליג אויף דער וואנט נישט געטויט... גז עדין? פאַר וועלכער דרשה, זי האָט קיין האנט אין קאלט וואסער אַריין נישט געטאָן...

— וואָס ווערט טאַקע פון אזא נשמה?

— גאַרנישט! זי לעבט ווייטער אין עולם הדמיון... זי שייַדט זיך נישט אָפּ פון גוף... נאָר פריהער האָט זיך דעם בעל דבר גער חלום'ט, אז ער לעבט, א ו י פ דער ערד, און היינט חלום'ט זיך איהם, אַז ער לעבט, א י ז דער ערד!

איז אונזער שטערטעל איז כמעט קיינער קיינמאָל נישט רעכט געשטאַרבען, ווייל עס האָט קיינער נישט רעכט געלעבט! נישט קיין גוטע, נישט קיין שלעכטע; קיין רשעים, קיין צדיקים... פשוט'ע שלאָף-מיצעל איז עולם הדמיון... לעגט זיך אַזא שלאָף-מיצעל אין קבר אַריין, בלייבט עס שלאָף-מיצעל נאָר אין אַן אנדערע דירה, — ווייטער נישט...

דעריבער איז דאָס גאַנצע שטאַרבען ביי אונז אַ ריינע קאָד מעדיע! דען, אפילו ביים לעבען, לעגט עמיצען אַ פּעדער אונטער דער נאָז, וועט ער זי אוועקיאַגען? און אַן איינגעגעסענע פליג טרייבט ער אוועק? גלאָט, מען ווערט פּטור פון אַ פיערטער ציחה, מען איז יוצא מיט דריי, צי מיט פיער פּסול'ע, ווי ערגעץ אַ מנהג איז! אויך ווערט מען לויז פון דאָגת פרנסה... אַבער ווייטער? דער זעלבער חלום, דער אייגענער עולם הדמיון... אין אַסך שטערט איז אזוי... און, עס טרעפט ערגעץ, ווי ביי אונז האָט גער טראַפען, אַז אַ מת קריכט אַרויס פון אַ קבר, הויבט ער גאַרנישט אַז צו געדענקען, אַז ער האָט אַמאָל ודוי געזאָגט, גע'נוסס'ט און

איז געשטארבען... קוים פאלען איהם, ביים אויפהויבען, די שערך
 בעלעך אראפ פון די אויגען, געהט ער גלייך אין בית המדרש, אין
 מרחץ אריין, צי אהיים עסען קולישע... ער ווייסט פון גארנישט!
 איד ווייס נישט צי די לבנה איז שולדיג, צי איד אליין בין
 עפעס געוועזען נישט ווי אלע מאָל, — איד הער, גלויב, און פרעג
 נאָר:

— נו, זענען אַ לַ ע, אַלע מתים אויפגעשטאַנען...

— ווער ווייסט? מען פיהרט עפעס ביכער? אפשר זענען
 געווען שטיִלע אפיקורסים, וואָס האָבען געקלערט, אַז עס איז תחית
 המתים, און זענען, להכעיס, געבליבען ליגען... נאָר א קהל מתים,
 אַז עדה איז אויפגעשטאַנען! אויפגעשטאַנען איז אנטלאָפּען פאר'ן
 קאַמאַרניק אין נאָהנטען וואָלד אַריין.

— פאַרוואָס אין וואָלד אַריין?

— אין שטאָרט אַריין האָבען זיי נישט געקאָנט... עס איז דאָך
 געווען בייטאָג, און עַל פי דיו, טאָר מען זיך נישט ווייזען בייטאָג
 אין תכריכים... א שטאָרט מיט מעוברת'ע ווייבער... זיי קאָנען זיך
 נאָר, חס ושלום, פאַרקוקען און געווינען גרייטע מתים...

— רעכט... און דער קאַמאַרניק...

— איהר פרעגט אויף אַז ער... ער האָט נישט געזעהן אַ
 וואָרט... אפשר שכור געוועזען... גאַרנישט... ער האָט זיינס געטאָן.
 פאַרשריבען...

— און פאַרקויפט?

— נאָך נישט... דערווייל איז נאָך קיין קונה נישטאָ...

— און די מתים?

— אָט... די מתים!

ער רוהט זיך אָפּ אַ רגע און דערצעהלט ווייטער:

— קוים איז צוגעפאלען די נאַכט, זענען די מתים צוריק אין
 שטאָרט אַריין... יעדערער געהט צו זיך אהיים, גנב'עט זיך אַריין
 דורך אַ טיר, אַ פענסטער, צי דורך אַ קוימען... כאַפט זיך צו צו
 דעם אַלמער... ארויסגענומען מלבושים, אַנגעטאָן זיך, אַפגעגענעצט,
 און געלעגט זיך וואו עס איז שלאָפּען...

צומאָרגענס איז שוין געוועזען א פּולע שטאָרט מתים...

— און די לעבענדיגע האָבען געשוויגען?

— מען האָט עס נישט באַמערקט! ... פאַרנומען געוועזן מיט מחלוקת... יעדען איז דער קאָפּ פאַרדרעהט, אַלע פאַריאכמערט! און צוריק געשמועסט, ווי אַזוי דערזעהט מען עס אַ חלוק צווישען אַ לעבענדיגען מיט אַ בר מנן אָהן תכריכים? עס איז נישט אַזוי לייכט!

אַז אַ זעהן האָט דעם פאַטער דערזעהן, האָט ער דריי מאַל אויסגעשפיגען: פּו, פּו, פּו, „און מיר האָט זיך גע'חלום'ט, אז איך האָב קדיש געזאָגט, ירושה גענומען... אַלע ביזע חלומות צו מיינע שונאים'ס קעפּ!“

אַז אַלמנה דערזעהט איהר מאַן, וואַרפט זי איהם אַרײַן אַ מתנת־ידי, גענאַרט האָט ער זי, דער עכברדש... חזק מאכט ער! און זי, אַ נאַרישע אידענע, האָט איהם נאָך נייע תכריכים געמאַכט!

— און אז זי האָט דערווייל חתונה געהאט?

— ווער חתונה געהאט? אין מחלוקת האָט מען אונטערגע-צונדען און פאַרברענט די שול, מיט'ן בית המדרש מיט דער חופּה... הכל כאשר לכל... דערביי זענען כמעט אַלע געוועזן „פאַדסוד“...

— און וואָס ווייטער?

— גאַרנישט... די מתים זענען לעבענדיג געוואָרען, די לע-בענדיגע האָבען אָנגעהויבען אויסצושטאַרבען, פון ענגעניש, פון דער לופּט... דער עיקר, פאר הונגער...

— אַ הונגער איז געווען?

— ווי ערגעץ! ביי אונז יא... די מתים האָבען זיך געזעצט אויף זייערע ערטער אין מנינים און אויף זייערע ערטער אין דער-היים ביי דער שיסעל אויך... מען האָט נישט געוואוסט, נאָר עס האָבען פּלוצים לעפעל פאַרפעחלט, — פון איין שיסעל עסט מען, האָט פאַרפעחלט לעפעל... אַ בעל־הבית'טע ווייסט, אז זי האָט אַזוי פיעל לעפעל ווי מענשען... קלערט זי, אַ גנבה! פרומע זאָגען: אַ בשורה... נאָר, אז מען ווערט געוואָר, אז אומעטום פעחלט און אַ דאָס עסען געניגט נישט, — האָט מען שוין געזאָגט: אַ הונגער יאָהר און מען האָט געהונגערט, און מען הונגערט נאָר...

און אין א קורצע צייט האָבען די מתים גובר געוועזען די לעד
בענדיגע... זיי זענען היינט קהל און פיהרען קהל! זיי זענען נישט
פרה וברה, דאָס נישט, נאָר אַז עמיץ שטארבט, גנב'נען זיי איהם
אַראָפּ פון דער מטה, נעמען אַרויס פון קבר און עס געהט נאָר אַ
מת ארום אין שטאָדט...

און וואָס פעהלט זיי? זאָרגען, זאָרגען זיי נישט, פאַר'ן טויט
— קיין פחד נישט... עסען עסט מען אבי אַ ברכה צו מאכען, בענד
שען צו קאָנען.. אָבער מען דארף עס נישט, מען בענקט נישט דער-
צו, הוא הדין — טרינקען... הוא הדין וואוינען; הונדערט מתים
קאָנען וואוינען אין איין שטוב, — מען דאַרף קיין לופט נישט!
און מען האָט קיין צער נישט! דען פון וואָנען האָט א מענש
צער, פון וויסען — יוסף דעת יוסף מכאוב, א בר מנן — זיין
דאגה! ער וויל נישט וויסען און דארף נישט וויסען... שלעפט זיך
אַרום אין עולם הרמיון...

זיי האַלטען זיך דעריבער טאַקע פון דערווייטענס פון אַלע
לעבענדיגע זאַכען... זיי האָבען קיין שאַלֹת, קיין ספקות, קיין
האַרץ־וועהטאָג, עס פוילט קיינעם קיין לעבער נישט!

— ווער, מיינט איהר, איז ביי אונז רב? אַמאַל איז געוועזען
אַ לעבענדיגער מענש, א טוער; היינט — אַ בר מנן! געהט אַרום
אויפ'ן עולם הרמיון און זאָגט נאָר דעם חיי אדם ווי פון א חלום
אַרויס...

ווער זענען די דיינים זיינע? זיינס גלייכען... האַלב פאַר-
פוילטע מתים...

און די לייט פסק'נען שאַלֹת פאַר לעבענדיגע ווי פאַר טויטען;
אַלץ ווייסען זיי, אַלץ טוען זיי... זיי מאַכען ברכה, זיי געהען מיט
מציצה, זיי בענשען חתן־כלה...

ווער שטעלט זיך פאַר'ן עמוד? אַ מת! אַ זקן ורגיל אַ מת!
ער האָט אַ פנים פון אַ מת, אַ קול פון אַ מת; עס טרעפט, אַ האָזן
ניט פלוצים אַ קרעה — אַנטלויפט ער אַוועק פון עמוד!

און די גבירים, די בעל־טובות, רעדעל־פיהרער, קהל־פאַר-
זאָרגער, דאָס גאַנצע קלאַפערגעצייג וואָס איז? טויטע, לאַנג גע-
שטאַרבענע, לאַנג באַגראָבענע!

און דעריבער איז אזא עפּוש אין שול, אין באַד, אין נאַס...
זאַמע מתיים...

— און איהר, רב קרוב, איהר וואָס זענט?

— איר? איר בין האַלב טויט. — ענטפּערט דער איר.

ער שפּרינגט אראָפּ פון וואַגען און ווערט נעלם צווישען די
בוימער...

אייזיק'ל שחט.

1.

אן עושר שטעהט אויף תחית המתים, א מלמד שטאָ'כט
פלוצלונג צוועק.

נאָד צוואַנציג יאָהר קנעלען, און דוקא אין די רייכסטע הייִ
זער אין שטעדטעל, איז אביגדור'ל מלמד אַוועקגעפאלען אויפ'ן
האַלץ; עס האָט זיך איהם בלוט געוויזען, דער קול באַ
האַלטען, און דערצו איז ער שטאַרק אַפגעפאלען.

— א שאַד נעכער — זיפצט מען אין שטעדטעל — א איד
אַ למדן און אַ גוטער מלמד!

און עלענדר איז אביגדור'ל ווי אַ שטיין. אהער געקומען קנע־
לען איז ער אלס יונגערמאַן פון דער פרעמד; קיין קרוב, קיין גואל...
דערצו נאָד אַן אלמן מיט אַ פיעריעהריג אינגעל... איבער דער
גאַנצער צייט האָבען זיך איהם קיין קינדער נישט געהאַל־
טען; דאָס לעצטע מאָל איז זי געשטאַרבען אין קימפעט, און געה
פרעג גאַט אַ קשיא.

קהל האָט דאָך אביגדור'לען אין זין!

ערשטענס — איז געבליבען אין בית-המדרש — איז קיין יושר
נישט, מען זאָל איהם דאָס מעמד צונעמען; ער וועט דאָך נעכער
אויסגעהן ווי אַ ליכט! שווינדזוכט, זאַנט מען אפילו, איז אַנשטער
קענדיג, זאָל מען זאָגען! מיר ווייסען, אַז החיים-המות איז טאַקע
נאָר ביי גאַט ברוד הוא, אין דער האַנט; אַז אַהן זיין ידיעה האָט
דער מלאך-המות קיין שליטה נישט; אַהן זיין וויסען, וועט זיך
קיניעם קיין האָר נישט קרימען. — אַזוי איז געבליבען אין בית
המדרש אין דערפריה ביי שחרית, פארנאַכט ביי מנחה ומעריב, און
דאָד איז דאָס מעמד צוקראַכען.

אָנגעהויבען קאַלע מאַכען האָט אַ „נחות־דרגא“ — אַן אויפֿ־
געקומענער בעל־הבית, דעם מומחה'ס אַ לייבליך שוועסטערקינד;
נאָך איהם האָבען זיך די רעשט בעל־יבתיים צוריקגעצויגען...
קהל קאַן דאָך נישט צוזעהן, אַ איד — אַ למדן זאָל שטאַר־
בען, חס־שלום, פאַר הונגער.

טון מוז מען! עס איז אַ מצוה און אַ יושר צוזאמען. אויפֿֿן
וועג ליגט דאָך די שאַלח; ווער דאַרף טון? דאָס גאַנצע בית־
המדרש זאָגט, אַז דער עיקר חוב פאַלט אויף די בעל־יבתיים, וואָס
האָבען איהם דאָס חדר צונומען. די ווייטער זאָגען: כל ישראל
ערבים זה בזה, און אויסהאַלטען אַ איד אַ למדן איז מחויב גאַנץ
קהל. זיי וועלען זיך די הענט נישט אַפּוואַשען, נישט שטעהן פון
דערווייטענס, נאָר דעם גאַנצען עול אויף זיך קאַנען זיי נישט
נעמען!

דערפון מאַכט זיך אַ צווייטע שאַלח: וואו האָט קהל געלט?
עס זענען פאַראַן דריי דאַזאַרצעס, נאָר דער אמת'ער ראש־הקהל, דער
מוש־לבכּפה, איז ר' שמערעל, אַ פרומער, מתונות'דיגער, שטילער
משניות־איד... און ר' שמערעל זאָגט, אַז אויספיהרען מיט דער
הכנסה, וואָס קהל האָט, קאַן ער נישט, אַז איין גראַשען זעהט נישט
דעם צווייטען, אַז קהל איז אַ געלעכערטער זאַק, אַז ער מוז צולעגען
פון דער קעשענע! און — איינס פון די ביידע: אַדער ער וועט זיך
מוזען גט'ן מיט דעם ווייב, וואָס טוט אַן מעשים, אַדער אוועק
וואַרפען קהל; זאָל אַן אַנדערער געהן אין ספּאַדיק! מילא! דאָס
— זאָגט מען — איז נאָך נישט פון די גרויסע זאַכען; דערויף
איז נאָך דאָ אַ תשובּה: אַדער מען קלייבט אויס אַן אַנדערען ראש־
וּראשון, אַדער — טוט מען זיך אַן אַנדערע עצה. היינו: מען מאַכט
אויף וואָס עס איז אַ פונדוש! ווייט דאַרף מען נישט זוכען: שבת
ליכט, כלי מיני שפּיז... נאָסע הייווען זענען שוין פאַרדינגען,
מאַכט מען פון טרוקענע. אַניט זאָל מען פאַרדינגען נאָך אויף דריי
יאָהר דאָס באָד. און אַפּשר איז גלייכער אויפצונעמען אַ פּערטען
שוחט. די דריי געהען אין גאַלד, זאָל נאָך אַ איד, נישט דוקא ר'
שמערעל'ס אַ קרוב, האָבען פרנסה, און קהל — אַ פאַר גראַשען!
און אַ פונדוש דאַרף מען סיי ווי סיי: דער שול־דאָך שיילט זיך,
די מקוה דאַרף רעפּעראַציע, אַניט זענען די נשים מסוכן. היינט

איז שוין, ברוד־השם, די תלמוד־תורה בטל עטליכע יאָהר, שוין צייט עם זאל אויף איהר אויך אַן אויפריכטונג קומען...

און באַשטעהט קהל נישט אויף די אלע פּלענער, זאל מען מאַכען אַ נדבה, אַ שעהנע נדבה! זאל מען געהן מבית לבית! קעסט־קינדער, וואָס האָבען, ברוד־השם, צייט און געזונטע פּיס, פּעהלט נישט, קיין עיז־הרע!

דערווייל האָט מען אביגדור'לען אָפּגעזאָגט פון דער דירה.

דעם טאָג האָט ער פּאַרבראַכט וואו עס איז. אַביסעל אין בית־המדרש, אַביסעל אין באַקאַנטע שטיבער. וואו ער איז געקומען מיט'ן אינגעל, האָט מען זיי מיט עפעס מכבד געוועזען: אַביסעל בראַנפּען (פּאַר'ן קינד—ז י ס ע ז בראַנפּען), אַ שטיקעלע לעקער... נאָר אויף נאַכטלעגער האָט זיי קיינער נישט פּאַרבעטען. נאָר מנחה־מעריב איז אביגדור'ל מיט'ן אינגעל געבליבען אַליין אין בית־המדרש; אפילו די, וואָס לערנען געוועהנליך נאָכ'ן דאָור־נען, האָבען זיך אויך אָנגעהויבען צו איילען אַהיים.

נאָך אַ פּאַר שעה איז אין גרויסען, לערען בית־המדרש אביגדור'לען קאַלט געוואָרען! ער האָט איבערגעלאָזט דאָס קינד, וואָס איז איינגעשלאָפּען אויף דער באַנק, און איז זיך געגאַנגען אָנוואַרעמען צו אַ בעקער, וואו מען אַרבייט די גאַנצע נאַכט. מען האָט איהם ערלויבט, און ער האָט זיך געזעצט ביי דער וואַנט, נישט ווייט פון ברענענדיגען אויווען. אַ ליעבע וואָרעם האָט איהם דורכ־גענומען און ער איז איינגעשלאָפּען. עס האָט איהם קיינער נישט געוועקט און ער איז געשלאָפּען ביז שפּעט אין דערפּריה.

די צווייטע נאַכט איז ער געקומען שוין מיט'ן אינגעל צוזאַם מען זיך וואַרעמען. ער האָט פּאַרנומען דאָס זעלבע אַרט. דאָס אינגעל האָט זיך געזעצט דערנעבען און אָנגעשפּאַרט דאָס קעפּעל אויפ'ן פּאַטערס שוים. זיי זענען ביידע אַזוי געשלאָפּען ביז אין דערפּריה.

אַזוי האָט געדויערט עטליכע טעג; ביז די פּאַליציי איז געוואָר געוואָרען. סכּנת־נפּשות האָט זיך געמאַן! דער בעקער איז שיער נישט געגאַנגען אין תּפּיסה, ער האָט זיך קוים אויסגעקויפט מיט עטליכע רובל און גע'חַתּמ'עט, אז מעהר לאָזט ער אביגדור'לען אין

שטוב נישט אריין. ארט עפעס די פאליציי, אז אביגדורף איז א איד א למדן? עטליכע בעלי-בתים זענען אפילו געגאנגען בעטען. וואו מען זאגט, טאר וואס איז דיימיגע צייטען ווערט א בקשה פון א איד.

אביגדורף איז געגאנגען אין באד אריין... ווייטער דאס זעל-בע: די פאליציי מישט זיך אריין און וויל פארמאכען דאס באד מיט דער מקוה! שפארען זיך טאר מען נישט; עס איז כאמת א חורבה. רעד א זוארט — לעגט מען א חותם, וועט קאסטען א טויענטער! עד היום ווייס מען נישט, ווער דער מסר איז געוועזען... געמוזט האט מען דאך מסר'ן, די פאליציי מישט זיך אריין נישט אריין!

סײ ווי סײ, אביגדורף מיט'ן אינגעל האבען שוין נישט וואו צו געהן; זיי זענען געבליבען אין קאלטען בית-המדרש.

דאמאלט איז טאקע דאס רחמנות אויפ'ן פאטער מיט'ן קינד נאך גרעסער געווארען! מען האט ערשט דערזעהן, אז זיי האבען ביידע נישט קיין העמד אויפ'ן לייב.

איצט האט שוין דאס גאנצע בית-המדרש מודה געוועזען, אז אביגדורף פאלט אויף קהל. נאר וואס זאל קהל טון? מען האט זיך איבערגעלעגט, און מען איז געקומען צו דער דעה, אז דאס באד פארדינגען אויף דריי יאהר קאן מען נישט. דערווייל איז עס א מפולת. קיינער וועט קיין דרייער נישט געבען, ביז מען וועט עס נישט פארריכטען.

א נייעם שוחט אויפגעמען איז א געפעהרליכע זאך; אהן מחלוקת וועט עס נישט צוגעהן... און ווי לאנג איז נאך, אז דורך א מחלוקת פון שוחטים האט א האלבע שטאדט געצאהלט שטראף פאר פאטענטען? — אויף דעם איז מען שוין אין גלות!

מיט געפרעסטע הייווען. האט זיך אויסגעוויזען, האנדלען מעהר קריסטען ווי אידען... א פונדוש אויף שפיז וועלען די בעלי-מלאכות נישט צולאזען. בעלי-מלאכות און חברה-נושאים זענען איין קניפעל; וועט זיך באלד אנהויבען אז עסק מיט חברה-קדישא.

אויף עופות — וויל דער רוב בעלי-בתים נישט. זיי זאגען, אז אויב עס וועט זיין א פונדוש, וועלען זיי אויפהערען עסען עופות... אויך קאן דערפון ארויס א פרצה געגען שחימת-חיוץ! פיש זענען

אזוי אויך ממיין קרח... און אפגעגען אויף דער לאנגער באַנק טאָר
מען פאַרט נישט; ער כּוּ — מוז מען צוזאַמעננעמען א נדבה. מען
הויבט שוין אָן קלערען: מי ומי ההולכים? ווער מיט וועמען?
— נאָר — א מענש דענקט און גאָט לענקט.

אין שטימען מאַרק איז פּלוצלונג אינמיטען דער וואָך, אין אַ
פּראָסטען דינסטאָג, אַ געפּילדער געוואָרען: אַהר'לע בעל־עגלה, מיט
זיין ברימשקע, מיט זיינע פּערדלעך ווי די לייבען, טרייבט, יאָגט
אויף און אָפּ, איבער בערג און טאָל, שטיין און בייז; אויף און אָפּ,
אַהיו און צוריק, אז עס פּאַרהילכט די אויערען! אין ברימשקע זיצט
ר' גבריאל'טשע. פון דער רעכטער זייט האַלט איהם אונטער דאָס
צווייטע, צי דאָס דריטע ווייב, פון לינקער זייט — דער מומחה פון
שטאָדט. ביידע קלאַפען דעם בעל־עגלה אין קאַרק אַרײַן: פּאַהר!
פּאַהר! פּאַהר! גולו! אַ כּפּרה צעהן פּערד פּאַר אַ מענש!
ר' גבריאל'טשען האָט זיך, לאַיעליכע, אַ דאָרם איבערגע־
דּרעהט. ער האָט שוין, זאָגט מען, קוועקזילבער גענומען, טייל זאָר
גען אפּילו: פּיוזעם אויך! און פּריהער גאָט, דערנאָך אהר'לע מיט
זיינע לייבען, קאַנען איהם ראַטעווען. דערווייל איז נישט גוט!
דער אַלטער חברה־קדישאַ־שמש, וואָס האָט שוין געזעהן מעהר
מתים, ווי אַן אַנדערער לעבעדיגע, זאָגט, אז אויב די קישקע גלייכט
זיך נישט אויס נאָך אַרה'לעם טרייבען איבער'ן מאַרק, איז גאָר־
נישט גוט; מוז שוין דאָרט זיין אַ קשר של קימא, דארף מען טאַקע
גרויס רחמים! ... מען האָט אראַפּגעבראַכט פון ערגעץ אַ דאָקטאָר,
האָט ער אויך מודה געוועזען, אַז נאָר איין גאָט קאָן העלפען...
פון אַ נדבה־מאַכען פאַר אביגדור'לען האָט מען פּלוצלונג אויפ־
געהערט צו רעדען. פאַרוואָס? קיינער ברענגט עס נישט איבער
די ליפען, נאָר יעדערער ווייסט די סבה... דער חדש־גכּאי פון חברה־
קדישאַ בלאָזט זיך שוין: ער רעדט שוין מיט עלטערע אידען בלשון
„אתה“, דערלאַנגט שוין קיינעם קיין שמעק־טאַבאַק וישט. זאָג
איהם: גוט מאַרגען, הערט ער קוים! ער ווייס, אז עס געהט צו זיין
ממשלה!

און קהל האָט מיט ר' גבריאל'טשען אַ לאַנגען, לאַנגען חשבון.

נישט נאָר אביגדור'ל וועט אויפגעריכט ווערען! א איד, קיין עינד
 הרע, א נכיר: דריי הייזער, צוויי שפויבלער, באַד נאָר אַ מאַמז
 און—אָהו קינדער! א מענש, ר"ל, זאָל קיין שליטה נישט האָבען
 אויף זיין אייגענעם גראַשען... קיין קערה, קיין מעות-חטיו, קיין
 „מאיר בעל-הנס“, קיין אורח אויף שבת, גאַרנישט! פורים ווערט
 ער כלומר'שט קראַנק און פארמאכט טיר און טויער! זייט ער האָט
 דאָס לעצטע מאָל חתונה געהאַט, צוריק מיט א יאָהר צוואַנציג, האָט
 ער קהל אפילו מיט לעקער און בראַנפען נישט מהנה געווען...
 קיין שלעכטס, חס-ישראל, ווינשט קיינער נישט. א איד בלייבט
 איד. דעם רבונר-של-עולם וועט קיינער קיין עצה נישט געבען, נאָר
 וואָס אמת איז אמת.

ביי אַהר'לע בעל-עגלה איז שוין א פערד געפאלען, און עס
 העלפט נישט! להבדיל, דער חברה-קדישא גבאי האָט שוין
 אפילו פאר זיין אייגען ווייב קיין דרד-ארץ נישט!...
 היינטיגע צייטען אָבער געשעהען אויך אמאָל נסים. זעלמען.
 דאָך טרעפט זיך! גבריאל'טשע האָט מנדר געוועזען עטליכע פונט
 ליכט אין שול אַרײַן, און עס האָט אָנגעשלאָגען! ר' גבריאל'טשע
 איז אויפגעשטאַנען תחית המתים! דערפאַר איז אביגדור'ל געבער.
 להבדיל בין החיים והמתים, פלוצלונג אַוועקגעשטאַרבען!...

2.

א טרוקענע לוייה.

אַ לוייה האָט אביגדור'ל געהאַט נאָר אַ זעלמענע: קינד און
 קייט!

דאָך איז זי געוועזען — איך קאָן מיך אַנדערש נישט אויס-
 דריקען — אַ טרוקענע לוייה! עס איז קיין אלמנה, קיין יתומה נישט
 געבליבען.

עס איז נישטאָ פאַר די ווייבער אין וואָס זיך אַנצוכאַפען. מען
 חלש'ט נישט, עס וויינט זיך אפילו נישט רעכט! דער אַרעמער
 יתום וויינט נאָך אפילו נישט, וואָס אַ קבר איז, וואָס געשטאַרבען
 הייסט! ער איז מעהר צושאַקען, ווי פאַרוויינט! די ווייבער האָ-
 בען זיך ווירקליך נישט אין וואָס אַנצוהאַלמען. אַז איינע דער-

מאנט זיך גראד אן איהר אייגענער ברענענדיגער צרה און לאזט ארויס א קול, בלייבט עס ווי הענגען אין דער לופטען, קיינער כאפט נישט אונטער, ציהט נישט ווייטער; עס ווערט ווי פארגליווערט, ווי דערשטיקט.—

די ווייבער זענען דעריבער באלד אפגעשטאנען.
און יונה באזי, דער גבאי פון חברה נושאים פון היינטיגען חודש, האט עס באמערקט און נאכגעשריגען:
— אהיים, נשים, אהיים! א לוייה אהן געוויי, איז ווי א חתונה אהן בלויזער. נישט פאר אייך געדאכט!
די ווייבער שילטען דעם „לאנגען יונה“ פון ווייטען, נאר זיי טרעטען אפ.

די מענער האלטען אויך נישט לאנג פלאץ.
פאריאנטע קרעמער און אזוי עלטערע און שוואכע בעלי בתים, געהען נאר צו, יעדערער ביז אין זיין עק גאס. אנדערע באזי גלייטען די מטה ביז עק שטאדט און שטעלען זיך אפ. וואו מען בלייבט שטעהן, קלאפט מען אן אין דער ערשטער בעסטער שויב, און אין שטוב ווייסט מען שוין, וואס דאס קלאפען באטייט: באלד באווייזט זיך עמיצער מיט א קווארט וואסער, צו וואשען די הענט. דער עולם באניסט די נענעל, קרעכצט אפ, זאגט וואס מען דארף, און געהט זיך זיין וועג, אהיים צי אין געשעפט אריין.

יונגע בעלי־הבית'לעך, קעסט־עסער, בני־תורה, וואס האבען ביי אביגדור'לען געלערענט, אדער נאר אמאל מיט איהם פון תורה גערעדט, פיהרען די מטה אויס דער שטאדט ארויס. צום בית־עלמין זענען זיי דאך נישט צוגעקומען. עס איז א שעהנער, ליכי טיגער טאג, נעמט מען זיך רעכטס צום טייכעל, די הענט צו וואשען. טייל ווילען אביסעל שפאצירען הינטער דער שטאדט. עקס־טרע צוליעב דעם ארויסגעהן לוינט זיך נישט, נאר אז מען איז שוין דא!... אנדערע וועלען זיך שוין אין איינוועגס אפבאדען.
פארשיט דאס קבר, אונטערגעזאגט דעם יתום דעם קדיש, האט בען שוין נאר עטליכע מלמדים. דאך זיי יאגען זיך אויך צוריק, אין די חדרים אריין: די תלמידים האבען שוין דארט געמוזט „די גאנצע וועלט איבערקעהרען“...

דאס ברעטעל מיט'ן „פה נטמן“, די מצבה אויף דערווייל, וואס וועט שוין געוויס בלייבען אויף שטענדיג, שטעקט אין קבר אריין

יונה באץ און שילט דערביי מיט טויטע קללות אלע בעלי-בתים... די כחות האָבען זיי איהם צוגענומען, דעם מאָרד פון די ביינער אַרויס-געצויגען און אַוועקגעוואָרפען, ווי א שאַל פון אַן אויסגעפרעסטער לימענע...

די נושאים פארמאכען דאָס בית-עלמיון. —

אין שטאָדט אַרײַן איז אַ וויאַרסט וועגס. די זון האַלט שוין אין אונטערגען. מען וועט קומען צו מנחה און אפשר וועט נאָך צײַט זײַן צו כאַפּען אַ טרונק בראַנפּען; צו דער אַרבייט וועט מען שוין זיך נישט זעצען. געהט מען טריט בײַ טריט און מען שילט די בעלי-בתים פאַר זײער אכזר'יש האַרץ...

נישט נאָך געגען מלמדים זענען די בעלי-בתים נישט יוצא... ווי אזוי באהאנדלען זיי אַרעמע לײַט בכלל און בעלי-מלאכות בפרט? ! — באַלד פאַרגעסט מען אַנ'ס נפטר און מען געהט אײַ-בער צו לעבעדיגע צרות: אַרעמע לײַט זענען אין חברה נושאים, בעלי-בתים שמעהען איבער זיי אין חברה-קדישא. די חברה נושאים אַרבייט צום טױט, די חברה-קדישא נעמט צו דאָס גאַנצע געלט פאַר די גבאים'ס קרובים, פאַר עטליכע לעדינגעהער, מע-לער-לקער... צי האָט דען אַ בעל-מלאכה אַ דעה אין שטאָדט? ווער נעמט אויף אַ חזן? בעלי-בתים! פרעג זיי בחרם, צי איז עס אַ כשר'ער טרעפל, צי אַ קרעה פון אַ האָהן! פרעג זיי בחרם, וואָס אַ „וואַלאַד“, וואָס אַ „יעלע“ איז, און די טרעלבייבער נעמען אויף חזנים! ווער מאכט שוחטים? בעלי-בתים! שמערל ראש הקהל, ימח שמו: דריי קרובים — דריי שוחטים! עס וואָלט שוין אפילו צײַט געוועזען, צו מאכען אַ שטיקעל מרידה, איז פונקט אַ יקרות... יונה באַץ האָט געוואָלט שוין אָנהויבען אײַנקויפען אויף דער סעודה, וואָס חברה מאכט פון יאַהר צו יאַהר, — איז צו גאַרנישט צוצוטרעטען... און אז עס איז יקרות, האָט דער בעל-מלאכה קײַן קור ראַזש נישט... פון דער סעודה קומט מען אַרײַף אויף דער פאַר-אַיאהריגער און הײַנט-יעהריגער קלפי, וואָס געהט גאַרנישט צו עהרליך. שטענדיג מוז זײַן אַ שווינדעל, א. אַז. וו.

און דער אַרעמער יתום געהט נאָך פון הײַנטען אַ פאַרגעסענער, אַ דערשראָקענער... די אויגען זענען אַרויסגעוועצט, דאָס דאַרע פנימ'ל — אין פאַסען, פון די טרערען. וואָס זיי האָבען געלאָזט איבער די אײַנגעריכטע באַקען... די ליפלעך ציטערען איהם נאָך

פון פריהערדיגען געווייזן... ער פיהלט אפילו קיין הונגער נישט, כאַטש ער האט נאך היינט אין זיין מויל נישט געהאַט. קינדער קאָנען דאָך לאנג נישט טרויערען. עס מאַכען אויף זיך אויפֿמערקזאם די שטיינער, וואָס ליגען אין די זיימען פון שאַר סי. יעדעס שטיקעל וועגס ליגט א שטיין אויף א קליין בערגעלע ערד, אַרומגעברעמט מיט גראַז: פון דערווייטענס קוקט אויף איהם יעדער שטיין מיט אַ גרויס אויג; אז ער קומט צו נעהנטער, זעהט ער, אז עס איז אן אויסגעמאָלט ראָד מיט אַ ציפער אין דערמיט. נאָד וואָס די שטיינער נוצען, איז איהם נישט אינטערעסאַנט צו וויסען, נאָר אַריבערשפּרינגען איבער אַזאַ שטיין דאַרף מען פּרוּאווען. עס געראַט איהם, און ער איילט זיך שוין אַקעגען דעם צוויימען שטיין, איבער וועלכען ער שפּרינגט נאָך געשיקטער, און אַזוי ווייטער, ביז ער ביידט אויס די נושאים.

— זעה נאָר, זעה, — דער יתום!

— געבעד, באַרוועס! — כאַמערקט יונה באַץ מיט אַ זיפּ.

— מיינע האַבען אויך קיין שטיוועלעך נישט, — ענטפערט

העשעל היטעלמאכער.

— אַבער טאַטע־מאַמע האַבען זיי — מאַכט יונה באַץ.

— פּהו! — פּייפט אונטער בערעל דער צוקער־בעקער. — דאַס

הייסט, אז טאַטע־מאַמע פאַרדיגען נישט, העלפען זיי אַ סך!

דער אַווענט פאלט צו, אונטער'ן הימעל באווייזט זיך אַ ריח רעווייגע כמאָרע שוואַלבען. די לופט ווערט פול שוואַלבען־לשון, פול גערויש פון פליגעל... א געשפילעריי, א געפּיסקעריי, א געיעג! שפּילענדיג, לאַזען זיך עטליכע שוואַלבען אראַפּ; אַט רייך טען זיך אַפּ נאָך עטליכע און מאַכען משונה־קונציגע רעדער, אַלץ נידעריגער און נידעריגער... דער יתום בלייבט שמעהן מיט אַן אָפען מויל, קוקענדיג אויף די שוואַלבען. אין אַ רגע אַרום רייסען זיך איהם פון האַלץ אַרויס משונה'נע טענער. ער וויל נאָכמאַכען דאָס געשריי פון די פּייגעלעך. די פּיסלעך הויבען זיך, און טאַנן צען אונטער איהם, גלייך ווי ער וויל זיי נאָכפּליהען. און ער פאַטשט מיט די הענטלעך פאַר גרויס שמחה, קוקענדיג אויף דער לויטגיגער באַנדע אין דער לופט. פּלוצלונג כאַפט ער אַ פאַר שטיינדלעך און צילט זיך צו די שוואַלבען, וואָס לאַזען זיך אַמנידעריגסטען אראַפּ. — ערשט נאָר קדיש! — מאַכט העשעל־היטעלמאכער מיט

א ברונזיקול — כדאי צו האבען און אויפצוהאדעווען...
 — וואס ווייסט א קינד ? — זאגט יונה באץ...
 — אז ערשט געבוירען קאלב — מאכט העשעל — בלעקט
 אויך א צייט נאך דער קוח...
 — א קוח — מאכט דער צוקער־בעקער — איז מאמע נישט
 א טאטע, און א אינגעל איז קיין קאלב נישט.
 יונה באץ רופט צו דעם יתום :
 — קום נאָר אַהער, שייגעל!
 זוי ווייך יונה באץ'ס קול איז נישט געוועזען, איז דאָר דער
 יתום פאַרציטערט געוואָרען. די פרייד, דער שמייכעל זענען איהם
 אַראָפּ פון פנימ'ל. אויף זייער אַרט שמעהט שוין צוריק די שטומם
 פיגע שרעק. נישט גערן געהט ער צו.
 יונה באץ נעמט איהם אָן ביי דער האַנט.
 — קום, אינגעלע... איך וועל דיך אַהיים פיהרען.
 — וואו האָט אַ הונט אַ הויז — וויצעלט דער צוקער־בעקער.
 און יונה באץ פארטראַכט זיך. דאָך לאָזט ער שוין דעם יתום'ס
 האַנט פון זיינער נישט אַרויס...
 די נושאים געהען שוין שטיל צו צו דער שטאַרט. זיי באַ
 מערקען נישט, אז דער יתום האָט זיך אָנגעשלאָגען אָן אַ שטיין און
 טאַנצט אונטער אויף איין פיסעל.
 פאר שרעק האָט ער אפילו קיין זיפץ נישט געמאַן. —

3.

יונה באץ און זיינע חברים.

אין אָנהויב שטאַרט, וואו עס שיידען זיך די געמלער, רעכטס
 צום בית־המדרש און לינקס צום חברה־נושאים'ס שול'כעל, שמעלמ
 יונה אָפּ זיינע חברים און פרעגט פארזאָרגט :
 — וואָס טוט מען מיט'ן יתום ?
 — אַ שרוד ! — וויצעלט, ווי זיין שטייגער איז, דער צוקער־
 בעקער.
 — פיהר איהם אין בית־המדרש אַרײַן ! — מאכט העשעל
 היטעל־מאכער.

— און נאָר ?

— האָסט וועניג דיינע קינדער ? — פֿרעגט דער צוקער־בעקער.

— זאָלען בעל־בתים זאָרגען — מאַכט דער הימל־מאָכער.
 — אַה ! — פייפט אונטער יונה באַץ — איהר געדענקט
 כאַנטשע'ס דער משוגע'נערס אינגעל... וואו איז ער היינט ?
 — אין תּפּיסה — ענטפערט דער צוקער־בעקער גלויבליכטיג.
 — עס איז איהם בעסער, ווי מיינע אין דערהיים. — מאַכט
 העשעל מיט אַ זיפּץ.

— אירען, — זאָגט יונה ערנסט — זינדיגט נישט מיט די
 רעד.

— נו ? — פֿרעגען ביידע.

— הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגען, — מאַכט יונה מיט אַ
 פֿארענדערטען קול — דער יתום איז געבליבען מיט אונז... עס איז
 נישט פֿראַסט... עס איז מן הסתם אזוי באַשערט...
 — עט !

— ניין, נישט עט ! פֿאָרוואָס איז ער מיט קיינעם נישט אַהיים
 געגאַנגען, נאָר מיט אונז געבליבען ?

— מיר זענען די לעצטע געוועזען...

— דאָס אַלץ איז אַ הימל־זאָרד... אויף אַ יתום קוקט מען...

— מיר טאָרען איהם נישט אַפּלאָזען...

יענע ציהען מיט די פֿלויצעס. עפעס איז זיי היינט יונה צו
 ערנסט, צו פֿרום ; עפעס נישט דאָס וואָס שטענדיג. דאָך וואָר־
 פען זיי אן אויג אויפ'ן קינד, און בלייבען אַזיך פֿאַרציטערט : אַ
 דערשראָקען, פֿאַרציטערט פייגעלע ; עס שניידט ביים האַרץ.

— ווי הייסטו, אינגעלע ? — פֿרעגט דער צוקער־בעקער וויד.

— דוד'ל — שטאַמעלט קוים אַרויס דאָס קינד.

— נו ? — פֿרעגט ווייטער יונה.

זיי שווייגען.

— גיט אַן עצה — בעט זיך יונה.

נאָר די חברים האָבען זיך שוין אַפּגעשאַקעלט. און מעהר
 אויפ'ן יתום וועלען זיי שוין נישט קוקען.

— נעם איהם צו דיר — זאָגען ביידע, נישט אויפהויב־ענדיג

די אויגען פֿון דער ערד.

און די אשה מיינע ?

זיי שווייגען. דער עולם ווייסט, אז ביי יונה'ן אין דער היים פיהרט שרה'לע די מלוכה. אז דער לאנגער יונה, קוים דארף ער אהיים געהן, לאזט ער, שוין אויפ'ן וועג, אראפ דעם קאפ. ביי דער מיר, איידער ער לעגט ארויף די האנט אויף דער קלאמקע, האט ער נאך א ישוב, צי קאן ער נישט ערגעץ אוועקגעהן נאך אויף א וויילע. אויב נישט, בויגט ער זיך נאך טיפער איין און עפענט. אין שטוב איז ער שוין אין דרייען געבויגען... יונה דער בעלדברן, דער ראש זראשון אויף יעדער סעודה, ביי יעדען מנין, דער טרינקער, דער פאטשער, די שרעק פאר רב און קהל, דער יונה קאן אין דער היים קיין צוויי נישט צעהלען... עס איז איהם נישט צו דערקענען !

— זי וואלט איהם פאראומערט דאס לעבען ! — זאגט יונה — איהר אייגענע ווייזט זי קיין פרייע מינע... — ענדיגט ער מיט א זיפץ.

— און וואו ביסטו צו אלדע שווארצע יאהר !

— וואס זאל איד טון מיט א אידענע ?

די נושאים שווייגען. ווארים באמת, וואס טוט מען מיט אן אשה ? א בעל-הבית, אז ער קריכט אונטער דער פעל, פאטשט מען אַמאל אויס ; דעם רב — ענטפערט מען א גראב ווארט, פארקריכט ער אין א מויזען-לאד... אבער אז אשה מיט יללות, מיט נעגעלעך... אויף דעם איז שוין קיין הילף נישט פאראנען.

— ווייסטו וואס, העשעל, — כאפט זיך יונה אויף, ווי פון

שלאף, — נעם איהם צו דיר.

— משוגע ביסטו, מטורף ! איד האב פאר מיינע קיין ברויט

נישט... שעהנע ירדים היינט !

— פאר צאהלען, מיין איד !

— ווער וועט צאהלען ?

— וויפיעל ווילסטו א וואך ?

— כאטש א רובל א וואך — ענטפערט העשעל.

— אבער, ווער וועט צאהלען — פרעגט ער ווייטער. — מען

ווייסט, אז דאס קניפעל איז ביי שרה'לען, נישט ביי יונה'ן אין

האנט ; ער קריגט אפילו אויף קיין טרונק-בראנפען נישט ; כאטש

פרנסה איז, ברוד השם, דא ; א קעסעל-מאכער איז ער א גוטער !

— און אז בעל-ביתים וועלען צאהלען ? ! — פרעגט יונה.

— אַה! זיי לויפען שוין!
 — זיי מוזען צאָהלען — גיט יונה אַ טופּ מיט'ן פּוס.
 — ירנה! — מאַכט דער צוקער־בעקער — לאַז דיר נישט
 גלוסטען! מיש דיר נישט אין קהל'שע זאכען; שוין לאַנג נישט
 געווען קיין מחלוקת! ווילסט ווייטער אַ פּייער אונטערצינדען!
 העשעל ראַט אויך דאָס זעלבע:
 — גיב מיר איבער דעם יתום, איך וועל איהם אָפּפיהרען אין
 בית־המדרש אַרײַן.
 — אָפּפיהרען וועל איך איהם אַלײַן — זאָגט יונה מיט אַ
 האַרטער שטימע.
 — הא! אז דו האַסט זיך אַנגעמשעפעט!
 ביידע נושאים הויבען מיט די פּלײַצעס און געהען זייער
 וועגס.
 יונה שמעהט אַביסעל פאַרטראַכט. אַ מינוט שפעטער שרייט
 ער זיי נאָך:
 — העשעל, געדענק, פאַר אַ רובל אַ וואָך!
 — איך געדענק! — ענטפערט העשעל פון ווייטען.
 — עפעס אַ דבוק איז אין איהם אַרײַן... רחמנא לצלן! —
 מאַכט דער צוקער־בעקער.
 — נו, אַ רחמנות איז טאַקע — ענטפערט העשעל.
 — אודאי איז אַ רחמנות, — מאַכט דער צוקער־בעקער, —
 נאָר הערסטו, ברודער, וואָס איך וועל דיר זאָגען? רחמנות איז אַ
 טייערער ביסען פאַר אַרעמע לײַט!
 זיי נעמען זיך אָן אַ זײַט און טרעטען אָפּ אין דער ערשטער
 בעסטער שענק אויף אַ טרונק־בראַנפּען.
 יונה שמעהט נאָך אַלץ מיט'ן יתום בײַ דער האַנט; ער האַט
 נאָך אַ ישוב.

4.

אין בית-המדרש צווישען מנחה ומעריב.

— וואָס טוסטו דאָ, יונה'לע? — פרעגט מען צווישען מנחה
 ומעריב, אז מען האַט יונה'ן אין בית־המדרש באַמערקט. אין

שטערטעל איז אבער, ברוד־השם, שטייל, בארוהיגט מען זיך, און מען געהט ווייטער, מיט'ן לולקע־ציבוק אין מויל, אָדער מען שטעהט איז רעדלעך און מען רעדט. פון אביגדור'לען האָט מען שוין אָפֿ גערעדט אלדאָס גוטס, וואָס מען האָט נאָר געקאָנט, איז מען אַרײַ בער אויף מקחים פון פּראָדוקטען, לײַטאַציעס, פּאַליטיק. פון עמיגראַציעס האָט מען נאָך דאַמאַלט נישט געוואוסט.

דעם יתום האָט מען בעסער באַגעגענט: ווער עס האָט איהם באַמערקט, האָט זיך אָפּגעשטעלט אַ רגע, אַ זיפּץ געטאָן, טייל נאָך — אַ גלעט איבער'ן הימעלע...

פּלוצלונג איז אַ גערודער געוואָרען, און אלע אויגען האָבען זיך געווענדט צום שלחן אינמיטען בית־המדרש. יונה שטעהט שוין דאָרט, און האָט שוין אַרויפגעשטעלט דעם יתום אויפ'ן טיש. דאָס קינד לאָזט אַרויס אַ געווייזן, וויל אַראָפּ פון טיש, וועניגסטענס זע צען זיך. ער האָט מורא פאַר דער הויך איבער דעם גאַנצען עולם. יונה אָבער לאָזט נישט. ער האַלט איהם אונטער ביים פּאַדקאַלנער און באַמיהט זיך איהם צו באַרוהיגען:

— שטייל, דוד'ל, — רוימט ער איהם אײַן, — שטייל, דיין טובה מיין איד!

דער יתום כליפעט, נאָר שטיילער.

פון מזרח־וואַנט הערט זיך דערווייל אַ קול פון אַ בעל־הבית:
— מיט שטיוועל אויפ'ן שלחן? אַראָפּ, שייגעץ!

יונה דערקענט דעם קול און ענטפערט געלאַסען נאָר פעסט:
— שרעק דיך נישט, ראוב'לע, שרעק דיך נישט, פרומע נשמה! באַרוועס שטעהט ער, דער יתום; ער האָט שוין לאַנג קיין שטיוועלעך נישט.

און דערהיצט פון זיינע אייגענע רעד, גיט ער צו מיט כעס:
— און דאָ וועט ער שטעהן, ביז די בעל־בתים וועלען איהם פאַרזאָרגען.

דער עולם שווייגט פאַראינטערעסירט.

— עס איז איהם אפילו — מאַכט ווייטער יונה — שווער צו שטעהן, ער איז באַרוועס געוועזען אויפ'ן הייליגען אָרט, ער האָט זיך אַ פיסעל פאַרוואַנדעט... שטעהן מוז ער דאָ, רבותים! ער מוז, ווייל ער איז אַ יתום און דארף, מען זאָל פאַר איהם זאָרגען!

— זעה נאר דעם בעל-טובה! — רופט זיך עמיצער און פון א זייט.

— מעריב-דאוונען! — קאמאנדירט און אנדערער.

— חזן, צום עמוד! — רופט דער גבאי.

יונה גיט א קלאפ אין טיש אריין, אז עס היילט. די נאהנטע בעלי-בתים שפרינגען אָפּ. ר' קלונימוס דער דיין, וואָס האָט שטעהענדיג ביים שלחן, זייט דער יתום איז אויפ'ן טיש, זיין שיעור אויסגעלערענט, און זיין אָפגעמוטשעט און אפשר אויסגעהונגערט פנים פאַרשמעלט מיט דער האַנט, נעמט זי אַצינד אוועק. אין די אַלמע גרויע אויגען באווייזט זיך א שטומער טיפער צער.

— יונה, — שטאַמעלט ער — נישט מיט געוואַלד...

— מען וועט נישט דאוונען! — שרייט יונה, כאַפּענדיג אַ לייכטער פון שלחן אין דער האַנט אַריין.

דער גבאי האָט זיך צוריק אנדער געזעצט. דער חזן בלייבט שטעהן אינמיטען וועג צום עמוד, און יונה דרעהט זיך איבער צום דיין.

— רבי—מאכט ער מיט גיפט — דאוונען, מיינט איהר, ווי לען זיי! חס-ושלום! די וועטשערע מיינען זיי! די ווייבער קאָכען זיי שוין וועטשערע! עס וועט זיין א קאָכענדיגע יוד מיט קנאַ קענדיגע בייגעל, א פעט שטיקעלע פלייש מיט באַטעמ'טען רויטען כריין, — און אפשר אַביסעל זיסע מייערלעך דערצו... און דער יתום האָט נישט צו עסען.

— נישט דיין דאגה! — שרייט עמיצער, אַ באהאַלטענער, פון מיטען אַ רעדעל אַרויס. ר' קלונימוס דיין פאַרשמעלט צוריק דאָס פנים מיט די ביינעריגע הענט און יונה ענטפערט:

— עס איז נאָ מייין דאגה! איהר זענט אייך פון דער לוייה ווי די מייז צוקראַכען, און מיר דעם יתום איבערגעלאָזט! ניט אייער ווילען איז עס געוועזען, נאָר אַ גאַט-זאָד! גאַט ווייס, וואָס ער טוט! גאַט ווייס, אַז אַן אַרעמאָן האָט אידישקייט אין האַרץ, אַז יונה באַז וועט דעם יתום נישט אוועקוואַרפען אַהן הילף!

דער יתום הויבט אַן צו פאַרשמעהען פון יואָס מען רעדט. ער גלייכט זיך אַביסעל אויס, לענט די רעכטע האַנט אויף יונה'ס פליי-צעס, און שטעהט אַזוי אַנגעשפּאַרט, אונטערהאַלטענדיג מיט דער ליינקער האַנט דאָס פאַרוואַנדעטע פּיסעל...

דאס קאפאטסקעלע האט זיך איהם פון איינציגען קנעפעל אפֿ-
געלאָזט. פון אונטער דעם אָפּגעריסענעם העמדעל קוקט אַרויס אַ
שטיק אויסגעדראַט לייב. אויפֿ'ן פנים ליגט עפעס אַ וואונדערליך־
טרויעריגער שמייכעל... ער שרעקט זיך שוין נישט פאַר'ן עולם;
ער פיהלט, אז יונה באַץ הערשט איצט איבער אַלע, און אז ער
איז געשטיצט אויף יונה באַץ!

— זעהט, בעל־בתים! זעהט, אידען, בני רחמים! — רופט
יונה מיט אַ ווייכען קול — אַ געראַניעט פיסעל, באַרוועס...
— ביי מיר איז דאָ אַ פאַר שטיוועלעך! אַלטע נאָר גאַנצע...
יונה דערקענט דאָס קול.

— גוט! — מאכט ער, — ר' יוסף איז מנדר, אַ גוטע
התחלה... נאָר אהן אַ העמד איז ער אויך!
אַן אנדערער איז מודיע, אז זיין ווייב וועט אוראי נישט קאָר-
גען עטליכע העמדלעך פאַר אַ יתום.
— זעהר וואויל, — זאָגט יונה — ווייס איך שוין: הענעלע
וועט געבען! און אַ בגד'ל? ...

עס איז דאָס אויך עמיצער מנדר; יונה נעמט ווייטער אַז פאַר
ליעב.

— נאָר עסען — רופט ער ווייטער — עסען, ווער וועט גע-
בען? פאַרוואָס שווייגט ר' שמערעל? פאַרוואָס רעדט נישט דער
ראש־הקהל?

ר' שמערעל, אַ דיק אידעל מיט לאַנגע ברעמען, וואָס פאַרשטע-
לען איהם די אויגען אויפֿ'ן פאַרלאָפּענעם פנים, זיצט איבער'ן
משניות און ריהרט זיך פון אַרט.

— נישט דאָ איז די קהל־שטוב — מאכט ער שטיל און גע-
לאָסען צו די בעל־בתים, וואָס שמעהען אַרום זיין שטענדער. די
תשובה גיט איבער איינער דעם צווייטען. כהרף־עין פליהט זי אוי-
בער דאָס גאַנצע בית־המדרש: ר' שמערעל זאָגט, אז נישט דאָ איז
די קהל־שטוב!

— אַ ממזר פון אַ איד! — באַמערקט עמיצער.

— אַ ביסמאַרק!

— אַ קעשענע־גנב. — פאַרריכט איינער אין דער שטיל.

דערווייל רופט זיך נאָך אַ קול אַז פון מזרח־וואַנט, פון דער
צווייטער מזרח־וואַנט:

— יונה, — רופט ער, — פאלג מיר, יונה, לאז געמאכט...
 היינט איז דאָנערשטאג ביינאכט... וואָס איז היינט פאר אַ מאַדע?
 עס איז קיין מנהג, קיין דין נישט אין אַ מיטען דאָנערשטאג נישט
 צו לאָזען דאוונען... געה אַהיים, און שבת קום אין דערפריה, לאָז
 נישט אויסנעמען, מהיבא תיתי...

— און שבת — שניידט איהם יונה אַפ אַ תשובה — וועט ר'
 ירחמיאל דאוונען אין דערהיים! אַפעסען און לעגען זיך אונטער
 דעם איבערבעט? האַ?

עס ווערט א געלעכטער: אַ הרויז־עתיק יונה...

— הכלל, יונה, וואָס ווילסט דו?

— עסען פאר'ן יתום, איך פאר מיר וויל גאַרנישט!

— עסען, רבֿותים, עסען פאר'ן יתום! — הויבט ווייטער אָן
 יונה. נישט ווילענדיג, פאלט ער אַרײַן אין טאָן פון „צוויי גילדײַן
 צו מצוות, דריי גילדײַן צו מצוות“. עס ווערט פרעהליכער אין
 בית־המדרש.

— איך נעם איהם אַהיים אויף וועטשערע, — הערט זיך אַ

קול.

— גוט, — רופט ווייטער יונה — אויך אַ נדבה! פאַרשרײַ
 בען וועט מען עס ר' יחיאל־קלען אויבען און אונטען! הערסט,
 יתומ'ל — דרעהט ער זיך איבער צום קינד — אַ התחלה טובה
 האַסטו שוין! אויף לאַנג לעבען — אַ וועטשערע. און מאַרגען —
 דרעהט ער זיך איבער צום קול, וואָס האַט גערופען, — מאַרגען
 וואָס וועט זיין?

— זאל זיין מאַרגען אַנבייסען אויך! — ענטפערט דער זעל־

בער קול...

— און וואַרמעס?

— גוי! — שרייט מען פון אַ זייט, מאַרגען איז פרייטאָג!

— און שבת? — לאַזט יונה נישט אַפ.

— שבת מעג ער אויך קומען צו מיר!

— און זונטאָג, — פרעגט ווייטער יונה, — און מאַנטאָג, און

דינסטאָג, און די גאַנצע וואָך; און ווייטער שבת, און ווייטער אַ
 וואָך!

— וואס האסטו דיך אָנגעמשעפעט אָן מיר! איין בעל־בית בין
איר דא? —

— חס־שלום! צו אַלע בעל־בתים רעד איר! וואָלטען אַלע
געהאט אזא אידיש האַרץ ווי איהר, וואָלט שוין דער יתום אויפ'ן
מיש נישט געשטאַנען.
דער עולם שווייגט.

— דאָוונען! — ווערט ווייטער א געשריי, א געטומעל.
— שיקט נאכ'ן ווייב, וועט ער אנטלויפען! — הערט זיך
אן עצה אינמיטען געטומעל. דאָס האָט יונה'ן ווי א בליז געטראָד
פען! אין איין רגע איז דער גרויסער, לאַנגער יונה געוואָרען ווי
חוזק, במל ומבומל! דער ווייז האָט איהם געטראָפּען, ווי גלית'ן
דוד'ס גלאַט שטיינדעל, גלייך אין שלייף אַרײַן!

— דאָוונען! דאָוונען! — שרייט מען שוין העכער. יונה
שווייגט, הויבט די האנט מיט'ן לייכטער נישט אויף; ער האָט דעם
נאַנצען „שייגעץ“ פארלוירען!

5.

אַן אומגעריכטע הילף.

און ווער ווייס, וואָס מיט'ן יתום וואָלט געוואָרען, ווען נישט
אַ הילף, פון גאָר אן אַנדערער זייט!

אויפ'ן בעלעמער פון ארון־קודש איז פּלוצלונג אַרויפגעשפרונג
גען א שוואַרצער, באוואקסענער יונגערמאן מיט א ספּאַדיקעל אויפ'ן
שפיץ קאָפּ, מיט צוויי צופלויגענע פּאות פון אונטער דעם ספּאַ
דיקעל, צולאָפּענע ציצית פון אונטער'ן אָפּענעם כאַלאַטעל, און
צוויי ברענענדיגע לויפּענדיגע אויגען אונטער'ן ברויט'ן שטערן.

— זעהט, זעהט — ווערט א גערודער — חיים־שמואל!

אין אן אויגענבליק ווענדען זיך אַלע אויגען אָפּ פון שלחן צום
ארון־קודש.

אפילו ר' שמערעל, וואָס איז ביז אַהער אזוי רוהיג געזעסען
ביים משניות, ווערט אויך עפעס אומרוהיג, הויבט די ברעמען אויף.

— ווער? ווער? — פרעגט ער מיט זיין זיסען. נאר דער-
 שראקענעם קול.
 — חיים־שמואל, חיים־שמואל! — חזר'ט מען איבער.
 — רבותים! — שרייט דערווייל דער יונגערמאן פון ארום-
 קדש אראפ! — געדענקט, וואָס איך זאָג אייד! דער רבונרשלי-
 עולם, ווי אין די הייליגע ספרים שטעהט, איז אַן אַביריתומים!
 איהר טאָרט דעם יתוב נישט פארלאָזען — אַניט וועט איהר, חס-
 ושלום, אייד איבערלאָזען יתומים...
 — אַראָפּ, שייגען, פון בעלעמער...
 — שרייט נישט, רבותים, אַן אמת וואָרט וויל איך אייד זאָ-
 גען, אַ גוט וואָרט...
 אַ גוט וואָרט וויל דער עולם הערען.
 — שאַט, רבותים... אירען בני רחמנים זענט איהר, אַ אידיש
 האַרץ האָט איהר, פארוואָס שווייגט איהר? איהר האָט — זאָגט
 איהר — אַ לאַך אין קעשענע?
 עס ווערט אַ געלעכטער.
 — לאַכט נישט, איך מיינ ערנסט. איהר האָט קיין געלט נישט,
 אַרעם קהל! אַי הַר הָאֵט נישט. ר' ש מ ע ר ע ל הָאֵט
 נישט!... מילא... וועל איך אייד געבען געלט!
 ביי די ווערטער ווערט ר' שמערעל אומרוהיגער. ער פאַרמאַכט
 דאָס משניות, הויבט זיך אויף פון אַרט און קוקט צום בעלעמער.
 — יונה — רופט דער יונגערמאן פון בעלעמער אַריבער צום
 שלחן — האָסט וועמען איבערצוגעבען דעם יתום?
 — אודאי! — ענטפערט יונה, וואָס איז דערווייל צו זיך
 געקומען.
 — וויפיעל דאַרף עס קאָסטען?
 — אַ רובל אַ וואָך!
 — זעהר וואויל! רבותי, איך גיב געלט: איך צאָהל אַ רובל
 אַ וואָך פאַר'ן יתום!
 — דו? דו? — ווערט אַ גערופעריי. מען ווייסט, אַז דער
 יונגערמאן האָט נישט קיין דרייער ביי דער נשמה.
 — נישט מיינ געלט! רבותי! הערט, איך גיב אייד נישט
 מיין געלט, מיינ שוואַגער אייזיקעל'ס געלט!

— אה! — ווערט א גערוישעריי. דער עולם פארשטעהט שר.
 אז וואס עס געהט. דער שוואַגער אייזיקעל האָט אַ היתר־שחיטה!
 אַצינד ווערט שוין ר' שמערעל בלאַס. מיט אויפגעפלאַמטע
 אויגען הויבט ער זיך אָן צוצורוקען צום בעלעמער. דאָד אידער ער
 שטופט זיך דורך, רופט דערווייל דער יונגערמאן:
 — מיין שוואַגער גיט אַ חרם־קוויטעל... ער צאָהלט אַ רובל
 אַ וואָד פאר'ן יתום... ביז ער וועט בר־מצוה ווערען... אפילו ביז
 דער חופה...
 דערזעהנדיג ר' שמערעל פאַר זיך, שוין אויפ'ן ערשטען
 טרעפּעל פון בעלעמער, רופט ער דאָס איבריגע אין איין אַטעם:
 — נאָר פאַר שחיטת עופות! נאָר פאַר שחיטת עופות! שרייט,
 עולם: יא!
 און דעם עולם געפעלט די קונץ, און הויבט אָן שרייען מיט
 התלהבות:
 — יא! יא! מסכים! מסכים! אלע באשטעהען!
 ר' שמערעל איז שוין געשטאַנען ביים יונגענמאן. ער האָט
 איהם שוין געהאַלטען ביים לאַץ אַראַפּצושלעפען „זוי אַ הורג“ פון
 בעלעמער, נאָר פון געשריי „יא! יא!“ און „מסכים“ איז ער זוי
 פארטומעלט געוואָרען.
 — שעכט, אייזיקעל! — שרייט צולעצט דער יונגערמאן.
 ער שפּרינגט אַראַפּ פון בעלעמער רעכטס, ער זאָל זיך מיט ר'
 שמערעלען נישט טרעפען.
 און ר' שמערעל קומט צו זיך צוריק, הויבט אָן רעדען, זענענדיג
 זיך צום דיך:
 — ר' קלנימוס! ר' קלנימוס, זוי דערלאַזט...
 שטעהט שוין דער אייגענער יונגערמאן אין טלית ביים עמוד
 און גיט אַ געשריי:
 — והוא רחום...
 דער עולם צוהוידעט, צוואוויגט זיך, ענטפערט פּרעהליך און
 ר' שמערעל'ס קול ווערט פאַרטרוקען אינ'ם דאוונען.
 ר' קלנימוס האָט נאָד אלץ נישט אַראַפּגענומען די האַנט פון
 פנים...

דער פארשאַלטענער ברונען.

איז שמעדטעל, אין סאַמע מיטען מאַרק שמעהט אַ ברונען, און
דאָר נוצען יחידיםגולה טייד-וואַסער, וואָס מען פיהרט פון אַ האַל-
כע מויל פון הינטער דער שטאָרט!

דאָס טייד-וואַסער איז פון סאַמע „וואַדאַפּאַי“ — בלאַטיג,
מיט אַ שלעכטען ריח, און דאָס ברונען-וואַסער, איז דוקא ריין ווי
גאַלד!

אייד וואונדערט אודאי, פאַרוואָס מען טרינקט שלעכט טייד-
וואַסער, אַז מען קאן האַבען גוט ברונען-וואַסער? וועל איד אייד
איבערדערצעהלען, וואָרט ביי וואָרט, די מעשה פון דעם ברונען.
וואָס איד האָב פון ר' אליעזר'ס, דעם שמש'ס. אייגען מויל גע-
הערט.

און דערצעהלט די מעשה האָט ער מיט שרעק און שטאַלץ
צוזאַמען. די מעשה איז טאַקע שרעקליך, און דאָר, איז ער שטאַלץ
דערזיף, אויף זיין שמעדטעל, אין וועלכען אַזוינע מעשות טרעפּען
זיך!

— פאַהרט אויס — זאַגט ער — אַ האַלבע וועלט, וועט איהר
אַזא מעשה נישט הערען!

— אַנגעהויבען האָט עס זיך אין יאָהר...

נאָר דאָס יאָהר האָט ער פאַרגעסען, און איהר מוזט אייד באַ-
נעהן אַהנ'ס יאָהר.

געוועזען איז דאמאָלט סליחות-צייט.

נ, א שטאָרט איז א שטאָרט, ס'איז דאָ פינע יונגעלייט, פיי-
נע בחורים; עס איז דאָ, ווי דער שטייגער איז, לאַבוסעס אויך...
נעהענדיג צו סליחות, פינסטער איז נאָר, דאַרף מען דאָר
אַביסעל שטיפען, שטיפט מען מיט'ן בכור, און אַ בכור האַבען מיר

דאמאלט געהאט א זעלטענעם, ממש א גבור! מיט איין שפרונג
פלעגט ער איבערקעהרען קינד און קייט אין גאס.
אז מען שטיפט מיט'ן בכור, הויבט מען איהם אן צו יאגען.
נאכווארפען שטיינער.

דער בכור שטעלט זיך אקעגען; חברה איז אבער גרויס, מאכט
דער בכור פליטה.

יאגט מען איהם נאך; מיט שטיינער, מיט שטעקענס, און דער
בכור פליהט פיל פון בויגען אהער און אהין, אהער און אהין...
פונקט דארף זיך טרעפען, אז דאמאלט איז דער ברונען קאליע
געוועזען.

נאך א צייט פריהער, האט דער וואַיט געמאכט אן אנשלאג.
צונויפגעקלאפט די מטבע, און דערווייל צונומען די צעמבריינע;
שטעהט די ברונען אפען.

דער ברונען שטעהט אפען, און גאָט העלפט, דער בכור פאלט
אין דעם אפענעם ברונען אריין.

חברה האָט נישט געוואוסט, וואו דער בכור איז אַהינגעקומען;
זענען זיי זיך צולאָפען יעדערער זיין וועגס.

מען שטעהט אין בית-המדרש ביי סליחות, אונזער ר' יונה'לע
צולאָזט זיך ביי א תפלה, און דאָ הערט זיך פלוצלונג פון א גאס א
געשריי, א יללה, אז גאָט זאָל שומר ומציל זיין!

וואָס טראַכט מען?

א אידענע געהט, לאַ עליכם, שווער צו קינד, אָדער, חס ושלום,
אן אנדערע צרה...

מען כאַפט געשווינד אָפּ די סליחות, מען לויפט ארויס, מען
הערט זיך איין, — אז דער קול געהט פון דעם ברונען.

וואָלט די ווייסע חברה אויסגעזאָגט, אז זיי האָבען געשטיפט
מיט'ן בכור, וואָלט מען זיך אפשר געשטויסען, אז דאָס ליגט ער
אין ברונען; האָבען זיי דאָך אָבער מורא פאר טאטע-מאמע; שוויי-
גען זיי, און אונז האָט גאָר אנדערש נישט געקאָנט איינפאלען, נאָר
א שד, אָדער א לץ...

צי זענען מיר אזוי דערשראָקען געוועזען, צי האָט כאַמת דער
בכור אזא קול געהאט, גענוג, מיר זענען זיכער, אז דאָס איז א קול
פון א מענש.

און, ווייל עס האָט קיינער איז שטערטעל נישט געפעחלט, פון

דער פרעמד איז קיינער נישט געקומען, איז עס א ניט-גוטער;
שטעהט מען און די הויט ציטערט, און די ציין קלאפען ווי אין א
קדחת, רחמנא לצלן...

פון גרויס גערודער, האט זיך אויפגעכאפט דער סטארשי
סטראזשניק און נאך עטליכע גוים, און זענען אויך ארויסגעקומען;
שטעהען זיי אויך און גאפען. אין עשו'ן שטעקט אבער פארט א
גבורה, לויפען זיי צום וואַיט, ברענגען עמער און שטריק (מען זאל
זיי נישט אַוועק'נב'ענען, פלעגט מען זיי איבערנאכט האלטען אין
גמינע)... מען ברענגט, מען לאַזט אראפ און מען שלעפט ארויס א
טויטען בכור!

אוי, דער בכור, נעבעך, האט אויסגעזעהן! ... צובראכענע
הערנער, צובראכענע פיס, אין די זייטען לעכער, אוי!
און ר' אליעזר פארשטעלט זיך דעם פנים מיט די הענט, ער
זאל דאָס שרעקליכע בילד, וואָס שטעלט זיך איהם פאר די אויגען.
נישט זעהן...

— און פון דאמאלט אַז טרינקט איהר נישט קיין ברונען-וואַ-
סער? — פרעג איד.

— פאַר אזוינע נאַראַנים האלט איהר אונז? — מאכט ער
מיט א פאַרוואורף — הערט ווייטער!

אמת איז, אַז שוין דאמאלט האָבען טייל ערעלערע מענשען
אויפגעהערט צו נוצען ברונען-וואַסער.

מענשען האָבען ערות געזאגט, אַז ווען זיי געהען דורך ביי-
נאַכט, הערען זיי א קול פון א גוסס פון דעם ברונען אַרויס.

אַנדערע האָבען געשוואוירען מיט כל-השבועות, אַז ווען זיי
קוקען אין ברונען אַרײַן, זעהען זיי רויטע פינטעלעך, און עס איז
אוראי בלוט...

דעם אמת זאָגענדיג, האָט דאָך דער בכור געהאט געלעכער-
טע זייטען; גאנצע שטיקער פלייש האָבען דאָך ווירקליך געפעהלט!
און דא, אַז מען האָט געבעטען דעם וואַיט, ער זאל דעם ברונען
אויסרייניגען. האָט ער געזאגט, אַז אויף דעם איז קיין אַנשלאַג
נישטאַ..

פונדעסטוועגען וואָלט מען זיך מיט דער צייט צוגעוואוינט,
מען וואָלט פארגעסען, צום טייד איז פאָרט א האַלבע מייל וועגס,—
מאכט זיך אָבער נאָך אַ מעשה :

דער ברונען איז שוין פאַרריכט, די צעמברניע פאַרטיג, דאָס
ראָד אַריינגעשטעלט און דאָס וואַסער הויבט מען אָן צו נוצען !
נאָר, איינמאָל ביינאַכט, פאַהרט פאַרביי אַ בעל־עגלה, מיט
אַ שווערער בריקע, אַנגעפאַקט מיט סחורה. פון שווערען וועג זע-
נען די פערד געוועזען פּג, באַגאַסען מיט שווייס, מיט פיענע. איין
פערד אַ בולאַנע, איד געדענק נאָך עד היום די מאַשטש, האָט זיך
פאר דעם ברונען אויסגעגליטשט, געפאלען, און אפשר נאָך פופציג
בייטשען האָט ער קוים כח געהאט זיך אויפצושטעלען !
און — הערט אַ מעשה :

קוים דערלאַנגט דער בעל־עגלה פאר די פערד דעם ערשטען
עמער מיט וואַסער, דערשרעקען זיי זיך, שפּרינגען אַפּ, דרעהען זיך
אויס און אנטלויפען גאַלאַפּ מיט דער בריקע !

און דער בעל־עגלה זעהט מיט זיינע אייגענע אויגען, — און
געשוואוירען האָט ער, אז מען מעג אַ מסיח לפי תומו גלויבען,—
אז פון דעם עמער איז אַרויס אַ יאַשטשערקע ! זי האָט אַ לאַך גע-
טאן ווי אַ מענש, און איז צוריק אַריינגעשפרונגען אין ברונען...

און איהר מיינט, מען וואָלט די פערד געכאַפּט ? אז אַסור !
זוי די טייַוואַלים זענען זיי געפּלויגען. דאָס גאַנצע גליק איז גע-
וועזען, וואָס זיי זענען אַריין מיט'ן דישעל אין אַ האַלצערען היי-
זעל, דורכגעלעכערט די ווענט (אמת, עס איז געוועזען אַ מפּולת)
און געבליבען שטעהן !

נאָר וואָס איז מעהר וואונדער : איז אינוועניג, ביי דער איי-
גענער וואנט, איז געזעסען איינער, אַ שניידער־יונג, יצחק'ל, און
האָט געלייזט אַ גוטען קלאַפּ אין די פּלייצע מיט'ן דישעל...

און אויסגעוויזען האָט זיך, אז ער איז טאַקע געוועזען דער
ערשטער, וואָס האָט אַנגעהויבען יאַגען דעם בכור...

אזוי איז זיך אַ בכור נוקם !

ער אליין, יצחק'ל מיין איד, האָט מודה געווען !

און הערט ווייטער :

אז מען איז פון זיין מויל געוואָר געוואָרען, אז דער צווייטער
וואָס האָט אַנגעהויבען שטיפען מיט'ן בכור איז ר' ירחם'לס אַ בן.

— פאר אונז, נישט אויף זיך, א שעהנע סחורה געוועזען, — פאלט
 דער בן פאר שרעק אין א משונה'נע קרענק אריין, הויבט אן צי
 טערען אויפ'ן גאנצען לייב, און ציטערט אוועק עטליכע חדשים! ...
 — איז שוין? — פרעג איד.
 — אודאי! — מאכט ר' אליעזר חוזק — אצינד געהט ערשט
 דאס געדיכטע.

פארשטעהט זיך, אז דער עולם האָט מורא געקריגען צו נוצען
 דאָס ברונען־וואַסער... און דאָס וואַסער אליין איז טאַקע נישט געווען
 זען צום נוצען; עס האָט עפעס משונה'דיג גרינליך געלאַנגט, און אַ
 מאַוס'ען ריח באַקומען. א י ד האָב עס נישט פאַרזוכט, נאָר גע-
 זאָגט האָט מען, אז מען פיהלט עס פון יאשמשערקעס. נאָר מורא
 אַהין, מורא אַהער, אונזערע וואַסער־טרעגער האָבען קיין פערד און
 קיין פעסער נישט צום פיהרען פון טיך, און צו טראָגען אַ האַלבע
 מייל וועגס אויף דעם אייגענעם מקח, וואָס זיי באַקומען, ווילען זיי
 נישט.

וואָס זאָל איד אייך לאַנג ברייען, מען האָט צוריק אַנגעהויר
 בען צו נוצען דאָס ברונען־וואַסער.
 פּלוצלונג, לאַזט זיך אַרויס אַ קול, אז יעדע נאַכט צעהן דער
 זיינער, אזוי ווי מען געמט אַראָפּ דעם שטריק מיט'ן עמער און מען
 טראָגט צום וואַסער. באַווייזט זיך אַ חברה ווייסע און שוואַרצע קעץ
 פון שטאָרט און פון פאַרשטאָרט; זיי זעצען זיך אויפ'ן ראָד,
 מיאַוקען און זיפצען, וויינען אויף זייער אופן, און, אונטער זיי,
 דרעהט זיך דאָס ראָד אליין, אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ.
 און אזוי ביז פאַרטאָג.

און קעץ זאָלען זיך זעצען אויף אַ ראָד פון אַ ברונען, איז נאָך
 מעגליך, עס איז דאָך נישט ערגער ווי אַ דאָך!
 אין מערץ איז עס געוועזען; דאָס הייסט — אין דער צייט,
 ווען קעץ האַלטען זיך צוזאַמען און לאָזען קיין אויג נישט צירטן!
 נאָר קעץ זאָלען דרעהן אַ ראָד, אַדער דאָס ראָד זאָל זיך
 אליין דרעהן אונטער קעץ, — דאָס האָט מען נאָך נישט געהערט!
 און זאָל עס כאַטש אויפהערען, ווען דער האָהן קרעהט, וואַלט
 מען גערעכענט, אז עס איז — מעשה־ליץ.

הערט איהר דאָך אַבער — ביז אין דערפריה! מ ו ז דאָך
עם האָבען א שייכות מיט דער יאָשטשערקע, צו, להבדיל, מיט'ן
בכור...

וכך הוה! עם האָט זיך געפונען אַן אַלטע ערליך בייים וואַיט,
וואָס האָט ערות געזאָגט מסיחה לפי תומה, אז ביי זיי אין דאָרף
האָט זיך אַמאָל געהאלטען א יאָשטשערקע אין אַ זומפ, פלעגען
טאַקע אַלע קעץ פון דער גאַנצער געגענד קומען צו איהר צו גאַסט,
אַזוי, אַז ארום זומפ אין באַשטענדיג געוועזען אַ כמארע קעץ...

נאָר פאַרוואָס עם דרעהט זיך דאָס ראָד, דאָס האָט זי שוין
אויך נישט געוואוסט; כאַטש זי אין שוין גאָר, גאָר אַן אַלטע
ערליך געוועזען, און נישט פון איין אויווען ברויט געגעסען.

— נאָר דאָ, מוז איך — זאָגט ר' אליעזר'ל — איבערהאַקען.
אין פאַרזעהלען, ווי אַזוי, איך אליין האָב די קעץ געזעהן מיט מיינע
אויגען; איהר שמייכלעך? דאמאָלט האָב איך אויך געשמייכלעך!
אַ יונגערמאַן בין איך געוועזען, אַביסעל די קליינע אות'לעך
געקוקט... געקאנט גאַנץ שעהן לשון-קודש!

הכלל, איך האָב נישט גענלויבט!

אַרויסגערעדט האָב איך עם נישט, נאָך וואָס זאָל איך איבער
זאָ קלייניגקייט אָנהויבען מיט לייט?
נאָך געדאַכט האָט זיך מיר אַזוי:

ווינטער איז, שניי פאַלט, ליגען קופּקעלעך שניי אויפ'ן ראָד,
זאָגט דער עולם — קעץ!

אויפהויבען זיך נאָך צעהן ביינאַכט פון בעט און געהן זעהן,
גלוסט זיך נישט.

ערשטענס, איז אונטער'ן איבערבעט וואָרעם און אין דרויסען
קאַלט!

צווייטענס, בין איך מודה, אז איך האָב אַביסעל מורא גער
האַט צו געהן. וואָרים — ווער ווייסט? טאַמער יאָ? און אויב יאָ,
איז עם דאָך נישט קיין פשוט'ע קעץ, קאָן מען טאַקע ניזוק ווערען...
טרעפט זיך פונקט אַזאַ מעשה:

איך בין אויף אַ חתונה, צו דער וועטשערע נעם איך א י י ז
טרונק בראַנפען, דערנאָך, פאַרגעס איך, און נעם דעם צווייטען...
נאָך די פיש — ווייטער אַ קאַפּ, ווי דער שטייגער איז. נאָך פלייש
— אַביסעל ביר!

א שוואכער מענש בין איד, הויבט זיך מיר און, לא-עליכם, דער קאפ צו דרעהען, און, אינעוועניג, ברענט ממש ווי א פייער; איד פיהל, איד פאל חלשות, און פארשמער, חס ושלום, די גאנצע חתונה!

וואס טו איד?

גנב'ע איד מיר בסוד-סודות ארויס, רוף אפילו מיין ביילעך רחל נישט מיט, און געה מיר אהיים... איד וועל מיר איבערשלאגן פען, טראכט איד, און פארטאג וועל איד זיין צוריק אויפ'ן ארט! ווארים צוגעזאגט האב איד דעם חתן, (מיינט א ליבליך שוועסטער-קינד געוועזען), אז ער וועט זיך פון מיר נישט אזוי לייכט אויס-קויפען!

און געוואלט האט זיך מיר האלטען ווארט...

אז איד וועל דארפען געהן פארביי דעם ברונען, פארגעס איד; ווי איינער פארגעסט אן טויט!
און, אז איד דערמאן מיר, שמעה איד שוין פנים אל פנים צום ראד!

— און איהר זעהט קעץ? — פרעג איד.

— נישט אזוי געשווינד! נאר פארקעהרט; — איד זעה, אויפ'ן ראד ליגען קופקעלעך שניי, כדרך הטבע! דאס ראד שמעהט; איד זעה בחוש, אז עס שמעהט!

איד וויל שוין אנהויבען לאכען און ווייטער געהן, דערפיהל איד אבער, אז עס הויבט מיר אן צו קלאפען דאס הארץ. פארוואס?
איד נעם די האנט צום שמערן, עס גיסט א שווייס, גאט זאל שומר ומציל זיין — א שווייס!

און פלוצים באפאלט מיר א מורא, און ווי הייסט א מורא!
מיט פיס ווי די געגעל צוגעשלאגען; נישט צו ריהרען פון ארט. און די האר הויבען מיר דעם ספאדיק מיט דער יארמולקע, אין דער הויך, אז איד פיהל דעם ווינט אויף דער געגאלטער הויט.

אז די שרעק קומט פון ברונען, האב איד באלד פארשטאנען; וויל איד טאקע אוועקקוקען — עס געהט נישט. איד קאן דעם קאפ נישט איבעררעהען; איד מוז קוקען!

און, אין דער אייגענער רגע, אזוי ווי איד שמעה און קוק, הויבט זיך אן דאס ראד וואלנע, וואלנע צו ריהרען, און אזוי ווי עס

ריהרט זיד, ווערט פון יעדען קופקעלע שניי א ווייסע קאץ, און, פון יעדען האלצערנעם פלאקען פון ראד — א שווארצע קאץ! און אזוי שטעהען זיי אויפ'ן ראד און דרעהען זיך מיט'ן ראד צוזאמען... א שווארצע קאץ, א ווייסע קאץ, א שווארצע — א ווייסע... דערנאך הויבען זיי אן מיאוקען. און אזוי ווי זיי מיאוקען, קריכט ארויס פון ברונען, די יאשטשערקע פון איין זייט, דער קאפ פון בכור פון דער צווייטער זייט... וואס קלערט איהר? איך פאל חלשות!

ר' אליעזר'ס רוחט זיך אפ און דערצעהלט ווייטער:
 ביז אהער איז עס אלץ געוועזען מיט חיות... א צאפ, אפילו נישט קיין פראסטער צאפ — א בכור, פארט נישט קיין מענש; א יאשטשערקע, א פערד; לא עליכם, שווארצע און ווייסע קעץ; דער ברונען הויכט אבער אן צו דארפען מענשען!!!

ויהי היום, איינמאל זיך איך ביי א מאלצייט, ביי ר' קלונמוס דין... אונזער ר' קלונמוס האט געהאט א בת, נישט אויסגערעדט זאל עס זיין — למעלה מעשרים אמה; א יאהר צוואנציג אוראי. קיין יפהפיה, האבען די נשים געזאגט, איז זי נישט, אזוי — א אידישע טאכטער. קיין פעחלער, חס ושלום, האט זי אפילו נישט געהאט, נאר א גראשען ביי דער נשמה אויך נישט! מען האט גע- מיינט זיכער, זי וועט פארזיצען אין גרויען צאפ אריין.

און עס איז א רחמנות אויפ'ן מיידעל; אויפ'ן פאטער דעם צדיק, האט מען נישט וואס צו שמועסען; אידאי א רחמנות!
 נאר וואס זאל מען טון? קהל, לא עליכם, האט נישט קיין דרייער... און מען זאל אפילו האבען און וועלען געבען, קאן מען נישט געבען! ווארים דער רב, זכרונר-לברכה, האט געהאט ד'ר'י טעכטער, און טעכטער ווי די דרענגער! בכלל איז א שלי-מזל'דיגע צייט געוועזען. גאנץ כלי-קודש האט קיין בני-זכרים נישט גע- האט, סאמע טעכטער, און איינע עלטער ווי די צווייטע! פאר אלע ווייטער, וועט ממון קרה נישט געניגען! מאכט מען זיך נישט ווי- סענדיג. מען קרעכצט. נאר מען ווייסט, אז מען וועט נישט העלפען... ר' קלונמוס האט זיך שוין אפילו געוואלט אראפלאזען. נאר אראפלאזען; נעמען א שניידער, באדיי א שוסטער פאר אן אידעכ- האט, ערשטענס, קהל געטורמעלט, ווארים באמת, עס פ א ס ט נישט פאר קהל!

צווייטענס, זענען היינט די בעלי-מלאכות, נישט אויסגערעדט זאל עס זיין, פארשייט; און די בתולה, ווי געזאגט, איז קיין בתולה יפה נישט געוועזען.

מיט איין ווארט — ר' קלונימוס האט קיין עצה און קיין ראט נישט געהאט, ווי אזוי פטור צו ווערען די בתולה!
מיט איין מאל מאכט זיך א קלאנג, אז ר' קלונימוס האט א שדוך געמאך! מויל און אויערען האט מען אויפגעשטעלט!
און, איהר הערט? טאקע א שדוך פון דער פרעמד, דוקא א לייטישער שדוך, אבער נאר א געהויבענער שדוך... א מיוחס, א בר-תורה, און — א בחור! מען זאגט כאטש — אז אלמן, אדער — א גרוש מיט קינדער!

פופצעהן הונדערט זהובים איינגעלענט במזומנים! און עס איז שוין תנאים!

די שמחה ביים עולם איז גרויס; א באשערטע זאך, בת פלוני לפלוני, ר' קלונימוס זכות!

א מזל-טוב אין שמעדרטעל, א טשיקאווער מענש בין איר, וויל איר טאקע וויסען, וואס דאס קאן זיין?

קומט נאך צו פאָהרען מיינס א שנייבשלישי פון דארט, טאקע פון דער שטאדט, פון וואנען דער חתן איז, און פארצעהלט מיר בסוד-סודות, באשר בכך — אין דער משפחה איז דא א גע-האנגענער פעטער, דעם פאָטערס א ברודער...

נו, מען קאן נישט זאגען, א פנס איז עס, אָבער — פופצעהן הונדערט זהובים במזומנים!

ס'איז דא נאך א פנס'ל פון דער מוטערס צד — דערצעהלט ער ווייטער, — טאקע דער מוטערס א שוועסטער — ליגט ערגעץ שוין א יאהר צוואנציג אין א שפיטאל אויף קאפ-וועהטאג, רחמנא לצלן!

מילא דאס געהער אפשר גארנישט צו דער זאך! איז נישט דא עפעס — פרעג איר, — אז איבערגעקעהרטער, א משומד'ל... — דאס נישט! — זאגט ער, — נאך אז אפיקורס'ל איז יא דא... עפעס א ווייטער קרוב פון פאָטערס צד, איז א גרויסער חול-טיי געוועזען! דאס גאנצע גליק איז, וואס מען האט'ן פון הימעל אנידערגעלעגט, און ער ליגט שוין עמליכע יאהר, און עס דארט איהם דער חומ'השררה!

— אָבער דער חתן, — פֿרעג איד, — דער חתן!
 — דער חתן, — זאגט ער, — איז נאָר אַן אש־להבה! אַ
 לַמִּדּוֹן! און אַזוי פֿאַרטיפֿט אין לֶערנען, אַז ער פֿאַרנעמט צו עסען,
 צו טרינקען, צו שלאָפען, נאָר געלערענט. און אפֿילו ער לֶערענט
 נישט, טראַכט ער פֿון לֶערנען; שטענדיג פֿאַרטראַגען, ער הערט
 קוים, וואָס מען רעדט צו איהם...

פֿאַטער און מוטער געהען איהם נאָך, ווי אַ פֿקיעה'לע! מען
 היט איהם, ווי אַן אויג אין קאַפֿ, מען לאַזט איהם אַליין קיין טריט
 נישט מאַכען... אויף גלייכע ווענט וואַלט ער געקראַכען!
 איינמאָל האָט ער זיך אַרויסגע'גנב'עט אויס דער שטאָרט, גע'־
 גאַנגען ווי זיין שטייגער איז, פֿאַרטראַכט, געלערענט בעל־פה... גע'־
 גאַנגען און געגאַנגען, ביז ער איז אַריין אין טייל! ער האָט אפֿילו
 נישט געשריגען, — ער לֶערענט ווייטער!

די מערכה איז געוועזען, וואָס אַ וועשין האָט עס פֿון ווייטענס
 געוועהן, און געמאַכט אַ געוואַלד...

איינמאָל ווייטער, האָט ער געלערנט הלכות־שחיטה; האָט ער
 זיך געשאַרפט אַ חלף! געבאַרגט, פֿאַרשטעהט זיך, ביים שוחט, —
 און האָט'ן אַזוי אויסגעשאַרפט, אַז דערנאָך, אַז דער שוחט האָט'ן
 געפֿראוואַט, האָט ער געשוואַוירען מיט כל השבועות, אַז מען דאַרף
 זיין הונדערט יאָהר שוחט, מען זאָל אַזוי אַנשטעלען אַ חלף... פֿרי'־
 הער אָבער האָט ער איהם אַליין געוואַלט פֿראווען... און ווי אַזוי,
 מיינט איהר? מיט אַ פינגער? אויף דער צונג? דער פֿלוט נעמט
 זיך צום האַלן, צו זיינע אייגענע סמנים! און אפשר האָט ער נאָר
 געוואַלט די סמנים אַנטאָפען. —

ענוג, אַז ווען נישט די שטוב־לייט, וואָס זענען צוגעשפֿרונגען,
 וואַלט ר' קלונימוס היינט קיין איידעם נישט געהאַט...
 און נאָך, און נאָך אַזוינע מעשיות...

האַב איד מיד טאַקע זעהר געפֿרעהט, אַז ר' קלונימוס קריגט
 אַזאַ בדיקור, אַזאַ טייערע כלי; און, זיצענדיג ביים מאַלצייט, וואָס
 מען האָט געמאַכט לכבוד די מחותנים (איך בין ר' קלונימוס'ס אַ
 לייבליכער חמישי ברביעי), האָב איד מיד טאַקע געשמאַלצען אין
 פֿוטער.

אַ אמת תכשיט'ל, טאַקע — כדת משה וישראל! אַ גערגעלע
 — דאַר און בלאַסליך; אויגען גרויסע, — מיט איין וואַרט, די

שכינה, כביכול, ליגט אויף זיין פנים'ל, אזא חו האט ער געהאט...
עם האט ביים הארץ אָנגעכאפט!

מען האט איהם געהייסען עפעס זאָגען, האָט ער געזאָגט.
איך געדענק אפילו נישט וואָס, נאָר געזאָגט האָט ער, און
וואויל געזאָגט!

דערנאָך איז פון דער דרשה אַרויס אַ זכות, אַ גערעדעריי, האָט
ער זיך אין דער התחלה אַריינגעמישט, אפילו הייס אַריינגעמישט.
ר' קלונימוס'ן, וואָס האָט אַנדערש געזאָגט, איז ער כמעט
אין דער באַרד אַריין... נאָר פּלוצלונג האָט ער זיך אינמיטען פאַר-
טראַכט און אָפּגעהאַקט!

איך אליין, דעם אמת צו זאָגען, בין קיין גרויסער למדן נישט...
אַז עס איז אַריין אין גדולות, האָב איך אויפגעהערט צו כאַפּען די
ווערטער. נאָר אינ'ם לשון, אין די העויות האָב איך דערקענט, אַז
פריהער איז געוועזען: ידו בכל, ער האָט אלע געשלאָגען, און, אויב
ער האָט אינמיטען אָפּגעהאַקט, האָב איך געזעהן בחוש, אַז דער
שאַרפּער מוח, איז שוין אַריבער אין אַן אַנדער ענין. וואָס אַרום
מוט זיך, ווייסט ער שוין נישט; דער עולם שפּאַרט זיך ווייטער, ער
הערט נישט און זיצט און קוקט אויפ'ן בעליק...

דער עולם האָט אין איהם אויך פאַרגעסען, געמאַכט אַ ראַד
אַרום ר' קלונימוס'ן, דער מחותן אויך — (ער איז שוין אויפ'ן
עולם-אמת!) כאַטש אַ סוחר — אַ גרויסער למדן געוועזען, און עס
ווערט אַ דור-הפלגה!

אַ געשריי, אַ געפילדער!

פון דער צווייטער שטוב רייסען דערווייל אַריין קולות פון
נשים, — אַ געפילדער, אַ געשריי!

איך לאָז פון חתן קיין אויג נישט אַראַפּ; ער זאָל עס, קיין
עין-הרע, הערען אַ וואָרט!

דערווייל, הייס איז געוועזען, דער ענין איז וואָס אַמאָל טיפּער
געוואָרען, בין איך אַביסעל איינגעדרימעלט...

פּלוצלונג וועקט מיך אויף אַ געשריי: וואַי איז דער חתן?
און איך עפען אויף די אויגען, שמעהט די מחותנת אין טיך
פון דער ווייבערישער שטוב, און האַלט דעם מחותן ביי אַ לאַץ,
און שרייט: גלן, פּושע-ישראל, האַסט נאָר פאַרגעסען!
און דער מחותן ציטערט ווי אַ פּיש.

— אידען בני רחמנים! לויפט זוכען, לויפט זוכען! — שרייט
די מחותנת'טע, נישט מיט איהר קול — ער וועט זיך א מעשה
טון...

זי לויפט דורך די מענער פון שטוב אַרויס, דער מחותן —
נאָר, און מיר אַלע — נאָכ'ן מחותן...
און דאָ איז מאַרק איז א פינסטערניש, כאַטש נעם דיר די
אויגען אַרויס! אַ כמאַרע, אַ שוואַרצע ווי סמאַלע... עס רעגענט
נישט, נאָר עס שמייסט אין פנים אַרײַן מיט נאָרלען!
דער עולם רופט, דער עולם זוכט, און איד שמעה אַזוי אינ-
מיטען מאַרק, און קלער: וואו זוכט מען?
פון איין עק צו דער אנדערער שרייט מען זיך צו: נישט דאָ!
נישט דאָ!

אינמיטען הער איד, ווי די מוטער גיט א געשריי: אידען, בני
רחמנים, צו דעם ברונען! צו דעם ברונען!
צו דעם ברונען? שטוין איד, וואָס הייסט: צו דעם ברונען?
מען זאָגט — אַ טײַך, אַ מענש וויל זיך באַדען; אַ מקוה — טובל
זײַן, אַבער אַ ברונען?
נאָר, אַז אַ מאַמע שרייט, לויפט דער עולם צו דעם ברונען. איד
וואַלט איד געלאָפּען — זעה איד דאָך אַבער נישט ביינאַכט, וואו
צו לויפען!

פּלוצלונג — אַ בליץ! —

און איד דערזעה איהם! די מוטער האָט געטראָפּען!
שמעלט אייד פאַר: ער שמעהט אויפ'ן ראָד, און, אַז מען
לויפט צו, רופט ער:

— קוקעריקו!!!

עס נעמט דורך די ביינער!

נו... משוגע געוואָרען.

פון דאמאלט אַז, כאַטש מען האָט שפעטער דעם ברונען אויס-
גערייניגט... וואַרים — ווי פאַסט עס פאַר די אומות-העולם, עס
זאָל בלייבען אַ זכר פון אַ אידישען בכור אין שטאָדט? — האָט
מען מורא פאַר דעם ברונען!

— איד, און נאָר יחידים-גולה, נוצען נישט קיין ברונען-וואַ-

סער!

דער דראג.

דאס, וואס איך וויל אייך דערצעהלען, איז א מעשה פון מאד זעלבאזשיץ.

זיי רופען עס מיט'ן פולען מויל: „מאדליבאזשיצע“. דאס הייסט: דאווענען צו גאט; בעט גאט, הייסט עס, דאס זאמד זאל דיך נישט פארשימען. ווארים דאס שמערמעל באשטעהט אינגאנצן פון עמליכע קליינע, הילצערנע הייזלעך מיט שטרויענע דעכלעך, א שינדל-דעכעל זעלטען, און צוואווארפען ארום א גרויסען זאמדיגען מארק. קיין הינטער-געמלעך נישטא. וואלד ארום—אויך נישט. — סאמער-דנע ארעמע, זאמדיגע האבער-פעלדער ארום און ארום; האט דער ווינט טאקע, וואס צו זאגען. קומסט אין שטערמעל אריין — א שטיק מדבר, די הייזלעך רעוועהט מען קוים, און שטיל, קיין צייכען פון לעבען. נעכטען האט געמעגט זיין דער יאהר-מארק, פון וועלכען דאס שטערמעל ציהט חיונה אויף א גאנץ יאהר: צעהנדליגער פוהרען, הונדערטער פויערען מיט פויערטעס. געשריי און געפילדער און געקנאקערייען פון בייטשען, ביז שפעט אין דער נאכט, פארטאג אבער איז אָנגעפלוויגען א פריהמארגען-ווינטעל און פאריאָנט, און פארוועהט אלע צייכען פון פאָדקאוועס און רעדער. איינס נאָר פאלט אין די אויגען: אינמיטען מאַרק, אריינגעזעצט אין זאמד, שמעהט א שווארצער הילצערנער דראג, אָהן אן אויפגעשריבען וואָרט, אָהן א צייכען. און פרעגסטו א איד צי, להבדיל, א גוי, וואָס דאָס באַטייט, ענטפערט מען דיר: מיי כאַליק'ס מצבה...

ווער איז דער מיכאַליק געווען? פארוואס קומט איהם א מצבה אינמיטען מאַרק? — דאָס וויל איך אייך טאקע דערצעהלען.

אַמאָל אין געווען אין מאַזעלכאַזשיץ אַ צורר יהודים — אַ

גלח.

פּריהער אין דוקאַ אַ גוטער גלח געווען.

אַ קיילעכדיגער, אַ צושמייכעלעטער. מיט רויטע בעקעלעך און לאַכענדיגע גרויע אויגעלעך... צו אחינו בני ישראל צוגעלאָזט... פלעגט אפילו באַרגען א קערבעל אַמאָל, אויף אַ משכון און נישט גרויסען פּראַצענט. דאָס געלט פלעגט, מכלומר'שט, געהן פון דער בעל־הבית'טע זיינערס קניפעל, אָבער געוואוסט האָט מען, וועמעס עס איז. און אויף שבת ווי"ט, בפרט נאָכ'ן יריד, איז ער געווען דער פודה ומציל; האָט מען אָנגעהאַקט ביי איהם די שוועל... —

גאַספּאַדיני — פלעגט ער אויסהערען און זאָגען — האָב רחמנות אויף משה חיים'ן, אַ פאַרגרעבטער שונא־קריסטוס, אָבער אַ ווייב מיט קינדער! באַרג איהם דאָרט אַ פאַר מטבעות... און די „גאַספּאַדיני“ האָט אָפּגעווישט די רויטע הענט פון מעהל צי פון קוואַס, געשמייכעלט און געגעבען.

די וואַכערניקעס האָבען אפילו פאראיבעל געהאַט, אָבער טו עפעס מיט אַ גלח! און אפשר האָבען זיי עס איהם פאַרשאַלטען... אין אַ שלעכטער שעה עפעס אַרויסגעזאָגט, וואָרים פּלוצלונג פאַלט דער גלח אַוועק, די בעל־הבית'טע זיינע פאַרנעמט וואָס זי קאַן און ווערט געלם. ער מאַכט צו איין אויג, דאָס צווייטע — ר'אין נישטאָ! און אין א קורצע צייט אַרום קומט שוין אַראָפּ אַ הויכער, בלאַסער און מאַגערער גלח, אַ תעניתים־גלח מיט ברענענדיגע אוי־גען און ברוינע רעדער אַרום די אויגען, און ער הויבט אָן צו דרש'נען געגען אחינו בני ישראל, פּעך און סמאָלע הייסע שיט ער. אַלץ יענע מעשה. דער אַלטער חטא מיט'ן תלוי... און — זהיר והזהר, מען זאָל מיט קיין איד נישט האַנדלען: נישט קויפען, נישט פאַרקויפען, א נישט וועט ער ביי קיינעם נישט אָננעמען קיין ודוי. נישט אַרויסגעבען קיין תשובה, זאָלען די נשמות ברענען אין איי־ביגען פיער פון גיהנום...

דערשרעקען זיך די פּרנסה־געבער, וואָס קאָנען זיי אָבער טון? מען מוז אַנקומען צום איד! וואָרים באַמת, וואָס דאַרף אַ פּויער? אַביסעל זאָלץ? איז זאָלץ אַ מאַנאָפּאָל און אין אידישע הענט: דריי אידישע שותפים אויף מאַזעלכאַזשיץ מיט דער סביבה... עס גאַנט נאָך אַ ביטערען טראַפען — פיער אידען האַלטען בשותפות

די פראפינאציע... מען האָט אַ משפט, אַ סכסוך וועגען ירושה, צי א טענה צום פריץ אָדער וועגען א געשלעג אין קרעטשמע, ווער אין אַ מבין אויף אַ גוטען „אבלאָקאַט“? מאַשעק אָדער יענקעל... און דרימעלט דער שומר איוו, און עס לֶקח/ענט זיך אַרויס אַ פונטיג העכטעל פון פרייז'ס טייכעל, ווער קויפט עס? אַ איד לכבוד שבת: אָדער אין פרייז'ס קשאַקים אַ העזעל געכאַפט, אָפגעצויגען, — מיז מען קומען ביינאַכט און אָנקלאַפען אין אַ אַידישען לאַדען... און אַז עס קומט אַ סעקוועסטראַטאָר און פּרעסט אַוויס די פּאַדאַט קעס, און מען מוז עפענען דאָס שטעלעכעל, און אַרויספיהרען דאָס ליעבסטע קעלבעל, — איז דער קצב אויך אַ איד... און אַזוי מיט אַ פּאַר אייער, מיט אַן איבעריג מעסטעל האַבער...

און פארלעגען אַ קריסטליך געוועלבעל לוינט זיך נישט. אויף וואָס? דער פּויער טראַגט אויף זיך, וואָס די פּויערטע וועבט און נעהט; מאַכט פּויער רייבענדיג מיט אַ שטריק אַרום אַ האַלץ אָדער האַקט זיך די פינגער אָפּ מיט קרעמעניס. און בהיתר קאָן מען איהם פאַרקויפען: אַמאָל אין אַ יאָהר אַ קאַסע און אַ גאַנץ יאָהר — שווערעכץ צו די רעדער; לוינט נישט.

זעהט דער מאַגערער גלח, אַז ער האָט צו קורצע הענט, וויל ער זיך נוקם זיין אויף אַן אַנדערען אופן. וועט ער פאַרביטען שרות. האַלט אבער מאַזעלכאַזשיץ קיין גוי'שע דינסט נישט, קיין גוי'שע אַם עַל אחת כמה וכמה נישט. שיקט ער כאַמש נאַכ'ן שבת-גוי מיכאַליק, אַ לאַמער גוי געווען, אַ וועשינס אַ מאַן: אַ צור שלאַגענער, אַ צו'הרג'עטער; דאָס ווייבעל כאַפט צו איהם וואָס אַמאָל די „קיאַנקע“, פאַרוואָס ער טויג נישט צו בניס, — און זאַגט איהם אַן בחרם, ער זאָל מעהר נישט אַריבערטעמען קיין אַידישע שוועל.

— נישט איינהיצען ווינטער אום שבת? — קראַצט זיך מי כאַלעק אין קאַפּ.

— ניין!

— נישט אַראָפּנעמען די לייכטער?

— ניין!

— און יום־כּפּוֹר צו נעילה נישט אויסטוישען די לייכט...

— אודאי און אודאי נישט!

קראַצט זיך מיכאַליק ווייטער אין קאַפּ און פּרעגט:

— און ווער וועט מיר געבען זוייסען קויליטש און אביסעל —
 געוואַלט האָט ער זאָגען „שנאָפּס“, נאָך דער מאָנערער גלח
 האָט אויף איהם אויסגעשטעלט אַ פּאַר אויגען, אז דער מוטערס
 מילך איז איהם אנטרונען. און ער האָט זיך אַ בוק געמאַז פּאַר
 זיין „שרעק“, און איז אַרויס פון שטוב און לויפט גלייך צום רב,
 אַנזאָגען — אידיש רעדט ער אויסגעצייכענט, כמעט פון וויג אַרויס
 אַ שבת־נוי — זאָגט ער איהם אַזוי און אַזוי, שאַפט איך אַן אַנד
 דערען שבת־נוי!

פּלוצלונג אָבער פּאַלט איהם עפעס איין. ענדערט זיך אויפ'ן
 פנים, פּאַלט דעם רב צו די פיס, קושט איהם די שיד און זאָקען.
 גיט מיר — שרייט ער אויס — אַ בן זכר מיט'ן כח פון אַ י י ע ר
 אמונה, בלייב איך שבת־נוי ביז'ן טויט אַריין! זאָל זיך זיין נשמה,
 זאָגט ער, פרעגלען דערנאָך אין גיהנום, אבי זיין ארורה צו פּאַר
 מאַכען דאָס מויל...!

מאַכט דער רב: נו, נו! דאָס קושען קיצעלט איהם אין די
 קנעכעל. לאָז מיר אָפּ, הייסט עס. מיינט אָבער מיכאַליק, אַז עס
 איז אַ צוזאָג, און ער ווייסט, אַז אַ רב, להבדיל, כאַטש נישט אַ
 גלח, האָט אויך עפעס אַ דעה, קיין ליגנער איז דער מאַזעלכאַזשי
 צער רב אודאי נישט, שפּרינגט ער אויף דערפרעהט, שרייט: איך
 בלייב! איך בלייב! און לויפט אַרויס, איידער מען האָט צייט
 געהאַט איהם עפעס צו זאָגען...

קומט מיכאַליק אין מאַרק אַריין, זונטאג איז עס געווען. דינס־
 טאג דאַרף זיין יום־כּפּור, הייסט עס: מאָנטאג ערב יום־כּפּור. זע
 נען זונטאג געקומען אויפ'ן מאַרק פּויערים מיט פּויערטעס מיט
 היהנער און העהנער אויף כּפרות. אַ געקרעהעריי! און ווייבער
 שטעהען אַרום און טאַפען די עופות און דינגען זיך, און רייסען
 זיך פון די הענט. אַ גערויש, אַ געפילדער! פּלוצלונג פּאַלט אין
 מאַרק אַריין דער גלח מיט בליצענדיגע אויגען און אַ שטעקען אין
 דער האַנט, און הויבט אַן צוטרייבען די פּויערים. כּפרות, שרייט
 ער, איז כּשוף, מען זאָגט אָפּ די זינד אויף גו'שע קעפּ. וואָן. וואָן!
 די פּויערים און די פּויערטעס דערשרעקען זיך; פּאַר די אויגען,
 פּאַר'ן שטעקען און נאָך מעהר פּאַר'ן כּשוף און — ויברח! — די
 ווייבער בלייבען שטעהן מיט לעדיגע הענט און אַפענע מיילער, און

דער גלח'ישער חמון, מיט די הענט אונטער'ן רוקען, געהט זיך אַוועק מיט גרויס נצחון. קומט, ווי געזאגט, פון רב'ס שטוב אַרויס מיכאַליק, וואַרפט אַן אויג און פאַרשטעהט שוין, וואָס דאָ איז געשעהען. טראַכט ער אויף זיין לשון, כאַשר אַכרתי אַכרתי! און שרייט אויס: עס וועלען זיין כפרות!

און לויפט אהיים, כאפט א פאַר עופות -- אַ הוהן מיט אַ האַהן, וואָס דאָס ווייבערל האָט געהאַדעוועט, א שטיק שוואַרץ האַלץ, דעם ווייבס קאַטשיובע, א שטריק פון דער וועש און א בייטש. אַ זכר געבליבען, מיכאַליק איז אמאָל שמייסער געווען. און לויפט אין מאַרק אַרײַן, די הוהן וואַרפט זיך, פערערען פליהען, דער האַהן קרעהט, און ער טוט זיך זיינס. גאַנץ מאַזעלכאַזשיץ שטעהט מיט אַפּענע מילער און וואַרט, וואָס דאָ וועט זיין, מיכאַליק נעמט דאָס שטיק האַלץ און שטעקט עס אַרײַן אין זאַמיר אינמיטען מאַרק, נעמט די שטריק און בינדט מיט איין עק די עופות צו ביי די פיס; דעם צווייטען עק בינדט ער צו צום שפּיץ פון דראַנג. הויבט אַן דאָס פאַר עופות אַרומצופליהען אַרום דראַנג פאַר'ן שטריק. נעמט ער נאָך די בייטש און קנאַקט, און יאָגט זיי אַרום און אַרום. פאַר-שטעהט שוין דער מאַזעלכאַזשיצער עולם און לויפט זיך צוזאַמען, און שטעלט זיך אַרום דראַנג... מיכאַליק יאָגט די עופות איבער די מאַזעלכאַזשיצער קעפּ און נאַנץ מאַזעלכאַזשיץ זאָגט, ווי איין מענש מיט איין מאָל: בני אדם, און עס הילכט אין אַלע זיבען הימלען...

עס איז אַן אַלטע געשיכטע...

די הוהן מיט'ן האַהן זענען אויפגעגעסען געוואָרען מוצאי יום-כפור... דער שלעכטער גלח איז פאַר בושה אַנטלאָפּען. די בני-אדם זאָגער זענען שוין לאַנג אויפ'ן עולם אמת... צי מיכאַלקע האָט אַ בזיכר געהאַט און וואו ער איז אַהינגעקומען, ווייסט מען נישט, נאָר דעם דראַנג, די מצבה נאָך מיכאַליק'ן ריהרט קיין ווינט נישט פון אַרם, זי שמעהט ביז הינגטיגען טאָג!

צום עולם התהו.

פון דער פראווינץ פליהט א קנויל פון נשמות אין הימעל אריין.

עס זענען פרישע נשמה'לעך, ערשט נעכטען, אסרו-הג' שבועות, פון „געפענגעניש“ ארויס...

צום הימעל איז ווייט, און אבוואַל זיי האָבען פליגעל ווי מלאכים, און טראַגען שוין נישט די לאַסט פון אומגעלומפערטען קערפער, קאָנען זיי דאָך די טויערען פון הימעל מיט איינמאַל נישט דערגרייכען.

עס קומט דערפון, וואָס די געוואוינהייט איז די צווייטע נאָך טור. און אונזערע נשמות האָבען אין זיך נאָך פיעל געוואוינהייטען פון יענער וועלט, וואו „מנוחה“ האָט געהייסען „גליק“, וואו געהן מיט אמאָל און ווייט האָט מען נישט געקאָנט און נישט געטאַרט; וואו מען פלעגט זאָגען: „פון איילעניש קומט קיין גומס נישט אַרויס“, „פון נישט געהן און נישט פאַהרען האָט מען קיין חרטה נישט“ און — „שטילער פאַהרען, ווייטער קומען!“... פאַראַן, זאָגט מען, אַדלער, וואָס שיסען גלייך און מיט אמאָל אַרויף צו דער זון. זענען זיי אָבער, ערשטענס, מ ע נ ש ע ז, נישט קיין אַדלער געווען, און אפילו אן אַדלער פליהט אויך נישט מיט אמאָל יאָן נאַרנישט צו דער זון, מאלע וואָס מען פאַרצעהלט...

נאָר לאַמיר צוריקגעהן צו דער זאך.

ביים ערשטען בעסטען וואַלקען האָט זיך דער „קנויל“ אָפגע-שטעלט.

— האָט נישט ווער אַביסעל בראַנפען? — פאַרגעסט אַ נשמת, וואו זי האַלט אין דער וועלט.

— אורף! — סאַפעט אָפ די צווייטע; אַבוואַל דער טייל, וואָס קאָן אין דאַרף מיד ווערען, ווערט דאַרט אונטען אויף אַ מטה צונעטראַגען צום אָפגענעם קבר.

— ווי די זון ברענט און בלענדט! — קלאגט זיך א דריטע, אויך אויס לויטער געוואוינהייט, פאָרגעסענדיג, אז זי ליגט שוין נישט אינ'ם פינסטערען „עפר ואפר“—שטיבעלע, קוקט שוין נישט אַרויס דורך צוויי קאָרגע שפּאַלטען מיט ברעמען פאַרשטעלט, אז די זון מיט איהר גאַנצען פייער קאָן איהר די אויגען, וואָס זי האָט נישט, נישט אויסברענען.

איינע וויל הערען עפעס נייעס; אַז אַנדערע וואָלט גערן גען-וואוסט, ווי האָלט מיט קאָרן אָדער מיט פּאַליטיק.

— אינטערעסאנט צו וויסען, — זאָגט עמיז, — צי איז ס'אין ווירקליך א טאלענט. —

אין דער רגע איז אָבער דורכגעפלוויגען א ליכטיגער מלאך. זיינע זילבערנע פליגעל רוישען אין דער לופט שטיל און זיס. דער אָפּגלאַנץ פון זיינע אויגען זוימט די לייכטע אַלכאַסטער-געבעל מיט גאָלד און סאַפיר. באַגריסט פון די שטערען, שמייכעלט ער זיי צו, און פון שמויכעל צופליסען זיך נייע שטרייפּען ליכט אַי-בער'ן הימעל.

ער דעהערט פון וואָס נשמות רעדען, און אויף זיין ליכטיג הייליג פנים לעגט זיך א שאַטען פון טרויער אויס... פון די ליכטיגע אויגען פאלט אַ טרער פון רחמנות. אונטען ערגעץ וועט זי פאלען אויף אַ לעבעדיגע נשמה, און זי וועט שוין אין בענקשאַפט פאַר-געהן...

ער גיט אַ מאַך מיט אַ פליגעל! „מיט וואָס דער טאָפּ האָט זיך אָנגעקאַכט!...“ הייסט עס, און פליהט ווייטער זיין וועגס.

די פארשעמטע נשמות לאָזען אַראָפּ די קעפלעך.

— פון וואָס דען רעדט מען? — קלערען זיי טרויעריג, נישט אַנהויבענדיג צו באַמערקען, אז זיי פליהען שוין לאַנג נישט פריי אויף אַ י ג ע נ ע פליגעל... נאָר דער וואַלקען, וואָס ווערט נאָכ'ן מלאך'ס אוועקפליהען אלץ טונקעלער און טונקעלער, טראָגט זיי ערגעץ אוועק אָן אַ זייט. פון וואָס רעדט מען דאָ?

אויף יענער וועלט איז געוועזען אזוי פיעל צו רעדען! עס זענען אזוי פיעל פראגען געוועזען, אז דער מענש האָט זיך נישט געטרויט אויף אלע זיך אליין צו ענטפערען. זיך האָט ער נאָר איר בערגעלאָזט די „שאלת־פרנסה“, דאָס פאַרזאָרגען דעם מאַגען; מיט אַנדערע האָט ער זיך געווענדט צו וועמען עס איז... צו אַלטע ספרים, אַלטע קברים, רביים, פאַטערס, כּשוף־מאַכער, גורל־וואַרפּער... און דעריבער, אויסער ברויט, קרויט, און אַ שטיקעל פּלייש און פּיש, האָט ער אויף אַלעם געקוקט מיט פּרעמדע אויגען, געהערט מיט פּרעמדע אויערען... און דאָך איז דאָס מויל קיין רגע נישט געשטאַנען, עס האָט שטענדיג געמאַלען, און דאָס געהירן איז שטענדיג פול געוועזען. און דאָ... דאָ, אויפ'ן וואַלקען, פּיהלען זיי זיך אזוי לער...

פון דערווייטענס פליהט די קויל, אויף וועלכער זיי האַכען געלעבט. איינגעהילט אין אַ שוואַרצען וואַלקען פליהט זי. אונטער דעם וואַלקען זענען געבליבען זייערע געדאַנקען, זייערע פּראַגען, זייערע אינטערעסען צום רעדען. און זיי איז געבליבען נאָר אַ שוואַכער אָפּגלאַנץ פון ברויט מיט קרויט... איז אַבער דאָס דעם מלאַך נישט געפּעלען.

— מען וואַלט געדאַרפט רעדען פון גוטע זאַכען, — מיינט אַ נשמה.

— פון פרומע! — פאַרבעסערט אַ צווייטע.

— כאַטש אַ וואַרט תורה! — ראט אַ דריטע.

די צונג אַבער לעגט זיך נישט.

דאָ אויפ'ן וואַלקען, אין דער הויך, האָט אַלץ נאָר אַן אַנדער פנים. עמיץ דערמאנט זיך פון עפעס „גוטס“ פון דאָרט, שטעלט זיך איהם פאר די אויגען אַ שעהנער עפעל, גערויטעלט ווי אַ פאַר־שעמטע בתולה, מיט אַ גרינעם וואַרים, וואָס קוקט פון עפעל אַרויס. דאָס שלעכטע פון דאָרט זעהט אויך גאַנץ אַנדערש אויס... ווי עפעס אַזוינס, וואָס האָט ריצען, די זאך איז נישט שעהן, מאוס, אַבער פון די ריצען שטראַלט עפעס אַרויס... מעהרסטענטייל שטראַלט עפעס אַרויס... האָט מען מורא דערפון צו רעדען...

און פרומקייט? ווער ווייסט, וועלכער ניסח עס איז נוהג אין הימעל: ספרד צי אשכּנז, אַדער אפשר זענען גערעכט נאָר די דייך

טשען און די נאציאנאליסטען? נאך וואס „באלידיגען די געפיהלען“ — וועגען פרנסה געהט עס, וואס?
 עס רעדט זיך אפילו קיין תורה נישט.
 די „בני-תורה“ צווישען די נשמות זענען געוואוינט צו נעבעל-דיגע שלוש-עודות-תורה, באגלייט מיט לאנגגעצויגענע, מאנאט-טאגע מעלאדיען, און צווישען „אנשי שלומנו“, נאך א קאפ און נאך א קאפ... געה זאג אויפ'ן וואלקען א גמטריא, פליהט פארביי א ליטווישער מלמד און רעכענט נאך!
 — א, — דערמאנט זיך פלוצלונג א נשמה: — שבועות! —
 האָט איהר אייך געפרעהט מיט קבלת התורה?

עטליכע רוקען זיך אפ און זייט — זיי זענען דא דער „קאזיאנע“ רבנים געוועזען! זיי מאכען זיך א באזונדער רעדעל און רעדען, און פרעגען זיך: וואס מען וועט זאגען אויף יענער וועלט אויף דער טאקסע פאר נפטרים ונולדים?
 דער גרעסערער קראנץ נשמות האָט זיך טאקע אנגעכאפט און שבועות, און דער שאלה: ווער און ווי אזוי עס האָט זיך געפרעהט מיט קבלת התורה.
 — „אביאזאטעלאָ“, — שפרינגט אַרויס אַ ליטווישער בעל-טאקסע. — געפרעהט זיך, ווי דען! איך וואָלט שעהן לייט גע-וועזען אַהנ'ם תורה'לע! עס וואָלט אפילו קיין „סויעטשנאָי סבאָר“ נישט געוועזען! „נאקאָנויע“ אסור-חג האָב איך „ווי'משעסט“ דעם תורה'לע אַ „וועטשער“ געמאַכט, אַ קאקושע, מיין דאָרימסקע האָט געשפילט, „זינקא סדיעלאַל פּוראָר“ — די וועלט אָפּגענומען! מאַיסעי אַנדרעיעוויטש איז פון דער „שקוראַ“ געשפרונגען. ער וואָלט זיך „אביאסניאיעט“, נאָר ביים „אוזשין“ האָב איך איינגעשלאָנגען אַ ביין, און אָט — בין איך דאָ!
 — און איך — רופט זיך און אַ מלוח — האָב מיך נוהג גע-וועזען, ווי אבות-אבותינו. שאַווער, תקון שבועות מיט פומער-דיגע בעקס — מעהר דאַרף מען נישט! גאָט וויל נישט מעהר! מיט'ן תורה'לע האָב איך מיך אורדאי געפרעהט. „לנכרי תשיך“, מיט היתר עסקא אונטערגעשלאָגען. — מיין פרנסה! האָט אָבער מיין ביילע-גיטעל, וואָס איך האָב איהר אַ סאַמעטענעם מאַנטעל אין מיין איי-גענעם לאַמבאַרד געטויפט. פאַר נרויס פרייד אָפּגעכאַסען צו פיעל,

צו פיעל גוטע זאכען און — „איידער גאָטס גאָב זאָל קאָלע ווע-
רען — —“.

— האָט דיך דאָס פּוטער-געבעקס אַרויסגעשיקט! — פּאַלט
איהם אַ רב'ל אין די רעד אַרײַן. און אן אמת רב'ל, מען פּיהלט
פון איהם מקוה-וואַסער!

— געפרעהט זיך מיט קבלת התורה — פאַרזעהלט ער —
האָב אַיך! אַביסעל — זאָגט ער — שפּירט אויף פּאַמעראַנצען-
שאַלען — האָט די רבי'צין אָנגעגאַסען; בעל-בתיים האָבען אויך
געשיקט — דער אַ פּלאַש וויין, יענער — אַ לעקעד, אַ חתיכה'לע
טאַרט... וואָס זאָל אַיך אַיך זאָגען? טעם גרעדן! טאַקע אַ שמחה
געווען! ווירקליך זיך מיט'ן תורה'לע געפרעהט... וואָרים — וואָס
וואַלט אַיך אָהנ'ם תורה'לע געטאָן? אַ „לאַ יצ'לח“, אַ גול'ם, וואָס?
איינ פּוס נאָך אַ לענגערער, אַ הייטעל אויף אַן אויג און, רחמנא
לצלן, נישט פאַר אַיך געדאַכט...

אין אָנהויב האָט דאָס רבנות נישט געטראָגען... מיט דער
צייט — מאַכען זיך הכשרים. ייִן-קדוש צאָהלט, פּס ח' די גער
בראַנפען צי וויין — אַן אוצר! קצבים צאָהלען, ווי דען! און אַן
אַ חברה סטודענטען ווילען מתיר זיין שמיטה אין אַרץ-ישראל —
אַ פינף-אונד-צוואַנציגער! ווי דען! דער חליצה-שוד וועט אויך זיין
אַ געשעפט; מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען דערפּון!

— געשטאַרבען בין אַיך, — גיט צו דאָס רב'ל, — אַיך ווייס
אַליין נישט אויף וואָס; עפעס פּלוצלונג... אַז מען האָט מיך
„אַראָפּגענומען“, האָט מען געזאָגט, אַז דאָס האַרץ האָט מיר גע-
פּלאַצט, ווייל אפיקורסים ווילען מבטל זיין חליצה... זאָל זיין אַזוי!
ליגענט אַיז עס — ווער הערט זיי?

— און אַיך — פּאַלט אַרײַן אַ מלמד — האָב מיך אויך גע-
פרעהט; אַיך האָב דאָך יאָ פּרנסה פון תורה'לע...

— בטלן! — האַקט אַיבער אַן אַנדערע נשמה. און, ווענדערני-
דיג זיך צום רב'ל, מאַכט זי:

— אַיהער דערקענט מיך נישט? דאָס האָב אַיך דאָך אַיך דעם
פינף-אונד-צוואַנציגער דערלאָנגט!

און צום „עולם“ געווענדט:

— קיינער קען מיך נישט?

— איך געדענק נישט, — מאכט דער רב. — האסט געמוזט
 אנדערש אויסזעהן...
 — אביסעל פרימער, — ענטפערט די נשמה. — מיר האבען
 זיך אזוי אָפגעשמועסט...
 — ני, שלום עליכם! — מאכט דער רב, און באמערקט ערשט,
 אז ער האט קיין האנט נישט צו דערלאנגען.
 — עליכם שלום! א וואונדערליכע זאך, דארט האבען מיר
 זיך דאך אלע געקענט!
 — איך הייס — אך! — כאפט ער זיך צוריק—איך האב נאך
 פארגעסען, אז איך האב מיין נאָמען דעם עפּרוואַפּר — דעם גולם
 פאר'ן מלאך דומה איבערגעלאָזט... און האָב פארגעסען, ווי איך
 הייס. נאָר „קאכער־לעפעל“ האָט מען מיך גערופען; אנדערע, פאר
 קנאה, האָבען מיך „טעלער־לעקער“ גערופען, נאָר ווער מאכט זיך
 דארויס!
 אָבער א שבוועת האָבען מיר געמאכט — נאָר אויפ'ן גרויסען
 אופן! פאַרשטעהט איהר, מיר אליין זענען נישט־גלויביגע... אמאָל
 האָבען מיר געצויגען דעם דגל־מחנה־יהודה קיין מזרח... און אלץ
 ווייטער און ווייטער אין מזרח... אָבער, אז דער ווינט האָט זיך
 איבערגעדריעהט, האָבען מיר זיך אויך איבערגעדריעהט, און געבלאָד
 זען: צוריק! איך פלעג זיך אָננעמען פול מיט לופט און אַרבייטען
 ווי א מיעד!... פאַר'ן המון האָבען מיר א שבוועת געמאכט! דעם
 המון מוז מען האַלטען... אַניט... איהר פאַרשטעהט שוין, אז אזוינע
 גראַבע יונגען...
 — געוואלד! — הערט זיך פלייצלונג א געשריי פון צווייטען
 קרענצעל — געוואלד! מיר זענען דאָך א ו נ ט ע ר דער ערד!
 — פון וואנען ווייסט דו?
 — וואס הייסט? איך קאן נישט קיין געאָגראַפיע? איך בין
 דאָך עפעס אַרויס פון צ ו ו י ט ע ז קלאַס! — ענטפערט אַ
 „קאזיאני“.
 — אַט, אַט האָט איהר די ערד פון אויבען! — האָט נאָך אַ
 רב אַ משכיל געוויזען מיט אַ שפיץ פון אַ נשמה־פליגעל!
 אין אַלע דערזעהען, ווי די ערד פליהט איבער זיי, און דער
 וואַלקען נעמט זיך אלץ טיפער און נידעריגער און — עפעס נאָר
 אַז א זייט...

מאַנכע רייסען זיך אָפּ פון וואַלקען און שיסען אַרויף אין דער הויך: זיי ווילען די ערד דעריאָגען און א י ב ע ר איהר צום הימעל דערגרייכען. אנדערע לאַכען זיך אויס: „אויף אייגענע פליגעל פארלאָזען!“ „זיצסט אויף אַ וואַלקען, צאַהלסט נישט קיין פוהר אָדער באהונגעלט, פּאָהר!“

אַכער אויך די נשמות, וואָס זענען אַרויסגעפּלויגען, האַבען זיך באלד צוריק אַראָפּגעלאָזט.

— אַ שרעק, — פאַרזעהלען זיי, — ווי ווייט יענע וועלט איז פון אינו אָפּגעפּלויגען, און גאָר אָן אַ זייט... מיר וועלען זי שוין נישט דעריאָגען!

זיי דערזעהלען נאָך, אַז נעהנטער זעהט אַצינד די ערד גאָר אנדערש אויס; זי איז עפעס רויטליך און גאלדען־ליכטיג.

זיי פאַרמישען זיך צוריק אינ'ם קרענצעל, רעדען פון יענער וועלט, און באַמערקען נישט, אז עס ווערט וואָס אמאָל נעבעלדיגער, פינסטערער, אויפ'ן וואַלקען לעשען זיך די גאלדענע רענדער, די זון ווערט ערגעץ פאַרפאלען און קיין לבנה און קיין שטערען באַד ווייזען זיך נישט... וואָס אמאָל לעגען זיך דיקערע און געדיכטערע שאַטען, און וואָס טונקעלער עס ווערט דער וואַלקען, העלער און ליכטיגער ווערט די קויל — די ערד, און זי פליהט וואָס אמאָל הער כער און ווייטער, און ערגעץ אָן אַ זייט...

עס ווערט אומרוהיג אין קרענצעל.

— וואָס טוט מען? וואו אַהין פליהען מיר?

— „בידד אַפּקיד רוחי!“ — לייענט קריאת־שמע דאָס רב'ל

און הויבט אָן שנאַרבען.

אַנדערע באַמערקען עס:

— אַזוי! מען קאָן דאָך אויך שלאָפען! מהיבא תיתי!

און לוסטיג, לעבעדיג צולעגען זיי זיך אויפ'ן וואַלקען־רוקען

און שלאָפען איין.

די ערד ווערט אלץ ליכטיגער און יאָגט זיך אַלץ העכער און ווייטער אויף איהר וועג, און די שנאַרבענדיגע נשמות פליהען אויפ'ן שוואַרצען וואַלקען — צום עולם התהו. —

אין פאסט־וואַגען.

א.

ער האָט מיר אַלץ דערצעהלט אויף אמאָל, אין איין אַטעם.
אין איין מינוט כמעט, בין איד געוואָר געוואָרען, אז ער איז היים,
יונה הרוביעשויווער'ס איידעם, בערעל קאנסקיוואלער'ס זוהן, און
אז דער לובלינער גביר מערענשטיין, געהער איהם צו א פעטער
פון דער מוטער, עליה השלום'ס צד. נאָר דער פעטער זיינער
פיהרט שוין כמעט א גוי'ש הויז; טרפות, ווייסט ער נישט אויב
מע'עסט, נאָר אומגעוואָשען — האָט ער אַליין געזעהן...

עס איז עפעס, זאָגט ער, אנדערע מאָדנע ברואים: לאַנגע
האַנטיכער ליגען אויף די טרעפּ. איידער מען געהט אַרײַן, מוז מען
געבען א קלונג; אין שטוב זענען אויסגעשפּרייט געמאַלטע טישטור
כער... מענטשען זיצען ווי אין א תּפּיכה, געהען שטילערהייט ווי
גנבים... בכלל, זאָגט ער, איז ביי זיי שטיל ווי רחמנא לַצַלן צוויי
שען טויב־שטומע...

זיין ווייב האָט אַזא מיז משפּחה אין וואַרשוי. נאָר צו זיי
קומט ער נישט; גלאַט זיי זענען קבצנים אויך — „וואָס טויגען זיי
מיר? האָ?"...

ביים לובלינער פעטער איז נישט ווי נאָט האָט געבאַטען, איז
ער וועניגסטענס אן עושר. נו, אז מען רייבט זיך געבען א פעטען,
ווערט מען אויך פעט; וואו מען האקט האַלץ פאַלען שפענער, וואו
עס איז א סעודה קאָן מען אַפּלעקען א ביינ... אַבער דאַרט —
קבצנים!

ער ריכט זיך אפּילו מיט דער צייט צו קריגען א שטעלע ביים
לובלינער פעטער. די געשעפטען, זאָגט ער, זענען שלעכט. היינט
האַנדעלט ער מיט אייער, ער קויפט זיי אין די דערפער און שטעלט
זיי אַפּ קיין לובלין. פון דאַרט געהען זיי קיין לאַנדאָן... מען זאָגט.

אז דאָרט לענט מען זיי אין קאַלד־אויװען אַרײַן און עס קומט פון זיי אַרויס היהנער... „עס מוז זײַן לײַגענט... די ענגעלענדער מוזען נאָניץ אײַנפאַך לײַעב האָבען אײער!“ נאָר סײַ ווי סײַ — דאָס געד שעפּט אײַז דערוויײל דערשלאָגען...

אַלץ בעסער דאָך ווי תבואה! תבואה אײַז נאָך גע'הרג'עט. באַלד נאָך דער חתונה אײַז ער געוואָרען אַ תבואה־סוחר. ער אײַז געוועזען אַ לערען־קינד, האָט מען איהם צוגענומען אַ שותף, און אַלטען סוחר... דער סוחר האָט איהם אויסגעמאַכט דאָס אײער, פּשט פשוט געפּריצעוועט...

ב.

אינ'ס פּאַסט־וואַגען אײַז פּינסטער, אײַך האָב חיים'ס פנים נישט געזעהן, און, ער הײַם ווייס אײַך נישט, ווי אַזוי ער האָט אײַז מיר אַ אײַך דערקענט... אַז ער אײַז אײַנגעשטיגען בײַן אײַך געזעסען אײַז ווינקעל און געדרימעלט, זײַן קול זאָט מײַך ערשט אויפגע־וועקט... פון שלאָף רעד אײַך נישט... אפשר האָב אײַך אַ אײַד י־שען קרעכץ געגעבן? אפשר האָט ער דערפיהלט, אַז מײַן קרעכץ און זײַן קרעכץ זענען אײַן קרעכץ? ער האָט מיר אפילו דערצעהלט, אַז זײַן ווייב קומט אַרויס פון וואַרשוי, אַז ער הײַם שמעקט איהר נישט קאַנסקיוואַלע... — געבוירען, פאַרשטעהט איהר מײַך, אײַז זײַן אײַז הרוביעשאַוו. נאָר ערצױגען געוואָרען אײַז זײַן אײַז וואַרשוי: בײַ דער טרפה'נער משפּחה דאָרט, אַ יתומה געוועזען...

אײַז וואַרשוי האָט זײַן זײַך אָנגעשמעקט מיט אַ נדערע זאַכען. זײַן אײַז אַ גרויסע בריה אײַן פּוילישען, דײַטשערישע אַדרע־סען לײַגענט זײַן ווי אַ וואַסער. זײַן זאָגט אפילו, אַז זײַן קאַן שפּילען, נישט אויף אַ פּידעל, נאָר עפעס אויף אַן אַנדערער מאָדנער כלי... — און איהר ווער זענט? — כאַפּט ער מײַך פּלוצלונג אַז בײַ דער האַנט.

פון שלאָפּען אײַז שױן נישט געוועזען וואָס צו רעדען, און אַנ־געוויבען אײַנטערעסירען האָט ער מײַך שױן אויך. עפעס אַ מעשה, אַ קלײַן־שטעדט־דיגער יונגערמאַן, אַ ווייבעל, אויפגעצױגען אײַז

ווארשוי, דאָס קליינע שטעדטעל שמעקט איהר נישט... פון דעם קאז עפעס זיין, טראכט איך, מען דארף געוואר ווערען אקוראט, עפעס צולענען, וועט זיין א ראָמאַן... וועל איך באמת צובראָקען א מיין גולן, א קאטאָרוזשניק, אריינהאקען א פאַר באַנקראַטען און צו־רייסען אַ פּיפּערנאַטער, וועל איך אויך זיין אינטערעסאַנט.

איך בויג מיך צו צו מיין שכן און זאָג איהם ווער איך בין.
— אזוי, — זאָגט ער, — איהר זענט עס טאַקע, איהר אַליין... און זאָגט מיר, איך בעט אייך, ווי נעמט עס אַ מענש צייט און קאַפּ, זיך אויסצוקלערען מעשיות...

— איהר זעהט דאָך!
— איך ווייס? האָט איהר געמוזט קריגען אַ גרויסע ירושה און איהר לעבט פון פּראָצענט.

— חס ושלום, מיינע עלטערען לעבען, ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר...

— האָט איהר געמוזט אויף דער לאַטעריע געווינען!

— אויך נישט...

— וואָס דען?

איך האָב איהם באמת נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערען:

— האָט איהר פון דעם פּרנסה?

איך ענטפער אן אמת אידישע תשובה: בע!

— און דאָס איז אייער גאַנצע פּרנסה, גאַר אַהן אַ צושפּרונג?

— דערווייל...

— אַוואָ! וואָס האָט איהר, איך בעט אייך, דערפון?

— זעהר וועניג!

— א ו י ד טויט?

— גע'הרג'עמ...

— שלעכטע ציימען, — זיפצט מיין שכן.

אַ פאַר מינוט איז שטיל געוועזען, מיין שכן קאז דאָך לאַנג נישט רוהען:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, נאָך וואָס טויגען די מעשיות?

— איך מיין נישט א ו י ד, חלילה, — פאַרבסערט ער

זיך — חס ושלום, אַ איך דארף פּרנסה. צאַפּט ער פון דער וואַנט;

דאָס איז ביי מיר גאַר קיין קשיא נישט... וואָס טוט נישט אַ איך

פאַר פּרנסה? אַט, האָב איך נישט געקריגען קיין געלעגענהייט.

פֶּאָהר איד מיט דער פֶּאָסט, גאָט ווייסט אויב איד זיך נישט אויף
שעטנז. נאָר דעם עולם מיין איד, וואָס טויגען זיי די מעשיות?
וואָס פֶּאָר אַ תּכּלית שטעקט דערינען? וואָס שרייבט מען אין די
ביכלעך?

ער וואָרט נישט אויף תּשובה און ענטפערט זיך אַליין: —
— עס מוז גלאַט זיין אזא מאַדע, אַ מ י ז קרינאָלינע, אַ
קשיא אויף ווייבער!

— און איהר, — פרעג איד איהם, — איהר האַט נאָר
ק י י נ מ אַ ל נישט געלעזען די ביכלעך?

— א י י ד מעג איד דאָך זאָגען, איד האָב יאָ אפילו אַ
שטיקעל ידיעה דערפון... אַט אזוי גרויס...

ער האָט מיר אוראיי אָפגעמאַסטען א שטיקעל אויפ'ן פינגער,
אַ נאָגעל מיט א שטיקעל פֿלייש צו, נאָר עס איז פינסטער געוועזען.

— עס האַט איד פֶּאָרט אינטערעסירט?
— מ י ד ? חס ושלום! אַלץ מיין ווייב! די מעשה דערפון.

פארשטעהט איהר, איז אזוי געווען: עס וועט זיין א יאָהר פינף-
זעקס, טאַקע זעקס, א יאָהר נאָר דער חתונה—מיר האָבען נאָך קעסט

גענעסען... האַט זיך עפעס געמאַכט, אז מיין אשה איז נישט געוועזען
אינגאַנצען; נישט חלילה קראַנק, זי איז ארומגענאַנגען, נאָר אזוי,
נישט בקו הבריאה...

איינמאָל פרעג איד זי, וואָס איז איהר...
— איינגענטליך, כאַפט ער זיך צוריק, ווייס איד נישט, נאָר

וואָס איד דול איד דעם קאַפּ מיט אזוינע זאַכען...
— אדרבא, — זאָג איד איהם, — דערצעהלט ר' קרוב...

מיין שכן לַאכט:
— מען דאַרף שטרױ אין מצרים? א י ה ר דאַרפט מינע

מעשיות, איהר קאָנט איד נישט א ו י ס ק ל ע ר ע ז אַליין?
— דערצעהלט ר' קרוב, דערצעהלט...

— איהר שרייבט, אפנים, פֶּאָר יענעם ליגענט, און פֶּאָר זיך
וויַלט איהר אמת?

אַז מען זאָל שרייבען א מ ת, פאלט איהם נאָרנישט איין...
— נו, — מאַכט ער, — זאָל זיין אזוי...

ג.

— נו, — דערצעהלט מיין שכן, — עס איז קיין בושה נישט: אין א באזונדער חדר האָבען מיר געוואוינט, א יונגערמאן בין איר געוועזען, מעהר צוגעלאָזט צו אַזוינע זאַכען — פּרעג איר ז י, וואָס עס איז איהר, לאָזט זי אַרויס א געוויין...
איר האָב אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט. אויסער דעם, וואָס זי איז, קיין עין הרע, ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, מיין ווייב — איז זי נאָך — א י ת ו מ ה... און איז דער פּרעמד, טאַקע עלענד!

— ווי הייסט עלענד? — וואונדער איר מיר.

— מיין מאמע, עליה השלום, איז, פאַרשטעהט איהר, נפטר געוואָרען, א יאָהר צוויי פאַר מיין חתונה, און מיין טאַמע, עליו השלום, האָט שוין קיין אַנדער ווייב נישט גענומען.

מיין מאמע, זכותה יגן עלינו, איז געוועזען אַן אשה צנועה, און מיין טאַמע האָט זי נישט געקאַנט פאַרגעסען... נו, א י י ז אידענע איז שטוב... דער טאַמע אַליין, עליו השלום, האָט קיינמאָל קיין צייט נישט געהאַט... כמעט אַ גאַנצע וואָך אויף די דערפער געוועזען, ער האָט געהאַנדעלט מיט כל המינים, וואָס איהר ווילט נאָך — אייער, פוטער, שמאַטעס, חזיר-האַר, ליינוואַנט.

— און איהר?

איר בין געזעסען אין בהמ"ד און געלערענט... נו, אַ ווייבעל אַליין, האָב איר גערעכענט, האָט זי מורא... ווי קומט אַבער וויינען דערצו? „ניין“ — זאָגט זי — „זי נודזשעט זיך“... נודזשעט זיך? וואָס הייסט דאָס?

געזעהן האָב איר, אַז זי געהט אַרום ווי איינער אין שלאָף. אַמאָל רעדט מען צו איהר און זי הערט נישט, אַמאָל פאַרטראַכט זי זיך און קוקט אויף דער וואַנט, און קוקט, און קוקט... אַמאָל מאַכט זי מיט די ליפּען, און מ'הערט נישט איהר קול... נאָך וואָס הייסט נודזשען זיך? אַלץ ווייבערישע זאַכען. אַז עס לאַ היה די נשים... א איר, אַ מאַנסביל נודזשעט זיך נישט... א איר האָט נאָך קיין צייט נישט זיך צו נודזשען, א איר איז הונגעריג אַדער זאַט;

אָדער אַז עסק, אָדער אין בית המדרש, אניט שלאפט ער... האט מען שוין גאר צייט רויכערט מען אַ לולקע-ציבוד — אָבער נודזשען זיך?

— פאַרנעסט נישט, — זאָג איד איהם, — אַ אידענע אַהן תורה, אַהן קהל'שע זאַכען, אַהן תרי"ג מצוות...

— דאָס איז טאַקע די מעשה; איד האָב מיך טאַקע באַלד אַנגעהויבען שטויסען, אַז נודזשען זיך איז אַ מין לעדיגנעהן, אַ מין בטלה וואָס מע'ווערט שיעור משונע דערביי. אונזערע רבותים האָבען שוין דאָס לאַנג געזעהן ברוח הקדש... איהר קאַנט די קליינע אותיות? הבטלה מביאה לידי שעמום! על פי דין טאַר קיין וויי בעל נישט געהן לעדיג, זאָג איד איהר טאַקע: טו עפעס! זאָגט זי, זי וויל „לעזען“!

„לעזען“ איז אויך ביי מיר געוועזען אַ משונה וואָרט... געד וואויסט, אפילו, האָט מען שוין, אַז ביי די, וואָס לערנען זיך שריי בען, הייסט לערנען „לעזען“, להבדיל, ביכלעד מיט צייטונג. איד האָב אָבער נאָר דאמאלט נישט געוואוסט, אַז זי איז אזאַ מלומדת... זי פלעגט מיט מיר וועניגער רעדען ווי איד מיט איהר! זי איז אפילו אַ הויכע אידענע, נאָר פלעגען פלעגט זי האַלטען דעם קאַפ אַראָפּ, די ליפען פאַרביסען, גלייך זי קאַן קיין צוויי נישט צעהן לען... זי איז בכלל געוועזען אַ שטילע... אַ שאַף! און שטענדיג איז איהר אויפ'ן פנים געוועזען אויסגעגאַסען אזאַ מין פאַרזאָר געניש — גלייך עס וואָלט איהר אַ שיף מיט וויער-מילך אונטער געגאַנגען... זי וויל — זאָגט זי — לעזען. און וואָס? פויליש, דייטש... זאָל זיין עברייטיטש, אַבי לעזען...

און דאָ איז אין קאַנסקיוואַלע קיין זכר פון קיין ביכעל נישטאָ! רחמנות האָב איד אויף איהר, אַפּזאָגען קאַן איד איהר נישט... זאָג איד איהר צו, אַז ווען איד וועל זיין ביים פעטער איז לובלין, וועל איד איהר ברענגען ביכלעד...

— און דו האָסט גאַרנישט? — פרעגט זי.

— איד? חס ושלום!

— וואָס דען טוסטו גאַנצע טעג אין בית-המדרש?

— איד לערען!

— איד וויל אויך לערנען, — מאַכט זי!

איד גיב איהר צו פאַרשטעהן. אַז גמרא איז, להבדיל, קיין

מעשה-ביכעל נישט, אז זי איז נישט פאר ווייבער, אז עס איז גאר דא א דעה אין דער גמרא, אז נקבות, טארען נישט לערנען. אז גמרא איז ל ש ו ן ק ו ד ש ...

עס האט אבער נישט געהאלפען! מ'זאל וויסען דערפון אין קאנסקיוואלע וואלט מען מיד פארשטיינערט, און זיי וואלטען געדעכט געווען! איד וועל איד נישט לאנג ברייען, איד וועל איד דערצעהלען פורץ און בקצור, זי האט אזוי לאנג מיד געבעטען, געדווינט, גע'חלש'ט; אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי האט גע'פועל'ט. איד פלעג מיד יעדע נאכט אנדערזעצען און פארטייטשען איהר א בלאט גמרא...

איד האב אבער פריהער געוואוסט דעם סוף...

— און דער סוף איז געוועזען?

— פרעגט גארנישט... איד האב איהר איבערגעזעצט א בלאט „ארבעה אבות נזיקין“... השור והבור, והמבעה, וההבער... און טאקע מיט רש"י, מיט תוספות, מיט מהרש"א... איד האב געקנאקט, און זי — איז דערביי נאכט אויף נאכט איינגעשלאפען... עס איז נישט פאר קיין אידענע!

א גליק האט מיר געטראפען, אז אין דער גרויסער זאווערובע, וואס עס איז אין דעם יאהר געוועזען, האט זיך א פאקענטרעגער פארבלאנדזשעט קיין קאנסקיוואלע, האב איד איהר אהיים געדברענגט א פוד, א גאנץ פוד מעשה ביכלעד... אצינד ווייטער איז געווארען פארקעהרט... זי האט מיר געלייענט, און — א י ד ביז איינגעשלאפען...

און עד היום — מאכט ער — ווייס איד נישט, נאך וואס עס טויגען די מעשה-ביכלעד. פאר מאנסבילען אודאי נישט! אפשר שרייבט איהר נאך פאר ווייבער?

ד.

דערווייל האט אנגעהויבען טאנען..

אין דער טונקעלער בויד האט אויפגעטויכט מיין שכו"ס געל, לאנג און דאר פנים; א פאר אונטערגעשלאגענע, מידע, רויטע אויגען.

ער האָט געוואָלט, אפנים, זיך נעמען צו דאוונען פון פאַרענט;
 ער האָט געווישט די פארטויטע שויב פון פאַסטוואַגען, נאָר איד
 האָט איהם איבער:
 — זאָגט נאָר, איד בעט איד, ר' קרוב, האָט אויף מיר קיין
 פאראיבעל נישט, ה י י נ ט איז שוין אייער ווייב צופרידען?
 — ווי הייסט צופרידען?
 — זי נודזשעט זיך נישט מעהר?
 — זי האָט היינט א „שטעל“ מיט זאלץ און מיט הערינג...
 איין קינד ביי דער ברוסט... צ ו ו י י — צו קעמען און צו וואָ
 שען! ... מיט נעזל ע ד שנייצען איז זי יוצא פאַר אַ טאַג...
 ער ווישט נאָר אמאָל די שויב, איד שטעד איהם ווייטער —
 — זאָגט נאָר ר' קרוב — ווי זעהט אויס אייער ווייב?
 מיין שכן שטעלט זיך אויף, וואַרפט אויף מיר א זייטיגען
 בליק, באטראכט מיר פון קאפּ ביז פיס און פּרעגט מיר שטרענג:
 — וואָס איז, איהר קענט מיין ווייב! פון וואַרשוי, וואָס?
 — חלילה, — ענטפער איד איהם, — איד מיין גלאַט, טאַמער
 בין איד אין קאַנסקיוואַלע, וויל איד זי דערקענען...
 — איהר ווילט זי דערקענען? — שמייכעלט ער בארוהיגט,
 — מהיכא תיתי! האָט איהר אַ סימן: זי האָט אַ פעפער אויף
 דער לינקער זייט נאָז!

ה.

דער איד איז אראָפּגעקראַכען פון פאַסטוואַגען, ער האָט זיך
 מיט מיר געזעגענט, שטעהענדיג שוין אויפ'ן שטאַפעל, פון דערווייַ
 טענס, און נאָר קאַלט.
 ער איז מיר, אפנים, חושד, אז איד קען פאַרט זיין ווייב, און
 אפשר, אז איד געהער צו זיין טרפה'נער משפּחה!
 איד בין געבליבען איינער אליין, נאָר פון שלאָפען איז שוין
 נישט געוועזען וואָס צו רעדען. דער פּרישער מאַרגען האָט מיר
 דורכגענומען; מיין ליטעראַרישער פאַלטאַ איז אונטערגעשלאָגען
 מיט ווינט, און דער קיהלער מאַרגען גנב'עט זיך מיר אריין אין
 אַלע גלידער. איד האָב מיר צוריק פארוקט און אָנגעשפּאָרט אין

ווינקעל. דרויסען האָט אַנגעהויבען שיינען די זון. עס קאָן זיין, אַז איד בין געפֿאהרען אין אַ הערליכער געגענד. די ערשטע שטראַל־לען פֿון דער זון האָבען זיך הערצליך געקושט מיט שפיצען פֿון בערג, מיט גרינע בוימער, און אפשר געגליטשט זיך אויף אַ שפּיט־געל־בלויען טייך... איד האָב דאָך די העזה נישט געהאַט צו עפענען דאָס קליינע פענסטערל...

אַ אידישער ליטעראַט האָט דרך ארץ פֿאַר קעלט; איד האָב מיך גענומען „אויסצוקלערען“, ווי דער איד זאָגט, אַ מעשה. דאָך אַנדערע מחשבות האָבען מיר איבערגעשלאָגען...

צוויי פֿאַרשידענע וועלטען, אַ מאַנישע וועלט, און אַ ווייבערי־שע וועלט... אַ וועלט מיט „אַרבעה אַבות נזיקין“, און אַ וועלט מיט מעשה־ביכלער, וואָס מען קויפט אויפֿ'ן פֿוד!

לעזט ער, ווערט זי אַנטשלאָפֿען; לעזט זי, ווערט ער אַנטשלאָפֿען... וועניג האָבען מיר כתּות... וועניג צופֿאלען מיר אויף „פֿראַנצויזישע נעז“, „ענגלישע שטעקען“, „דייטשע יער־נעס“, „ליטווישע חזרים“, „פּוילישע שנאָרער“, „אַרץ־ישׂראל שלעך פֿער“... וועניג, אז יעדעס אבר פֿון אונזער גוף ליגט אין אַן אַנדער שטאַל, און האָט אַן אַנדערען קליינענדיגען ביינאַמען; וועניג, וואָס יעדעס אבר צופֿאלט נאָך אויף פֿאַרשידענע חלקים: חסידים, מתנגדים, דייטשען... שפּאַלטען מיר זיך נאָך, אויף זכרים און נקבות... אין יעדערען איינציגער אידישער, ענגער, נאַסער, ברודי־גער שטוב, מוזען אויך זיין צוויי באַזונדערע וועלטען...

לעזט ער — ווערט זי אַנטשלאָפֿען, לעזט זי — ווערט ער אַנטשלאָפֿען.

מ'וואָלט געדאַרפט, טראַכט איד, על כל פנים, די צוויי וועל־מען צו פֿאַראייניגען...

דאָס איז דער חוב פֿון יעדען אידישען שרייבער... נאָר די אי־דישע שרייבער האָבען צופּיעל אייגענע חובות... מען זאָל וועניגס־מענס האָבען אַ צושפּרונג צו דער פרנסה...

מיין קלערען איבער א צושפרינג צו דער פרנסה האט איבער-
געהאקט דער פאסטיליאן מיט עטליכע שארפע טענער. איד בין
דאך נישט אראפגעגאנגען פון וואַגען, עס איז מיר אַביסעל וואַרע-
מער געוואָרען, די זון האָט אָנגעהויבען צו וויזען, אז זי איז נישט
קאַרג.

איד האָב ווייטער געקריגען א שכן, נאָר ביים ליכטיגען מאָר-
גען האָב איך איהם גוט געזעהן און אפילו דערקענט. עס איז געווען
מיינער אַן אַלמער באקאנטער; מיר האָבען קינדווייז צוזאמען זיך
געגליטשט, אָפט געשפילט אין באקען-ברויט, כמעט חברים געווע-
זען... דערנאָך בין איך געגאנגען אין ברודיגען פינסטערען חדר
אַריין, און ער אינ'ם ליכטיגען, פרייען גימנאזיום...

אז איך האָב נישט געקאָנט, האָט מען מיך געשמיסען,
פאַר טרעפען דעם מהרש"א'ס קשיא — געקניפען אין בעקעל, סיי
ווי סיי האָט מיר וועה געטאַן; ער איז אמאָל געזעסען אין קאַר-
צער און אמאָל געקריגען פינפען... איך האָב מיר דעם קאַפ גע-
בראַכען איבער קתא דמגלא, און ער — איבער גריכישע און לאַ-
טיינישע ציין-קלאַפּעדיגע ווערטער. דאָך האָבען מיר זיך געהאַל-
טען צוזאמען. מיר האָבען געלעבט בשכנות; ער פלעגט מיר בסוד
לערנען לעזען, דערנאָך באַרגען ביכער, אין די שפעטערע יאָהרען
האָבען מיר ביידע איבערגעקעהרט די וועלט, ליגענדיג אויפ'ן גרי-
נעם גראַז נעבען טייד... איד האָב געוואָלט ערפינדען אַזא מין פול-
ווער, וואָס זאָל שיסען נאָר פון ווייטענס, אויף הונדערטער מייל,
למשל; ער — אַ באַלאַן, אַרויפצופליהען צו די שטערען, ביי יענע
מענשען אויך עפעס איינפיהרען א „פאַריאָדאָק“! מיר האָבען גע-
האט שרעקליך רחמנות אויף דער אומגליקליכער וועלט, זי איז
אַריין אין אַ בלאַטע, ווי שלעפט מען זי אַרויס! אַן אומגעשמירטער
וואַגען, פוילע פערר, און דער בעל עגלה שלאָפט!

דערנאָך האָב איך חתונה געהאַט, און ער איז געפאָהרען
אין אוניווערזיטעט אַריין. קאַרעספּאָנדירט האָבען מיר נישט. פון
ווייטענס האָב איך געהערט, אז עס האָט זיך איהם געטראָפען אַ
מכשול און איז אנשטאט דאָקטאָר — אפטייקער געוואָרען, אין אַ
קליין שטעדטעל ערגעץ...

אַז מיין שכן איז אַריין אין וואַגען, האָב איך שיעור נישט

אויסגעשריגען פאר פרייד; עס איז מיר ווארעם געווארען אונטער'ן הארץ. די הענט האבען זיך אויסגעשפרייט. דער גאנצער קערפער האט זיך צו איהם איבערגעבויעט, דאך האב איך מיך צוריק געהאלטען; מיט אלע כוחות צוריק געהאלטען.

א קשיא אויף א מעשה, טראכט איך, עס איז טאקע י א נ ע ק פ א ל נ י ע ו ו ס ק י, אונזער געוועזענעם סעקוועסטראטארם זוהן; עס איז טאקע מיין געוועזענער חבר; ער האט טאקע אמאל געהאט ברייטע ארעם און האט געוואלט ארומכאפען די גאנצע וועלט און אויסקושען איהר יעדעס אבר, אויסער די מאוס'ע בראך-דאווקעס, וואס מען דארף אפשניידען!... נאך א קשיא אויף א מעשה... היינטיגע צייטען! אפשר איז ער שוין אן אנטיסעמיט. א מוזיק איז דער „ראלא“, אפשר זענען היינט מ י ר אידען די בראדעווקעס — וואס מען דארף אפשניידען פון אייראפא'ס שעהנער נאז, ער וועט מיך נאך אפמעסטען מיט א פאר קאלטע אויגען, אדער זיך אפילו צוקושען מיט מיר, נאך זאגען, אז איך בין נישט ווי אלע אידען...

איך האב אבער א טעות געהאט, פאלניעווסקי האט מיר דער-קענט; געפאלען מיר איבער'ן האלז, און נאך איידער איך האב צייט געהאט מיט איהם זיך צוצורעדען, באלד געפרעגט, ווי מיר געפעלט דער פאדלער אנטיסעמיטיזם...

— עס איז עפעס — זאגט ער, נאטירליך אויף פויליש — עס

איז עפעס א מין כאליערע, א מין עפידעמיע...

— טייל זאגען, אז עס איז פ א ל נ י ע ו ו ס ק י...

— גלויב נישט, מיינט פאלניעווסקי, די פאליטיק מאכט קיין

נייעס, באשאפט נישט קיין פ א ק ט ע ז .

זי קאן נאך אויסנוצען די וואס עקזיסטירען; טייל אונטער-דיקען, טייל אויפהויבען. א ליאדע פונק קאן זי צובלאזען אויף א גיהנום-פייער; נאך קיין איינציגען פונק דערגליהען... די מענשעך-נאטור, נישט די פאליטיק, שפינט די געשיכטע פעדים, די פאלי-טיק צופלעכט, פארדרעהט, פארקניפט און פארפלאגנטערט זיי!

דער אנטיסעמיטיזם איז א קרענק. די פאליטיק שטעלט זיך

ביים קראַנקען בעט ווי א נאַרישער שלעכטער דאָקטאָר, וואָס וויל די קרענק פארלענגערען.

די פּאָליטיק נוצט אויס דעם אַנטיסעמיטיזם; עס פליהט אַ שטיין אין דער לופט, לענקט איהם ביסמארק'ס אונטער-בעלפער אין שול-פענסטער אַרין; אז נישט — וואָלטען אַנדערע שויבען גע- פלאַצט. עס הויבט זיך אויף א פּראָטעסטירענדע פּויסט, רוקט מען איהר אונטער א אידישע דארע, איינגעהאַרבאטע פלייצע — אז נישט וואָלטען אַנדערע ביינער געקנאַקט...

אַבער דער שטיין, די פּויסט, די שנאה, דער האַס — עקזיס- טירען פאַר זיך אַלײן...

ווער שטאַרבט אויף אַ פיזישען אונטערגאַנג? שוואַכע קינד דער, איבערגעלעבטע אַלטע לײט, פאַרקרענקטע מענשען; ווער פאַלט אונטער אַ מאַראַלישע עפירעמיע? דאָס פעבעל-קינד, דער איבערגעלעבטער אריסטאָקראַט און עטליכע משוגעים, וואָס שפּרינד גען ארויס און פיהרען דאָס קראַנקע רעדעל צום ווילדען טאַנץ! עס האַלטען זיך נאָר געזונטע מוחות!...

— וויפיעל געזונטע מוחות האָבען מיר? — פרעג איר.
— וויפיעל? זעהר וועניג, ליידער! — ענטפערט פּאַל- ניעווסקי.

מיר זענען ביידע טרויעריג שטיל געבליבען. וואָס מײן שכן האָט געקלערט ווייס איך נישט. מיר האָט זיך געדאַכט, אז אפילו די געזונטע, אייזערנע מוחות זענען אויך אַנגעריהרט. עס זענען פאַראַנען צווייערליי צייטען אין דער געשיכטע: אַמאָל פיהרט דער בעסטער, קלינסטער מענש די מאַסע, און — אַמאָל שלעפט די מאַסע די בעסטע קלינסטע מענשען... דער מאַסע-אַנד פיהרער איז אַ קאַלאַמבוס, וואָס זוכט פאַר דער מענשהייט אַ ניי גליק, אַ ניי אַמעריקא... קוים פעהלט אבער וואסער און ברויט אויף דער שיף, אַמפערען זיך די שיפסקנעכט און זיי פיהרען!... דאָס ערשטע דארף מען עמיצען קוילען, מען דאַרף אי—פלייש עסען, די רציחה שטילען...

און מיין נישט — האקט מיר פאלניעווסקי איבער די טרויערי-
גע געדאנקען — אז איך מאך מיר אליין קאמפלימענטען, אז איך
האלט מיך א ל י י ן פאר דעם שטארקען גייסט, וואס האלט
אויס די עפידעמיע, פאר אז אייכענכויס, וואס דער שטורעם ריהרט
איהם נישט פון ארט...

— ניין, ברודער, זאגט ע ר ווייטער — איך בין נישט פון
די גבורים. איך וואלט אפשר געוועזען מיט אלע גלייך, מיך וואלט
אפשר אויך דער ווינט אפגעריסען ווי א פויל בלעטעל פון עץ-
הדעת, און מיט מיר ארומגערעהט אין דער לופט. א י ד וואלט
אויך געלעבט, מיט אלע פוילע בלעטער צוגלייך, אז עס איז ביי
אונז א באף, אז מיר טאנצען מיט חשק, אז דער ווינט איז אונזער
געדונגענער כל־זמר, וואס שפילט אונז צו אויפ'ן פייערל...

מיד האט געראטעוועט א צופאל... איך האב א איריש וויי-
בעל דערקענט! — הער!

איך האב מיך איבערגעבויגען צו מיין שכן; זיין פנים איז
נאך ערנסטער, נאך פינסטערער געווארען, ער האט געשמעלט די
עלענבויגען אויף די קני און אַנגעשפארט דעם קאפ אויף די
הענט...

— נאר מיין נישט — מאכט ער צו מיר — אז איך האב
דערקענט א העלדין פון א ראמאן, אז אייזערנעם כאראקטער, וואס
ברעכט צאמען און מויערען און געהט זיך שמאלץ זיין וועג; מיין
נישט אפילו אז „אויסנאם“, א „געבילדעטע“ מיט נייע אידעען,
אָדער א „אידעאל“ בכלל... ניין, איך האב דערקענט א פראסט
איריש ווייבעל, פון די בעסערע, נאר פון די בעסערע אומ-
גליקליכע, איך האב זי ליעב געקריגען, איך זאג דיר אויס דעם
אמת און, ווען איך הער אָדער איך לען עפעס שלעכטס אויף איי-
דען בכלל... שווימט זי מיר ארויס פון זכרון מיט איהרע פייכטע
טרויעריגע אויגען, שמעלט זיך פאר מיר און בעט זיך: גלויב
נישט, איך בין נישט אזוי!...

ער פארטראכט זיך.

די געשיכטע איז גאנץ איינפאד, וועקט ער זיך און הויבט אן
צוריק צו דערצעהלען.

מיד האבען איבער דער גאנצער צייט נישט קארעספאנדירט,

און דו ווייסט נישט, וואס מיט מיר איז איבער דער נאָנצער צייט געשעהען; איך וועל דיר דערצעהלען קורץ; איך פאהר נאר בין לוקאווא...
 פון גימנאזיום בין איך אריין אין אוניווערזיטעט אין שטר

דירט מעדיצין. איך האב נישט געענדיגט... אביסעל זענען חברים, אביסעל די לעהרער און מעהר נאך, איך אליין שולדיג... איך האב געמוזט ארויסטרעמען, ווערען אפטייקער, חתונה האבען, נדן נעמען און פארלעגען זיך אין א קליין שטערמעל א קראם פון פילען מיט ריצער-אויגל.

עס האט מיר דאך א גליק געטראָפּען; איך האב געקריגען אַן עהרליכען שווער, וואָס האָט מיר אויסגעצעהלט דאָס געלט באלד נאָך דער חתונה, אַ גוט און שעהן ווייב, אַ נישט קשה'דיג קליין שטערמעל...

מיינ ווייב האָט געהייסען מאַריאַ... אַט שטעהט זי מיר אַצינד פאַר די אויגען... זי דרעהט זיך איבער צו מיר פון שפיגעל אומבאהאַלפען: דער גאַלרגעלאַקטער קאַפּ וויל זיך נישט אונטער-געבען! איהר דעספּאַטישען קאַם. זיי, די לאַקען, צולויפען זיך לוס-טיג אין אַלע זייטען... זיי ווילען נישט ליגען צוגעדריקט אין קראַניץ, וואָס איז דאמאָלט מאַדע געווען...

שלאַנק... און אַזוינע גוטע, אַזוינע האַרציג-לאַכענדיגע הימעל-בלויע אויגען...

די פּראַקסע האָט אונז וועניג געשטערט... דאָס שטערמעל איז צו אַרעם געוועזען, און אַן אפטייק אָהן אַ דאָקטאָר איז וועניג וואָס ווערט. מען האָט זעהר וועניג געלעזט, האָבען מיר טאַקע געלעבט ווי אין גז'עדן... און, זומער איז עס געוועזען, שטענדיג אויף דער זוּעראַנדע, האַנט אין האַנט, אויג אין אויג, ליפּ אין ליפּ!

און וואָס האָט אונז געזאָלט אינטערעסירען? פּרנסה איז גע-וועזען, געהן ערגעץ, וואוהין? פון דער וועראַנדע האָבען מיר געזעהן כמעט דאָס גאַנצע שטערמעל... די נידעריגע, איינגעבויעגע הייזלעך, מיט די הויכע, כרייטע, שוואַרצע הילצערנע בוידעמס, וואָס האָבען זיך געבויען, ווי מיט רחמנות איבער די בייגעל-און אויבס-זיצערקעס, פון די אַרעמע שטעלען פאַר די הייזלעך... גלייך זיי

האבען געוואלט באשיצען די איינגעשרומפענע, אלטע, אויסגעדרארטע פנימ'ער פאר דער זון...

דאס שטערטעל איז אמאל רייך געוועזען; די בוידעמס זענען פול געוועזען מיט אלערליי תבואות און פרוכטען; דער מארק — מיט פוהרען, מיט פויערען, מיט מעקלער; צווישען די ווייסע סערמינגעס און די גרויע כאלאטען פלעגט זיך אמאל באווייזען א גרויסער פריץ אויך... (אזוי וועניגסטענס האט מען מיר אינ'ם שטערטעל דערצעהלט), נאר דער שאסיי מיט דער באהן האבען דאס שטערטעל ארויסגעווארפען פון דער האנדעל-וועלט, די גאס איז לער, די בוידעמס פול מיט פוילע ציבעלעס און שטיקער קעז — די איינציגע ירושה, וואס עס איז געבליבען פון די גוטע צייטען... ארעם — זוי נאר זיך צו דענקען! אויף יעדען קערצעל קארן, וואס א פויער ברענגט, ווארפען זיך צעהן סוחרים, שטייגען דעם פרייז, אינמיטען גלייכט מען זיך אויס, מען זאגט זיך צו אפ'טערט-געלט, אדער מען קויפט בשותפות — נאר אלע צעהן שארען אומזיסט אויף אלע טאשען, זיי האבען פאר'ן קערצעל תבואה נישט צו באצאהלען, און בארגען צו די רעשט אויף פראצענט... און הונדערט שניידער אויף איין פאר בייזקליידער, פינף הונדערט שוסטער אויף א לאטקעלע... איך האב נאך אזא דלות נישט געזעהן...

מיר האבען זיך אפגערוקט פון שטאדטישען-לעבען ווי ווייט עס איז נאר מעגליך געווען; די גליקליכע זענען עגאאיסטען... נאר קעגען-איבער אונז, ווי-זא-ווי, האבען מיר באמערקט א יונג ווייבעל, אוראי נישט מעהר ווי פון א יאהר אכטצעהן, העכסטענס צוואנציג. און פון איהר האבען מיר ביידע נישט געקאנט אפ'ט רייסען אן אויג... זי פראוודע, פון אונז אויך נישט... עס איז געווען זען א זעלטענע ערשיינונג... שמעלט איך פאר — א שעהנהייט, א בילד אין א ברודיגע ראם, ווי נאר א אידיש פענסטער קאן זיין אין א קליין שטערטעל, אונטער א שרעקליך, אויסגעקרימטען דאך... שמעל דיר פאר, א פאר טרויעריגע, טרוימעריש פייכטע אויגען אויף אן אלבאסטער ווייס פנים, און — אונטער א האַר-באַנד!... גאט! זי האט אויף אונז א שרעקליכען איינדרוק געמאכט... שמונדען-לאנג פלעגט זי שמעהן געבויגען איבער'ן פענסטער,

פארבראָכען די הענט, און טרויעריג געקוקט אויף אונז, אָדער אויף די שטערען אין הימעל, און שלינגען די טרערען! מיר האָבען געזעהן, אז זי איז שטענדיג אַליין עלענר, (אייערע מענער האָבען קיינמאל קיין צייט נישט), שטענדיג פאַרטרויערט, פאַרבענקט. איהר אומגליק איז איהר געוועזען אויסגעגאַסען אויפ'ן בלאַסען פנים... זי איז זיכער געקומען ערגעץ פון דער פרעמד; פון אַ בעסער, פרייער הויז, זי האָט געבענקט ערגעץ ווייט, ווייט אַוועק. איהר האַרץ האָט געצאָפּעלט צו אַ פרייען לעבען. זי האָט אויך געוואָלט לעבען, לעבען און געליעבט זיין... נין, זאָגט וואָס איהר ווילט, עס טרעפט זיך צווישען אייך אָפט די עולם, איהר פאַרקויפט אייערע טעכטער... אמת, מיט דער צייט געוואוינען זיי זיך צו, מיט דער צייט פאַרגעסען זיי... זיי זענען פרום, זיי זענען גוט, און געדולדיג... נאָר ווער קאָן איבערצעהלען די ביטערע טרערען, וואָס פאַלען אויף זייער פאַרשוואַרצט פנים, איידער דאָס אויג ווערט אויסגעטריקענט? ווער קאָן איבערדעכענען וויפיעל קלעם עס מוט אין האַרץ, איידער עס געוואוינט זיך אָפּצושטאַרבען לעבענדיגעהייט? און פאַרוואָס קומט עס זיי, צי ווירקליך ווייל זיי זענען גוט און פרום?

דו זאָלסט קענען דעם ווייבעלס מאַן; אַ געלעניש... איינגע-הויקערט... צוויי מאָל געזעהן אין טאָג האָב איך איהם! אין דער פריה אַרויסגעהן, ביי דערנאַכט אַהיים קומען... אז עולם...

איהר וועט מיר אפשר מודה זיין, אז איך האָב פאַלניעווסקיין אויף דעם נישט געהאט וואָס צו ענטפערען... מיר האָבען ביידע געשוויגען א וויילע און פאַלניעווסקי האָט ווייטער אָנגעהויבען צו דערצעהלען:
— איינמאל האָט אונז דאָס ווייבעל פאַרפעהלט. זי איז אַ נאַנצען טאָג אין פענסטער נישט געשטאַנען.
„זי מוז קראַנק זיין“, האָבען מיר געטראַכט.
פאַרנאַכט קומט אַריין דער מאַן, דאָס געלעניש, און פרענט אויף אַ רפואה.

— וואס פאר א רפואה ?
 — איד ווייס ? — מאכט ער, — א רפואה !
 — פאר וועמעס וועגען ?
 — דאס דארפט איהר אויך צו וויסען ? פאר מיין ווייבס
 וועגען !
 — וואס איז איהר ?
 — אסור, אויב איד ווייס... זי זאגט — דאס הארץ טוט
 איהר וועה...

אזויערנאך, דערצהלמט פאלניעווסקי, איז געווארען אונזער
 ערשטע באקאנטשאפט. איד וועל דיר נישט לאנג ברייען... א שטיק
 קעל דאקטאר בין איד דאך... בין איד אהין געגאנגען...

פאלניעווסקי האט גערעדט שוין האלבע ווערטער; ער זוכט
 פאפיראסען, דערנאך שוועבעלעך, ענדליך האט ער אפגעהאקט, גע-
 פענט דעם סאקוואיאזש, און געפארעט זיך עטליכע מינוט.

איבער דער צייט האבען מיר געקוועלט פארשידענע געראנקען.
 איד האב אָנגעהויבען צוריק צו קוקען אויף פאלניעווסקי מיט
 אנדערע אויגען; זיין ערצהלונג האט מיר אָנגעהויבען וועה טון...

ווער קען א מענש ? ווער ווייסט, וואס אין איהם שטעקט ?
 עס הויבט זיך מיר אָן דאָכטען, אז איד האב פאר מיר א קריסטליך-
 כען טכור, וואס גנב'עט זיך אריין אין א אידישע היהנער-שטייג.
 ער אמפערט זיך צופיעל איבער'ן מזל פון אידישע טעכטער, צי-
 לאנג זוכט ער מיר שוועבעלעך; עפעס שעמט ער זיך פאר מיר !
 פארוואס וויל ער נישט „לאנג ברייען“ ? פארוואס וויל ער מיר נישט
 דערצהלען אלץ כהויה, מיט אלע פרטים ? ווער ווייסט וואס פאר
 א ראליע ער האט אין דער זאך געשפילט, צי נישט די אלטע ראליע
 פון שלאנג אין גן עדן ! וואס אין דאָס געוויסען וועט נישט לא-
 זען ? אויך מיר אָן עסק ! א א י ד י ש וויבעל, פארוואס נישט !
 אמאל איז א מצוה געוועזען אפצוטייפן, היינט כאַטש צו אמפערען
 א אידישע טאכטער געגען איהר גאט, איהרע עלטערען, איהר מאן,
 און — איהר גאנץ לעבען.

עס הייסט ליבעראליזם, אריינגעהן אין תפיסה, ברענגען מיט
 זיך א פרישע פאליע לופט, א בונד שטראלען פון דער זון, אויפ-
 וועקען דעם ארעסטאנט, געבען איהם א שטיקעל לעקער, און פאר-

שוואונדען ווערען... נישט צו זעהן ווי דער ארעסטאנט קריצט מיט די ציין, ווען עס דרעהט צוריק איבער דער פארראסטעמער שליסל סעל אין שלאס; ווי פינסטער עס ווערט זיין פנים, ווי ענג איהם ווערט די לופט, ווי ספאזמאטיש ער אטעמט, ווי ער רייסט פון זיך האר און פלייש, אדער באניסט, אויב ער קאן נאך וויינען, מיט ביטערע טרערען זיין פארשימעלט, פון מייז אויסגעביסען שטיקעל קלייען-ברויט...

אויפוועקען א פינסטער, פארשלאפען, פארדריקט אידיש-זויי-בעריש הארץ, זאל דארטען אויפקלינגען א זיסער ראמאנטישער טאן, זאל דארטען אויפפלאמען א ניי, ווילד, אומבאקאנט, אדער לאנג פארגעסען, געפיהל; אפקושען זיך, און דערנאך — אדיע! פארהאמערט די טיר! זאל איהר זויער און ביטער זיין דאס לעבען.

מיר האבען זיך אזוי פיל אנגעגעסען מיט סם, מיט גאל, מיט האס, אז ווען מען דערלאנגט אונז ברויט מיט זאלץ, זענען מיר אויך זיכער, אז עס איז פארגיפטעט... מען די האנט ציטערען פאר רחמנות, מען איז אויג הענגען א מיטליידס-טירער, אויף די ליפען — טרייסט...

עס איז שווער צו גלויבען! מיר זענען אויך אנגעשטעקט, עס איז אויף אונז אויך אז אונטערגאנג!

פאלניעווסקי האט דערווייל געפונען זיינע צינדעהלצער און איד האב אומגעזען גענומען א פאפיראס. מיר האבען פאררויכערט, די בויד איז פול געווארען מיט בלויע, רויכיגע רעדער. איד האב געקוקט אויף זיי, נאכגעיאגט און געטראכט: נישט לענגער געדויערט דאס גוטע מיט'ן שלעכטען צוזאמען!...

— מיר האבען זיך דערקענט, דערצעהלט ווייטער מיין קריסטל ליכער שכן, נאך צו ענגערע פריינדשאפט איז נישט געקומען...
— פארוואס? — פרעג איד איבערראשט.

— פון דערווייטענס האבען מיר זיך ווייטער אנגעקוקט ווי די בעסטע גוטע פריינד, נאך נישט זי האט געקאנט צו אונז, נישט מיר צו איהר קומען.

— זי וואלט מעהר נישט באדארפט! עס איז אז אומגעהויער פרום שטערמעל. אויסער דעם פעלדשער און א יונג דאמען־שנייד דערל טראגען אלע כאלאמען...

אויסער דעם, ווייס איך אפשר אליין נישט, וואס עס האט אונז דאך צוריק געהאלטען... נאָר נישט אין דעם בין איך אויסען... מיד האט דערווייל געטראָפּען דאָס גרעסטע אומגליק, וואָס אַ מענש קאָן טרעפּען.

די אפטייק האט גאנץ וועניג איינגעטראָגען און מיון ווייב האָט אָנגעהויבען קרענקען.

טאָגטעגליך האָב איך געזעהן בחוש, אז זי שטאַרבט מיר אָפּ, און עס איז נישט געוועזען מיט וואָס צו רעטען. זי האָט באדארפט איטאַליען, און איך האָב נישט געהאט איהר עטען צו געבען... און ביי אַן אָפּצעהונג, ווי דו ווייסט, איז דער קראַנקער פּול מיט האָפּנונג, ער גלויבט נישט אין דער קרענק!

דאָס גאַנצע וועהטאָג, דעם גאַנצען צער מוזטו אונטערדריקען, האַלטען טיף באַגראַבען אין האַרץ. ווען דאָס האַרץ בלוטיגט, מוזט דו שמייכלען, דיין שטערן מוז זיין גלאַט! יעדע סעקונדע שטאַרבט אין דיר יעדעס אַבר, און דו מוזט העלפען פּלענער מאַכען, וואָס עס וועט זיין איבער אַ יאַהר, ווי אַזוי מען יועט פאַרגרעסערען דאָס הויז, קויפען אַ פּיאַנאָ.

דער קול האָט זיך איהם פאַרענדערט —

„איך בין נישט אימשטאַנד דיר אַלס צו דערצעהלען, נאָר אמאָל איבערצולעבען די אַלע פינסטערע צרות... נאָר מיון אומגליק האָט מיר צוזאַמענגעברענגט מיט איהר אומגליק. מיר האָבען זיך אַזויערנאָך געהנטער דערקענט“...

פון דערווייטענס האָט זיך געוויזען לוקאַוואַ!

— אין די אייניגע מינוטען, וואָס איך האָב נאָר צייט, קאָן איך זאָגען, אז אַזאָ אומגליקליך מענש ווי דאָס ווייבעל איז געווער־זען, און דערביי מיט אַזוי פּיעל געפּיהל און רחמנות פאַר אַנדערע— האָב איך נאָך אין מיון לעבען נישט געזעהן... און אַלס אַזוי אייני־פאַר, נאַטירליך, נישט איבערגעטריבען...

זי האָט מאַריאַ'ס בעט נישט אָפּגעטראָמען. זי האָט גע־פּועל'ט ביים מאָ, ער זאָל מיר געלד שאַפען אויף קלענערע פּראָ-

צענט. זי איז אונזער וועכטערין, אונזער ווירטין, אונזער קעכין,
אונזער ערגעבענסטער פריינד געוועזען!

און אז מאריא איז געשטארבען, איז אפשר שווערער געוועזען
זי צו טרייסטען ווי מיר!

דאמאלט האב איך מיר איבערצייגט, אז די שנאה צווישען
פעלקער איז נישט נאטירליך... נישט מעהר, עס איז שלעכט
אויף דער וועלט; הייסערע, בלוטיגערע אדער אומגליקליכערע וויר-
לען פראטעסטירען, נאר דער פאלשער שרייבער, דער פאליטישער
אדוואקאט, שרייבט זיי א דאנאס אויף אידען...

איך האב געזעהן בחוש, אז אידען זענען אונז קיין שונאים
נישט, אז מיר קאנען לעבען בשלום!...

לוקאווא רוקט זיך אלץ נעהנטער און נעהנטער, און איך האב
אלץ מורא פאר'ן סוף, איך האק איהם איבער און פרעג:

— און וואס איז דער סוף געוועזען מיט דעם ווייבעל?
— איך ווייס? איך האב צו קבורה געברענגט מיין ווייב,
פארקויפט די אפטייק, — צואוויינט זיך ביים געזעגענען מיט מיין
שכנה, און — גארנישט! היינט וואוין איך איז לוקאווא, עס געהט
מיר היינט אויך נישט גוט...

— און זאג נאר, ווי הייסט דאס שמעדטעל, וואו דו האסט
פריהער געוואוינט?

— קאנסקיוואלע —
— דיין שכנה איז א הויכע, א בלאסע?...

— יא!
— א דארע?

— יא; דו קענסט זי? — פרעגט ער דערפרעהט.
— זי האט א פעפער אויף דער לינקער זייט נאָז?

— וואס פאר א פעפער? — לאכט יאנעק, — וואס פאלט
דיר איין.

איך קלער, אז איך האב א טעות געהאט און פרעג:
— אפשר אויף דער רעכטער זייט נאָז?

— וואס פאר א פעפער? וואס רעדסט דו?
— האסטו אפשר נישט באמערקט... נאר איהר מאַז איז א

געלער?
— יא.

— עד הייסט חיים?
 — דאכט זיך מיר, ניין, און אפשר יא, ווייסט דער טיוועל...
 — אבער זי הייסט חנה!
 — אה, ווי! שרה! איד געדענק זיכער שרה... איד פלעג זי
 רופען סארוכנא... איהר נאמען וועל איד דאך נישט פארגעסען!
 דער נאָר בין איד געווען, א י י א י ד י ש וויבעל לעבט
 אזוי?

חתונה געהאט.

איד געדענק מיך נאך פון דער צייט, ווען איד האב אין צייט
כען געשפילט און זומער-צייט אויפ'ן הויף פון ליים חלות געבא-
קען; ווינטער בין איד א גאנצען טאג געזעסען אין שטוב און גע-
ווינט א קליין ברודערל, וואס איז געבוירען געווארען קראנק און
האט געקרענקט ביז צום זיבענטען יאהר, ווען עס איז געשטארבען
אויף אן אונטערגאנג. —

זומער, כל זמן די זון האט געשיינט, איז דאס אומגליקליכע
באשעפעניש געזעסען אויפ'ן הויף, געווארעמט זיך אויף דער זון
און געקוקט, ווי איד שפיל אין צייכען.

ווינט ד איז עס פון וויג נישט ארויס, און איד האב איהם
מעשיית דערצהלט און ליעדלעך געזונגען. די רעשט ברידער זע-
נען אלע אין חדר געוועזען.

די מאמע איז שטענדיג געוועזען פארנומען, אפשר צעהן
פרנסות האט זי געהאט, די ארעמע מאמע: א פשעקופקע געוועזען,
לעקעד געבאקען, אייף ברית'ן און חתונות געגאנגען... טוקערין גע-
וועזען, קברי-מעסטערין, זאגערין, און אזוי אן איינקויפערין פאר
בעלי-בתי'שע הייזער.

דער טאטע איז פאר דריי רובל א וואך געוועזען א שרייבער
ביי ר' זיינוועל מערקעלבוים אין וואלד. — און דאמאלט זענען
נאך די נוטע צייטען געוועזען: די מלמדים — באצאהלט, דירה-
געלט — כמעט צו דער צייט, קיין טרוקען ברויט אין מויל אריין
האט נישט געפעהלט.

טיילמאל האט די מאמע אויף וועטשערע א קולישע געמאכט.
דאמאלט איז שוין א גאנצער יום-טוב געוועזען. דאך האט עס זעל-
טען פאסירט.

די מאמע פלעגט מעהרסטענטיילס אהיים קומען שפעט, מיד;
גאנץ אפט פארוויינט און פארביטערט. זי קלאגט זיך, אז עס

ווערען איהר ביי די בעלי־הבית'טעס חובות פארפאלען; אז מען הייסט איהר אויסלעגען, דערנאָך — קומען מאַרגען און איבער־מאַרגען... דערווייל ווערען נייע קניות געמאכט, און צום סוף, אז עס קומט צום חשבון, געדענקט נישט די בעל־הבית'טע, צי זי האָט נישט באַצאָהלט אייערנעכטיגען האַלב־קוואַרטירעל פּוטער... מען „שמעלט עס דערווייל אוועק“, מען מוז פרעגען דעם מאָן, וואָס איז דערביי געוועזען: ער האָט אָן אייזערנעם זכרון, וועט אידאי געדענקען, ווי אזוי דער חשבון איז געוועזען. צומאַרגענס ווייזט זיך אויס, אז דער מאָן איז אהיים געקומען צו שפעט פון בית־המדרש און זי האָט'ן פאַרנעסען צו פרעגען; דעם דריטען טאָג דערצהל'ט זי מיט א נחת, אז זי האָט געפרעגט דעם מאָן, נאָר ער האָט זיך אויף איהר געבייזערט, וואָס זי פאַרדרעהט איהם דעם קאַפּ: „ער האָט מעהר נישט וואָס צו טון, נאָר אויסצוהערען ווייבערשע חשבונות!“ און עס בלייבט, אז זי וועט זיך אליין דערמאנען.

דערנאָך הויכט זיך איהר אָן דאכטען, כמעט אויף זיכער, אז זי האָט דאָס האַלב־קוואַרטירעל פּוטער פאַררעכענט; שפעטער וואָלט זי מויערען דערויף געשמעלט. און, אז די אַרעמע מאמע דער־מאָנט נאָך אַמאָל ווענען קוואַרטירעל פּוטער, הייסט זי שוין אַ חצופה, מאכט זי א בלבול, וויל זי אויסנאַרען א האַלבן גילדען... איז מען זי מתרה, אז אויב זי וועט נאָך אַמאָל א פיפּץ טון וועגען דער פּוטער, זאָל זי זיך מעהר אין די אויגען נישט ווייזען!

די מאמע, וואָס איז אַמאָל א „גביר'ישע טאַכטער“ געוועזען, און וואָלט, ווען נישט דער פריי, וואָס האָט איהר צוגענומען דעם נדן, אליין א בעל־הבית'טע געוועזען, האָט עס נישט געקאָנט לייכט איבערטראָגען; זי פלעגט טיילמאָל אהיים קומען מיט געשוואַלענע אויגען, געוואָרפען זיך מיט אַ געוויין אויפ'ן בעט און אזוי אַפליגען אַ גרויסע וויילע און וויינען, און ביטערליך וויינען, ביז זי האָט זיך אויסגעוויינט דאָס בימערע האַרץ, און איז אויפגעשטאַנען און אָפּ־געקאכט אונז אַביסעל קליסקעלעך מיט באַבערלעך.

טיילמאָל האָט זי אויסגעלאָזט דעם כעס צו אונז; אייגענט־ליך, דער עיקר צו מיר: דעם קראַנקען בערעל האָט זי קיינמאָל נאָרנישט געזאָגט, די ברידער פון חדר אויך נאָנץ זעלטען — זיי פלעגען נעבעך אהיים קומען אזוי אויך מיט ברוינע־בלויע, אויס־געקניפטע באַקען און אונטערגעשלאָגענע אויגען; פאַר דאָס האָב

א י ד נאנץ אפט געלעזט אן אומזיסטען רים ביי די האב אדער אזוי א מתנת יד.

„דו ביסט נישט קראנק געוועזען דערווייל אַנצולעגען א פייער, צושטעלען א טעפעל וואסער“ — און דאָר, אן איד האָב עס אמאָל געטאָן. איז נאָך ערגער געוועזען: „זעה נאָר מיין בעל־הבית'טע! גארנישט, א פייער לעגט זי אָן, דאָס האַלץ זאָל זיך דערווייל אומ־זיסט און אומנישט אויסברענען... עס אַרט זי עפעס מיין פראַצע? — בדלות מאַכט זי מיך!...“

טיילמאָל האָט דער טאַטע געלעזט אונטער די אויגען; די מאַמע זעצט זיך אנידער אויפ'ן בעט מיט'ן פנים צום פענסטער, און, אַרויסקוקענדיג אין דער לופט אַרײַן, קרעכצען: „עס אַרט איהם עפעס? ער זיצט זיך דאָרט אין וואַלד, ווי א כראַביע, שמעקט פרישע לופט, ליגט זיך אויפ'ן גראָז, פרעסט זייער־מילך, אפשר נאָך סמעטענע, איד ווייס? און דאָ דאַרען מיר די קישקעס!...“ ביי דעם אַלעס איז דאמאָלט גוט געוועזען. מען האָט קיין הונגער נישט געליטען, און נאָך א וואָך מיט פאַרשידענע קליינע צרות איז געקומען א פרעהליכער, על כל פנים, א רוהיגער שבת. דער טאַטע פלעגט אָפט אהיים קומען, און די מאַמע פלעגט זיך אַרומדרעהן אין אלע ווינקעלעך און בסוד סודות שמייכלען.

אָפט פלעגט פרייטאָג פאַרנאכט, פאַר ליכט בענשען, די מאַמע מיך קושען אין קאַפ אַרײַן... איד האָב געוואוסט, וואָס דאָס באַ־טייט, וואָרים, אָז עס האָט געטראָפען, און דער טאַטע איז נישט אהיים געקומען אויף שבת, בין איד א „מכשפה“ געוועזען! האָט מיר די מאַמע מיט'ן קעמעל האַלב האָר אויסגעריסען און דערצו נאָך עטליכע זעץ דערלאַנגט אין די פלייצעס. איד האָב נישט גע־וויינט; מיין קינדיש האַרץ האָט געפיהלט, און דאָס מיינט די מאַמע נישט מיך, נאָר איהר טרויעריג מזל!

דערנאָך האָט זיך דער וואַלד אויסגעהאַקט, דער טאַטע איז אין דערהיים געבליבען און עס האָט אָנגעהויבען פעהלען אין מויל אַרײַן. געפעהלט, אייגענטליך, האָט נאָר דעם טאַטען, דער מאַמע און מיר; די רעשט קינדער האָבען וועניג וואָס געוואוסט דערפון; דאָס קראַנקע ברודערל האָט גאַרנישט געדאַרפט, עס האָט געזופט אַמאָל אביסעל גריץ, אויב מען האָט איהם דערלאַנגט, און אלץ איז איינעם געקוקט אויפ'ן בעליק... די אנדערע, נעבער, געהען אין

הדר אריין, זיי מ ו ז ע ן דאך האבען א לעפעל געקעכטס...
 נאך איד בין נאנץ אפט הונגעריג געוועזען.
 דער טאטע מיט דער מאמען האבען שטענדיג דערמאנט די
 אמאליגע צייט מיט טרערען אין די אויגען; איד — פארקעהרט!
 איד האב מיד אין דער שלעכטער צייט בעסער געפיהלט. זייט עם
 האט געפעהלט ברויט אין שטוב, האט מיד די מאמע טאפעלט
 לייעב באקומען; ביים קעמען האט זי מיר קיין האר נישט געריסען,
 אין די דארע ביינער אריין נישט געבוכעט; דער טאטע פלעגט
 מיר ביים ווארמעס גלעטען איבער'ן קאפ און פארשפילען מיד,
 איד זאל נישט זעהן, ווי מען פארטיילט מיד; און איד בין נאך
 ביי מיר גרויס געוועזען, אז ווען מען דארף פאסטען, פאסט איד
 גלייך מיט'ן טאטען און מיט דער מאמען, אז איד בין שוין א גרויסע
 מויד!

אין דער צייט איז דאס קראנקע ברודערל געשטארבען.
 געשעהען איז עם אזוי: איינמאל האט זיך די מאמע אויפֿ-
 געכאפט און געזאגט איבער'ן בעט צום טאטען: „ווייסט, בערעלען
 איז אורדיי בעסער, ער איז א גאנצע נאכט געשלאפען, קיין איינציג
 מאל נישט געוועקט.“

איד האב עם דעהערט — איד האב שטענדיג א לייכטען
 שלאף געהאט — און בין מיט א פרייד אראפגעשפרונגען פון גע-
 לענער אויפ'ן קאסטען, און צוגעלאפען זעהן מיי „איינציג ברוד-
 דערל“ (אזוי האב איד עם גערופען, אזוי ל י ע ב האב איד עם
 געהאט). איד האב געהאפט צו דערזעהן אויפ'ן פארמעטענעם
 פניב'ל א שמייכעל, וואס פלעגט זיך באווייזען אמאל אין א יאהר...
 נאך איד האב א טייט פנים געפונען.

עם איז געווארען א שבעה...

דערנאך איז דער טאטע נישט געזונט געווארען, און דער
 רופא האט אנגעהויבען צו געהן אין שטוב אריין...

כל זמן עם איז געוועזען, ווי עם איז צו צאהלען, פלעגט
 אריינגעהן דער אלטער רופא אליין; דערנאך, אז דאס גאנצע בעט-
 געוואנט מיט'ן הענגעל-לייכטער, מיט'ן טאמענס ספריס-שאנט,
 וואס די מאמע האט א צייט נישט געלאזט ריהרען, זענען אריין
 אין רפואות, האט דער רופא אנגעהויבען שיקען דעם „יונג“.

דער יונג איז דער מאמען שרעקליך נישט געפעלען: עס שפראצען איהם עפעס שפיציגע „וואַנסעלעד“, געהט אַנגעמאָן ווי א גוי, און דערצו ווארפט ער אלע מאָל אריין עטליכע ווערטער פּויליש.

איד האָב פאר'ן מורא געהאט, ער היום ווייס איך נישט פאר-וואָס. נאר, ווען ער האָט געדארפט קומען, פלעג איד אַרויסלויפען אויפ'ן הויף און איבערווארטען ביז ער וועט אַוועקגעהן. איינמאָל איז א שכן קראַנק געוואָרען, אויך אז אַרעמאן, און אויך אפנים נאָך אלע כלים אין שטוב, און דער יונג (ער היום ווייס איך נישט, ווי אזוי ער האָט געהייסען) איז פון אונזער שטוב אַרייַ בערגעגאנגען צום שכן. דורכגעהענדיג דעם הויף, האָט ער מיך גע-טראַפען זיצען אויפ'ן קלאַץ.

איד האָב אראַפגעלאָזט די אויגען. דערפיהלענדיג, אז ער קומט צו מיך געהנטער, איז מיך קאלט געוואָרען אין די קנעכעל און דאָס האַרץ האָט מיך אַנגעהויבען שטארקער צו שלאָגען. ער איז צוגעקומען, האָט מיך אַנגענומען ביי דער נאַמבע, אויפגעהויבען מיך דעם קאַפּ און געזאַגט, דוקא אויף פראַסט אי דיש:

— „א שעהנע מויד ווי דו ביסט, דארף נישט זיין צושויד-בערט. דארף זיך אויך פאר קיין בחור נישט שעמען!“
ער האָט מיך אַפגעלאָזט, און איד בין אריינגעלאָפען צוריק אין שטוב. איד האָב געפיהלט, אז דאָס גאַנצע בלוט שלאַגט מיך אַלץ אין איינעם אין פנים אריין. איד האָב פאָרוקט אין טונג קעלסטען ווינקעל הינטער'ן אוווען, מכלומר'שט, אויסצעהלען די ברודיגע וועש... דאָס איז געוועזען מיטוואָך.
פרייטאָג האָב איד דאָס ערשטע מאָל דער מאַמען אַליין דער-מאַנט, אז מען דארף מיך אויסוואשען דעם קאַפּ, אז איד בין צו-שויערט.

— אַ קלאַג איז צו מיך! — האָט די מאַמע פאַרבאַכען די הענט, — איד האָב זי דאָך דריי וואָכען נישט געקעמט!
פלוצלונג ווערט זי ביי:

— מכשפה! — האָט זי אויסגעשריגען, — אַזאַ גרויסע, ביידידערוואקסענע מויד קאַן זיך אַליין נישט צוואַגען! אַז אַנדערע אויף דיין אַרט וואָלט נאָך די אַנדערע קינדער געוואשען!

— שרה'לע, שריי נישט! בעט זיך דער טאטע; נאר דער מאמעס כעס ווערט שטארקער און שטארקער:
 — מכשפה, הערסט! ש ו י ז זאלסט דו דיך צוואנגען!
 הערסט — די אותה רגע! הערסט!

און דאָ האָב איד מורא צוצוגעהן צום קוימען, וואו דאָס הייסע וואסער איז געשטאַנען, ווייל, דורכגעהענדיג דורך דער מאמען, וואָלט איד געלעזט א בוך. געראטעוועט האָט מיר, ווי געוועהנליך, דער טאטע.

— שרה'לע, האָט ער געקרעכצט, שריי נישט, מיר טוט דער קאָפּ אזוי וועה! ...

דאָס איז גענוג געוועזען. דער מאמעס כעס איז ווי מיט דער האנט אוועקגענומען געוואָרען... איד בין פריי דורכגעגאנגען די שטוב און צוגעקומען צום טאָפּ וואסער.

איד צוואַנג מיר אומגעלומפערט און זעה, ווי די מאמע געהט צו צום טאטען און ווייזט אויף מיר מיט א שווערען זיפּ:

— רבינו של עולם, עם וואקסט נעבעך, ווי אויף הייווען, מאכט זי שטייל צים טאטען, נאָר מיין אויער כאפט יעדעס וואָרט — געהן ווי א גאַלד... און וואס?

דער טאטע האָט געענטפערט מיט נאָר א טיפערען זיפּ. דער רופא האָט נישט איינמאַל פאַרויכערט, אז דעם טאטען איז גאַרנישט. דאָס עגמת נפש נאָר האָט זיך איהם געלעגט אויף דער לעבער, דעריבער איז זי אויפגעשוואָלען און דריקט צו דאָס הארץ; מעהר נישט! דער עיקר זאַל ער מילך טרינקען, קיין עגמת נפש זיך נישט צולאָזען, געהן אין גאַס אריין... רעדען, שמועסען, זוכען זיך אַז עסק... דער טאטע האָט אָבער געזאָגט, אז די פים ווילען איהם נישט טראָגען. פאַרוואָס, בין איד ערשט שפעטער געוואָרען.

איינמאַל, זומער פאַרטאָג, האָט מיר אויפגעוועקט א שמועס צווישען טאטע־מאמע:

— ביסט דו דיך אין וואַלד, נעבעך, אָנגעגאנגען, — מאכט די מאמע.

— א שאַלד דאָס איז, — ענטפערט דער טאטע, — אין וואַלד האָט מען אויף צוואַנציג ערטער געהאקט אויף איין מאָל. פאַר' שטעהסט, דער וואַלד איז דעם פרייז'ס, די פויערען האָבען אבער

סערוויטוטען: זיי קומט די צווייגען, וואס פאלען אראפ און וואל-
 גערען זיך אין וואלד, ווי אויך דאס האלץ פון די בוימער, וואס א
 דונער צושלאגט... נו, אז מען האקט אויס דעם וואלד, האבען זיי
 דאך היזק דעם סערוויטוט; מוזען זיי זיך קויפען האלץ צום בויען
 און צום הייצען, האבען זיי, פארשטעהט זיך, געוואלט לעגען אן
 ארעסט, אראפברענגען דעם קאמיסאר; זיי האבען זיך אבער צו
 שפעט מיטגעגען. ר' זיינוועלע האט נאך דערזעהן, אז זיי
 קראצען זיך אין די קעפ, האט ער שוין געגעבען א באפעהל, מען
 זאל אנידערשטעלען נאך פיערציג האקער! עס איז געווארען א
 גיהנום, אפשר אויף צוואנציג ערטער האט מען געהאקט. און זיין
 מוז מען אומעטום... וואס קלערסט דו? די פיס פלעגען מיר גע-
 שוואלען ווערען ווי די בארקיס...

— ווי א מענש זינדיגט! — קרעכצט די מאמע — איך האב
 געמיינט, אז דו האסט דארט גארנישט וואס צו טון...
 — אוראי! — שמייכלט טרויעריג דער טאטע — נאך פון
 גרויען טאג ביז שפעטער נאכט אויף די פיס!
 — און אלץ פאר דריי רובל א וואד? — ביזערט זיך די
 מאמע.

— ער האט מיר צוגעזאגט צו דערלעגען; דערווייל, ווייסט דו
 דאך איז איהם די טראטווע אונטערגעגאנגען... האט ער געזאגט,
 אז ער איז בדייל הדל געווארען...

— און דו גלויבסט?

— עס קאן זיין...

— שטענדיג — ביזערט זיך די מאמע — ווערט ער בדייל
 הדל און דאס פארמעגען וואקסט און וואקסט.

— אז גאט העלפט, — זיפצט דער טאטע.

עס איז שטיל א וויילע.

— ווייסט נישט, וואס מאכט ער? — פרעגט דער טאטע.

וואס איז שוין כמעט א יאהר נישט ארויס פון שטוב.

— וואס זאל ער מאכען? ער האנדעלט מיט פלאקס, מיט

אייער; א שענק האט ער...

— און זי וואס מאכט?

— זי, נעבעד, קראנק...

- א שאד, א גוטער מענש —
 — א בריליאנט! די איינציגע בעל הבית'טע, וואס „מאכט
 נישט איין“ א גראשען; זי וואלט אפילו געצאהלט צו דער צייט,
 נאָר זי האָט ביי איהם וועניג וואָס צו שאַפּען...
 — דאכט זיך, מאכט דער טאטע, דאָס דריטע ווייב.
 — אודאי! — באשטעטיגט די מאמע.
 — זעהסט, שרה, — מאכט דער טאטע, — דאכט זיך שיין
 — א איד, א גביר... האָט ער קיין מוזל נישט צו ווייבער... יעדערער
 האָט זיין פעקעל.
 — און אזא יונג בלוט! — האָט צוגעגעבען די מאמע. — אינ
 גאנצען עטליכע און צוואַנציג יאהר.
 — נו, געה ווייס? ער איז א ו ד א י א זיכציגער און —
 אייזען שטארק.
 — און אַהן א בריל!...!
 — און זיין גאנג; די פּאַרלאַגע ציטערט!
 — און איד, זעהסט דו, ליג אין בעט.
 עס האָט מיך דורכגענומען ביי די לעצטע ווערטער.
 — גאָט וועט העלפּען, — טרייסט די מאמע.
 — נאָר זי, זי... — קרעכצט ווייטער דער טאטע און וואַרפט
 אַ בליק צו מיר אייפ'ן קאסטען. זי וואקסט, קיין עין הרע, ווי
 אויף הייווען... פאַרענט... האָסט געזעהן? ...
 — א שאלה דאָס איז!
 — און א פנים... שיינט ווי די זון...
 עס איז ווייטער שטיל געוואָרען א וויילע.
 — ווייסט, שרה'לע, — מאכט ווייטער דער טאטע, מען איז
 נישט יוצא פאר גאָט.
 — מיט וואָס?
 — מיט איהר! ווי אלט ביסט דו געווען צו דער חתונה?
 — אינגער פאר איהר!
 — נו? ...
 — נו... וואָס?
- איז דער אייגענער מינוט האָט מען צוויי קלעפּ געטאָן אין לאַך

די מאמע איז אראָפּגעשפרונגען פון בעט. איז איין רגע האָט זי אָפּגעריסען דאָס שטריקעל, אויף וועלכען דער לאָדען האָט זיך געהאַלטען און אויפגעפראַלט דאָס פענסטער, וואָס האָט שוין לאנג קיין באַשעלעג נישט געהאַט.

— וואָס איז? — האָט זי ארויסגעשריגען אין גאס צרייז.

— רבקה זיינוועלע'ס איז נפטר געוואָרען.

די מאמע איז צוריקגעשפרונגען פון פענסטער.

— ברוד דין אמת! — האָט דער טאטע ארויסגעזאָגט...

שטאַרבען איז גאַרנישט...

— ברוד דין אמת, — מאכט די מאמע, — ערשט פון איהר

נערעדט!

דאמאלט האָב איד געהאַט א וואונדערליך אומרוהיגע צייט.

איד ווייס אליין נישט, וואָס מיט מיר איז געוועזען.

טיילמאָל בין איד גאנצע נעכט נישט געשלאָפען. די שלעפען

האַבען מיר ווי האמער געקלאַפט און דאָס הארץ האָט גענאַנט, גלייך

עס וואָלט זיך געשראַקען פאר עפעס, אָדער שרעקליך נאָר עפעס

געבענקט; טיילמאָל איז מיר ווייטער אזוי ווארעם און ווייך גע-

וועזען אויפ'ן הארץ, אז איד האָב געוואָלט אלץ אַרומנעמען איז

קושען און האַלזען.

נאָר וועמען? די ברידערלעך האָבען זיך נישט געלאָזט; דער

פינף יעהריגער יוחנן האָט איד געקאָפעט און געשריגען, אז ער וויל

זיך נישט שפילען מיט א מיידעל. די מאמע, אויסער דעם, וואָס

איד האָב פאר איהר מורא געהאַט, איז שטענדיג ביזן און פאר-

יאָגט... דער טאטע — נאָר קראַנקער.

במשך א קורצער צייט איז ער אינגאנצען גרוי געוואָרען ווי

א טויב, דאָס פנים איז איינגעשרומפען געוואָרען ווי א פארמעט,

און די אויגען האָבען ארויסגעקוקט אזוי אומבאהאַלפען און מיט

אַזא שטום געבעט, אז עס איז גענוג געוועזען, איד זאָל עס דער-

זעהן און ארויסלויפען פון שטוב מיט א געווייז.

דאמאלט דערמאָן איד מיד אַז מייז בערעל'ען... איהם וואָלט

איד געקאָנט אלץ דערצעהלען, קושען און האַלזען... ליגט ער דארט

אין דער קאלטער ערד, און עם כאפט מיר אן נאך א ביטערליכערער געוויין...

די טרערען, אייגענטליך, פלעגען זיך מיר באווייזען גאנץ אפט אהן א טעם.

טייל מאָל קוק איך פון פענסטער ארויס אויפ'ן הויף און זעה, ווי די לבנה שווימט און שווימט צו אלע מאָל נעהנטער צו דעם אויסגעווייסטען צוים, וואס איז קעגען אונזער פענסטער, און קאן דעם צוים נישט אריבערשווימען.

און איך באַקום פלוצלונג רחמנות אויף דער לבנה, עם הויבט מיר אן קלעמען ביים הארץ און די אויגען גיסען און גיסען...

טיילמאָל ווייטער, פלעג איך ארומגעהן מאט. איך פלעג מיר ארוי ארומוואקלען אהן כח מיט א בלאס פנים און אונטערנעשלאָך גענע אויגען; אין די אויערען רוישט, דער קאָפּ איז שווער, און עם דאכט זיך מיר, אז עם איז מיר אַזוי נישט גוט אויב דער וועלט, אַזוי נישט גוט, אז עם וואָלט אמבעסטען געוועזען צו שטארבען. דאמאָלט ווייטער האָב איך בערעלען שטארק מקנא געוועזען...

ער ליגט זיך דאָרט אַזוי רוהיג...

גאנץ אָפט אויך, האָט זיך מיר גע'חלומ'ט, אז איך שטארב, אז איך ליג אין קבר, אדער, אז איך פליה ארום אין הימעל אין איין העמד מיט צוואַנטע האָר און קוק אראָפּ און זעה, וואָס אויף דער וועלט טוט זיך.

פונקט דאמאָלט האָב איך פארלוירען די אלע חבר'טעס, מיט וועלכע איך האָב אמאָל אין צייכען געשפילט, און האָב שוין קיין אנדערע נישט באקומען. איינע איז שוין ארויסגעגאנגען שבת מיט אן אטלאַסענע יופע און א קייט און א זייגער! עם האָט שוין געזאָלט זיין איהר התונה. אנדערע זענען „בלה מיידלעך" געוואָר רען. שדכנים און מחותנים „האקען אָפּ די טירען", און מען האָט זיי נעקעמט, געוואשען, געקליידט, בשעת ווען איך בין נאך ארומ געגאנגען באַרוועס, אין אן אלטע בעזינע, קורצע ספאָרניצע, אין אן אויסגעבלאקעוועטען ציציען סטאַניק, וואָס האָט אויף מיר אויפ'ן סאמעראַדנע פראַנט אין עטליכע ערטער געפלאַצט, אין איך האָב איהם צוגעלאַטעט מיט אן אנדער קאָליר ציץ... די כלה מיידלעך האָבען מ'יך געמיידט און מיט די אינגערע קינדער האָב א'יך מיר געשעמט צו חבר'ען; אויך האָבען מיר שוין

די צייכען נישט געוויילט. בייטאג פלעג איד מיך דעריבער נישט ארויסווייזען אין גאס אריין. די מאמע ווייטער האט מיך אין ערגעץ נישט געשיקט, און אפילו, אז איד האב אמאל געוואלט געהן א נאנג, נישט געלאזט. פאר דאס פלעג איד מיך אפט ארויס-כאפען פארנאכט און ארומגעהן הינטער'ן הויז ביי די שפייכלער, אדער זעצען זיך נישט ווייט פון טייד.

זומער פלעג איד אזוי זיצען ביז שפעט אין דער נאכט אריין. אין אנהייב פלעגט אמאל די מאמע צו מיר ארויסגעהן; צו געגאנגען איז זי קיינמאל נישט, נאר אין טויער זיך געשטעלט, אומגעקוקט זיך און אוועקגעגאנגען, — איד פלעג כמעט הערען ווי זי זיפצט. קוקענדיג אויף מיר פון ווייטען.

מיט דער צייט האט דאס אויך אויפגעהערט. איד פלעג מיר אפזיצען איינע אליין שעה'ן-לאנג און איינהער רען זיך ווי עס רוישט דאס קליינע טייכלע, ווי עס שפרינגען די פריש פון גראז אין טייד אריין, אדער נאכיאגען ערגעץ א לייכטען וואלקען אין הימעל...

איד פלעג אמאל האלב איינשלאפען מיט אפענע אויגען. איינמאל האב איד דערהערט פון ווייטענס א טרויעריג ליי-דעל. דאס קול איז געוועזען יונג אין פריש, און עס האט זיך מיר מיט א טרויער אויסגעגאסען אינ'ם גאנצען לייב; עס איז גע-וועזען א אידיש ליעדעל.

דאס זינגט דער „רופא-יונג“, — טראכט איד, — אנדערע וואלמען זמירות, נישט קיין ליעדלעך געזונגען.

איד טראכט אויך, אז מען מוז אריין אין שטוב און אזוינע ליעדלעך נישט הערען און מיט'ן רופא-יונג זיך נישט טרעפען. נאר אויפגעהויבען האב איד מיך נישט; איד בין עפעס ווי פאר'חלומ'ט געוועזען, מאט, און בין געבליבען זיצען אויפ'ן ארט, כאטש דאס הארץ איז אומרוהיג געוועזען.

דאס ליעדעל קומט צו אלץ געהנטער און געהנטער, עס געהט פון יענער זייט טייד איבער דער בריק.

איד הער שוין טריט אויפ'ן זאמר, איד וויל ווייטער אנטלוי-פען, נאר די פיס פאלגען נישט און איד זיך ווייטער.

ענדליך איז ער צוגעקומען צום ארט, וואו איד בין געזעסען.

— דו ביסט עס, לאה?

איד ענטפער נישט.

אין די אווערען רוישט מיר נאך שטארקער, די שלעפען שלאך
גען נאך האסטיגער און עם דאכט זיך מיר, אז איד האב קיינמאל
אזא גוט און זיס קול נישט געהערט.

ער מאכט זיך וועניג דערפון, וואס איד ענטפער איהם נישט.
ער זעצט זיך נעבען מיר אויפ'ן קלאץ און קוקט מיר גלייך אין
פנים אריין.

זיין בליק האב איד נישט געזעהן, ווייל איד האב די אויגען
נישט אויפגעהויבען, דאך געפיהלט האב איד, ווי עם האט מיר גע-
ברענט דאס פנים.

— ביסט א שעהנע מויד, לאה, מאכט ער צו מיר, א שאך!

עם האט מיר אָנגעכאפט א שרעקליך געוויין און איד בין
אנטלאָפּען.

דעם צווייטען אווענט בין איד שוין נישט אַרויסגעגאנגען.
דעם דריטען אויך נישט. נאך דעם פיערטען, פרייטאָג צו נאכט,
איז מיר שוין אזוי שווער געווען אויפ'ן הארץ, אז איד האב גע-
מוזט ארויסגעהן; עם האט זיך מיר געדאכט, אז איד וועל דער-
שטיקט ווערען אין שטוב. ער האט אויף מיר, אפנים אין שאַטען,
הינטער א הויז-ווינקעל, געווארט, ווייל, קוים האב איד מיר גע-
זעצט און אויף מיין אָרט, איז ער מיר ווי אויסגעוואקסען פון אונז-
טער דער ערד.

— אנטלויף נישט פאר מיר, לאה! — האט ער זיך מיט א
ווייך, הארציג קול געבעטען — גלויב מיר, איד וועל דיר קיין
שלעכטס נישט טון.

זיין ערנסט, ווייך קול האט מיר בארוהיגט.

ער האט אָנגעהויבען ציהען א שטיל טרויעריג ליעדעל, און
מיר זענען ווייטער געקומען די טרערען אין די אויגען אריין.
איד האב מיר נישט געקאנט איינהאלטען, און האב אָנגעהויבען
שטיל צו וויינען.

— וואס וויינסט דו, לאה, — האקט ער אָפּ און פרעגט, אָנ-
נעמענדיג מיר ביי דער האנט.

— דו זינסט אזוי טרויעריג, — האב איד איהם געענטפערט
און ארויסגעצויגען די האנט פון זיינע.

— איד בין א יתום, מאכט ער, עלענד... אין דער פרעמד.

עם האָט עמיץ זיך באוויזען פון גאס און מיר זענען זיך צור-
לאַפען.

דאָס ליעדעל האָב איך מיך אויסגעלערענט און פלעג עם זיך
גען שטילערהייט יערע נאכט אויפ'ן געלעגער; דערמיט בין איך
איינגעשלאָפען, דערמיט בין איך אויפגעשטאַנען. דאָך גאנץ אַפּט
האָב איך חרטה געהאַט און געוויינט, וואָס איך האָב מיך באקאַנט
מיט א „רופּא יונג“, וואָס קליידט זיך דייטש און גאַלט זיך דאָס
בעדעלע. וואָלט ער זיך אזוי געטראַגען ווי דער אַלטער רופּא, וואָלט
ער כאַטש א פּרוּמער איך געוועזען... איך האָב געוואויסט, אז ווען
דער טאַטע ווערט עם געוואָר, שטאַרבט ער, חס ושלום, פאַר עגמת
נפש; די מאַמע וואָלט זיך א מעשה געטאַן! דער סוד איז מיר
געלעגען ווי א שטיין אויפ'ן האַרץ.

איך געה צו צום טאַטענס בעט, דערלאנגען איהם עפעס, אדער
די מאַמע קומט אריין פון גאס, און איך דערמאן מיך און מיינ
זינד, הויבען אינטער מיר און הענט און פיס ציטערען, און דאָס
פנים פארלירט דעם לעצטען טראָפען בלוט, און דאך האָב איך
איהם יעדען טאַג צוגעזאַגט, אז איך וועל מאַרגען אויך ארויס-
קומען; און איך האָב נישט געהאַט פאַרוואָס פאַר איהם צו אַנט-
לויפען. ער האָט מיך שוין אפילו ביי דער האנט נישט אָנגענו-
מען, מעהר נישט געזאַגט, אז איך בין א שעהנע מויד. ער האָט
מיט מיר נאָר גערעדט, געלערענט מיך ליעדעלעך... איינמאַל נאָר
האָט ער מיר א שטיקעל באקסער געבראַכט.

— עם, לאה!

איך וויל נישט נעמען.

— פאַרוואָס? — פּרעגט ער טרויעריג, — פאַרוואָס ווילסט

דו ביי מיר נישט נעמען?

איך האָב מיך ארויסגעכאַפט, אז איך וואָלט בעסער געגעסען

אַ שטיקעל ברויט.

ווי לאנג אונזער זיצען צוזאַמען און זינגען האָט געדויערט,
ווייס איך נישט. נאָר איינמאַל איז ער געקומען טרויעריגער ווי
שמענדריג, איך האָב עם באַלד אין פנים דערקענט, און האָב'ן גע-
פּרעגט, וואָס איז איהם.

- איך מוז אוועקפאהרען.
 — וואוהין? — פרעג איך אהן א קול.
 — צו דער סוכרעוויזע.
 איך האָב איהם אָנגעכאפט ביי דער האנט.
 — צו די זעלנער וועסט דו געהן?
 — ניין, — האָט ער מיר געענטפערט און דריקט מיר די האנט, — איך בין א שוואַכער... איך לייך אויפ'ן הארץ, קיין זעלנער וועל איך נישט זיין, נאָר שטעלען מוז איך מיר...
 — וועסט צוריק קומען?
 — אוראי...
 מיר שווייגען א ווילע.
 — עס וועט נאָר דויערען, — מאכט ער, — א פאָר וואַכען...
 איך שווייג און ער קוקט אויף מיר מיט אַ געבעט.
 — וועסט בענקען נאָר מיר?
 — יאָ... — האָב איך אליין קוים געהערט מיין תשובה.
 מיר שווייגען ווייטער א ווילע.
 — לאַ'מיר זיך געזעגענען.
 מיין האנט איז נאָך געלעגען אין זיינע.
 — פאָהר געזונט! — האָב איך איהם געזאָגט מיט א פאר־ציטערטען קול.
 ער האָט זיך איבערגעבויען, מיר א קוש געטאָן, און איז פאר־שוואַנדען געוואָרען.
 איך בין לאַנג געשטאַנען ווי שכור.
 — לאַה! — האָב איך דערהערט דער מאַמעס קול, נאָר דער אַלטער, ווייכער, כמעט זינגענדיגער קול, נאָר פון דער צייט, ווען דער טאטע איז געזונט געוועזען.
 — לאַה'שי!
 אזוי האָט מען מיר שוין לאַנג נישט גערופען. איך האָב נאָר אַמאָל א ציטער געטאָן און בין מיט די נאָך ברענענדיגע ליפּען אַרײַנגעלאָפּען אין שטיב. נאָר איך האָב די שטוב נישט דערקענט.
 אויפ'ן טיש זענען געשטאַנען צוויי פרעמדע לייכטער מיט ברעך גענדיגע ליכט. עס איז געשטאַנען בראַנפען מיט לעקער — דער טאטע איז געזעסען אויף א שטול, אָנגעלעהנט אויף א קישען, אויפ'ן בנים האָט עפעס ווי געשמייכעלט פון יעדען רונצעל ארויס, — עס

זענען געשטאנען נאך בענקלעך ביים טיש, אויך פרעמדע... עם זע-
נען דא פרעמדע מענשען געוועזען — נאר די מאמע כאפט מיר
ארום און קושט, און האלזט מיר:

— מזל טוב, טאכטער, טאכטערשי, לאה'שי, מזל טוב!
איד פארשטעה נישט, וואס מען מיינט, נאר דאס הארץ
שרעקט זיך און קלאפט, און קלאפט אזוי מורא'דיג! אז די מאמע
האט מיר ארויסגעלאזט פון די ארעם, האט מיר דער טאטע צוגע-
רופען. איד האב קיין כח נישט געהאט צו שמעהן און האב מיר
אראפגעלאזט פאר איהם אויף די קניען און אנגעשפארט דעם קאפ
אויף זיין שוים. ער גלעט מיר דעם קאפ, קרייזעלט מיר די האר:
— וועסט שוין, קינד מיינס, נישט ליידען קיין הונגער, קיין
ניט; וועסט שוין, קינד מיינס, נישט ארומגעהן נאקעט און באר-
וועס... וועסט זיין א נגידה... דו וועסט זיין רייך... דו וועסט פאר
דיינע ברודערלעך מלמד-געלט צאהלען... מען וועט זיי שוין פון
די חדרים נישט ארויסווארפען... דו וועסט אונז אויך העלפען...
א י ד וועל געזונט ווערען...
— און ווייסט, ווער דער חתן איז? — פרעגט די מאמע,
מיט א פרייד — טאקע ר' זיינוועל! טאקע ר' זיינוועל, ער האט
אליין א שדכן געשיקט...

איד ווייס נישט, וואס מיט מיר איז געשעהן, נאר אויפגע-
כאפט האב איד מיר אויפ'ן געלענער אינמיטען טאג.
— געלויבט איז גאט! — האט די מאמע אויסגעשריגען.
— געלויבט איז זיין ליעבער נאמען! — האט דער טאטע
געזאגט.

און מען האט מיר ווייטער געהאלזט און געקושט. נאך מעהר
— מען האט מיר איינגעמאכטס דערלאנגט!... אפשר וויל איד
נואסער מיט זאפט? אפשר אביסעל וויין?
איד האב צוריק די אויגען פארמאכט און געקייכט מיט א
שטיקענדיג געוויין.

— וואויל, וואויל, — פרעהט זיך די מאמע — זאל זי זיך
אפווייניגען, מיין ארעם קינד! מיר זענען זיך אליין שולדיג, אויף
אמאל אז נחת דערצעהלט! אזוי פלוצלונג! עם קאז אז ארער

פלאצען, חס ושלום! נאך אצינד געלויבט איז נאט! וויין דיר
אפ דאס הארץ, זאלען אלע צרות אוועקשווימען מיט די טרערען און
א ניי לעבען זאל זיך אנהויבען, א ניי לעבען...

דער מענש האט צוויי מלאכים — א גוטען און א שלעכטען
מלאך, און איד בין זיכער געוועזען, אז דער גוטער מלאך הייסט
מיד אינ'ם רופא-יונג פארגעסען, עסען ר' זיינוועלעס איינגעמאכטס,
טרינקען זיין זאפט מיט וואסער און קליידען זיך אויף זיין חשבון,
בשעת ווען דער שלעכטער מלאך האט מיר איינגערעדט, איד זאל
איינמאל פאר אלעמאל זאגען דעם טאמען און דער מאמען, אז
איד וויל נישט, באין אופן נישט.

ר' זיינוועלען האב איד נאך נישט געקענט, איד האב'ן אפשר
אמאל געזעהן, נאך — אדער פארגעסען, אדער באלד נישט גע-
וואוסט, וועמען איד זעה... נאר הינטער די אויגען האב איד איהם
פיינט געהאט.

באלד די צווייטע נאכט האט זיך מיר גע'חלומ'ט, אז איד
שמעה אינטער דער חופה.

דער חתן איז ר' זיינוועלע און מען פיהרט מיד זיבען מאל
ארום איהם, נאך די פיס זענען מיר פארשטארט און די אונטער-
פיהרערקעס טראגען מיד אין דער הויך —
דערנאך האט מען מיד אהיים געפיהרט.

די מאמע האט אקעגען געטאנצט מיט א קויליטש, און עס
געהט שוין די גאלדענע יוד.

איד האב מורא די אויגען אויפצוהויבען. איד בין זיכער, אז
איד וועל דערזעהן א בלינדען, אהן אז אויג, און א לאנגע, א שרעק-
ליך לאנגע נאז. עס קומט מיר א קאלטער שווייס אויפ'ן לויב —
נאך פלוצלונג רוימט ער מיר איין אין אויער:

— לאה'שי, א שעהנע מויד ביסט דו!

און דאס קול איז גארנישט פון קיין אלטען מאן — עס איז
יענעמס קול... איד עפען אביסעל די אויגען — עס איז יענעמס
פנים...

— טס! — רוימט ער מיר איין, — זאג נישט אויס, איד
האב ר' זיינוועלע'ען פארנארט אין וואלד אריין, אריינגעלעגט אין
א זאק, צוגעבונדען א שטיין און אריינגעווארפען אין טייך (אזא

מעשה האט מיר אמאל די מאמע דערזעהלט) און בין איך דא אויף זיין ארט!

איך האב מיך אויפגעכאפט פארציטערט.

דורך א שפארע פון לאדען, האט אריינגעשלאגען א בלאסער שיין פון דער לבנה, און האט באלייכט די גאנצע שטיב. איך בא- מערק ערשט, אז אינמיטען באלקען הענגט צוריק דער הענגעלי- לייכטער. טאטע-מאמע שלאפען אויף בעטגעוואנט, — דער טאטע שמיכעלט פון שלאף, די מאמע אטעמט רוהיג... און דער גוטער מלאך זאגט מיר: אז דו וועסט זיין גוט און פרום, וועט דער טאטע געזונט ווערען, די מאמע וועט אויף דער עלטער נישט ארבייטען אזוי שווער און ביטער, און פון דייע ברידערלעך, וועלען ארויס- קומען לומדים, רבנים, גאונים; גרויסע, גרויסע אידען, מען וועט פאר זיי צאהלען מלמד-געלט.

— נאך קושען — זאגט דער שלעכטער מלאך — וועט דיר ר' זיינוועלע... ער וועט זיך צו דיר צוריהרען מיט די פייכטע וואנסען... ער וועט דיר ארומנעמען מיט די ביינערדיגע הענט... אויך וועט ער דיר פייניגען ווי יענע ווייבער, און וועט דיר יונגע- רייט יאגען אין קבר אריין; און ער וועט קומען צו פאהרען און וועט עגמת נפש האבען, דיר קיין ליעדלעך שוין נישט לערנען, וועסט שוין מיט איהם אווענט אויף אווענט נישט זיצען... דו וועסט זיצען מיט ר' זיינוועלען...

— ניין! הימעל און ערד זאל צוזאמען קומען! צורייסען די תנאים!

איך בין שוין נישט געשלאפען ביז אין דער פריה...

די ערשטע האט זיך אויפגעכאפט די מאמע; איך וויל מיט איהר רעדען, נאך איך בין געוואוינט אין אלע געפאהרען זיך ווענד- דען צום טאטענס הילף.

אט, וועקט זיך שוין דער טאטע.

— ווייסט, שרה'לע, — זענען זיינע ערשטע ווערטער — איך פיהל מיד גאר, נאך גוט; וועסט זעהן, איך וועל היינט נאך געהן אין גאס אריין.

— געלויבט איז זיין ליעבער נאמען; אלץ אין אונזער טאכ- טערס מזל, אלץ אונזער טאכטערס, דער צדקה'ס זכות.

— און דער רופא איז טאקע גערעכט, די מילך שמעקט מיר
זעהר וואויל... —

זיי שווייגען און דער גוטער מלאך זאגט מיר נאך אמאל:
— אז דו וועסט גוט און פרום זיין, וועט דער טאטע ווערען
געזונט; וועט אבער פון דינע ליפען ארויס א זינדיג וואָרט —
פאלט ער אוועק און שטארבט.
— הערסט דו, שרה'לע, — מאכט ווייטער דער טאטע, —
הער שוין אויף צו זיין א פשעקופקע...
— וואס רעדסט דו?

— וואָס דו הערסט! — איך וויל היינט נאָך זיין ביי ר'
זיינוועלען... ער וועט מיר צונומען צו א געשעפט, אָדער באַרגען
עטליכע רובל, וועלען מיר זיך מאכען א געוועלבעל, איך וועל
שטעהן אביסעל, דו אביסעל — דערנאָך וועל איך אָנהויבען האַנדל
לען מיט תבואה... —

— הילאי זאל גאָט געבען!
— אודאי וועט גאָט געבען! אז דו וועסט היינט נעמען אויף
חתונה-קליידער, זאָלסט דו דיר אויך נעמען... כאָטש אויף צוויי
קליידער, און פארוואָס נישט? ער האָט געהייסען נעמען, וואָס מען
דארף; דו וועסט דאָך נישט זיין אויפ'ן אויפרופען אין דינע
בגדים.

— געה שוין געה! — ענטפערט די מאַמע, — דער עיקר
מוז מען די קינדער עפעס מאַכען — ראובן געהט באַרוועס, ער
האָט זיך יענע וואָך א האַלץ אריינגענומען, לאָמט ער נאָך... אויך
געהט צו ווינטער, מען דארף לייבלעך און העמדלעך, וואָטאווע
קאפּאָטקעלעך.
— נעם, נעם... —

— הערסט, — מאכט דער גוטער מלאך, — אז דו וועסט
רעדען א שלעכט וואָרט, וועט די מאַמע דינע קיין קלייד נישט
האַבען, און דו ווייסט, אז דאָס אלטע פאלט איהר אראָפּ פון לייב;
דינע ברידערלעך וועלען ווינטער-צייט אין די גרעסטע פרעסט
לייפען אין חדר אריין באַרוועס, און זומער וועלען זיי זיך אַריינגע-
נעמען העלצער אין די פיס... —

— איך זאָג דיר דעם אמת, — מאכט די מאַמע, — מען
וואָלט געדארפט אליין אויסרעדען „ברחל בתך הקטנה“, וואָרים

ז ע ה ר א גומער מענש איז ער נישט... מען דאַרף אַפּרעדען, וויפּיעל ער וועט איהר פּאַרשרייבען — וואָרים יורשים וועט זיין ווי האַלץ... ווען אפילו נישט קיין אקט — זאָל ער כאַטש געבען אַ חרם־קוויטעל, וואָרים טאַקע, ווי לאַנג קאָז אזוינער לעבען? נאָר אַ יאָהר, נאָר אַ יאָהר...

— ביי וואוילטאָג, — זיפצט דער טאַטע, — לעבט מען לאַנג. — לאַנג! פּאַרנעס נישט — זיבעציג יאָהר... טייל מאָל ווערט איהם עפעס ווי טויט אונטער די אויערען...

אין דער שלעכטער מלאך זאָגט: אז דו וועסט שווייגען, וועסט דו געהן אונטער דער חופּה מיט אַ טויטען, מיט אַ מת וועסט דו לעבען... מען וועט דיך לעגען־פיהרען מיט אַ בר־מנו... די מאַמע זיפצט:

— אַלץ איז ביי גאָט אין די הענט — מאכט דער טאַטע.

די מאַמע זיפצט ווייטער און דער טאַטע זאָגט:

— און וואָס קאָז מען טון... מען האָט געקאָנט בעסער מאַכ־כען? אודאי, ווען איד בין געזונט, ווען איד פּאַרדין, ווען עס איז כאַטש דאָ טרוקען ברויט אין שטוב...

ער האָט אַפּגעהאַקט; מיר האָט זיך געדאַכט, אז עפעס וויינט דעם טאַטען אין האַרץ.

— וואָלט זי כאַטש אינגער געווען מיט אַ פּאָר יאָהר, וואָלט איד דאָס לעצטע געטאָן... ווייס איד? אפּשר אויף דער לאַטעריע געשטעלט...

און איד האָב געשוויגען.

מיין זיבעציג יעהריגער חתן האָט געגעבען אויף חתונה־קליידער, עטליכע הונדערט גילדען דעם טאַטען און מיר אַ תּוספות־כתובה אויף הונדערט און פּופּציג גילדען...

מענשען האָבען געזאָגט: אַ וואוילער שרוד!

איד האָב חבר'טעם באַקומען; די מיט דער סאַמעטענע יופּע און גאַלדענעם קייט־און־זייגער, פּלעגט ביי מיר זיין צוויי דרוי מאָל אין טאַג. זי איז געוועזען גליקליך ווי די וועלט, וואָס איד האָב זי דעריאָגט, וואָס מיר האָבען חתונה אָין איין חודש! איד האָב גע־

האט נאך חבר'טעס. נאך זי האט זיך צוגעקלעפט צו מיר. „יענע זענען דאך „סמיארקאטע מיידלעך“; ווער ווייסט, ווי לאנג עס וועט נאך ביי זיי דויערען!“

רבקה האט חתונה פון דער פרעמד, נאך עסען קעסט וועט זי פריהער אין דער היים, צוויי צי דריי יאָהר. איבער דער גאַנצער צייט וועלען מיר זיך האלטען צוזאמען; זי וועט אריינלויפען צו מיר אויף ציקאָריע, איד צו א י ה ר אויף ציקאָריע, אָדער שבת נאָכ'ן שלאַף אויף ביילעקיידיך.

— און אז איך וועל ווערען א קינפעטאָרין — מאכט איינמאַל רבקה און דאָס פנים שטראַלט איהר — וועסט דו זיצען ביי מיר — יאָ?
איך שווייג.

— וועה! — מאכט רבקה — וואָס טרויערסט דו אזוי? עס טרעפט זיך צו זיבעציג יאָהר אויך...

— געה שוין, געה! — טרייסט זי מיר ווייטער — אַז גאַט וויל, שיסט א בעזעה! און ווען נישט — ווי לאנג, מיינסט דו, וועט עס דויערען? א מענש לעבט דאָך נישט אייביג! אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פאַר א יונגע אלמנה דו וועסט זיין! די פינגער צו לעקען!

רבקה ווינשט ר' זיינוועל'ען נישט קיין שלעכטס:

— ער איז אפילו אַ קלב שבכלבים! יענעס ווייב האָט ער גע- פייניגט... נאָר יענעס ווייב איז אַ קראַנקע געוועזען, און „דו ביסט געזונט ווי אַ נוס... דיך וועט ער גוט באַהאַנדלען, נאָך ווי הייסט גוט!“

ער איז צוריקגעקומען!

דעם טאָגען איז טאַקע בעסער, נאָר עס האָט זיך איהם פאַר- גלוסט אביסעל טרוקענע באַנקעס — אזוי האָט ער מורא געהאט אַרויסצוגעהן. ער פיהלט, אַז פון ליגען, און דערנאָך זיצען אלץ אינאיינעם, האָט זיך איהם דאָס בלוט פאַרזאַמעלט אויף איין אָרט, מען דאַרף עס צושלאַגען! — אַביסעל אויך ברעכען איהם די פליי- צעם און אויף דעם איז טרוקענע באַנקעס אַ רפואה ברוקה.

- איך האָב אָנגעהויבען ציטערען ווי אין אַ פיבער; מיט טרור
קענע באַנקעס קומט דער „יונג“, נישט דער רופא אליין.
- וועסט אריינרופען דעם רופא? — פּרעגט מיד דער טאַטע.
— וואָס רעדסט דו? — פאַלט איהם די מאמע אין די רעד.
— אַ כלה-מיידעל...
זי איז אליין געגאנגען.
- וואָס ביסט דו אזוי בלאַס געוואָרען? — פּרעגט מיד דער
טאַטע דערשראָקען.
— גאַרנישט.
— שוין עמליכע טעג... — פאַרשט דער טאַטע.
— עס דאַכט זיך דיר, טאַטע.
— די מאמע זאָגט אויך...
— עה!
— היינט — וויל מיד דער טאַטע דערפּרעהען — וועט מען
דיר שוין מעסטען די חתונה-קליידער.
איך שווייג.
- דו פרעהסט זיך גאַרנישט? — פּרעגט דער טאַטע.
— פאַרוואָס זאָל איך מיד נישט פרעהען?
— דו ווייסט דאָך אפילו גאַרנישט, וואָס מען מאכט דיר.
— מען האָט דאָך מיר אַ מאַס גענומען!
דערווייל איז אָנגעקומען די מאמע מיט'ן רופא אליין.
עס איז מיר גרינגער געוואָרען אויפ'ן האַרץ; נאָר אין איין
וועגס האָט אין מיר עפעס געקלאָגט: דו וועסט איהם אפשר שוין
מעהר נישט זעהן...
- אוי, א וועלט, — קומט אריין דער רופא, — סאַפּענדיג
און קרעכצענדיג, — ר' זיינוועלע האָט חתונה מיט א יונגער מויד.
און לייזער'ס דעם גבאי'ס ווערט א פרוש — אנטלאָפען פון ווייב!
— לייזער'ס? — שרייט אויס די מאמע פאַרוואונדערט.
— ווי איהר הערט! היינט געה איך ארום צו זעכציג יאָהר פון
אין דער פריה ביז נאכט אויף די פיס, און מיין יונג לעגט זיך אין
בעט אריין...
- איך הויב אָן ווייטער צו ציטערען.
— האַלט נישט אזא גוי! — באַמערקט די מאמע.

— א גוי? — מאכט דער רופא, — ווי הייסט א גוי?
 — וואס טויג מיר די מעשיות, — האקט איבער אומגעדולדיג
 דער טאטע, — טוט בעסער אייערס.

מיינ טאטע איז בטבע געוועזען א גוטער; עס האט זיך מיר
 שטענדיג געדאכט, אז ער קאן קיין פליג אויף דער וואנט נישט
 ריהרען, און דאך האט אין זיינע רעד געשטעקט אזוי פיעל בזיון
 פאר'ן רופא.

אלס קראנקער איז בעט פלעגט ער גליקליך זיין, אז עמיץ איז
 אריינגעגאנגען און באצאלקעט מיט איהם; נאך מיט'ן רופא האט
 ער קיינמאל נישט געקאנט רעדען א ווארט. ער האט איהם שטענ-
 דיג איבערגעהאקט זינמיטען און געהייסען, ער זאל זיינס טון.
 נאך איינער האב איר עס דאס ערשטע מאל אזוי שטארק דער-
 פיהלט; עס האט מיר אנגעהויבען דאס הארץ וועה צו טון... וואך
 ריב, ווי אזוי וואלט ער נאך יענעם באליידיגט, יענעם, וואס
 ליגט נעבעך קראנק!...

פארוואס איז ער קראנק?

געזאגט האט ער, אז ער האט א הארץ-פעהלער.

וואס דאס איז, האב איר ריכטיג נישט געוואוסט; מן
 הסתם איז עס אזוינס, וואס לעגט אמאל אין בעט אריין, און דאך
 — האט מיר דאס הארץ געזאגט, — אז איר מוז אויך האבען א
 שטיקעל שולד דערביי.

ביינאכט האב איר אין שלאף געוויינט; די מאמע האט מיר
 אויפגעוועקט, און געזעצט זיך ביי מיר אויפ'ן בעט.
 — שא, קינד מיינס! — האט זי מיר געזאגט, — לאמיר
 דעם טאטען נישט וועקען; און אונזער שמועס איז געווען פון מויל
 אויף אויער.

די מאמע, האב איר באמערקט, איז שטארק צורודערט: זי
 קוקט אויף מיר פארשענדיג, זי וויל עפעס ביי מיר דערגעהן, און
 איר האב מיר באשלאסען איהר גארנישט צו זאגען, על כל פנים
 נישט ווען דער טאטע שלאפט.

— קינד מיינס, וואס האסט דו געוויינט?

— איר ווייס נישט, מאמע.

— פיהלסט דיר געזונט?

— יא, מאמעשי, נאך טיילמאל טוט מיר דער קאפ זועט.

- זי איז געזעסען האלב אנגעשפארט אויפ'ן בעט און איד האָב צוגערוקט דעם קאָפּ און אָנגעלעהנט אויף איהר האַרץ.
- מאַמע, — פּרעג איד — וואָס קלאַפט ביי דיר דאָס האַרץ.
- פאַר מוראַ, טאַכטערשי.
- דו האָסט אויך מוראַ ביינאַכט?
- ביינאַכט און בייטאַג, איד האָב שטענדיג מוראַ.
- וואָס האָסט דו מוראַ...
- איד האָב מוראַ פאַר דיר...
- פאַר מיר?
- די מאַמע ענטפערט נישט, נאָר איד פּיהל, אז עס פאַלט מיר אַיהרס אַ טרעהר אויפ'ן פנים, א וואַרעמער טרער.
- דו וויינסט, מאַמעשי?
- די טרערען פאַלען אַפּטער און אַפּטער.
- „איד וועל נישט זאָגען,“ באַפעסטיג איד מיך אין דער דעה.
- אין אַ וויילע אַרום פּרעגט מיך פּליצלונג די מאַמע:
- צי האָט דיר נישט רבקה עפעס אַנדערצעהלט?
- וועגען וואָס, מאַמע?
- וועגען דיין חתן?
- פון וואַנען קאָן זי מיין חתן?...
- זי זאָל איהם קענען, וואָלט זי נישט גערעדט; נאָר אַזוי, ווי אין שטאַדט... ווייסט נישט, פאַר קנאה... אַ איד אַ גביר, האָט כּח צו נעמען אויף דער עלטער אַ בתולה, רעדט מען אוראין... ווייס איד? צי האָט מען דיר נישט געזאָגט, אז דאָס לעצטע ווייב זיינס איז געשטאַרבען, ווייל ער האָט זי געפייניגט?
- איד זאָג איהר גאַנץ קאַלמ-בלומיג, אז איד האָב עפעס געדערט דערפון, נאָר פון וועמען, ווייס איד נישט.
- אוראין פון רבקה'ן — דאָס מויל זאָל איהר הינטען שטעהן — בייזערט זיך די מאַמע.
- פון וואָס דען — פּרעג איד — איז זי אַזוי פּלוצלונג געשטאַרבען?
- פון וואָס? אַ האַרץ-פּעהלער האָט זי געהאַט...
- נה, וואָס? אז מען האָט אַ האַרץ-פּעהלער, שטאַרבט מען?
- אוראין...

מיר האט עפעס ווי געקנאקט אין מוח...

איד בין געוואָרען א „זיידען קינד“ — מען האט מיר אין אלע הייזער געלויבט; די טאַטער־מאַמע האַבען עס גאַרנישט געקאַנט פאַרשטעהן; דער שניידער אודאי נישט. איד האָב מיר גאַרנישט אויסגעבאַטען: וואָס די מאַמע האָט געוואָלט, האָט זי געמאַכט, וואָס פאַר אַ מאַטעריע, וואָס פאַר אַ שניט, וואָס פאַר אַ קליידער... אַלץ וואָס זי האָט נאָר אליין געוואָלט.

רבקה פלעגט אריינקומען און קנייפען זיך אין די באקסען: „ווער פארלאָזט זיך אין מאַדע זאַכען אויף אַ מאַמען — אַ אידענע פון דער אַלטער וועלט? ! וועסט שבת נישט קאָנען זיך ווייען. נישט אין שול, נישט אין גאַס, אין ערגעץ נישט!“

— דו קוילעסט זיך! — האָט זי געענדיגט.

מיר איז איינגעפאלען, אז איד בין שוין לאַנג געקוילעט. און איד האָב רוחיג געווארט אויף שבת נחמו, ווען מען האָט געזאָלט פאַרבעטען דעם חתן אויף קרוש...

דערנאָך וועט זיין אַן אויפּרופּען, דערנאָך אַ חתונה.

דעם טאַטען איז ווירקליך בעסער. ער געהט טיילמאָל אַרויס אין גאַס אַרײַן, ער הויבט אָן געוואָר צו ווערען וועגען תּכּוּוּאָה. רעי דען, ווי ער האָט געקלערט, דעם חתן וועגען אַ הלואָה, האַלט ער נאָר פאַר צו פּריה. ער רעכענט שבת־נחמו צו פאַרבעטען איהם נאָר אויף שלש סעודות און נאָכ'ן שלש סעודות, אַרײַנצוואוואַרפּען עטליכע ווערטער.

אַז עס איז שוין אַזוי גוט, איז צייט אָפּצושיקען דעם רופּא; מען האָט אפילו היינט קרעדיט, ער מאָגט נישט, שיקט שוין נישט דעם יונג, קומט אליין, נאָר עס איז צייט, זאָל זיין אַן עק. וויפּיעל מען האָט אָפּגעשיקט, ווייס איד נישט, נאָר דער שליח איז געווען זען אברהם'ל, וואָס האָט געזאָלט, דורכגעהענדיג אין חדר אַרײַן, דערלאַנגען די עטליכע גילדען.

שפעטער דאָך איז פּלוצלונג אַרײַנגעקומען דער יונג...

— וואָס? וועניג געשיקט? — באַגעגענט איהם דער טאַטע.

— ניין ר' יהודה — איד בין געקומען זיך געזעגענען.

— מיט מיר? — פּרעגט דער טאַטע פאַרוואונדערט.

אַזוי ווי ער איז אַרײַנגעקומען, בין איד אַנידערגעפּאלען

אויפ'ן ערשטען בענקעל, וואס איז געשטאנען נעבען מיר; נאר ביי די ווערטער האב איך מיר פלוצלונג אויפגעשמעלט און איז קאפ האט אויפגעבליצט א געדאנק, אז איך דארף איהם שיצען, נישט לאזען באליידיגען; עס איז דאך נישט געקומען דערצו.

— איך פלעג דא אריינקומען — האט ער געמאכט מיט זיין ווייך, זיס און טרויעריג קול, וואס האט זיך גענאָסען אין הארץ אריין ווי א בוימאויל — אצינד פאָהר איך אוועק. אויף שטענדיג... האב איך געמיינט —

— נו, נו, אדרבה — מאכט שוין געלאָסענער דער טאָמע — זעץ דיר, יונגערמאן, עס איז אפילו שעהן פון דיין זייט, אז דו געדינקסט א בעל-בית... אדרבא...

— מאַכטערשי, — מאַכט ער צו מיר, — מען דארף איהם עפעס געבען!

ער האט זיך אויפגעשמעלט בלאס, מיט ציטריגע ליפען און פייערדיגע אויגען, נאָר איז דער רגע האט זיך איהם דאס פנים צוריק מרה-שחורה'דיג געענדערט.

— ניין, ר' יהודה, איך דארף נישט, איך דאנק אייך — זייט געזונט!

ער האט די הענט נישט אויסגעצויגען צו קיינעם, און אויף מיר קוים א בליק געוואָרפען.

אין דעם בליק האט דאך געשמעקט א פאָרוואַרף, עס האט זיך מיר געדאכט, אז ער באשולדיגט מיר, אז ער וועט מיר נישט מוחל זיין, — ו ו א ס, האב איך רעכט אליין נישט געוואוסט. און איך בין ווייטער אין חלשות געבליבען.

— שוין דאס דריטע מאל, — הער איך — זאגט די מאמע צום טאָמען...

„עס מאכט נישט אויס, אין די יאָהרען טרעפט זיך עס... נאר חס ושלום ווערט ר' זיינעוועלע געוואָר, שיקט ער אָפּ די תנאים!... ער האט שוין גענוג געהאט יענע חולנית...“

קיון חולנית בין איך דאך נישט געוועזען.

אין חלשות בין איך אינגאנצען נאָך איין-איינציג מאל געפאלען: ביי דער גאָלדענער יויד, אז איך האב „ר' זיינעוועלען“ דאס ערשטע מאל רעכט דערזעהן...

נישט מעהר.

אפילו נעכטען, ווען דער רופא, וואָס שניידט מיין „ר' זיינ' וועלען“ אויס אלע חודש די נענעל, וואָס וואַקסען אהים אין די פינגער אַרײַן, האָט מײַך, אַרױסגעהענדיג געפרעגט, צי אײַך געדענק זײַן יונג, און דערצעהלט, אז ער אײַז געשטאַרבען אײַן וואַרשעווער שפּײַטאַל — בײַן אײַך נישט געפאַלען חלשױת, אײַך האָב קױם אַ טרער געלאָזט. אײַך האָב אַלײַן נישט געוואוסט פֿון אײַהר, נאָר דעם רופּא אײַז זײַ, די טרער, געפּעלען.

— אײַהר זײַט אַ גוטע — האָט ער געזאָגט, — און דאַמאַלט האָב אײַך זײַ ערשט דערפּײַהלט אױף דער באַק. מעהר נישט.

אײַך בײַן אַ געזונטע; אײַך לעב שױן פּײַנף יאָהר מױט ר' זײַנ' וועלען...

ווי אזוי, וועל אײַך אפּשר אן אנדערש מאָל דײַרצעהלען.

האשה מרת חנה.

(א פעקעל בריף)

א.

צוויי בריף, וואָס חנה האָט באַקומען פֿון איהר ברודער מנחם
מענדעל, און איין בריף פֿון איהר שוועגערין תּוה
גיטעל. בּסךּ הַכּל דּר י ב ר י אַ.

ע ר ש ט ע ר ב ר י אַ.

התיים והשלום לאחותי הצנועה מרת חנה תחית.

דיין בריף האָב איך ערהאַלטען. וואָס קלערסטו איך האָב
גענוג טרערען פֿאַרנאַסען און אַ גאַנצע נאַכט געזיפּצט און גע־
קרעכצט; וואָס קומט מיר אָבער אַרויס, גאַט אין הימעל איז מייַן
עדות, אז איך בין דיר נישט אימשטאַנד צו העלפען. און וואָס דו
שרייבסט וועגען דער ירושה, מוז איך דיר, ליעבע שוועסטער, זאָג
גען, אז דאָס איז גאָר קיין ווערטער נישט! נאָכ'ן אידישען דת
האַסטו קיין שום טענה־ומענה אויף דער ירושה; פרעג דיין מאַן,
ער איז דאָך אַ איד אַ למדן, וועט ער דיר אויך זאָגען דאָס אייגענע.
און דו דאַרפסט גאַרנישט פרעגען דעם מאַן, ער זאָל דיר ערשט
זאָגען; אזא אשה כשרה ווי דו! עפענט אויף דאָס טייטש־חומש
און זעהט, אז צלפחד'ס טעכטער האָבען באַקומען ירושה, נאָר ווייל
עס זענען קיין בני־זכרים נישט געווען. אבער, קוים זענען דאָ
בני־זכרים, באַקומען די טעכטער קיין ירושה נישט. און קיין
שטר חצי זכר האָסט דו נישט. אַי, וואָס דו זאָגסט, אז דער טאַטע,
על־יהשלום, האָט דיר דעם גאַנצען נדן נישט גע'סלוק'ט, איז
אודאי קיין טענה נישט. וואָרים, צוריק געשמועסט, ווער קריגט
דעם גאַנצען נדן? מיר האָט מען, ווייסט דו, אויך אָפּגעריסען, און

איד האָב, חלילה, קיין טענה נישט צו קיינעם. — און בכלל, איז דער שכל מחייב, אז אויב דער טאָטע, עליו השלום, האָט נישט געהאלטען זיין התחייבות, האָט דאָס צווייטע צד אויך אזוי גע-טאָן, און מען איז דערויף באַשטאַנען; די צדדים האָבען איינער דעם צווייטען מוחל געווען, ווי ביי אונז אירען דער מנהג איז. און איד האָב נישט געוואָלט שטעלען אויף מיין דעה, און איבערגעשמועסט די זאך מיט אונזער רב און מיט די דיינים, און אלע זאָגען פּה אחד, אז עס איז אזוי.

און, בנוגע צו דער טענה, וואָס דו שרייבסט, אז דו האָסט נאָר אַ האַלב יאָהר געגעסען קעסט, נישט אַ גאַנצן יאָהר, — פון דעם ווייס איד שוין נאָרנישט! לאַ פּקדני אבא — דערפון האָט מיר דער טאָטע עליו השלום, נישט געזאָגט. און ווייסען ווייסט דו, אז איד בין דאמאָלט געווען אַ פּרוש, בין געזעסען ביי דער גאַנצער צייט ביים רבי'ן, זאָל לעבען, און געלערענט... און חוה גיטעל מיינע דערצעהלט, אז עס איז אזוי געוועזען: עס איז געוואָרען אַ שטיק קעל מחלוקת צווישען אייד וועגען די מאָמע, עליה השלום'ס, שטאָדט אין דער ווייבערישער שול, און איהר האָט אייד אַרומגע-ריסען ביי די קעפּ, און דער טאָטע, עליה השלום, האָט דערפון גרויס צער געהאט און גרויס עגמת־נפש; און איינמאָל שבת־צונאַכטס, האָסטו געכאַפט דאָס פּעקעל מיט'ן מאַז און ביסט מיט'ן אוועק אין זיין שטעדטעל אַרײַן, — אויב אזוי, ווער איז אייד שולדיג? אויף וועמען שרייסט דו? ווער האָט אייד געהייסען אנטלויפען? אז מען דאַרף עסען קעסט, עסט מען...

נאָר — איך מײַן נישט. חס־ושלום, דיר אַנצוטון עגמת־נפש. איך וויל דיר נאָר אויסווייזען, ווי ווייסט אומגערעכט דו ביסט; אָבער יאָ גערעכט, נישט גערעכט, מען דאַרף זיך פּיהרען לפנים משורת־הדין, בפרט קעגען אַן אייגענע שוועסטער. נאָר וואָס העלפט עס? וויל יאָ, וויל נישט, אז מען קאָן נישט! דאַרפסט ווייסען, שוועסטער־לעבען, אז דער פּאָטער אונזערער, זכרונ־לכרכה, האָט פאַר דער פּטירה געמאַכט אַ צואה, ער האָט אַוועק־געגעבען דאָס גרויסע ש"ס דעם גרויסען בית־המדרש! דאָס קליינע ש"ס — דעם קליינעם בית־המדרש. די משניות'ן מיט די עשרים־וארבעים האָט ער געהייסען שיקען אין שטיבעל אַרײַן, וואו ער, עליה השלום, האָט געדאווענט... קבורה־געלט, נישט אויסגערעמט

זאל עס זיין, האָט געקאָסט צוויי הונדערט גילדען, מיר ליד האָב איד אויך צוטיילט א פופציג גילדען. וואָס רעד איד, מעהר, אסך מעהר ווי פופציג גילדען! דעם טאַטען, עליו השלום, מלבושים האָב איד אויך צוטיילט אַרעמע לייט, חוץ דער זיידענע קאַפּאַטע, וואָס איד האָב, לויט צואה, איבערגעלאָזט פאַר מיין משה'לע, שיחיה, ער זאל אין איהר געהן, אין א מזל'דיגע שעה, צו דער חופה, במהרה בימינו, אמן. וואָס דען בלייבט בסך הכל?

עס בלייבט נישט מעהר, נאָר דאָס הייזעל. נו, קיין שרפ"ט איז עס נישט ווערט. דער דאָד איז, לא עליכם, א חולצה-נופל; אויף א האָר הענגט ער. דער וואַיט הייסט אראַפּנעמען די אַלטע פייער-מויער, און אינגאַנצען איז עס בחזקת סכנה.

נישט מעהר, שוועסטער לעבען, דו מיינסט, איד האָב פּרנסה! אַז דער טאַטע, עליו השלום, איז נפטר געוואָרען און איד בין אראַפּ פון קעסט, האָב איד פּאַרדונגען די דריי שטיבען לינקס גרונם דעם סוחר, מען רופט איהם גרונם צאַפּ (דו מוזט איהם אודאי געדענן קען און דאָס ווייב זיינס—זלאַטע), מיט דעם געלט קוועל איד מיר און באַצאַהל קוים פּאַדימנע און אנדערע פּאַדאַטקעס, וואָס וואַקס סען פון טאַג צו טאַג. שולדיג בין איד בסך הכל פאַר א יאָהר אנדערטהאַלבען מיט א שמיץ! דערווייל טו איד מיר עצות, גיב א טרונק בראַנפּען, — קום שפּעטער, קום מאַרגען, כּנהוג, נאָר דער שטריק אויפ'ן האַלז וואַקסט, און וואָס דער סוף דערפון וועט זיין, ווייסט איין רבונו של עולם.

איד באוואוין די דריי שטובען רעכטס אינאיינעם מיט'ן איינפאַהר-הויז און מיט דער שענק; די צייט דערווייל איז זעהר שלעכט, די דערפער ארום האָבען זיך פאַרשוואוירען, נישט צו טרינקען קיין בראַנפּען. איז נאָך וועניג, האָט דער פּריץ געעפענט אין די ארומיגע דערפער שפייזגעוועלבלעך מיט טייהייזער, — וואָס זאל איד דיר זאָגען? מען דאַרף רחמים! מען קוקט זיך די אויגען אויס, איידער מען דערזעהט א פויער!

און וואָס דו שרייבסט, אַז ווער עס קומט זאָגט דיר, אַז איד האָב שעה פּרנסה.—זיי וויסען, אַז מענשען האָבען נאָר גרויסע אויגען. איידער מען פאַרדינט א דרייער, איז קריעת ים-סוף. דער-ווייל מוז מען ביילע-סאַשען חתונה מאכען, און איד ווער גרוי און אַלט דעריבער, די הוצאות זענען אין לשער, אויף חוב וויל מען נישט

געבען, צו די מלבושים פעהלט נאך א זיידען אויבער-מלבוש, ואחריו
 ככלות-הכח, מוז חוה גיטעל מיינע, באלד נאך דער חתונה פאהרען
 צו א דאקטאר. אז שמואל רופא הייסט שוין פאהרען, פארשטעהסט
 דו שוין, ווי עס האלט, רחמנא לצלם... איד האב געפרעגט דעם
 רבי'ן, זאל לעבען, הייסט ער, זאל לעבען, אויך פאהרען קיין וואר-
 שוי. און דער הייסט ווערט שטארקער פון טאג צו טאג, — גלייך
 מען וואלט האלץ געהאקט!

און דאס, וואס דו ווילסט מיך איבערשרעקען, אז אויב איד
 וועל דיר נישט באלד ענטפערען ווי עס געהער צו זיין, וועסטו
 שרייבען צו אונזער קרובה אין לובלין, און זי וועט געהן צו איהר
 ארוואקאט, מען זאל מיך איבערגעבען אין גוי'שע הענט אריין. —
 זיי ווייסען, שוועסטער לעב, אז דערפאר האב איד נאר קיין פחד
 נישט! ערשטענס, פארשטעה איד, אז עס איז גלאט גערעדט, אז
 אזא כשר'ע צנועה, ווי מיין שוועסטער איז, ווייסט, וואס א בית
 דין איז, און וואס א סאנדר, להבדיל, איז... אזא שטות וועסט דו
 נישט מין. א אידישע טאכטער טוט נישט אזוי! און, דו זאלסט
 אפילו וועלען, האסט דו דאך א מאן צו הונדערט און צוואנציג
 יאהר, און ער וועט אזא עולה נישט דערלאזען! ער וואלט זיך שוין
 נישט געמאקט ווייזען ביים רבי'ן זיינעם, אפילו נישט אין שטיבעל
 אריין קומען!

אויסער דעם, ראט איד דיר, זאלסט, חס ושלום, נישט ארויס-
 ווארפען קיין געלט אויף ארוואקאטען; אז עס לא היה זענען זיי,
 די ארוואקאטען, נאך גיב און גיב און הערסט דו אויף צו געבען,
 ווייסט ער שוין נישט ווער דו ביסט.

און דערמאנען מוז איד דיר נאך די טאמאשאווער מעשה, וואס
 דער טאמע, עליריהשלום, פלעגט דערצעהלען. אפשר האסט דו זי
 פארגעסען, וועל איד דיר נאך אמאל דערצעהלען. אמאל איז דארט
 נפטר געווארען א בעלי-בית; איז די טאכטער זיינע, א גרושה,
 געלאפען צום אסעסאר, ער זאל איהר אויסטוילען א חלק ירושה,
 ווי עס איז בדיניהם. דערווייל, אזוי ווי זי איז געשטאנען און גע-
 רעדט מיט'ן אסעסאר, איז ביי איהר אין שטוב אראפגעפאלען א
 קויל פון קומען... אין דער רגע האט זיך אונטערגעצונדען די שטוב,
 און עס איז איהר, נישט פאר אונז געדאכט, נישט פאר קיין שום
 איד געדאכט, א קינד פארברענט געווארען!

און איד ראט דיר, שוועסטער חנה, זאלסט זעהן חרטה האבען און תשובה טון אויף דעם, וואָס דו האָסט געשריבען. אין ארם נתפס על צערו, דאָס הייסט, ווי מענשען זאָגען — צרות נעמען דעם שכל צו; נאָר א קטרוג קאָן, חס־ושלום, זיין דערפון, און דו דארפסט עפעס אויף זיך נעמען, כאָטש א תענית איבער א טאָג! איד פון מיין צד בין דיר מוחל מיט'ן גאנצען הארץ. און, אז דו וועסט קומען, אים ירצה השם, אויף מיין טאכטערס חתונה, וועט אלץ ווערען אויסגעהיילט, וועסט דו זיך מיט אונז משמח זיין אין א מזל'דיגע שעה. נאָר זעה, למען השם, נישט צו דערמאנען פון פראָצעסען, חס־ושלום! —

און דער עיקר פארדרייסט מיך אויף בעלך, נר"ו, המופלג, וואָס שרייבט גאָרנישט פון זיין געזונט. אויב ער איז אויף מיר אין כעס, זינדיגט ער, און ער דארף דאָר וויסען, אז כל הכועס וכו'. חוץ דעם, האָט זיך ארויסגעלאָזט א קול אין אונזער שטעדטלע, אז ימיס־נוראים איז ער נישט געוועזען ביים רבי'ן און האָט געדאַר ווענט גאָר אין בית־המדרש. נאָר זאָגט מען, אז ער וויל אַוועק לעגען דאָס לערנען און זיך צו עפעס צושלאָגען. א נהנה מיניע כפּו, זאָגט ער, וויל ער זיין. וואָס פאַר א צער איד האָב דערפון. קאָנסט דו משער זיין. וואָרים „תורה מה תהיה עליה“? ווער וועט זיצען און לערנען, אז נישט אַזוינע טייערע קעפּ ווי ער?!

ער דארף וויסען, אז דער טאַטע, על־יִה־שלום, האָט זיך מיט'ן משדך געוועזען נישט אויף דעם תנאי! און בפרט היינטיגע צייט טען, ווען די אימות־העולם נעמען זיך צום מסחר און די עסקים פאלען פון טאָג צו טאָג, איז אוראי א יושר, נשים זאלען האַנדלען, און די מענער זאלען טאַקע יושב ועוסק בתורה זיין, און דער רבונג של עולם וועט זיך אפשר טאַקע מרחם זיין... זאל ער זיך בעסער ארויסנעמען א כתב־רבנות, זאל ער ווערען שוחט, מלמד, — וואָס ער וויל, נאָר נישט קיין סיחר, חס־ושלום... איד זאל נאָר וויסען, אז ער וועט מיר נישט אַפּרעדען מיין קינד פון מיין רבי'ן, וואָלט איד איהם מיין משה'לען געשיקט אויף לערנען מיט קעסט!

זעה, אז דיין מאָן זאל אַוועקלעגען די נאַרישקייטען, דו מאַך דיר אַ געוועלבעל, א שטעל... און זכות אבות, הוּ פון דיין צד, הוּ פון בעלך נר"ו'ס צד, וועט איד בודאי ביישטעהן.

און פאריאגן, ראָט איד דיר, די מרה־שחורה, מיט וועלכער דיין בריף איז אויסגעוויקט, אז עס שניידט ביים הארץ. א בשר ודם אָהן בטחון, איז ערגער ווי א בהמה, רחמנא לַעֲלֹן. ער דרעהט זיך ארום אויף דער וועלט, ווי א יתום אָהן א טאטען; א נאָט, ברוד־הוא, אין הימעל האַבען מיר, פארלאָזען פארלאָזט ער נישט. אַז דער מענש פאלט אַרײַן אין מרה־שחורה, איז אַ סימן, אז ער האָט, חס ושלום, קיין אמונה, קיין בטחון נישט, און דאָס איז נישט ווייט פון ערגערע זאַכען, רחמנא לַעֲלֹן! וואָס איד וויל אפילו איבער מיין מויל נישט ברענגען!

גם שרייב מיר, אחותי חנה, ווי עס שטעהט ביי אייך מיט אַרבעס? אונזערע צוויי גרויסע סוחרים, די געדענקסט דאָך זיי, דער לאָמער יוחנן און יונה סגײַנהור, האַבען אויפגעהויבען דעם מקח, און דער פּריץ אונזערער האָט נישט אויף זריעה... אפשר וועט זיך, אם ירצה השם, מאַכען א שטיקעל עסק... עס איז אפשר מן השמים, איד זאָל האַבען צושטייער צו חתונה־הוצאות. דיין טובה פארלאַנג איד, חס־ושלום, נישט אומזיסט; זאָל זיך נאָר עפעס מאַכען, שיק איד אייך אויף הוצאות, זאָלסט קומען עס בעל־ד המופלג, שיחיה, אויף סאַשע־ביילע, שתחיה'ם, חתונה, איד וועל נאָך פאר דיר א מתנה געבען — דרשה־געשאַנק מצד הכלה!

חנה גיטעל, שתחיה, גריסט דײַך גאָר פּרייַנדליך. אַלײַן שרייבט זי נישט, ווייל עס איז היינט ביי אונז יריד; זענען געקומען צוויי סוחרים פון די זאַמאַשטשער אכל'ער און ווילען דוקא געפילטע פיש. די כלָה, שתחיה, איז געגאנגען צום שניידער אַנמעסטען אַ מלבוש, און מיד האָט מען דאָ אַלײַן איבערגעלאָזט פאר א שומר־ביים קוימען.

און זעה, למען השם, אחותי חנה, נישט צוצולאָזען זיך צום האַרץ, אוועקטרייבען די מרה־שחורה און לעבען מיט בטחון, ווער עס שפּייזט א ווערימעל אויף דער ערד און א פּוּיגעלע אין נעסמ, וועט דײַך איד נישט פארלאָזען.

גרים בעל־ד, וכו'

פון מיר אחיד —

מ נ ח מ מ ע נ ד ע ל

צווייטער בריף.

החיים והשלום לאחותי מרת חנה תחיה.

איך האָב דיין צווייטען בריף דערהאַלטען. ער איז געווען דורכגעווייקט פון טרערען, און פול זלזולים געגען מיר, זגותי חוה גיטעל, שתחיה, און אפילו בתי הכלה, ביילע־סאַשע, שתחיה, און איך האָב דערפון פיעל שפיכות דמים געהאט, וואָרים פאַרוואָס? אחותי חנה, דו זאָגסט, אז איך בין, חס ושלום, א גזלן, אז איך האָב דיר געטראָפּען, חס ושלום, אין וואַלד, און איך האָב דיר גע'הרג'עט, חס־ישלום; אז דורך מיר און זוגתי חוה גיטעל, שתחיה, ביסט דו פאַרוואַגעלט געוואָרען פון דערהיים, אז מיין טאַכטער ביילע סאַשע איז, ביי דיר אין די אויגען, א הצופה, ווייל זי מאַכט זיך זיידענע מלבושים... מה אומר ומה אדבר, אז איך מוז הערען און שווייך גען, ווייל איך ווייס, אז דיר איז אזוי שלעכט... אז נישט דו דערסט, נאָר דיין שווער געמיט רעדט...

די זאך איז אבער נישט אזוי. איך בין חס־ישלום, קיין רוצח נישט! און זאָל קומען איינער פון גאס, און זאָגען, אז די קאַפּאַטע, וואָס איך טראָג אויפ'ן לייב, איז זיינע, און ער וויל האָבען א דין־תורה, רעד איך מיט איהם נישט דאָס אַנדערע וואָרט, און געה מיט'ן צום רב. און, אם ירצה השם, אז דו וועסט קומען אויף ביילע־סאַשע'ס חתונה, האָב איך מיט דיר א דין־תורה, בפירוש א דין־תורה, פון קיין פּשר האַלט איך נישט!

און זעה אליין! בנוגע צו די קעסט, וואָס דו האַסט נישט דערעסען, ביסט דו דאך אליין מודה אין דיין בריף, אז די סבה איז געוועזען א מחלוקת צווישען דיר און זוגתי, תחיה. ווער עס האָט אנגעהויבען איז נישט מיין זאך. איך זעה נאָר, אז בעלך איז, קיין עין הרע, א גרויסער גולם, שהלך אחרי אשתו... איהר זענט, זאָגט מען, אין א מוצא־ישבת אנטלאָפּען, לייטען־געלעכטער אַני געמאַכט. דער טאַטע, עליו השלום, האָט געהאט דערפון גרויס שבירת־הלב און קצור־ימים, (אזוי האָט ער בפירוש געזאָגט; שכנים האָבען געהערט!) און דו לענסט אלץ ארויף אויף חנה גיטעל תחיה! מאַכסט איהר גלאַט א בלבל!

נאָר! מאי דהוה הוה — דער טאַטע עליו־השלום איז שוין

אויפ'ן עולם-אמת! אויס קעסט, אויס טענות! שריי חירוקים געגען
נאט, ברוד הוא!

און זיי וויסען, אז בתי הכלה ביילע-סאָשע, איז גאר, הלילה.
קיון חצופה נישט! זי איז נעבעך גארנישט שולדיג! צו די זיידענע
מלבושים נויט מיד דער מחותן, דער תקיף. איינמאל האָט זי אפילו
געוויינט, אז זי שטעלט אונז בללות. וואָס זאָל מען אבער טון, אז
אין די תנאים שטעהט בפירוש „בגדי משי וסאָמעט“, אין ער טרעט
נישט אָפּ פון די תנאים. אָ נישט, זאָגט ער, איז אויס, צורייסט
ער די תנאים! און מעהר פעהלט מיר נישט, נאָר בתי, תחיה, זאָל.
חסדשלום, פארזיצען!

און זיי וויסען, אז דער נדן איז אויך נאָך נישט גע'סלוק'ט
אינגאנצען במזומנים. צוגעזאָגט האָב איד זעקס, געגעבען דריי;
אויף נאָך שתי מאות האָב איד געמוזט געבען אז אַקט אויפ'ן הויז.
ווייסט דו דאָך, אז דאָס הויז איז אויפ'ן טאַטענס, עלירהשלום'ס
נאָמען, — קאָסט ווייטער געלט, איידער מען קאָן פארשרייבען,
וד"ל... אויף דער רעשט האָב איד געגעבען א זאָלאָדוועקסעל אויף
סטעמפעל, וליתר תוקף-ועוז — נאָך אַ חרם-קוויטעל. און אַצינד
בין איד ערשט אין דער קלעם, אז דער רבונז של עולם זאָל זיך
מרחם זיין.

נאָר רעד מיט א אידענע! נישט אומזיסט האָבען אונזערע
חכמים געזאָגט: „נשים דעתן קלות“ און מענשען זאָגען: לאַנגע
האָר — מיידעלווייז מיין איד, און קורצער שכל... איד שרייב דער
ריבער באזונדער לבעלך, שיהיה; ער איז אַ מאַנסביל, אַ בן תורה,
אַ מופלג בתורה, און ער וועט וויסען, אז אַ בשר-רודם טאר זיך נישט
אַרויפלעגען אויף אַן אַנדערען בשר-רודם, וואָרים: וכשל עוזר ונפל
עוזר, — אַ בשר-רודם קאָן קוים זיך אַליין דערטראָגען... אַ מענש
מוז האָבען בטחון.

און איד בין בטוח, אז נאָט וועט דיך, חסדשלום, נישט פאר-
לאָזען; ער פארלאָזט נישט קיין שוואַכע פליג! נאָר פון רבונז של
עולם קאָנסטו געהאָלפען ווערען, צו איהם זאָלסט דו מתפלל זיין,
און איד פון מיין צד, אז איד וועל, אַם ירצה השם, זיין ביי איהם,
זאָל לעבען, וועל איד אָנגעבען פון דיינעמוועגען אַ קוויטעל מיט אַ
באַזונדערען פדיון: צוויי צי דריי מאָל ח"ו און עס מוז פועל'ן!
און בנוגע צום ארכעס, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בידעם. איי

דער וואָס, איידער ווען, האָט זיך גבריאָל דער פּאַכטער אראָפּגע-
ברענגט פון אייער געגענד עטליכע פּוהרען אַרבעס. פּאַרדינט האָט
ער אַ מטמון! ער מאַכט שוין חתונה אַ זוהן און גיט שוין נדון...
וואָס קלערסט דו, אַז גאַט וויל, פּעהלט דיר אויף אַ מאַרקע, פּאַר-
שפּעטיגט זיך דיין תּשובּה אויף מיין בריף, און גבריאָל ווערט דער
חכם!

און וואָס דו שרייבסט, אַז דאָס קינד דיינס איז נישט בקו
הבריאה, זאָל טאַקע דער רופּא חוּלִים העלפּען; אין סכּנת־נפּשות,
גלויב נישט; נאָר אַהן מרה־שחורה! איך האָב געטאָן מיינס. איך
בין אויפגעשטאַנען גאַנץ פּריה, געגאַנגען אין גרויסען בית־המדרש
אַרײַן, אַרײַנגעוואָרפּען אין מאיר בעל הנס, אויפגעשריבען אויף
דער מזרח־וואַנט „לפּוא־השלמה“ מיט גרויסע אותיות. און, אויב
עס וועט זיין אַם ירצה השם, אַ לעזונג, וועל איך נאָך שיקען ליכט
אין שול אַרײַן. דעם רבי'ן זאָל לעבען וויל איך אויך מודיע זיין.
און נישט דערמאַנען, אַז בעל־ך איז נישט זיין חסיד, און דו ווייסט,
אַז ביי איהם, זאָל לעבען, בין איך אַ בן בית...
פון מיר, אחיד

מ נ ח ם מ ע נ ד ע ל.

עיקר שכתתי. מירל־פיגא, דעם דינ'ס טאַכטער איז, לאַ
עליכם, געווען מקשה לילד, האָט מען אראָפּגעברענגט אַ דאַקטאָר
פון טאַמאַשאָוו און דער מאַן איז תּיכּף אוועקגעלאָפּען צום רבי'ן,
זאָל לעבען. צי דער דאַקטאָר האָט קאַליע געמאַכט, צי וואָס, נאָר
אַז דער מאַן איז געקומען, האָט ער זי שוין געטראָפּען אויף דער
מטה. ער האָט איהר געמאַכט גאָר אַ שעהנעם הספּד. אַצינד רעדט
מען איהם שדוכים, איך וועל מיר אויך אַרײַנגלעגען אין דער זאַך.
עס איז אַ מצוה אַזאַ שעהנעם יונגענמאַן אַ טובּה צו טון. אַגבּ,
טאַמער באַשערט השם יתברך אַ רייכען שדוד וועל איך נישט צו-
לעגען.

אחיד ה נ " ל.

זונתי הוה גיטעל, שתחי', לאַזט דיר גריסען גאָר פּריינדליך.
וכן בתי הכלה שתחיה. מיט גאַטס הילף וועסט דו, אַם ירצה השם,
די טעג באַקומען אַ חתונה־בריוועל. עס זאָל אונז זיין צו מזל און
צו ברכה.

מ נ ח ם מ ע נ ד ע ל ה נ " ל.

נימתי האהובה, המיוחסת והצנועה, האשה הכשרה, הלא היא מרת חנה תחית.

ראשית בין איד דיר מודיע, ליעבע שוועסטער און שוועגערין, אז מהיום והלאה, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען, וועל איד אפֿ נעמען דייע בריף, נישט מיין בעל־בכי, און אשפה וועל איד פון זיי מאכען! צווייטענס, ליעבע שוועגערין, איז דאס פון דיין זייט, צווישען אונז גערערט, א גרויסע חוצפה, וואס די האסט זיך אז אונז אנגעכאפט און דוקא פאר דער א התונה, און מאכסט אונז די מעג פונסטער ווי די נעכט, און ווילסט נאך אנמאכען א שווארץ פונסטער לעבען צווישען מאן און ווייב. די מוזט, אפנים, מיינען, ליעבע שוועגערין, אז די ביסט נאך ביים שווער, זכרוננו לברכה, אויף קעסט, אז די ביסט א פארצויגענע בת־יחידה, אהן שום דרד־ ארץ; און אז מען גיט דיר נישט דעם טעלערל פון הימעל, ווילסטו אלעמען אויסשטעכען די אויגען, די וועלט אומברענגען, און די קולות דייע געהען עד לבי־השמים. איד געדענק נאך דיין טופען מיט די פיסלעך. דיין זעצען מיט די פויסמען אין מיש אריון, בשעת, ווען דער תם דייער שטעלט זיך אין א ווינקעל אריון שאקעלט מיט'ן שאפענעם קעפעל, אז די פאות ווארפען זיך איהם, ווי די לולבים; דער שווער, זאל ער מיר עם דארט מוחל זיין, זאגט דאך אודאי, אז די בת־יחידה איז גערעכט.

טייערע שוועגערין חנה! עם איז שוין צייט זיך אויפצוכאפען פון שלאף, צו פארגעסען די פוסטע חלומות, און צו זעהן אויף וואס פאר א וועלט מען איז. דער שווער, זכרונר־לברכה, איז שוין לאנג אויפ'ן עולם אמת; נישטאָ קיין קעסט, אויסגערונען! א בת־יחידה קאנסט דו נאך זיין ביי דיין אייגענעם מאן, נישט ביי קיין אנדערען. און איד ווייז דיר צוויי מאָל פינגער!

און דעם בריף־טרעגער האָב איד זהיר וזהיר אָפגעזאָגט, ער זאל דייע בריף אָפגעבען מיר צו דער האנט, נישט מיין כשר בהמה לע. זיי וויסען, ליבע שוועגערין, אז די גאנצע וועלט בלאַזט אויף די נעגעל פון דיין שגעון! ווער עם הערט, זאגט נישט אנדערש, נאר א דבוק, רחמא־לצלן! סערעל די נגידה האָט מיר בפירוש גע־ זאָגט, אז די ביסט ווערט, מען זאל דיר קורע־כדן זיין! און איד קאָן גארנישט פארשמעהן, וואָס די ווילסט האָבען פון מיר! נישט איד היה נימעל האָב, תם ושלום. נעשריבען די תורה; נישט איד.

חזה גיטעל, בין, חס ושלום, אראָפּ מיט דונער און בליצען אויפ'ן באַרג סיני, אַוועקצוגל'ן פון דיר דעם דין פון ירושה; און אז דער שווער דיינער, זאָל מיר עם דאָרט מוחל זיין, איז געווען אזא בטלן, ווי דיין מאן דער תם, און אז מען האָט דיר נישט געגעבען קיין שטר חצי זכר, בין איך שולדיג? און דער רבנו של עולם איז נישט, חס ושלום, אין מיין רשות; די שליסעל פון שערי רחמים, ליגען נישט ביי מיר, — עם איז דאָ צו וועמען צו שרייען! האָסט נישט קיין סדר, קיין מחזורים, קיין תחנון? דאווען, בעט רחמים! און אויב דאָס קינד דיינס איז טאַקע חולה מסוכן, איז דאָרט אויך דאָ אַן אַרון קודש איינצורייסען, קברים צו מעסטען, און מאיר בעל נס אויף צדקה פעהלט אויך נישט! דו ווייסט אָבער נישט מעהר, נאָר — חזה גיטעל; חזה גיטעל און ווידער חזה גיטעל! פעהלט דיר פּרנסה, ווער איז שולדיג? חזה גיטעל! גיסט דו צו איהר אויס דיין ביטער האַרץ; איז דיר קראַנק דאָס קינד, ווער איז שולדיג? מסתמא חזה גיטעל, און פאַרשרייסט מיר דעם קאַפּ! און איד, איין גאַט אין דימעל ווייסט דעם אמת, בין חולה מסוכן, איך פאַכע מיט דער נשמה און ביי אַ ליאָדע עגמת־נפש, ווער איך ממש אויס מענש. און אז מיר כאַפט אַן דער הוסט, איז טאַקע סכנות נפשות, מיין איד, אַז עם עקט זיך מיין וועלט. איד בין, ווי מען זאָגט: א פּוס אין שטוב א פּוס אין גרוב. און אַז די דאָקטוירים וועלען מיד נאָך הייסען פאַהרען קיין אויסלאַנד וואַסער טרינקען, בלייב איד אַן א העמר, חס ושלום; און אויף וועמענס הענט לאַז איד איבער די שטוב, די פּרנסה, די זעקס קינדערלעך, וואָס?

דו ווייסט, דאכט זיך, אַז אויף מיר שטעהט דאָס גאַנצע הויז, אַז אַלץ ליגט אויף מיין קאַפּ, אַז ווי אַחיד מנחם מענדעל גיט זיך נאָר אַ ריהר, איז באַלד אַ שאַדען; ליימענע הענט האַט ער, דאָס שלים־מזל! א מענש זאָל נישט טויגען, נישט צו גאַט, נישט צו לייט; זאָל נישט אַריינטון קיין האַנט אין קאַלט וואַסער אַריין, גאַרנישט! פעהלט מיר נאָר, עם זאָל קומען דער דאָקטאר און זאָל גען, אַז עם וואַסט ביי מיר די מילץ אין דער ברייט, אַז די סכנה איז חס ושלום, זעהר גרויס, אַז איך ברויך גרויס רחמים! — קומסט דו און מאַכסט מיר פאַר אַ גליקליכע נגידה, איד זאָל דיר העלפען.

ליעבע שוועגערין, איד זאָג דיר בפירוש, אַז דו האַסט אַ האַרץ

פון א מאכטער, נישט פון א אידישע מאכטער; ביסט פשוט א מענש
 און רחמנות! שוין צייט, זאלסט נאך אינגאנצען אויפהערען מיט
 דיינע ליעביהארציגע בריוועלעך! און זעה, למען השם, צו קומען
 אויף דער חתונה, וואס וועט זיין, אם ירצה השם, נאך קירצליך.
 ווען, ווייס איד נאך אליין נישט, ווייל איד וויל עס נישט נעמען
 אויף מיין אחריות. זאל מנחם מענדעל פאָהרען צום צדיק, און
 אפשטעלען אויף זיין באראט, ווען די חתונה, זאל זיין אין א מזל-
 דיגע שעה, און איד וועל דיר שוין מודיע זיין. מתנות ברענגען
 דארפסט דו נישט. און, אז דו וועסט, אם ירצה השם, קומען עס
 בעלך המופלג, שיחיה, וועט איהר ביי מיר זיין פון די געהויבענע
 געסט, איד וועל אייך זעצען אויבען אן; און די כלה בעט אייך אויך
 זעהר און זעהר, איהר זאלט קומען אויף דער חתונה, נאך איהר
 זאלט אייך לייטיש פיהרען, נישט חס ושלום, פאָרגעסען, וואו
 איהר זייט אויף דער וועלט, און נישט אַנטוון קיין חרפות ובושות.

גרים בעלך, שיחיה, מיט'ן קינד לרפואה שלמה

פון מיר, דיין שוועגערין

ח ו ה ג י ט ע ל

ב.

פיער בריף, וואס חנה האָט באקומען פון מאן שמואל טשח.

ע ר ש ט ע ר ב ר י פ.

זוגתי האהובה מרת חנה תחית.

זוען מיין בריף וועט קומען צו דיר אין דער האַנט אַרײַן, וועל
 איד, בעלך שמואל משה, שוין זיין אין מרחקים. און איד בעט ביי
 דיר כליחה ומחילה אויף דעם. איד בין אַוועק פון דיר נישט מיט
 מיין גוטען ווילען, איד האָב שוין לענגער נישט געקאָנט אויסהאַל-
 טען; איד האָב געזעהן בחוש, אז עס איז כלו כל הקיצין, אז עס איז
 שוין די צרות נישט צו דערטראָגען; דעם נדן האָבען מיר אויפגע-
 געסען, די ירושה האָט דיין ברודער דער גלזל, איינגעשלונגען, ער
 האָט באַנוצט די צייט, ווען די בריף זענען צווישען אייך געגאַנג-
 גען, און האָט פאַרשריבען דאָס הויז אויפ'ן מחותן'ס נאָמען, — צו-
 שלאַגען זיך צו'ן א שטיקעל עסק האָב איד נישט געקאָנט. נישט

געהאט מיט וואס; איז מיר קיין אנדערע עצה נישט געבליבען נאר, אדער זיד, חס ושלום צו הענגען, ווי משה דער שניידער האָט גע- טאן. אדער אנטלויפען קיין אמעריקא — האב איד אויסגעקליבען אמעריקא; זאל איד כאַטש יענע וועלט נישט פארלירען. און איז אמעריקא וועל איד שוין נישט זיין קיין בטלן, קיין „כל-יִקר“; איד וועל מיט גאָטס הילף מיט'ן שווייס פון שטערן, מיט מיינע צעהן פינגער פארדינען אויף א שטיקעל ברויט, ביז השם יתברך וועט זיד מרחם זיין און וועט אריינשיקען די ברכה אין מיינע צעהן פינגער, און אפשר וועט ער נאָר בענשען דיין מסחר דארט מיט די ציבעלעס, און וועט אונז צוריק צוזאמענפיהרען, אדער מיך צו דיר אדער דיר צו מיר! אמן, כן יהי רצון.

און איד בעט דיר זעהר, ליעבע, גוטע חנה, זאָלסט דיר נישט אזוי מצער זיין, נישט אזוי פיעל וויינען. דו ווייסט, אז מיין גאָנץ צער מיין מיט'ן אוועקפאהרען איז נאָר — פרנסה, נאָר דאָס שטיי- קעל ברויט! דו ביסט זוגתי חנה און איד בין דיין מאן שמואל משה, און ביידע זענען מיר צוגעבונדען צום קינד, זאל לעבען און געזונט זיין. ווען איד וואָלט געהאט כאַטש א שטיקעל טרוקען ברויט, וואָלט איד עס, חסרושלום, נישט געמאָן... אפשר וועט זיד דערווייל השם יתברך מרחם זיין, און, אז דיין ברודער, דער גזלן, וועט דער- הערען, אז איד האָב דיר, חסרושלום געלאָזט אַז עגונה, וועט ער פאָרט אפשר רחמנות קריגען, דאָס שטיינערנע הארץ וועט ווייכער ווערען, און ער וועט דיר גיכער אפשר שיקען עטליכע רובל אויף פרנסה...

וואס זאל איד רעדען און וואָס זאל איד זאָגען, מיין גאלדענע חנה? ! איד מוז דיר זאָגען, אז די מחשבה אוועק צו פאהרען, און דיר איבערצילאָזען מיט'ן קינד, איז מיר שוין אַסך מאָל ארויפגע- קומען אויפ'ן זינען. איד האָב שוין לאנג געזעהן, אז איד האָב נישט קיין אנדערע ברירה. טאָג אזוי נאָכט האָב איד דערינען געקלערט, אי ביים דאוונען, אי ביים לערנען. איד האָב נאָר געוואַרט, דעם קינד, עס זאל איהם זיין לרפואה שלמה, זאל בעסער ווערען. אז דעם קינד, זאל לעבען, איז בעסער געוואָרען, האָב איד דאָך נישט גע- וואָט דאָס הארץ דיר צו זאָגען, אז איד וויל אוועק, וואו די אויגען וועלען מיך טראָגען... איד האָב מורא געהאט, אז דו וועסט זאָגען, אז דו ווילסט נישט, און איד וועל נישט קאָנען טון גענען דיין

רצון. האב איד אלץ אין מיר געהאלטען, אפגעגעסען זיך אין דער שטיף דאָס האַרץ. נאָר, אייערנעכטען, אז דו האָסט אַהיים געדברענגט א פונט ברויט, און צוטיילט פאַר מיר און פאַר'ן קינד, זאָל געזונט זיין, און געזאָגט, אז דו האָסט שוין געגעסען ביים שכן, און איד האָב דערקענט אַן דיין פנים, וואָס האָט באַקומען אַלערליי קאַלירען, — ווייל דו קאָנסט במכע נישט זאָגען קיין ליגען — אז דו נאָרסט מיר, אז דו האָסט אין דיין מויל נישט געהאט, — האָב איד בשעת מעשה דערפיהלט, ווי ווייט איד זינדיג געגען דיר! עסענדיג פון ברויט, האָב איד געפיהלט, אז איד עס פון דיר דאָס פלייש, חסידשלום; און דערנאָך, ביים גלעזעל מי, אז איד טרינקט, אז איד זייג אויס, חסידשלום, דיין בלוט. עס האָבען זיך מיר מיט אַמאָל די אויגען געעפענט; איד האָב ערשט דערזעהן, וואָס פאַר א פושע-ישראל איד בין! און אויסזאָגען האָב איד פאַרט מורא געהאט; בין איד אַנטלאָפּען אַהן דיין ידיעה. —

ביי יחיאל דעם מלוה האָב איד פארזעצט די אויבערשטע קאָפּ פאַמע מיט'ן מליח, נאָר, למען השם, דאָס זאָל קיינער נישט ווירטען — און האָב גענומען אויף הוצאות. אז עס וועט מיר פעהלען, זענען אומעטום דאָ אידען בנידחמנים און מען וועט מיר, חלילה, נישט לאָזען פאַלען אין גאס. וועל איד אַנקומען צו מתנת בשר ודם! און א נדר האָב איד געטאָן, אז איד וועל, אם ירצה השם, שפעטער, אז זיין ליבער נאָמען וועט זיך מרחם זיין, און איד וועל וואָס עס איז פאַרדינען, וועל איד אלץ אַפגעבען אויף צדקה, מיט רוחים. — אם ירצה השם!

דאַרפסט פאַרשטעהן. מיין גאַלדענע חנה'לע, ווי מיר איז שווער און ביטער דאָס אוועקפאַהרען... אז אונזער איינציג טייער קינד איז געבוירען געוואָרען, איז מיר אוראי אין זינען נישט אַריינגעקומען, אז איד וועל איהם מוזען איבערלאָזען, כאַטש אויף א צייט, אַהן א טאַטען...

די נאכט, וואָס איד בין אוועק, בין איד אַפגעשטאַנען, אוראי א שעה אויפ'ן זייגער איבער דיין בעט; די ביסט געשלאָפּען. ביי דער שיין פון דער לבנה, האָב איד ערשט געזעהן, ווי דו זעהסט, נעבעד, אויס! ווי דאָס קינד, נעבעד, איז געל ווי א וואקס... פאַר פחד און גרויס רחמינות האָט מיר דאָס האַרץ געשטיקט; איד האָב שיער נישט אַרויסגעלאָזט א געוויין; אויס מענטש בין איד אַרויס

פון שטוב. איד האב אָנגעקלאַפט ביים בעקער, געקויפט אַ ברויט, שטילערהייט אַריינגע/גנב'עט זיך אין שטוב און דיר איבערגע-לאָזט. איד בין ווייטער געשטאַנען אַ וויילע און האָב קוים כח גע-האַט אַפּצורייסען די פּיס פון דער ערד... וואָס זאָל איד דיר זאָגען, חנה, אַ מענש שפּירט אַמאָל אין איין רגע יסורים פון הונדערט יאָהר!

חנה'שי קרוין, איד ווייס גאַנץ גוט, אַז איד בין אַ גולו, אַ רוצח, וואָס איד האָב דיר נישט געלאָזט קיין גט, על כל פנים אויף אַ תנאי; אָבער גאָט אין הימעל איז מיין עדות, אַז איד האָב דער-צו קיין כח נישט געהאַט, קיין האַרץ נישט געהאַט, מיר דאַכט זיך, אַז ווען איד וואָלט דיר איבערגעלאָזט אַ גט, וואָלט איד, חס ושלום, געשטאַרבען אונטערזוועגס פאַר יסורים; מיר זענען דאָך אַ געטריי-ער, כשר'ער זונג; השם יתברך אליין האָט אויפ'ן זונג מסכים גע-ווען. און איד בין צו דיר אָנגעבונדען מיט'ן גאַנצען האַרץ: איין נשמה אין צוויי גופים. און איד ווייס נישט, ווי איד וועל לעבען אָהן דיר און אָהן דעם קינד, זאָל געזונט זיין, אפילו איין מינוט. און טאַמער זאָגט דיר עמיצער, אַז איד האָב דיר געלאָזט, חס ושלום, און עגונה גלויב נישט! דען איד, שמיאל משה, בין דיין מאן, און וואָס איד האָב געטאן האָב איד געמוזט טון. וואָרים וואָס טוט נישט אַ מענש פאַר גויט...

חנה'שי קרוין, ווען איד וואָלט פאַר דיר געקאַנט אויפרייסען מיין האַרץ, דו זאָלסט זעהן, וואָס דאָרט טוט זיך, וואָלט מיר אפּשר אַביסעל גרינגער געוואָרען.—אָצינד, מיין כשר'ע נשמה, לייך איד גרויסע צרות! די טרערען ניסען זיך מיר פון די אויגען, אַז איד זעה נישט, וואָס איד שרייב, און דאָס האַרץ קלעמט, און אין מוח דרעהט זיך יוי אַ מיהל... און עס קלאַפט מיר אַ צאָן אָן אַ צאָן, און דער בעל עגלה, דער עס'האַרץ, שמעהט איבער מיר און האַקט אין טיש אַריין און שרייט: פּאָהרען, פּאָהרען!

רבנו של עולם, האָב שוין אַמאָל רחמנות אויף מיר, אויף מיין ווייב חנה, זאָל געזונט זיין, און אויפ'ן קינד, איד זאָל נאָך פון איהם אַמאָל נחת דערלעבען.

פון מיר, דיין טרייער מאן, וואָס שרייבט אויפ'ן וועג אין קרעטשמע.

ש מ ו א ל מ ש ה.

צווייטער בריף

אשתי היקרה והאהובת.

וואס זאל איך רעדען, וואס זאל איך זאגען; איך זעה בחוש. אז מן השמים האט מען מיר געהייסען פאָהרען. אז דאס איז גער ווען א גאט-זאָד. דאס האט ער מיר איינגעגעבען שכל, איך זאל אוועק קיין אמעריקא; אלץ וואס השם יתברך טוט לאָזט זיך אויס צום גוטען.

מיין לעבע חנה! בשעת איך מאך צו די אויגען, דאכט זיך מיר, אז איך בין אין דערהיים, און עם הלומ'ט זיך מיר פון עק וועלט! יוארים באמת, ווער וואלט געגלויבט, אז אזא בטלן, אזא מענש אהן א צונג אין מויל ווי איך, — א מענש, וואס קאן קוים א צורת מטבע, זאל פאָהרען מיט דער באהן, לאָזען זיך אויף א שיה איבער'ן ים און קומען בשלום קיין אמעריקא! אצבע אלהים! — גאטס השגחה איז עם... זיין ווילען נאָר האט גובר געוועזען, אז איך האב געקאנט איבערלאָזען דיך מיט'ן קינד, זאל לעבען. השם יתברך זאל געבען, מיר זאלען נאָר זוכה זיין איהם מגדל צו זיין, לתורה לחופה ולמעשים טיבים!

חנה'לע קרוין! איך האב מיר פריהער אנגעזעהן גרוים וואונ-דער אויף דער יבשה. דאס איז אבער גארנישט קעגען דעם, וואס איך האב געזעהן אויפ'ן ים. אויפ'ן ים, האב איך פאָרגעסען אלץ וואס איך האב פריהער געזעהן אויף דער יבשה, און אצינד, ביי די וואונדער אין אמעריקא, פאָרגעס איך ווייטער דעם ים!

און אויף דער שיה האב איך, אין דער התחלה, גרוים צער און עגמת נפש געהאט; טאקע איז לשער. נאָר דאס אלץ איז אויך גער ווען למטובה, און איד גלויב, אז איך האב דאס אלץ איבערגעלעבט אין דיין זכות און אין זכות פון אונזער איינציג קינד!

חנה'לע, דו מוזט אודאי געדענקען לייב חזן, וואס איז אמאל, מיט עטליכע יאהר ציריק, געקומען צו אונז אין שטעדטעל אריון, און האט ביי אונז געדאווענט ימים נוראים. מוצאי יום כפור, גער דענק איך, האסט דו מיר געזאָגט, אז, צייט דו לעבסט, האסט דו נאָר אזא דאווען נישט געהערט. איך געדענק נאָר אפילו דאס

לשון, ווי דו האסט מיר געזאגט: לייב חזן צושרייט זיך ווי א לייב
און צואוויינט זיך ווי א קינד...

אויף מארגען, איז געווארען עפעס א מחלוקת אין שטעדטעל.
מען האט לייב חזן נישט אין זינען געהאט, נישט רעכט באצאהלט;
און ער איז, נעבעך, ארומגעגאנגען אין די הייזער... געדענקסט מיט
א קליין מיידעלע, גנעדעל האט זי געהייסען. זי האט נאכגעזונ-
גען דעם פאטערס נגונים מיט איהר קינדיש קול'כעל... אז זיי זענען
אריינגעקומען צו אונז, האסט דו אויף איהר גרויס רחמנות בא-
קומען, האסט זי גענומען צו זיך אויף דער שויס, געקושט אין קאפ,
האסט איהר עפעס געשענקט, איד געדענק שוין נישט וואס, און
האסט זיך נאך צואוויינט פאר רחמנות אויף דער ארעמער יתומה
אהו א מאמען... דיד וואונדערט אפשר, וואס איד געדענק אזוי
אלץ?

זיי וויסען, חנה'לע קרוין, אז איד געדענק אלע דינע זיסע
רעד, אלע דינע תנועות, וואס האבען טויזענט חז געהאט; שטענ-
דיג שטעהסט די מיר פאר די אויגען! פאהרענדיג אויפ'ן ים, האט
זיך מיר אויך וואס אמאל געדאכט, אז דו שטעהסט נעבען מיר, דאס
קינד האלט זיך אן דיין פארטור, און איד הער דיין קול און דעם
קינדס קול, און עס קלינגט מיר אין די אויערען מיט אזא זיסקייט,
וואס איז גארנישט צו באשרייבען. —

און אצינד האט איד מיר מיט דעם אייגענעם לייב חזן אויפ'ן
וועג געטראפן. נישט צו זינדיגען מיט די רעד, איז דער לייב חזן
גאר אינגאנצען אראפ פון וועג! גאר, גאר...

אויף דער שיף האט ער נישט שטארק געקוקט, יא כשר נישט
כשר; טרינקען טרינקט ער ווי נישט קיין איד... איבער דער גאנ-
צער צייט האב איד איהם נישט געזעהן אין טלית און תפלין...
אדער ער זאל בענשען נאכ'ן עסען... געהן געהט ער ארום גאנצע
טעג אהן א היטעל... און לא די, וואס ער אליין איז אזוי, פיהרט ער
נאך די טאכטער אין זיינע דרכים... די דאמאלטיגע גנעדעל וועט
היינט אלט זיין א יאהר זיבעצעהן, וואלסט דו זעהן — א פאָר-
טרעט! און ער הייסט זי, זי זאל זינגען און טאנצען פאר די פא-
סאזשירען פון שיף, און זי זינגט אויף כמה וכמה לשונות, רחמנא
לצלן. לייט הערען און פאטשען מיט די הענט פאר נחת, און שריי-

ען, דאס גוטעיאהר ווייסט זיי וואס! און עס געהט צו אויסגע-
לאסען און פארשייט, אז — חלשות!

צום אלעם ערשטען, וואס זאל איד לייקענען, האב איד מיר
מיט זיי זעהר דערפרעהט, פארט, טראכט איד, היימישע מענשען,
איד וועל שוין נישט ארומגעהן אזוי עלענד, אזוי איינער אליין.
האב איד דערנאך אבער געהאט גרויס שברות הלכ; איד האב נישט
געקאנט צוועהן זיין התנהגות מיט דער טאכטער, און טיילמאל
האט מיר געשניטען אין הארץ, ווי א איד א בעל-תפלה, וואס פלעגט
שטעהן פאר'ן עמוד, זיין א שליח פון כנסת-ישראל פאר'ן רבוננו
של עולם, רעדט נאר פשוט נבול'פה, אז די גאל קעהרט זיך איר
בער, און א קול האט ער, איז עס דורכגעברענט פון בראנפען...

איז דאך גוט, נעמען זיי זיך נאך צו מיר און ווילען מיר מאד
כען פאר א לייט! חזק מאכען זיי פון מיר אויף דער שיף! מען
הערט נישט מעהר נאר: בטלן, שיטה... ער צופט מיר די פאות,
זי רייסט די ציצית פון טליתקטן און די גאנצע שיף האט מיט
מיר צו טון!

און וואס פארדריסט זיי? וואס איד בין אזוי אפגעהיטען פון
טרפות, וואס איד וויל בעסער פאסטען, איידער עסען פת עכו"ם.
דו ווייסט דאך, אז איד האב מיר פיינט צו קריגען, רוק איד
זיך אפ אז א זייט, באהאלט מיר אין א ווינקעלע, און וויין מיר
אויס דאס הארץ אין דער שטיל...

דער עולם געפינט מיר אבער און מאכט פון מיר לייטעזגע-
לעכטער. איד האב געמיינט, עס איז מייז עק!
ערשט אצינד, אין אמעריקא, זעה איד, אז דאס אלץ איז גע-
וועזן א גאט-זאך!

אז דאס האט מיר גאט, מיט זיין גרויס חסד, אנגעגרייט לייב
חזו מיט דער טאכטער אין אמעריקא, ווי ער האט אנגעגרייט יוסף'ן
פאר זיינע ברודער אין מצרים.

יוארים, וואס וואלט איד אהן זיי געטאן! א מענש אהן לשון,
אהן א מלאכה, נישט וויסענדיג, וואו א מיר עפענט זיך!

און לייב חזו איז דא א גאנצער בו בית. ענגליש רעדט ער ווי
א וואסער, תיבה, אזוי ווי איד בין נאך געקומען, האט ער מיר
אריינגעפיהרט אין א ציגארען-פאבריק, און — איד ארבייט און
פארדין שוין!

דערווייל וואוינען מיר אפילו אין איין דירה. ווארים, פרעג
 מיר בחרם, ווי אזוי מען געהט דא דינגען א דירה!
 אויך זענען זיי, — טאקע גאטס חסד, בנוגע צו מיר, נאר אַז
 דערש געוואָרען.

גענעדעל מאכט שוין נישט חוזק אויס מיינע באָרד און פאות,
 און האַלט זיך פון מיר פון ווייטענס, ווי עס פאסט פאר א אידישע
 טאכטער. זי קאכט פאר אונז, און דאָס איז זעהר וויכטיג, הגם קיין
 פלייש עס איך נישט, נאָר אייער, און טיי טרינק איך אַהז מילך.
 וואָשען וואָשט זי אויך.

פון דעם איז באַמט אַ מוסר ארויסצולערנען, אז טאקע וואָס
 דער רבנו של עולם מוט, טוט ער צום גומען.
 און ווייסט, ווי אזוי עס האָט זיך אַלץ איבערגעדעהט צום
 גומען? נאָר פשוט: אין ד י י זכות!

נאָך אויף דער שיף, אז איך האָב געזעהן, אז איך וועל עס פון
 זיי נישט אויסהאַלטען, האָב איך מיר געמאַכט אַ האַרץ און בין צו
 געאַנגען צו גענעדלען, און געזאָגט איהר, אז איך בין דיין מאַן.
 איך האָב זי דערמאַנט דעם נאָר יום־כפור, ווען זיי זענען ביי אונז
 איז שטוב געוועזען, ווי אזוי דו האָסט זי מקרב געוועזען, גענומען
 אויף דער שוים, און אזוי ווייטער...

תיכף ימיר איז זי אנדערש געוואָרען. זי האָט אויף מיר
 רחמנות געקריגען, די אויגען זענען איהר מיט טרערען פאַרלאָפּען.
 זי איז באלד צוגעלאָפּען צום פאטער און האָט מיט איהם איבער
 געשמעסט די זאך, און באלד איז געוואָרען אַ שלום.

תיכף האָבען זיי געבעטען דעם שיפס־קאָפיטאן, ער זאל מיר
 הייסען בעסער באַהאַנדלען. און אזוי איז געווען!

איך האָב אַנגעהויבען צו באַקומען ברויט, וויפיעל מיין האַרץ
 האָט געגלוסט, און טיי, וויפיעל איך האָב געוואָלט. די שיפס־לייט,
 האָבען מיר אויפגעהערט צו פייניגען, איך האָב אַנגעהויבען אַפֿ-
 צוואַטעמען.

דאַרפסט דו פאַרשטעהן, וואָס פאר אַ חשובה די גענעדל איז
 געווען ביי די לייט! און עס איז קיין וואונדער נישט; ערשמענס,
 איז ביי זיי דער עיקר אַ יפת תאר; פאר אַ יפת תאר וואָלטען זיי
 איז ים אַרײַן געשפרונגען; צווייטענס, איז גענעדל זעהר אַ נומע
 בטבע, און האָט חז ביי לייט, דעם זיבענטען חז!

אצינד, מיין נאָלדען ווייבעלע, וועל איך דיר אַנזאָגען אַ בשורה טובה :

לייב חזן זאָנט מיר צו, אז איך וועל פארדינען, לכל הפחות, ביו צעהן דאָלאַר אַ וואָך.

איך רעכען זיך אזוי צו פיהרען : א העלפט, — פינף דאָלאַר, וועל איך דיר שיקען, און פינף וועל איך מיר באַהאַלטען. דערפון וועל איך לעבען. און וועל מיר נאָך אַנזאָמלען צו קויפען ש"ס ; משניות'לעך האָב איך מיטגענומען. עס איז ביי מיר געבליבען, איך זאָל יעדע וואָך לערנען, לכל הפחות, צעהן בלאַט גמרא. קיין טלית וועל איך דערווייל נישט קויפען, ווייל איך דאווען לעת עתה אין לייב חזן'ס טלית... וואָרים לייב חזן האָט מיטגענומען אַ טלית ! צו וואָס, אפילו ווייס איך נישט. וואָרים דאווענען, דאווענט ער נישט א וואָרט !

איך רעד מיר איין, אז דאָס איז אויך מן השמים ; מען האָט'ן געהייסען פיהרען פאר מיינעטוועגען א טלית.

און אפשר רעכענט ער צו דאווענען דא ימים נוראים פאר'ן עמוד ? עס געהט צו ימים-נוראים ! איך ווייס ? אין אמעריקא איז אַלץ מעגליך ! דאָ איז אַ פאַרקעהרטע וועלט !

און דער עיקר — איין דאָלאַר וועל איך באַהאַלטען, און זאָמ לען, מיט השם יתברך'ס הילף, פאַר דיר מיט'ן קינד אויף הוצאות, איהר זאָלט דאָ ביידע קומען אַהער. וואָרים איך זעה בחוש, אז עס איז, השם יתברך'ס רצון איך זאָל שוין בלייבען דאָ אין אמעריקא, און דער רכונן של עולם ווייס בעסער, וואָס עס איז גוט פאַר אַ מענש.

ווייסט, וואָס איך וועל דיר נאָך זאָגען ? אז אצינד בין איך שוין נישט מעהר אין כעס אויף דיין ברודער דעם גזלן ; ווייטער דאָס אייגענע : איך זאָג, אז דאָס איז אויך מן השמים ! אנדערש קאָן נאָרנישט מעגליך זיין, אַ מענש זאָל האָבען אזאַ גול'ניש האַרץ קענען אז אייגענע שוועסטער.

נאָר דאָס אַלץ האָט מען געפיהרט, איך זאָל אַנטלויפען קיין אמעריקא, און דיר אַהער נעמען. און, אז גאָט יעט מיר העלפען, איך וועל קומען צו עפעס געלט, וועל איך איהם נאָך, דעם ברודער דיינעם, אויך באַהילפּיג זיין. ער איז אַ קבצן, זאָג איך דיר ! איך

זעה דאָ: וואס ביי אונז הייסט גביר, הייסט דאָ, אין אמעריקא—
א שלעפער!

איד ענדיג דעם בריף, איד מאך דאָס מאָל בקצור, הגם, איד
האָב נאָר אַכר, אַכר צו שרייבען. ווייל איד האָב מורא, לייב חזן
מיט גנענדלען זאלען נישט אַרײַנקומען צו מיר אין שטוב; איד וויל
נישט, זיי זאלען זעהן, וואָס איד שרייב דיר. און איד בעט דיר
זעהר, דו זאָלסט מיינע בריף נישט ווייזען קיין שום בן אדם!
וואָס דארף א פרעמדער וויסען, וואָס ביי אונז קומט פאַר?
און איד האַלז און קוש דאָס קינד, זאָל לעבען! גיב איהם
אויף מיין חשבון צעהן טויזענט הייסע קוש, — הערסט?

פון מיר דיין מאן

שמואל משה.

דריטער בריף.

אשתי האהובת!

איד געדענק, דאָס ערשטע מאָל, אז יוחנן שוסטער איז אַוועק
פון אונז קיין אמעריקא, האָט מען אָנגעהויבען שטאַרק וועגען
אמעריקא צו שמועסען; ווי אזוי מען פיהרט זיך דאָרט, ווי עס
געהט צו.

מען האָט געפרעגט, אויב מען געהט דאָרט נישט אויפ'ן קאַפּ.
און, אמת איז, אז דאָ איז א פאַרקעהרטע וועלט! קיין שום סדר;
בלויז קולות מיט געוואלדען, ווי ביי אונז אין קצב'ישען מנין!

שטעל דיר פאַר, אז ביי אונז, למשל, זאָל קומען פּלטיאל דער
וואַטענמאכער און יוסף דער גארבער, און זאָגען, אז דער רב אונז
זערער איז נישט קיין למדן; ווייס איד, אז ער נישט בקי אין גטין
וקדושים; אָדער גאָר, אז זיי געפעלט נישט דער ראש הקהל! הכלל
— זיי ווילען אז אנדערען רב, צי אז אנדערען ראש הקהל! נו, נו,
וואָלט מען זיך נישט געהאלטען ביי די זייטען?

און דאָ, אין אמעריקא, האָבען ארבייטער, ציגאַרען־שניידער,
אַזוינע ווי איד, אין אלעם א דעה! — זיי מאכען מיט ביי דער

קלפּי, מישישן זיך ביי די בוררים, און טרעף וואָס זיי קלייבען אויס?
— אַ פּרעזידענט!

און וואָס מיינסט דו, איז אַ פּרעזידענט?

אַ פּרעזידענט איז, נישט מעהר נישט וועניגער, ווי אַ ראש וראשון איבער דער גאַנצער מדינה! און, ווי איד האב דאָ גע- הערט, איז אמעריקא צעהן מאָל אזוי גרויס ווי גאַנץ אייראָפּא! פאַרשטעהסט אַז עסק? היינט שטעל דיר פאַר מיין שרעק, אַז איד זיך מיר אזוי נעכטען ביינאכט אין שטוב, האב אין זיין די היים, און מיט אמאָל עפענט זיך די טיר, און עס קומען אַרײַן צוויי אַרביי- טאַר. וואָס שטעהען מיט מיר ביי איין מאַשין, און—אחינו בני ישראל! און זיי לעגען מיר פאַר צוויי נעמען, איד געדענק שוין אפילו נישט וואָס פאַר א נעמען, און זאָגען מיר, אַז איד בין איד און אַרבייטער, און מוז זעהן, מען זאָל אויסקלייבען א פּרעזידענט, וואָס זאָל זיין נוס פאַר אונזער קלאַס.

און זיי דערצעהלען מיר, אַז איין פּרעזידענט האַלט פאַר די רײ- כע לײט, און טרעט מיט די פיס די אלע, וואָס לעבען פון זייערע צעהן פינגער; און דער צווייטער, טאַקע דער וואָס זיי ווילען אויסקליי- בען, איז גאַר אַ דימענט; ער האַלט שטאַל און אייזען פאַר אַר- בײַטער, און די גראַבע בייכער רודף'ט ער מיט א שרעקליכער שנאה! און נאָך אַזעלכע נאַרישקייטען, וואָס איד האַב שוין גאַר- נישט פאַרשטאַנען.

איז האַרץ האַב איד זעהר געלאַכט, נאָך פון שלום וועגען.—
עס פאַסט דאָך נישט, מבייש צו זיין קיין מענשען, — האַב איד זיי געטאַן די טובה און צוגעשאַקעלט מיט'ן קאַפּ אויף יאָ!

אנב, האַב איד טאַקע געוואַלט, זיי זאָלען וואָס ניכער ארויס פון שטוב, איד זאָל מיד שוין קאַנען זעצען שרייבען צו דיר דעם בריף. נו, זאָג אליין, איז דאָס נישט א משוגעת?

נאָך זייערע רייד נאָך, קומט אויס, אַז עס וועט ווערען פּרע- זידענט דער, וואָס זיי ווילען, וועל איד פאַרדינען צעהן דאָלאַר, און, חס ושלום, ווערט אַן אַנדערער פּרעזידענט, וועל איד פאַרדינען נאָך ניין! און אפשר אַכט!

און לײב חזן זאָגט, אַז ער פאַרשטעהט די פּאָליטיק! אַז איז

דעם שמעקט א שכל! און, אז איד וועל דא זיין, זאגט ער, אלענגער
רע צייט, וועל איד קריגען א ידיעה אין פאליטיק. מילא, זאל זיין
אזוי, שאקעל איד איהם אויך צו מיט'ן קאפ, טראכט איד מיר:
נכנס יין יצא שטות — האט גענומען אז איבעריגען טראפען, רעדט
ער פין וועג! האט ער מיר אָבעך געשוואוירען. אז בשעת קלפי,
לעבט ער דערפון און עס בלייבט איהם נאך וועלכער גראשען אויף
שפעטער; פארשטעה איד טאקע נישט, ווי אזוי!

נאך אלע נארישקייטען אוועקגעלעגט: נישט אונזער זאך!
זאל זיין דער, זאל זיין יענער פרעזידענט, פון דעם וועט אונזער
מזל נישט אויפשיינען.

די מעשה איז: אז נאנץ אָפט פאל איד אריין אין א מרה
שחורה, און די טרערען קאפען מיר פון די אויגען אויף די ציגארען-
בלעטער. וואָס איד שנייד; און ביינאכט שלאָפט זיך נישט, ווי עס
דארף צו זיין!

טיילמאל הויבט מיר אָן קלינגען אין די אויערען; נאָנצע טעג
האָב איד קאָפּוועהטאָג... אין צו דעם אלעם איז קיין בעסערע
רפואה נישטא, נאָר צו נעמען פאפיר, טינט און פערער, און צו
שרייבען א בריוועלע צו מיין גאלדענער חנה.

מיין טייערע ווייבעלע! איד קאָן פון דיר קיין זאך נישט האַל-
טען בסוד. איד מוז דיר אלץ דערצעהלען: איד לערען נאָך דער-
ווייל משניות; קיין ש"ס האָב איד נאָך נישט געקויפט! און ווייסט
דו פארוואָס? ווייל איד האָב געמוזט מאכען גאָר אַן אנדער הוצאה.

זיי וויסען, מיין גאלדענע חנה, אז אומעטום איז איין וועלט.
הגם מען שרייט דאָ אלץ אינאוינעם: פרייהייט, פרייהייט, איז
דאָס אלץ ווערט א ציבעלע! מען האָט דאָ אויך פיינט א איד! דאָ
איז מען אפשר נאָך מעהר מבוזה דעם צלם-אלהים פון א איד!
הינט, וואָס זאלען ארומלויפען אין די גאסען, זאלען בילען און
רייסען אידישע פאלעם איז נישטאָ, אבער קיין לאָבוסעס פעהלען
דאָ אויך נישט. קוים דערזעהען זיי א קאפאטע, ווערט א געשריי:
„דושו, דושו! אויף זייער לשון איז עס פונקט דאָס אייגענע,
וואָס ביי אונז „זשיד“. און זיי וואַרפען נאָך שטיינער און בלאָטע-
בלאָטע פעהלט דאָ אויך נישט, ברוך השם! וואָס האָב איד געוואָלט
מאכען? האָב איד געמאָן דאָס זעלבע, וואָס אלע אידען טוען דאָ.

איך האָב אַרונטערגעמאַכט די פּאות הינטער די אויערען, האָב מיר געקויפט, אויף אויסצאהלען ראַטעס־ווייז (אַזאַ מנהג איז דאָ). דייטשעשע בנדים. — האָסטו אַז עק פון געלט! און אויך דו, חנה'לע, אַז דו וועסט, אַם ירצה השם, קומען, וועסטו דו דיר אויך מאַכען אנדערע קליידער; וואָרים אַ מנהג איז מבטל אַ דין, און דאָ איז מען זיך צווי נהג!

און וואָס דו שרייבסט, אַז גנענדעל געפעלט דיר נישט, פאַר שטעה איך נישט פאַרוואָס? וואָס דו האָסט דאָ צו איהר? אויך בין איך נישט מחויב די וועלט מחזיר למוטב צו זיין, חוץ דעם, בין איך זיכער, אַז זי מוט דאָס אלץ דער ביטערער פּרנסה צוליעב! בטבע איז זי אַזאַ כּשר'ע נשמה, ווי אַלע אירישע טעכטער. אַ גאַנץ צען טאָג, אַז איך מיט לייב חזן זענען מיר אין פּאַבריק, קאָכט זי און וואַשט און קעהרט די שטיב. אַווענט־צייט, געהט זי ערשט, צוזאַמען מיט'ן פּאַטער, אין זייערע ערטער, וואו זי זינגט און שפּילט, און טאַנצט, פאַר'ן עלם. איך זיך מיר אין דערהיים, לערען תּורה און שרייב צו דיר. קעגען האַלבער נאַכט קומען זיי, טרינקען מיר צוזאַמען טיי און מען געהט שלאָפּען.

און דאָס, וואָס דו שרייבסט, אַז דיר דאַכט זיך, אַז גנענדעל האָט דאָס געמוזט צי'גנב'נען דעם לעפעל, וואָס האָט אונז דאַמאַלט געפּעהלט, דאָס איז שוין גאָר קיין ווערטער נישט!

גנענדעל איז אפּשר נישט אזוי פּרום אין אמונה זאַכען. אַכער אַזוי, אַ פּרעמדענס, חס־שלום, וועט זי נישט ריהרען! און, חלילה וחלילה, זי זאָל זיך דערפון נישט דערוויסען! זי באהאַנדעלט מיר ממש ווי אַן אייגען קינד; פּרעגט מיך אַלע מאָל, צי איך ברויך נישט אַ ווייס העמד, צי וויל איך נישט גאָר אַ גלאָז טיי!

און באמת איז זי אַ וואויל קינד. אלץ וואָס זי פאַרדינט, גיט זי אוועק דעם פּאַטער. היינט וואָלסט זעהן, ווי זי האַלט איהם בכבוד, הגם ער איז עס נישט ווערט! כאַמש ער קומט אַמאָל אהיים פּרעהליך, גאָר פּרעהליך איז רעדט פאַר פייער, פאַר וואַסער!

אויך האָט מיר לייב חזן בפּירוש געזאָגט, אַז ער זאַמעלט איהר נדו, און קומט ער צום ערשטען טויזענטער, זוכט ער איהר אויס אַ חתן, און פיהרט זי אונטער דער חופּה כּרת משה וישׂראל! און זי

וועט זיך שוין נישט רייסען דעם האלץ פאר א פרעמדען עולם!
 איך ווייס נישט, צי ער מיינט עס ערנסט, נאָר — הלאַי! זאָל איהם
 נאָט העלפֿען, ער זאָל עס דערגרייכען; זאָל זי אַוועקוואַרפען די
 מאַס'ע פֿרנסה.

גענדעל, איז אפילו דערביי געוועזען, און זי האָט זיך גערוי־
 טעלט פֿאַר בושה, ווי עס פֿאַסט פֿאַר אַן אמת אידישע טאַכטער;
 אַפֿנים, זי איז אויך מסכים.

בעט איד זיך דעריבער זעהר, מיין ליעבע חנה'לע, דו זאָלסט
 זיך דערווייטערען פֿון לשון הרע און רכילות. דאָס איז נאָר קיין מנהג
 נישט, קיין יושר נישט; דאָס פֿאַסט פֿאַר קליינשמעדטעלדיגע וויי־
 בער, און דו, גאָלדענע חנה'שי דאַרפֿסט קומען אין אמעריקא. דאָ
 זענען די ווייבער נאָר אנדערש; געזעצטער, ערנסטער און — פֿאַר־
 נומענע מענשען ווי די מאַנסבילען.

און, צוריק געשמועסט, איז דיין שמואל משה קיין שניידער
 נישט, קיין שוסטער נישט, ער זאָל אַוועקוואַרפען א ווייב פֿאַר אַן
 אַנדערע יוגען. דו טאַרסט עס גאַרנישט טראַכטען! דאָס איז
 פֿאַר מיר גלאַט א חלול הכבוד! און זיי וויסען, אז דינע רעד שטעט
 כען מיר ווי מיט מעסער; און לייב חזן מיט דער טאַכטער זאָלען
 זיך דאָס דערוויסען, וואָלטען זיי מיר פֿאַרלאַזט. איד וואָלט גע־
 בליבען איינער אליין ווי אין א מדבר. עס וואָלט אַ פֿאַל געוועזען
 אומצוקומען, וואָרים דאָס לשון קאַז איד נאָך נישט. קוים איינציגע
 ווערטער, און ווייס נאָך נישט, וואו אויס און וואו איין.

און אַצינדערט בעט איד זיך, און בעט זיך זעהר, מיין ליעבע
 חנה, זאָלסט נעמען דאָס קינד ביים הענטעל, און זאָלסט מיט'ן
 הענטעל איבערגעהן אויפ'ן פֿאַפּיר, ער זאָל מיר עפעס צושרייבען;
 לאָמיר פֿון איהם זעהן כאַטש א צורת אות! רבנו של עולם, ווי־
 פיעל מאָל שטעל איד מיד אוועק אַן א זייט, איינער אליין אין א
 ווינקעלע, און וויין מיד גאַנץ גוט אויס! און אויף וואָס וויין איד?
 אויף דעם, וואָס איד בין נישט זוכה צו לערנען מיט מיין קינד
 תורה! האָב איד וועניג האַרצוועהטאָג דערפֿון, קומען נאָך די בריף
 דינע, און שיטען מיר זאָלץ אויף די וואונדען. אַט, היינט האָב
 מיך לייב חזן געבעטען. און גענדעל, דאָ הייסט זי סאַפּיא, האָב
 אויך צוגעשאַקעלט מיט'ן קאַפּ, איד זאָל געהן מיט זיי, הערען ווי

זי זינגט, און זעהן ווי זי טאנצט, און איד האב נישט געוואלט ;
האָט לייב חזן ווייטער געזאָגט : נאַרישער חסיד, זי האָט פאַרצוי-
גען מיט'ן נעזעל ; נאָר מיין דאָגה ! איד וועל מיר געהן אין מיין
דרך און וועל נישט אראפ אויף א האָר !

בלייב געזונט, דו און אונזער קינד, ווי עס ווינשט דיר,
דיין מאן

ש מ ו א ל מ ש ה.

זעה למען השם, די זאך וועגען די קליידער זאָל בלייבען בסוד.
עס זאָל דערפון, ביי אונז אין שטעדטעל, קיין ילוד איש נישט וויר-
סען, איד וואָלט מיר געשעמט די אויגען אויפצוהויבען.

בעלך ש מ ו א ל מ ש ה הנ"ל.

פֿיערטער בריף.

אל אשתי הצנועה מרת חנה תתיה.

איין זעהן בריף, האָב איד געענדעל'ס נאָמען נישט געברענגט
איבער'ן מויל. איד האָב אפילו, דעם פאָטער איהרען, לייב חזן,
נישט דערמאָנט. מיט גרויס מיה האָב איד מיר געדונגען אַן אַני-
דערע דירה, ביי אַ היגען שוחט און האָב זיי שוין כמה וואָכען נישט
געזעהן. און דו הערסט נאָר אלץ נישט אויף צו שרייבען געענדעל
און געענדעל, און סאָפיע און סאָפיע ! און וואָס ווילסט דו פון
איהר ? וואָס ? א י ד זאָל אזוי געזונט זיין, מיר ביידע זאָלען
אזוי געזונט זיין, אויך זאָלען מיר אזוי זוכה זיין צו זעהן זיך,
ציזאָמען מיט'ן קינד אין פריידען, ווי איד האָב אליין געזעהן, ווי
סאָפיע איז אריינגעקומען צום פאָטער אין פאָבריק, און עס איז
צו איהר צוגעגאנגען דער דירעקטאָר אליין, און האָט אָנגעהויבען
מיט איהר צו רעדען, הנ'דלעך צו מאַכען ; און, הגם איד האָב נישט
פאַרשטאַנען, וואָס ער רעדט צו איהר, ווייס איד דאָך, אז ער האָט
געמיינט נישט קיין מצוות און מעשים טובים, און האָט זי נאָך גע-
וואָלט אָננעמען ביי אַ באַק. נו, וואָס קלערסט דו ? איד בין נבהל
ונשתומם געוואָרען, אזא פאַטש האָט זי איהם דערלאָנגט איבער
דער האַנט ! און, האָסט נאָר געוואָלט זעהן, מיט וואָס פאַר אַ נאה

זי האָט זיך פון איהם איבערגעדריעהט און אוועקגעגאנגען. איד האָב מיך פשוט מחיה געוועזען...

זעהסט דו דאך בחוש, אז נאך אלע זאכען איז גגענרעל א כשר קינד, און דו ביסט אויף איהר מוציא לעז בחנם. דו שרייבסט, אז זי וויל מיך אריינכאפען ווי א פיש אין א נעץ אריין און נאך אזעלכע נארישקייטען. — שווערען קאן איד דיר, יום־טפור ביי א ספר תורה, אז עם איז שקר. און דאָס דיר צוליעב דערווייטער איד מיך פון איהר, מייד זי אויס ווי ווייט מעגליך איז. טרעפט מען זיך, ענטפער איד איהר אייף הונדערטער ווערטער מיט א שאַקעל מיט'ן קאָפּ. און ווייטער דאָס זעלבע: באַמונה שלי, אז דו ביסט זי הישר גאָר אומזיסט; דו זינדיגסט, חס ושלום, פאר גאָט! נאָר דאָס איז נאָך גאַרנישט, איד וואָלט עס, ווי אלע מאָל, פארשוויגען, איז אָבער דערפון אַרויסגעקומען א מעשה, וואָס — גאָט זאָל שומר ומציל זיין! איד וואָלט בעסער געוואָלט, די ערד זאָל מיך איינשלינגען, איידער אַזא בושא!

ביי דער אַרבייט איז מיר איינמאָל, יענע וואָך, נישט גוט גע־וואָרען; עפעס האָט מיר אָנגעהויבען צו שווינדלען פאר די אויגען. איד האָב אָנגעהויבען חלש'ען. אז איד בין צו מיר געקומען, בין איד שוין געלעגען ביי מיר אין שטוב אויפ'ן בעט. ביים בעט איז געשטאַנען א דאָקטאָר. געזאָגט האָט ער, אז עם איז אַ פיבער, — אזוי רופט מען דאָ קדחת. אָפגעלעגען בין איד א טאַג צעהן. און איבער דער גאַנצער צייט איז לייב חזן נישט אָפגעטרעטען פון מיין בעט, און האָט מיך געראַטעוועט ווי אַן אויגען קינד. שפעטער בין איד געוואָר געוואָרען, אז, ווען איד בין געלעגען איז היץ, פלעגט סאָפיע אויך קומען מיך מבקר חולה זיין... אין פונקט דאמאלט איז איינמאָל אָנגעקומען דיינס אַ קארטעל, אין וועלכען דו האָסט אויסגעגאסען דין ביטער האַרץ אויף דער אומשולדיגער סאָפיע... זיי האָבען אורדי און אורדי די קארטע געליענעט, וואָרים איד בין דאָך געלעגען אין דער היץ...

און, ווען דו האָסט געשריבען דיינע מאוס'ע רעד, דיינע זלזולים, די בלבילים דיינע, האָבען זיי דאָ פאר מיר כמעט דאָס לעבען געשטרעקט... גערופען דאָקטוירים, געבעט און איבערגע־בעט, רפואות דערלאנגט און עטליכע אויגענע חפצים פאַרזעצט. עם

זאל זיין מיט וואס צו ראטעווען. א פלאש וויין אפילו האבען זיי מיר געבראכט. איד זאג זי אפילו נישט אָנגעריהרט מיט'ן מויל : אמת נסד ! נאר זיין מיין איז דאך גוט געוועזען... אחוץ דעם פלעך גען זיי מיר דריי מאָל אין טאָג מעסטען מיט אַ גלעזערען רעהרעל די היץ, אזוי הייסען דאָ די דאָקטוירים... און ווער האָט מיר דאָס אַלץ דערצעהלט ? טאקע דער שוחט מיט'ן ווייב ; זיי האָבען מיר דאָס אַלץ דערצעהלט. ווען נישט לייב חזן און סאַפיע, וואָלסט דו שוין היינט, חס ושלום. אַן אַלמנה געוועזען ! שרייבסט דו אין דער אייגענער צייט אזוינע נאַרישע הבלים. פע, א חרפה און א שאַנד ! איד ווייס נאַרנישט, ווי דו וועסט קאָנען קומען קיין אמעריקא, ווי דו וועסט נאָר קאָנען זיין אין אמעריקא !

איד האָט, מיין ליעבע חנה'לע, אַז דו וועסט אוועקוואַרפען די נאַרישקייטען, און פון היינט מאָל אַז, וועסט דו מיר שוין דאָס לעבען מיט אזוינע בריף נישט פאַרביטערען.

אפט שפּאַך איד נישט ביינאַכט. דאַכט זיך מיר דאמאַלט, אַז איד זעה בחישי, ווי דו זיצסט דאָרט ביים טיש און שרייבסט צו מיר אַ בריף. דו שרייבסט און מעקסט, שרייבסט און מעקסט, און איד זעה דעם בריף, אבער פון ווייטען דערקען איד נישט די אותיות און איד האָב גרויס צער דערפון, וואָס איד קאָן דעם בריף פון דערווייטען נישט לייענען, און דו נעמסט די פעדער, לענסט זי דעם קינד אין הענטעל אַרײַן, — אויף דער שויס אַרויף האָסט דו עס גענומען, — און פיהרסט מיט זיין הענטעל !

און דו זעהסט, מיין ליעב ווייב, אז איד שיק דיר וואָך ביי וואָך פינף דאָלאַר ; אז איד קום אויס מיט אזוי וועניג, און אינאַנך צען האָב איד נישט מעהר, ווי דריי העמדרע ; וואָרים בעמען סאָ פיע'ן, זי זאל מיר קויפען, קאָן איד נישט. און די שוחט'קע אין א יולדת און געהט נאָך פון בעט נישט אַראָפּ, און מאַרגען וועט זיין, אַם יוצה השם, דער ברית מיט מזל...

יא... נישט דאָס אבער מיין איד. דער עיקר איז — זיי אַ מעגש, פאַר זיך און פאַר מיר, דיין מאַן,

א צושריפט אין דער זייט איבער דער גאַנצער לענג פון בריף:

די מינוט באקום איך פון דיר ווידער א בריף. אצינד מײן חנה'לע זאג איך דיר שוין בפירוש און בפרוטרוט, אז דאָס איז א פשוט'ער שגעון, רחמנא לצלן! טאָקע, ווי מען זאָגט, מויל און אויערען אויפצושטעלען, אויף וואונדער צו לויפען! דו שרייבסט, אז דו קאָנסט דיר אויך לאָזען וואַקסען צעפ און רעדען מיט פריצים, אז דו קאָנסט אויך זינגען און טאַנצען — און, אז דו וועסט צור פוס אוועקגעהן צום רבי'ן און אָפּגעבען א קוויטעל, ער זאל שיקען א מיתה משונה אויף מיר און אויף זיי — — —

וואָס שרייבסט דו? וואָס איז עס פאר דבורים?

רבנו של עולם, וואָס איז מיט דיר געוואָרען?

איך קלער און קלער, און ווייס שוין נישט וואָס צו קלערען! איד זאָג דיר מײן עצה: זאָלסט אוועקוואַרפען דיין לשון הרע, מיט'ן רכילות, מיט די קללות! עס פאסט נישט פאַר דיר! און איך זאָג דיר, בלי נדר ובלי מסקנא, אז באם דו וועסט מיר נישט גיך און באַלד שרייבען א בריף, ווי א כשר אידיש ווייבעל דאַרף שרייבען, וועל איך דיר פשוט נישט ענטפערען; איך וועל שיקען א שליח מיוחד נאָכ'ן קינד אָהן דיר... הערסט? אז נישט... וועל איך מיר וואַר-פען אין ים אַרײַן!... עס איז א פאל, חס ושלום, משוגע צו ווערען! דיין מאן, הנ"ס.

ג.

צוויי בריף, וואָס חנה האָט באקומען פון איהר קרובה פון לובלין און פון איהר ברודער.

ע ר ש ט ע ר ב ר י ף.

ידידותי, שארת בשרי, האשה הצנועה והחשובה, מרת חנה תחית.

ליעבע חנה! דו ביסט געוועזען א גאַנצער נאַר און א האַלבער נביא, אז דו האָסט מיר געשיקט א צווייטען בריף! וואָרים דער ערשטער בריף איז אַרײַנגעפאַלען מײן זולל וסובא אין דער האַנט

אריין; ער האט איהם אריינגעלעגט צו זיך אין קעשענע, און, ברוד השם, פארגעסען אפצוגעבען! אזוי איז זיין שטייגער, אחוץ פרע-סען און זויפען ליגט איהם גארנישט אין זינען. נאָר, אז איד האָב באקומען דעם צווייטען בריף, איז מיר באַלד איינגעפאלען, צו זיך כען ביי איהם אין קעשענע, און, אז מען זוכט, געפינט מען.

חנה'לע קרוין! לעזענדיג דייע צוויי ביטערע בריף, האָב איד געמיינט, אז מען שלאָגט מיר מיט א האק אין קאָפּ אַרײַן. פאר גרויס צער האָב איד נישט געוואוסט, וואו איד בין אין דער וועלט. תיכף ומיד האָב איד מיר אַבער באַרוהיגט, איד האָב מיר אזוי גע-טראַכט: לַמִּשְׁלָּה, ווען מיין משוגע'נער מאַן וואָלט געוואָלט עוקר זיין קיין אַמעריקא — נו? וואָלט איד דאָך מיר געמאַכט סעודת פורים, געלאָזט זיך כל־יזמר שפּילען!

וואָרים באַרעכען: די גאַנצע פרנסה מיינע איז, ווי דו ווייסט, פון פעסעל סמאַלע. דאָרף איד, ברוד השם, נישט זיין לאַסקע. במילא, קאן איד גארנישט פאַרטראַגען זיינע תּניעות און העויות, אז ער קומט צו מיר אין געוועלכ אַרײַן.

אַ אידענע, ענטפערט ער נישט, דער חסיד! נעמט נישט אויס דער האַנט! און, זאָגט ער אמאָל א קונה, א מאַנסביל, א מקח, איז עס טאַקע אונטער'ן קרן! נעמט ער געלט, נאָרט מען איהם אַרײַן פאַלשע און אַפּגעריבענע מטבעות! טוט ער מיר שוין די טובה, און נעמט א שטיקעל קרייט אין האַנט אַרײַן, און מאַכט א חשבון! זאָל מען מיר אזוי רעכענען מיינע זינד אויף יענער וועלט, ווי ער באַרעכענט מיין סחורה!

און דאָס, וואָס דיין מאַן, האָט דיר נישט איבערגעלאָזט קיין גט, איז מיר גאָר קיין גרויס וואונדער נישט; וואָרים מיין מאַן דער משוגע'נער, לעקט ביי מיר נישט קיין האַניג, וויל מיר אויך קיין גט נישט געבען! און צו וואָס זאָל ער מיר געבען א גט? עס פעהלט איהם עפעס ביי מיר? ער האָט זיך זיין פייגע דירה, קומט ער אהיים, איז גרייט א וואַרמעס, דאָס בעט איז געבעט צו דער צייט, משבת לשבת — א ווייס קלאָר העמוד? פיעל מאָל איד בעט איהם מיט גוטען, ער זאָל געהן צו אַלדי רוחות, און ער — גאָרנישט! ער זאָל זיך עס א ריהר טון! און אז איד שילט איהם אַדער וואַרף איהם עפעס אין קאָפּ אַרײַן, רוקט ער זיך אָפּ אין א ווינקעל, מאַכט א רחמנות פנים, נעמט גאָר אמאָל מים אויף די עינים; און איד

נאַר קריג אויפ'ן רחמנות! גיב איהם נאָד עסען און טרינקען, און
ער געהט זיך אַוועק!

און וואָס דו שרייבסט מיר וועגען דיין משפּט, זיי וויסען,
שוועסטער חנה, אז איך האָב דאָ אַן אַדוואָקאַט נאָר אַ מפורסם,
וואָרים, צו מיין ביזן מזל, האָב איך אַלץ-אין-איינעם ספּראַוועס
מיט די קעניגס די חצופות; הערסט דו, חנה'לע, אַזעלכע דינסט-
טען, ווי מיר האָבען דאָ אין לובלין, איז אויף דער וועלט נישטאָ!
וואָס זאָל איך ליד זאָגען, פרעסערקעס און זויערקעס, גנב'ע-
גען מיט די אויגען, אַנטלויפען נאָד פאַר'ן קוואַרטעל און גיבען
מיר נאָד אין סאַנד אַרײַן, איך זאָל זיי באַצאַהלען פאַר אַ קוואַרט-
טעל! און אין סאַנד איז היינטיגע צייטען, רחמנאָ לַעֲלוֹן, קיין חלוק
נישט צווישען אַ דינסט און אַ בעל-הבית'טע, און איך מוז שטעהן
מיט איהר אין איין שורה! איך טאָר אפילו אַ מויל נישט עפענען,
אַ וואָרט נישט רעדען, וואָרים באלד גיט דער סודיא אַ קלונג מיט'ן
גלעקעל און פאַרשרייבט שטראַף ביז דריי רובל, דעריבער געה איך
טאַקע נישט אַליין אין סאַנד אַרײַן, און האָב מיר אויסגעזוכט אַ
גוטען אַדוואָקאַט, אַ מויל — שוועבעל און פּעד, און ער פיהרט
מיר שוין אויס די זאַך, ווי עס געהער צו זיין. ער האָט מיר אַליין
געזאָגט, אז דער סודיא האָט מיר שוין וויפּיעל מאָל געוואַלט איינ-
ישב'ען פאַר אַ בלבל, פאַר וואָס איך רייס אַ דינסט ביי דיר האָר,
אַדער אזוי פאַר אַ מתנת יד! קאָן ער אָבער נישט, וואָרים דער
אַדוואָקאַט מיינער האָט ביי זיך אַלע סאַנדאַזע ביכער, ווייסט
אַלע, אָבער טאַקע אַלע זאַקאַנעס, און קלייבט אויס פאַר מיינעם-
וועגען די בעסטע זאַקאַנעס, און שטעכט איהם דערמיט די אויגען
אויס און ער בלייבט זיצען ווי אַ גולם — וויל יאָ, וויל נישט,
שרייבען מוז ער: פּטור, פּטור!

און תיכף ימיד, — אז איך האָב דיין בריף באַקומען, און
האָב דעם פּריהערדיגע געפונען ביים בטלן מיינעם אין קעשענען —
ביז איך געלאָפען צום אַדוואָקאַט, און ער האָט מיר אויפגענומען
מיט גרויס כבוד, טאַקע ביי זיך אין פיינעם קאַבינעט, און האָט
מיר געבעטען זיצען אויף דער פלושענער סאַפּאַ.

איך האָב איהם דערצהלֵט דיין גאַנץ עסק, פון אַלף ביז תיו,
טאַקע ביז אויף דער האָר; און ער האָט אַלסדינג געלאָסען אויסגע-
געהערט, הגם דאָס פאַרצימער איז געווען פול און פול מיט מענ-

שען. ער האט אויסגעהערט און איז זיך ארומגעגאנגען אין זאל אויף און אפ.

דערנאך האט ער אָפּגעזיפּצט, און געזאָגט, אז לויט די זאָ קאַנעם, האָט אַ טאַכטער דעם אייגענעם דיין וואָס אַ זעהן, און קריגט אַ גלייך חלק ירושה ווי ער. איז דאָך, דאַכט זיך, גוט? איז אָבער פאַראַן אַ שלעכטער פּונקט, אז אַ ווייב קאָן נישט מאַנען אין סאַנד, אַהן דעם מאַנס ידיעה. זי איז אין זיין רשות און מוז האָבען זיין פּלעניפּאַטענציע...

און אז איד האב איהם געזאגט, אז דו ביסט, לא עליכם אז ענונה, אז דער מאן דיינער האט דיר אוועקגעווארפען, און דו מענסט, לויט מיין שכל, טון אלץ וואס דו ווילסט, האט ער זיך מיר געשטעלט קעגענאיבער און געשאקעלט מיט'ן קאפּ אין דער ברייט, לא מיט אן אלף — הייסט עס!

און תיכף איז ער צוגעגאנגען צו דער שאַנק, האָט זי געעפענט, און אַרויסגענומען אַ בוד, נאָך אַ בוד; אַריינגעקוקט און אַוועקגע- לעגט, אַריינגעקוקט און אַוועקגעלעגט, און דורכגעווארפען אזוי כמה וכמה ביכער, קליינע און גרויסע און נאָך גרעסערע; איינער איז געווען אַ גראַבער, איד זאָל נישט זינדיגען מיט די רעד, ווי אַ דבר אחר, און דאָרט, אפנים, האָט ער געפונען, וואָס ער האָט גע- זוכט, וואָרים ער האָט געקוקט און געקוקט.

און דערנאָך זאָגט ער מיר, אז אויב עס וועט פאַרבייגעהן פינף יאָהר זייט דיין מאן איז אַנטלאָפּען, און דו וועסט ברענגען אַ פאַ- פיר פון וואָיט פון דיין שטאָדט, אז אין די נאַנצע פינף יאָהר האָט זיך דיין מאן נישט געוויזען, וועט ער, דער אַדוואָקאַט, איינגעבען פאַר דיר אַ פּראָזשבע אין סאַנד אַריין, און דער סאַנד וועט דיר געבען רשות צו פּראָצעסירען אַהן דעם מאן.

אזוי האָט ער אויסדריקליך געזאָגט, און איד גיב דיר איבער זיינע דבורים וואָרט ביי וואָרט.

איד האב איהם געגעבען א רובל, האט ער זיך אפילו גע- קרימט, אפנים, וועניג, נאך גענומען האט ער; זאָלסט דו מיר, חנה'שי קרוין, דעם רובל, למען השם, באלד אַפשיקען, וואָרים די פּרנסה איז זעהר געשלאָגען, און סמאלע איז היינט גאָר קיין גאַנג- באַר אַרטיקעל נישט...

אצינד צוריק צו דער זאך:

עס קומט אויס אויף מיינע רעד! איך זאג דאס אלע מאָל, אַז די תורה הקדושה (זייערע זאַקאַנעס, להבריל, אודאי!) האָט אונז איבערגעגעבען אין גול'נישע הענט אַרײַן. אַ מאַנסביל, אַ גולה, אַ לאַ יוצלת, מעג גמ'ן דאָס ווייב ווען ער וויל; אַליין, צי דורך אַ שליח, און אזא אשת חיל, למשל, ווי איד ביו, קאָז נישט פטור ווערען פון אַ מאַז אַ בטלון, בשום אופן וצד!

געהען מיר ביידע אויף אַ ברית, שטאַפט מען איהם מיט פיש און פֿלייש, פון אלעם גוטען, און איד — באַקום מילכיגע ציקאַריע! זיצט ער אין סוכה, מוז איד איהם אַרײַנשיקען דאָס שענסטע

און דאָס בעסטע, און פאַר זיך לאָזען די ביינער!
דריי וואַכען, ניין טעג, און אלע תעניתים האָב איד גלייך מיט איהם; שמחת תורה איז זיין!

ער געהט צום רב, א י ה ם גיט מען מעד מיט עפעל!
און וואָס וועט זיין דאַרטען, מישטיינס געזאָגט — דער גזעדין מיינער? איד וועל זיין דעם משוגע'נעמם פוסענבענקעל, ער וועט זיך דאַרט זיצען אויף אַ פאַטער־שטול, און איד וועל זיין, זיין פוסענ־בענקעל!

דאָ אויף דער וועלט איז ער לכל הפחות אַ שוואַכער בשר ודם, האָט ער פאַר מיר מורא; אָבער וואָס איז גזעדין וועט זיין, פּרעג מיך בחרם! און, זאָגען זאָג איד דיר אויסדריקליך, זאָל ער מיר דאַרט אַ שטויס טון מיט'ן פוס, ווייסט דער אויבערשטער, וואָס דערפון וועט אַרויסקומען!

און צוריק געשמועסט; וואָס טויג דיר אַ גט? גלויב מיר, אלע הינט האָבען איין פנים! אלע — נישט ווערט אַ דרייער! ווייסט דאָך — מיין שוועסטער מרים האָט צעהן געהענדיגע יאָהר געלייט מען פון איהר מאַז, איידער זי האָט פון איהם אַרויסגעקריגען אַ גט; דערפאַר האָט זי איהם אוועקגעגעבען דאָס געלט, די מלבושים, מיט איין וואָרט — הכל כאשר לכל. נו, דאכט זיך, מוזל און ברכה!
האָט זי ווייטער חתונה, טוישט זי שופרות אויף קאַנע־ביינד־לעד, אַ נייער בטלון צום קאַרמען! זי שרייט ווייטער אַ גט; ער הערט זי ווי'ן רב און זי האָט שוין נישט מיט וואָס צו באַצאָהלען!
בקצור, שוועסטער חנה, אונזער מוטער חוה האָט געזינדיגט און מיר ליידען פאַר איהרע זינד! און אייביג וועלען מיר אזוי ליידיגען! דען! דען! — פאַר אַ מאַז קאָז מען אפילו אין קבר נישט אַנטריגען.

לעבדים ולשפחות האָט מען אונז פארקויפט, אפילו אויף יענער וועלט איד! — אזוי איז געווען פאַרצייטענס, אזוי איז היינט; און לעתיד לבוא וועט איד אזוי זיין, מען מוז ליידען! וואָרים וואָס זאָל מען טון, אז עס איז דעם רבונז של עולם'ס רצון אזוי.

דעריבער, שוועסטער חנה, האָב בטחון אויף גאָט, ברודר הוא, פאַרבלייב געזונט און פאַרנעם דיין מאָן! אין אמעריקא, איז ער אידאי אַרויס לתרבות רעה. אזוי טוען זיי שוין שטענדיג, ימח שמם, אז זיי קומען קיין אמעריקא!

איז דער התחלה שרייבען זיי צומער-זיסע כריוועלער, שיקען געלט; דערנאָך ווערט עס וואָס אמאל וועניגער; שרייבט מען און מען שיקט שוין געלט אמאל אין אַ יאהר, דערנאָך — איינמאל אין אַ יובל... זיי ברויכען דאָרט נישט זייערע ווייבער! זיי האָבען דאָרט, דהמנא לצלן, אַנדערע, בעסערע, פלינקערע ווייבער.

איד זאָל נישט זינדיגען מיט די רער, ביי אונז איז לובלין איז אין דער אידישער נאָם, נישט ראָ קיין הויז אָהן אַן עגונה! שרייב דריי פּאָיז, זאָג איד דיר, פאַרנעם! זאָל זיך דיר דאכטען, אז דו ביסט אַן אלמנה, חס ושלום, אָדער אַ גרושה!

זעה בעסער צו טון איז דייע ציבעלעס. זאָל דיר השם יתברך, שיקען הצלחה אין דיין עסק, זאָלסט מצליח זיין, וואי דו וועסט זיך נאָר קעהרען און ווענדען. ווי עס ווינשט דיר דיין קרובה, (די אונטערשריפט איז נישט צום איבערלעזען).

איד בעט דיר, למען השם, דו זאָלסט מיר וואָס צום געד שווינדסטען אָפשיקען דעם רובל, וואָרים מיין מאָן, דער זולל וסובא, האָט שוין פאַראיבעל אויף מיר, צו וואָס איד האָב אויסגעלעגט דעם רובל.

(די זעלבע נישמלעזבאָרע אונטערשריפט).

צווייטער בריף.

לאחותי האַננקה, הנגידה, החשובה מרת חנה תחיה.

ערשטענס מעלד איד דיר, טייערע שוועסטער, אז מיר זענען, ברודר השם, אלע בקו חבריאה, חוץ אשתי חוה'לע, תחיה, וואָס דער חוסט, לאַ עליכם, לאָזט זי נישט אָפּ אַ רגע, און תיכף, אם ירצה

השם נאך דער חתונה, וועט זי מוזען פאָהרען קיין וואַרשוי צו'ן אַ דאָקטאָר.

רצוף בזה, שיק איד איין אַ חתונה־בריוועל. זאָלסט זעהן, למען השם, צו קומען אויף דער חתונה, און מקבל תענוג זיין, נאָר, למען השם, בעט איד דיר, אַז זאָלסט מיר נישט שטערען דעם נחת פון בתי תחיה, אין באַהאַלטען אלע טענות ותביעות אויף נאָך דער חתונה.

קיין כלה־מתנה ביסט דו נישט מחויב צו ברענגען. אויב עס געהט דיר וועגען דער בושה, וועט זיך נאָך, אם ירצה השם, גע־פינען עפעס אין שטוב פאָר דיר פאר אַ מתנה; איד וועל דיר נישט קאַרגען. בלוט איז קיין וואַסער נישט און אַ שוועסטער בלייבט שוועסטער.

און וואָס דו שרייבסט, אז דו האָסט קיין מלבושים נישט, איז אויך נאַריש. קאַנסט דיר באַרגען אַ מלבוש, אַדער דאַרט, אַדער דאָ, אז דו וועסט קומען.

און וואָס דו שרייבסט, דו קאַנסט דיר נישט טרייסטען נאָכ'ן ילד, וואָס איז נפטר געוואָרען, — זיי וויסען, שוועסטער לעבען, אז — ה' נתן וה' לקח. קינדער זענען אַ פקדון פון נאָט, ברודר הוא, און אז ער וויל אַפּנעמען דאָס פקדון, טאָר מען אפילו נישט מהרהר זיין, נישט איבערקלערען, חס ושלום!

און וואָס דו שרייבסט, אז דו האָסט מורא, דיין שמואל משה זאָל נישט געוואָר ווערען, אז דאָס קינד לעבט נישט און דורך דעם, זאָל ער זיך, חס־ושלום, פון דיר אינגאַנצען נישט אַפּרייסען, — איז אויך אַן אומזיסטער חשד... גלויב מיר, שוועסטער חנה, אַז עס איז נאָר נאַריש, וואָרים — ממה נפשך: איז אמת, וואָס לייטען זאָגען, אז שמואל משה איז געוואָרען אויס שמואל משה, חס ושלום, אַז ער איז אוועק נאָר אין אַנדערע דרכים, — איז אלץ איינס, צי דאָס קינד לעבט, צי ניין; נישט ער דאַרף דיר, נישט דו קאַנסט דיר האַלטען אַן איהם!

אויב ווייטער, ווי איד האָף צו זיין ליעבען נאָמען, דאָס אלץ איז נישט געשטויגען, נישט געפלויען, נאָר אַ בלבול פון ביזע מיילער, און, ווי איד גלויב באמונה שלמה, שמואל משה איז טאַקע שמואל משה, דער מופלג, דער פרומער איד, האָסט דו נישט וואָס מורא צו האַבען! פאַרקעהרט, ביי האַלב הוצאה וועט איהם אַצינד

לייכטער זיין דיך אַראָפּצונעמען אהיו, און איהר וועט לעבען בשלום
ושלום כנהוג בישראל...

און וואָס דו האָסט פון איהם אזוי לאַנג קיין ידיעה נישט, —
מה רעש? עס איז דאָך, דאָכט זיך, מעבר לים! וויפּיעל שיפען גע-
הען אונטער, רחמנא ל'צלן; וויפּיעל בריעף־טרענער קאָנען אומקור
מען אויף אזא מהלך. און אפשר מוזען נאָך די שיפען דורכגעהן
אויף דעם אָרט, וואו, דער ספר הברית שרייבט, אז דאָס וואָסער
שטעהט זוי א באַרג און עס איז טאַקע סכנת נפשות. דאָנק זיין
ליעבען נאָמען, וואָס דיין שמואל משה איז בשלום אַרביבער! דאָס
פּאָהרען לַמדינת הים האַלט איד טאַקע פאר אן עוֹלָה, עס איז אַ
סימן פון וועניג בטחון, וואָרים ווער עס האָט בטחון ווייסט, אז
וואו אַנט וויל, דאָ העלפט ער, און עס איז נישט כדאי איינצושטער
לען דעם גוף מיט דער נשמה! וואָרים, לויט מענשען דערצעהלען,
איז אמעריקא פאר דער נשמה אסך מסוכנ'ער, ווי דער ים צום גוף.
דאָס אידישקייט, זאָגט מען, גיט מען באַלד אָפּ אויף דער שיף,
ווי דער ים גיט זיך נאָך אַ שאַקעל! באַלד עסט מען פת עכו"ם,
מען קליידט זיך דייטש, ווייבער טראָגען שייטלען! און יש אומרים
— אפילו אייגענע האָר. און, א וְהא ראייה, — מען זאָגט, אז איז
גאַנץ אמעריקא איז קיין איינציגער גוטער איד נישטאָ. און איד
ווייס טאַקע נישט, ווי אזוי מען לעבט דאָך, ווי אזוי מען גיט זיך
אַן עצה ביי פרנסה זאכען, אָדער אַז מען ווערט, חס ושלום, קראַנק,
צי וואָס אַ מענש קאָן זיך טרעפען! איד זאָג דיר, אז ווער עס
פּאָהרט אין אַ טומאה אַרײַן איז טאַקע מתחייב בנפשו, געהט ער
טאַקע ווי אַ נאַריש פּויגעלע אַלײַן אין דער נעץ אַרײַן! און בפרט
אַ איד אַ למדן. וואָס גרעסער דער מענש איז, איז גרעסער
די סכנה, מעהר לאַקערט אויפ'ן רחמנא ל'צלן, די קליפה, און וויל
איהם גובר זיין, צי מיט עשירות, צי מיט נשים יפות; די קליפה
האָט שוין! איהרע כלים צו דער אַרבייט...

דערביבער איז מיין עצה פאַר דיר, אַז כל זמן דו ווייסט נישט,
וואָס דאָרטען טוט זיך, פאַרגעס אַן דער זאך! האָסט דו פרנסה
פון די ציבעלעס, איז מוה טוב; חס ושלום, — נישט, האָב איד
פאַר דיר אַן אנדערע עצה. אַם ירצה השם, אַז דו וועסט קומען אויף
דער תּחנת, וועל איד שוין זעהן שלום צו מאַכען צווישען דיר און
אַשתי חוה'לע תּחיה. פאַרט איין פלייש און בלוט. און בטבע, זיי

וויסען, איז זוגתי חוה גיטעל זעהר א גוטע; זי וועט דיר בודאי מוחל זיין, און, אז עס וועט זיין שלום ושלוחה, און זי וועט פאהרען באַלד, אם ירצה השם, נאָך דער חתונה, קיין וואַרשוי, — וועסט דו בלייב זען בעל־הבית'טע. און אז זי וועט, אם ירצה השם, בשלום און זעזונט ציריק קומען, וועט זיך אויך נאָך געפינען פאַר דיר אַן אַרט ביים טיש, ווי אויך אין שטוב — אַ בעט צו שטעלען. עס זענען שלעכטע צייטען, נאָר אַ שוועסטער איז אַ שוועסטער, שניידט מען דינערע שטיקלעך הערינג.

נאָר אַהן דעם אַלעם האָבען מיר דאָך אַ גרויסען גאַט, ברודר הווא! ער זאָל נישט קאַנען שפּייזען איין בשר ודם — אַ אידענע!
נאַרישקייטען!

און אויף דער חתונה זאָלסט דו, למען השם, קומען פריה, זאָלסט קאַנען חוה גיטלען אביסעל צוהעלפּען. אויף דעם איז מען אויך אַ שוועגערין! דו דארפסט זעהן, מען זאָל נישט מוזען, אין היינטיגע שלעכטע צייטען, צונעמען נאָך אַ סאַרווער צי אַ קעכין... נאָר למען השם, פון דעם, וואָס איך שרייב דיר דאָ, דער עיקר ווער זען איבערבלייבען ביי אונז אויף שפעטער, זאָל בלייבען ביי דיר בסוד, חוה גיטעל זאָל נישט וויסען, אז איך האָב אַזוינס געשריבען. דאָס דארף זיך אַליין מאַכען, פון זיך אַליין... דו ווייסט, אז חוה גיטעל האָט פיינט, מען זאָל איהר אין שטוב־זאָכען עצות געבען... און בטוח בין איך, אז עס וועט זיך מאַכען. אַ אידענע בלייבט אַ אידענע, כאַטש זי מיינט, אז זי געהט אין ספּאַדיק! דעריבער טאַקע שרייב איך דעם ברייף, ווען זוגתי חוה גיטעל איז נישטאָ אין דער היים; זי איז אַרויסגעגאַנגען אָפּשטעלען מיט'ן ברחן, מיט בלייזמר. איך וויל איהר אפילו נישט זאָגען, אז איך האָב דיר געשיקט אַ חתונה־בריוועל; לאַז זי מיינען, אז דו ביסט אַזוי גוט און פרום געוועזען, אז דו ביסט אַליין געקומען!

און השם יתברך זאָל טרייסטען דיר מיט אַלע אַבליי־ישראָל, און לאַז אויסשפּרייטען די פליגעל פון רחמנות אויף אַלע עגונות, אַמן! כן יהי רצון!

אחותי חנה! דו וועסט דיר מיטש זיין, בלייבען דאָרט אַדער קומען צו אונז אויף שטענדיג, — למען השם, אויף דער חתונה זאָלסט דו קומען! דורכאויס קומען! און דו וועסט קיין חרטה, זעס ושלום, נישט האָבען! עס וועט זיין, אם ירצה השם, אַ שענהע

חתונה. עס קאן נאך מעגליך זיין, אז ער אליין, זאל מאריד ימים
 ושנים זיין, וועט קומען אויף דער חתונה. עס וועט מיד קאסטען
 א מטמון, נאך עס איז כדאי! פארשטעהסט דו, אז אויף אזא חתונה
 איז כדאי צו קומען!

פון מיר, אחיד,

מ נ ח מ מ ע נ ד ע ל.

זוגתי הוה גיטעל, איז בזו הרגע געקומען פון מארק, און זעה
 א סימן, אז עס איז שוין אזוי מן השמים באשערט, — זי אליין
 האט מיר געזאגט, אז איד דארף מיד פאר איהר מיט'ן בריף נישט
 צו באהאלטען, אז זי האט אויף דיר קיין פאראיבעל נישט. איהר
 עצה איז, זאלסט פארקויפען די ציבעלעס, מאכען זיך א מלבוש,
 און קומען לייטען גלייך, ווי א טייערע מחיתנת'טע, אויף דער
 חתונה.

קיין מתנה, זאגט זי אויך, דארף מען נישט. און האנדלען מיט
 ציבעלעס קאן מען, זאגט זי, ביי אונז אויך.
 איד זאג דיר, אז זוגתי הוה גיטעל, איז א גוטע און א חכמה.
 און, אז דו וועסט נאך נישט זיין איינגעשפארט, וועט זיך אלץ ענר
 דיגען בכי טוב; וועסט, מיט גאטס הילף, זעהן!

אחיד הנ"ל.

א נישט געענדיגטער בריף פון חנה'ן צום מאן.

מזל טוב דיר, מיין טייערער כשר'ער מאן, מזל טוב דיר!
 נא דיר, הער פון אונז ישועות ונחמות! נאָט זאל געבען, איד
 זאל פון דיר אויך הערען אזוינע גוטע בשורות, אזוינע ישועות
 ונחמות; אָמון, כן יהי רצון! מיר זענען דאָך, ווי דו האָסט געשריבן
 בען, א זוג אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט!
 ערשטענס קים איד דיר, מיין טייערער מאן, צו מעלדען, אז
 דער ברודער מיינער מנחם מענדעל שיחיה ואשתו הוה גיטעל שתחיה,
 זאלען ביידע דערלעבען משיח'ס צייטען, האָבען מיר אלצדינג מוחל
 געווען, און האָבען מיר אַראָפּגעברענגט, איז א מזל'דיגע שעה, צו

זייער טאכטער אויף דער חתונה — אויף סאַשע ביילע'ס חתונה.
 אַ חתונה איז געווען נאָר אַ שעהנע, שענער קאָן שוין נישט
 זיין! געלויבט איז השם יתברך, וואָס איד האָב זוכה געוועזען און
 דערלעבט צו זעהן אַזאַ חתונה! עס איז געווען מכל המינים פליי-
 שער, עוף און רינד־פלייש; היינט — פישער, אזוינע פיש און גע-
 פילטע פיש, און נאָך אלערליי מאכלים; אַחוץ וויין, בראַנפּען,
 זבל פאשר לבל...
 און אלץ איז געווען אזוי געראַטען, אזוי פּיין! און איד אללין
 האָב דאָס פלייש געקאַכט, די פיש געפילט, דעם צימעס געמאַכט,
 צום טיש געגרייט. און פריהער נאָך אלץ אללין איינגעקויפט!
 איד בין, ברוד השם, די גאַנצע בעל הבית'טע געוועזען! די
 סאַרווערקע אויך; וואָרים, געקומען בין איד נישט צוליעב דעם
 נחת אללין.

איד האָב מיין ביסעל ציבעלעס פאַרקויפט, געמאַכט מיר אַ
 שטיקעל מלבוש און געקומען, אויף מייע קרובים'ס פאַרלאַנג, גאַר
 צע אכט טאָג פאַר דער חתונה; וואָרים עס האָט נישט געהאַט
 יער צו טון, מחמת די כלה אללין איז פאַרטון געוועזען אין די
 מלבושים, זי האָט פאַרברענגט בין צום חופּה־טאָג ביים שניידער,
 ביים שוסטער, אפילו ביים גאַלדשמיד! ...
 און חוה גיטעל, נעבער, די שוועגערין מייע, — הוסט! איז
 די מילץ, זאַגט מען, איז ביי איהר נישט ווי עס דאַרף צו זיין!
 בין איד טאַקע געווען די גאַנצע מחותנת'טע, פאַר דער
 חתונה, און נאָך דער חתונה, נאָר נישט אַ ווי דער
 חתונה. בשעת החתונה בין איד געווען זעהר מיד און פאַרמאָר
 טערט. איד בין מיר געזעסען אין אַ ווינקעלע און געוויינט פאַר
 גרויס נחת, וואָס איד האָב זוכה געווען, חתונה צו מאַכען מיין
 ברודערס טאָכטער; אויך — וואָס זי האָט געהאַט אַזאַ לייטישע
 חתונה.

און אפילו נאָך דער חתונה! האָבען זיי מיר אויך, חס ושלום,
 נישט באלד אַרויסגעטריבען.
 תיכף נאָך דער חתונה, איז די שוועגערין, זאָל געזונט און
 שטאַרק זיין, געפאַהרען קיין לובלין צו אַ דאַקטאָר, זיך אַן עצה צו
 האַלטען, צו וועלכען דאַקטאָר זי זאָל פאַהרען קיין וואַרשוי.

דערנאך איז זי געפאָהרען קיין וואַרשוי, און איז אויסגעווען
 ביי אַלע גרויסע דאָקטוירים; פון דאָרט איז זי געפאָהרען ערנעץ
 אַנדערש, וואָסער טרינקען, — מינעראַל-וואַסער הייסט עס, — און
 איבער דער גאַנצער צייט, לערד זעקס חדשים, בין איך געווען די
 גאַנצע בעל הבית'טע אין שטוב. השם יתברך, זאָל עס זיי געדענר
 קען און זאָל זיי דערפאר באַלוינען!

קיין קעבין איז נישט געוועזען, האָב איך געקאָכט... און דער
 פון האָב איך פיעל נחת געשעפט, ווי פון א ברונען!
 ערשטענס, האָב איך קיין צייט נישט געהאט צו קלערען און
 צו טראַכטען, און בין, חס ושלום! נישט משוגע געוואָרען, אפילו
 נישט אַריינגעפאלען אין א מרה שחורה! און קיין צייט האָט נישט
 געקאָנט זיין, וואָרים די שפע, איז ביי מיין ברודער, ברוד השם,
 גרויס.

די שענק איז, ברוד השם, פול; מען לעזט שטיקער גאָלד, חז
 פון אירען און חז פון גוים, להבדיל!
 און מיין שוועגערנס, חוה גיטעל תחיה'ם, געפילטע פיש האָט
 בען, ברוד השם, א נאָמען אויף דער וועלט, און אן עולם זיצט,
 ברוד השם! עכט און טרינקט.

האָט זיך אמאָל פאַטירט, אז איך האָב פאַרט אָנגעהויבען
 עפעס איבערצוקלערען, און האָב מיך געוואָלט פאַרטראַכר
 טען; איז אייף דעם געוועזען אונזער ביילע סאַשע, זאָל לעבען, זי
 האָט מיך באַלד דערמאָנט! און אן אויג האָט זי, קיין עין־הרע, א
 גוטס, באַלד דערזעהט זי!

און אזוי איז אלץ געגאַנגען ברוד הישר...
 פאר גרויס נחת, וואָס איך בין דאָ די גאַנצע בעל הבית'טע,
 האָב איך איינמאָל אַרויסגעוואָרפען א טראָפען בלוט פון האַלז,
 איין טראָפען נישט מעהר.

דאָס האָט ווייטער דערזעהן מנחם מענדעל, זאָל געזונט זיין,
 האָט ער מיר אָנגעזאָגט זחיר וזהרה, איך זאָל מיך נישט מאַכען
 וויסענדיג! וואָרים, ווערט מען, ח"ו, געוואָר, וועט מען, חלילה,
 ווייכען זיין שטוב, יוסף גאַסט־הייזער פון קעגענאָיבער וועט באַלד
 זאָגען שווינדוכט און פטור! אַינזער זייט גאָס, וועט מיט גראָז
 פאַרוואַקסען ווערען!

ביילע סאַשע אָבער איז קליינער פאר איהם. זי האָט באַלד

פארשטאַנען, אז עס איז נישט קיין שווינדזוכט, נאָר, אַז איד האָב געמוזט באַפען א שטיקעל פיש און איינשלינגען, און צוראצט זיך דעם האַלז מיט אַ ביינדעל. און, כדי איד זאָל, חס ושלום, נישט דערשטיקט ווערען, האָט זי מיר דערלאַנגט אין די פלייצעס: דאָס ביינדעל זאָל אַרײַן אָדער אַרויס און נישט בלייבען, חס ושלום, שטעקען אין האַלז. פאר גרויס לעבשאפט, האָט זי מיר צו אַ שטאַרקען קלאַפ געטאָן, דאָס ביינדעל פון פיש איז אודאי אראַפּ. נאָר דערביי האָבען מײַנע ביינער אַביסעל געליטען... דאָס אַלץ איז איבערגעגאַנגען בשלום, און, חוה גיטעל, זאָל געזונט זײַן, איז צוריק געקומען פון וואַסער טרינקען.

געקומען איז זי, געלויבט השם יתברך, פריש און געזונט, אַ מחיה געווען צו קוקען! געלויבטען ווי די זון! היינט האָט זי אַנד געברענגט מתנות, — גאָר פיינע זאַכען; פאר זיך, פאר'ן מאַן, פאר דער טאַכטער מיט'ן איידעם... טייערע מתנות, נאָר מיר האָט זי קיין מתנה נישט געברענגט; איד בײַן, זאָגט זי, חס ושלום, קיין דינסט נישט, מען זאָל מיר שענקען מתנות, מען צאָהלט מיר דען שכירות? איד בײַן דאָד געווען בעל הבית'טע! חוה גיטעל אליין האָט כמה פעמים געזאָגט, אז איד בײַן געזעזען די גאַנצע בעל הבית'טע, און האָב געטאָן, וואָס מיין האַרץ האָט געגלױסט!

און קוים איז חוה גיטעל געקומען, איז זי געוואָר געוואָרען, אַז מנחם מענדעל איז איבער דער גאַנצער צײַט, נישט געווען ביים רבי'ן, האָט זי פאַרבראַכען די הענט, אַז די ביינער פון די פיינגער האָבען געקנאַקט, און האָט מיך באלד אַרויסגעשיקט אין מאַרק אַרײַן דינגען א פוהר.

נאָד דעם זעלבען טאָג איז מנחם מענדעל, זאָל געזונט זײַן, אַוועקגעפאַהרען אין אַ מזל'דיגער שעה צום צדיק.

און אויף מאַרגען האָט מיר חוה גיטעל אַן עצה געגעבען, איד זאָל צוואַמען נעמען מײַנע זאַכען און געהן צו אַל די גוטע יאָהר... וואָרים, ווי באלד זי אליין איז דאָ, און ביילע סאַשע העלפט איהר צו, בײַן איד דאָס פינפטע דאָד ביים וואַגען, און וועל נאָד, חלילה, משוגע ווערען פון לעדיג געהן. זי האָט מיר געראַטען, ענטוועדער איד זאָל פאַהרען צוריק, פון וואַגען איד בײַן געקומען, אָדער דאָ

בלייבען און טון, וואָס מיין האַרץ וועט גלֹוסמען. זי זאָגט מיר.
חלילה, קיין דעה נישט.

נאָך די זעלבע נאכט, האָב איך שוין אין איהר שטוב נישט
גענעכטיגט.

א שעהנע נאכט איז געווען, האָב איך זיך דורכשפּאַצירט אין
אַלע נאמען מיט'ן פעקעל אונטער'ן אַרעם.

זעהסט דו דאָך, מיין טייערער, כשר'ער מאן, אז מיר איז.
ברוך השם נאנץ גוט, אז דו דאַרפסט מיר מעהר קיין געלט נישט
שיקען, ווי דו פלענסט אַמאָל שיקען. גיב בעסער דאָס געלט לייב
חזון, ער זאָל דיר קויפּען ש"ס, אָדער גנענדעל־סאַפּיען, זי זאָל דיר
לאָזען מאכען העמדער, און זעה, למען השם, זי זאָל דיר אַליין די
העמדער אַנמעסטען, און זעהן ווי זיי ליגען, די העמדער, — עס
איז דאָך אַמעריקא.

זעהסט דו, מיין ליעבער, טייערער מאן, אז איך בין שוין
מעהר קיינעם נישט חושד אומזיסט. איך זאָג שוין נישט, אז
גענדעל, לייב־חזון'ס טאַכטער, האָט ביי מיר צוגע'גנב'עט אַ לעך
פעל, אָדער דעם מאן, חס ושלום! און אויב איך האָב נישט, נישט
דעם לעפעל, נישט קיין מאן, ווייס איך, אז זי איז בודאי גאַרנישט
שילדיג, איך גלויב באמונה שלמה, אז השם יתברך האָט דיר און
מיד געוואָלט מזכה זיין, האָט ער דיר צוגעשיקט אויף דער שיף
לייב חזון מיט דער טאַכטער, זיי זאָלען דיר פאַרזאָרגען; כהויה —
אַלץ ווי דו האָסט מיר געשריבען. נאָר איין זאך וועט נישט זיין
ווי דו האָסט געזאָגט! זאָלסט אפילו אויס דער הויט שפּרינגען.
וועסט דו נישט שיקען קיין שליח מיוחד נאָכ'ן קינד, זאָלסט עס
צינעמען פון מיר צו דיר קיין אַמעריקא. וואָרים דאָס קינד אונט
זערס איז, אין דיין זכות און זכית פון דייע אבית — לאנג שוין
נישטא; מען האָט עס באַהאַלטען ערגעץ אויפ'ן בית־עולם, אין
א קליין שטיבעלע אָהן א טירל, אָהן א פענסטערל, — שריי חיר
וקים, וועסט דו נישט וויסען, וואו זיינע ביינדעלעך ליגען! קיין
שום מצבה, קיין שום סימן, גאַרנישט! זוד דעם ווינט אויפ'ן
פעלד!

די אסכרה האָט עס צוגענומען אונטער איהרע פליגעל...
און ווייל דו ביכט דער גרויסער בעל־זכרון און געדענקסט
אַלץ, וואָס איך האָב גערעדט, און אַלץ וואָס איך האָב געמאָן, וועל

אײך דיר דערצעהלען אַ מעשה, אפשר וועסט דו זי אײך געדענקען!
 עם איז אַ מעשה מיט אַ שאַל, וואָס אײך האָב נישט געוואוסט, וואָס
 מיט איהם צי טון: צי זאָל אײך איהם כאַפּען אויף מיר און אַרויס־
 לױפען זוכען אַ דאָקטאָר צום קינד, אָדער אײך זאָל פאַרשטאַפּען מיט
 דעם שאַל די צובראַכענע שױב, דער שניי זאָל נישט אַרײן צױם
 קראַנקען קינד אין שטוב אַרײן, אָדער אײך זאָל צודעקען מיט דעם
 שאַל דאָס הייזערײנע קינד, וואָס עם שטיקט זיך, נעבעך, — און
 די קעלט איז גאר גרויס, גאר גרויס! אסך מאַל בין אײך אַהין און
 צוריק געלאָפּען: פון קינד צום פענסטער, צו דער טיר, און צוריק
 פון טיר צום פענסטער, צו דער וויג... אבי געלאָפּען! דו וועסט
 שוין, מיין געטרייער מאן, מיין אײך, די מינוט נישט פאַרגעסען.
 וואַרים, ווי דו מיין טייערער מאן זאָנסט, בין אײך צוגעבונדען צו
 דיר, דו צו מיר און ביידע צום קינד, און אַצינד, אז דאָס קינד
 איז נישט דאָ, קאַנען מיר ביידע שוין אײך נעלם ווערען. — נאָר,
 וואָס וועט גענעדעל זאָגען? דעם אמת זאָגענדיג, איז ביי מיר גע-
 בליבען, אײך זאָל זיך לאָזען וואַקסען לאַנגע האַר און אַנטון זיך
 ווי מען טראַגט זיך אין אמעריקא. אײך ווייסט דו דאָך, אז אײך
 האָב א זיסען קול, אז אײך פלעג נאַכזײנגען אלע תּפּלות, און אַצינד,
 אז אײך בין געווען ביי ברודער מנחם מענדעל, זאָל געזונט זײן אין
 נאַכט־הויז, האָב אײך נאָך געהערט פון שכור'ע פּויערים אלערליי
 שעהנע ליעדער, — האָב אײך מיך דאָס אײך אויסגעלערענט, און
 אײך זינג אורדאי אַזוי גוט ווי גענעדעל, און אפשר בעסער פאַר איהר,
 און קאָז מעהר ליעדלעך פאַר איהר. און נעכטען ביינאַכט, אז אײך
 האָב גענעכטיגט אונטער'ן בלויען הימעל, איז נאָך צו מיר געקוי-
 מען די מלכה שבא און האָט מיך אויסגעלערענט טאַנצען — און
 אַ גאַנצע נאַכט האָב אײך אַרומגעטאַנצט מיט דער מלכה שבא קע-
 גען דער לבנה.

און דו, מיין ליעבער שמואל משה, האָסט גאר אַ מקח טעות
 געהאַט! וואַרים אײך בין בעסער פאַר גענעדלען, וואַרים, אײך גע-
 דענק נאָנץ גיט, אז זי האָט געהאַט צוויי פעפּערלעך, איינעם אויפ'ן
 לינקען אויער און א צווייטען אויף דער רעכטער באַק, און—א גע-
 זעל אַביסעל אַ פאַרדרעהטס. און אײך, ווייסט דו דאָך, האָב א רײן
 לײב, אַזא א שום פעפּערל, חם ושלום. — דו האָסט געמיינט, אז
 גאר גענעדעל קאָז זינגען, און יעדען פּרייטאג צו נאַכטס טאַנצען.

אז זי אליין לאָז זיך לאַזען וואַקסען צעפּ, אַנדערע קאַנען גאַרנישט
 די תורה! נאָר איד ביו, חס ושלום, אויף דיר נישט אין כעס;
 האלט דיר אָן איהר! מיר איז גענוג, אז איד האָב דעם קינדס קבר'ל,
 איד געה אהיו, איד וועל מיר דאָרט אויסבויען א קליין שטיבעלע
 און זיצען דאָרט ביז האַלבער נאַכט, ביז דער האָהן וועט קרעהען.
 דעם קינד וועל איד דערצעהלען זיס און שטיל פון זיין טאַטען
 שמואל משה'ן, וועט ער שטאַרק הנאה האָבען! און, אז דו וועסט
 אליין קומען, אדער שיקען א שליח מיוחד, נאָכ'ן קינד, וועל איד
 זיך מיט די גענעל די אויגען אויסקראַצען. וואַרים דאָס קינד איז
 מינס, נישט גענעדעל'ס — ימח שמה וזכרה, זאָל זי ווערען מיט
 די אינאיינעם — — —

(דער בריעף איז קענטיג נישט קיין געענדיגטער; מען
 האָט איהם געפונען צוזאַמען מיט די אַנדערע ברייף אין
 קעשענע ביו דער משוגע'נער חנה.)

משיח'ס ציימען.

אזוי ווי אין אלע אידישע שטעדט און שטעדטלעך אין גאליציען, אין אויך געווען אין דער קהלה, וואו מיינע עלטערען האבען געוואוינט — א משוגע'נער.

ווי געוועהנליך, האט דער משוגע'נער פאר קיינעם נישט קיין מורא געהאט, נישט פאר'ן קהל, נישט פאר'ן רב און דיינים, אפילו נישט פאר דעם בעדער מיט'ן קברות-איד, פאר וועלכע די גרעסטע גבירים שרעקען זיך. פאר דאס האט דאס גאנצע שטעדטעל, גאנץ קהל מיט דעם גאנצען כלי-קודש, מיט'ן בעדער און מיט'ן קברות-איד, געציטערט פאר דעם משוגע'נעם און פארמאכט פאר איהם טיר און טויער, און אבוואל דער ארעמער משוגע'נער האט קיינעם נישט גערעדט קיין שלעכט ווארט, קיינעם נישט אָנגעריהרט מיט'ן מינדסטען פינגער; האָבען אויף איהם אלע געשריגען, מאַנכע גע-שלאָגען, און די גאָסען-יונגען פלעגען איהם נאָכוואַרפען בלאַטע און שטיינער.

איד האָב תמיד רחמנות געהאט אויף דעם משוגע'נעם. עס האָט מיר עפעס צו איהם געצויגען, איד האָב מיט איהם געוואָלט רעדען, איהם טרייסטען, אַ גלעט טון, נאָר ציגעהן צו איהם אין געוועזען אוממעגליך. איד וואָלט באַקימען אַ טייל פון דער בלאַטע און די שטיינער, מיט וועלכע מען פלעגט איהם באַמבאַרדירען. איד בין געווען א יונג קינד, איד האָב געטראָגען אַ פיינעם אַנצוג פון לעמבערג אָדער פון קראַקא; און האָב מיר אָפּגעהיטען מיינע פלייצעס פון שטיינער און מייז אַנצוג פון בלאַטע, און זיך געהאַל-טען פון ווייטענס.

דאָס שטעדטעל, וואו מיינע עלטערען האָבען געוואוינט, אין וואו איד האָב איבערגעלעבט מיינע קינדער-יאָהרען אין אַנצוגען פון לעמבערגער און קראַקאווער שניידערס, אין געווען אַ פעסטונג, אַרומגעצאמט מיט גריבער, וואַסער, וואַלען און הויכע מויערען.

אויף די מויערען זענען געשטאנען הארמאטען. און זעלנער מיט ביקסען האבען זיי געהיטען. מארשירענדיג אויף אין אפ ערנסט און שווייגענדיג. קוים אין נאך צונעפאלען די נאכט, האט מען אויפגעהויבען די אייזערנע בריק איבער! וואסער, פארשלאסען אלע טויערען און אפגעריסען דאס שטעדטעל פון דער רעשט וועלט ביז אין דערפריה. ביי יעדען פארמאכטען טויער איז געשטאנען א וואר, באוואפענט פון קאפ ביז פוס.

ערשט נישט לאנג, בייטאג, זענען מיר אלע פריי געוועזען. מען האט געמעגט געהן ארויס און אריין, נישט אנגעפרעגט צום ערשט ביים פלאצ-מאראר; מען האט זיך אויך געמעגט באדען אין טיך הינטער דער שטאדט. אפילו זיך אויסציהען אויף דער גרינער לאנקע ביים טיך און קוקען אין הימעל אריין, אדער ווייט ערגעץ אין דער וועלט אריין, ווי איינער האט געוואלט. קיינער האט נישט פאר דעם קיין שלעכט ווארט גערעדט. איז עמיץ אפילו נישט צוריק געקומען, האט מען אויף איהם נישט געפרעגט. נאך ביינאכט, האט מען געוואלט, זאל זיין שטיף אין שטעדטעל, מען זאל זיך נישט ארויס און נישט אריין דרעהען. א „גליק“, פלעג איד דאמאלט קלערען ביי מיר, „וואס מען לאזט אונז כאטש אריין די לבנה...“ און אזוי לאנג איד וועל לעבען, וועל איד נישט פארנעסען דעם „בין-השמשות“, דאס צופאלען פון דער נאכט. צוזאמען מיט דעם אווענטליכען שאטען פארשפרייט זיך א שוידער איבער דעם גאנצן צען שטעדטעל, מענשען און הייזער ווערען פלוצלונג ווי איינגע-הויקערטער. מען ציהט די בריק, די אייזערנע קייטען רייבען זיך אן די אומגעהויערע בלאקען; דאס אייזערנע קראצען, די הארטע, אפגעריסענע טענער פאהרען דורך די ביינער. דערנאך פאלט-צו א טויער נאך א טויער. יעדען אווענט געשיהט דאס זעלבע, און דאך ציטערען יעדעס מאל די פיס אונטער דעם מענש, א שטומ-פיגע מידקייט לעגט זיך אויף אלע פנימ'ער, אלע אויגען לעשען זיך אויס ווי ביי טויטע, די ברעמען פאלען אראפ ווי בלייערנע. דאס הארץ בלייבט שטיף און מען אטעמט קוים. דערנאך הויבט אן דער פאטרוף צו קורסירען אין די גאסען, עס קלאפען די נאכ-געלאזטע שווערדען אן די גרויסע וואסער-שטיוועל, די באיאנעטען בלישמשען און מען שרייט: „ווער-דא?“ אויף דעם מוז מען ענט-פערען: „א היימישער, אן אייגענער!“ אז נישט, ווייס נאמ'י

וואס עס קאן קומען. מאַנכע פלעגען זיך שוין בעסער פארמאכען הינטער שלאָס און רינגעל, זיי האָבען מורא, זיך אפילו אַרויסצו וויזען אויף דער גאַס...

איינמאָל האָט זיך מיר געמאכט אַ צופאַל: איך האָב מיך גע- באַדען הינטער דער שטאָרט, איך האָב מיך פאַרקוקט, צי פאַר- טראַכט, צי גלאַט אזוי פאַרגעסען, און נאָך מאָג געהט נאַכט; פּלוצלונג זעה איך, ווי מען הויבט די בריק; עס שניידט אין די אויערען, עס פאלען צו די טויערען, עס קנאַקט און שלאַגט זיך אָפּ מיר אין האַרץ. פאַרפאַלען! איך מוז שוין בלייבען איבער נאַכט הינטער דער שטאָרט... און אַ וואונדערליכע זאַך: ליגענדיג אין דערהיים, אין וואַרעמען בעט, פלעגט זיך מיר נאַכט אויף נאַכט חלומ'ען פון דער פרייער וועלט אויסער דער פעסטונג; און דאָס ערשטע מאָל, אַז מיינ חלום איז מקוים געוואָרען, איז מיך באַ- פאַלען אַ שרעק! עס האָט זיך אָנגעהויבען דער באַוואוסטער שטרייט צווישען קאָפּ און האַרץ. דער קאָפּ האָט געריפּען: רוהיג, געניס אויך אַמאָל די ריינע, פרייע לופט, דעם אויסגעשטערענטען פרייען הימעל. און דאָס האַרץ האָט זיך געמאַן זיינס, געוואַרפען זיך און געצאַפּעלט, צום אַרויסשפּרינגען. דערנאָך האָט זיך מיר אויפגעהויבען ווי אַ דונסט, ווי אַ נעבעל פון שווערען האַרץ אין איז מיר געשטיגען אין קאָפּ אַרײַן. דער פרייער געדאַנק איז גע- וואָרען טונקעל און טונקעלער, און איז באַלד אונטערגעגאַנגען הינ- טער דעם וואַלקען. עס האָט מיר אָנגעהויבען צו קלינגען אין די אויערען און צו פינטלען אין די אויגען. מיט יעדען לייכטען גע- רויש, פון יעדען לייכטען שאַטען פון אַ צווייג, פון קלענסטען גרע- זעל, האָט זיך מיר אַרײַנגעזאַפט דורך די אויגען, ווי דורך די אייע- רען, אַ מיז שוידער, אַ שרעק, וואָס האָט מיך געוואַרפען אויף דער ערד!

איך האָב באַהאַלטען דאָס פנים אין זאַמד...
 צי בין איך געשלאָפען צי ניין, און ווי לאַנג איך בין אזוי געלעגען — אסור אויב איך ווייס! נאָר פּלוצלונג האָב איך דער- הערט, אַז מען אַטעמט נאָהנט נעבען מיר. איך שפּרינג אויף, איך בין נישט אַלײַן. צוויי גוט-באַקאַנטע, טיפע, שוואַרצע אויגען קר- קען אויף מיר האַרציג און געטריי.
 עס איז געווען דער משוגע'נער.

— וואס טוסטו דא? — פרעג איד מיט א דומפיגער שטימע.
 — איד שלאף קיינמאל נישט אין שטאדט! — ענטפערט ער
 מיר טרויעריג, און דער בליק זיינער איז אזוי ווייך, די שטימע
 אזוי ברידערליך, אז איד קום צו מיר אינגאנצען און פארגעס מיין
 שרעק.

אמאל, דערמאן איד מיך פלוצלונג, פלעגט מען האלטען
 משוגעים פאר נביאים — אין די מארגענלענדער אין דאס נאך ביז
 היינט — און איד פרעגט מיך: צי איז ער נישט ווירקליך איינער
 פון זיי? צי יאגט מען איהם נישט ווי א נביא? צי ווארפט מען
 איהם נישט נאך קיין שטייגער ווי א נביא? צי לייכטען איהם
 נישט די אויגען ווי די שטערען? צי קלינגט נישט זיין שטימע ווי
 די פיינסטע הארפע? צי ליגט נישט אין איהם דער שמערץ פאר
 אלע, דאס לידען פאר'ן גאנצען דור? אפשר ווייסט ער טאקע
 אויך, וואס שפעטער וועט זיין?...

איד פרוואו און הויב אן צו פרעגען, און ער ענטפערט מיך
 אזוי שטיל, אזוי זיס, אז עס דאכט זיך מיר טיילמאל, אז עס איז
 נאך א חלום, א זיסער חלום פון א זומער-נאכט אויף יענער זייט
 פעסטונג.

— דו גלייבסט אין משיח'ס צייטען? — פרעג איד איהם.
 — געוויס! — ענטפערט ער שטיל און זיכער. — משיח מוז
 קומען!

— ער מוז?!

— גאנץ זיכער! אלע ווארטען אויף איהם, אפילו הימעל און
 ערד ווארטען! ווען נישט, וואלט זיך קיינעם נישט געגלוסט צו
 לעבען, צו טון די האנט אין קאלט וואסער... און, אויב מען לעבט
 און מען טוט, גלייך מען וויל לעבען, איז א סימן, אז אלע פיהלען,
 אז משיח קומט, אז ער מוז קומען, אז ער איז שוין אין וועג...

— צי איז אמת, — פרעג איד ווייטער, — אז פריהער וועלען
 זיין שרעקליכע מלחמות איבער פאלשע משיחים, די מענשען וועלען
 זיך ארומרייסען ווי ווילדע חיות. די ערד וועט אנטזאפט ווערען
 מיט בלוט; טייכען בלוט וועלען פליסען פון מזרח און מערב און
 פון דרום קיין צפון, אלע חיות, בהמות וועלען טרינקען מענשען
 בלוט; אלע פעלדער, אלע גערטנער, אלע טראקטען און אלע וועגען

וועלען פארגאסען ווערען מיט מענשען-בלום... און אינמיטען דער צייט פון בלוטיגען מבול וועט זיך ערשט באווייזען דער אמת'ער משיח, דער רעכטער... איז דאס אמת?
— אמת!

— און מען וועט איהם דערקענען?

— יעדער וועט איהם דערקענען. עס וועט קיינער נישט האבן בעזן קיין טעות. ער וועט זיין משיח מיט יעדער מינע. מיט יעדען ווארט, מיט יעדען בליק. ער וועט נישט האבען קיין חיילות, ער וועט נישט רייטען אויף קיין פערד, און א שווערד וועט איהם נישט הענגען אויף די לענדען...

— וואס דען?

— פליגעל וועט ער האבען... משיח וועט האבען פליגעל, און אלע וועלען דערנאך באקומען פליגעל. עס וועט זיין אזוי: פלוצלונג וועט געבוירען ווערען א קינד מיט פליגעל, דערנאך — א צווייטס, א דריטס און אזוי וועט עס שוין געהן כסדר... פריהער וועלען זיך די מענשען דערשרעקען, דערנאך וועט מען זיך צוגעוואוינען, ביז עס וועט ארויסקומען א גאנץ דור מיט פליגעל; א דור, וואס וועט זיך נישט מעהר וועלען וואלגערען אין דער בלאטע, און וועט זיך נישט מעהר רייסען איבער א פרנסה-ווערימעל...

לאנג נאך האט ער אזוי גערעדט, נאך איך האב איהם אויפגע-הערט צו פארשטעהן. זיין שטימע איז דאך געווען אזוי אומעמיני-זיס, אז איך האב זי איינגעזאפט אין מיר ווי א שוואם. אז ער האט אויפגעהערט צו רעדען, האט שוין געטאגט, מען האט שוין די טויערען געעפענט און די בריק אראפגעלאזט...

זייט יענער נאכט אויסער דער פעסטונג איז מיר דאס לעבען אין איהר נאך שווערער, נאך אומערטרעגליכער געווארען. די אלטע מויערען, די קראצענדיגע אויפגעצויגענע בריק, די אייזערנע טויערען, די וואכטען און פאטרולען, דער הייזעריג-צארניגער: „ווערדא?“ דער אונטערטעניגפאלשער: „א היימישער, אז איינער!“ דאס אייביגע ציטערען פון די ליימיגע פנימ'ער, די איבערגעשראקענע האלב-פארלאשענע אויגען, דער מארק מיט די פארבלאנקטע, ציי-טעריגפולע שאטען, — דאס אלץ האט זיך מיר געלעגט ווי א בליי אויף דער נשמה, נישט אפצואטעמען, נישט פריי צו ווערען...

עס האָט מיר אָנגעכאַפּט אַ האַרץ-וועהטאַג, עס האָט מיר דורכגע-
נומען אַ שרעקליכע בענקשאַפּט, און איד האָב באַשלאָסען, משיח'ן
אַקעגען צו פאַהרען...

איד זעץ מיר אויף דעם ערשטען בעסטען וואָגען. דער בעל-
עגלה דרעהט זיך צו מיר איבער און פרעגט:
— וואוהין?
— וואו די ווילסט! — ענטפער איד — גאר אַוועק, ווייט.
ווייט פון דאנען!
— אויף ווי לאַנג?
— ווי לאַנג דאָס פערד וועט אויסהאַלטען!...

דער בעל-עגלה נעמט די לייצען אין האַנט און מיר פאַהרען.
מיר פאַהרען אַלץ ווייטער און ווייטער. אַנדערע פעלדער, אַנ-
דערע וועלדער, אַנדערע דערפער, אַנדערע שטעדט, אַלצדינג אַנ-
דערש; עס איז אַבער גאַר אַנדערש פון אויבען. דער תּוֹך איז שטענדי-
דיג דער זעלביגער. אַז איד האָב מיר גוט איינגעקוקט, איז איבער
ראַץ און אויף אַלעם געלעגען די זעלבע מרהי־שחורה, יעדער מענדי-
שען-בליק איז געווען ציטערדיג-פאַלש, יעדער טאָן — איבערגע-
בראַכען און שטאַלפּעריג... אויף אַלעס איז געלעגען אַ טרויעריגער
נעבעל, וואָס האָט פאַרשטעלט יעדען שיין און האָט געלאָשען יעדע
פרייד. אַלעס איז געווען צוזאַמענגעדריקט און פאַרשטיקט. און
איד שריי אַלץ אינאיינעם: „ווייטער!“... איד הענג אַבער אָפּ פון
בעל-עגלה און דער בעל-עגלה פון פערד... דאָס פערד וויל עסען, און
מיר מווען זיך אַפּשטעלען.

איד קום אין אַ קרעטשמע אַרײַן. עס איז אַ גרויסע שטוב, איר
בערגעטיילט אין דער העלפט מיט אַן אַלמער פאַרהאַנג, וואָס געהט
פון איין וואנט צו דער צווייטער. אין דער זייט פאַרהאַנג זי
צען דריי מענער ביי אַ גרויסען טיש. זיי באַמערקען מיר נישט,
און איד האָב צייט, זיי צו באַטראַכטען. עס זענען דריי דורות.
דער עלטסטער איז גרוי ווי אַ טויב, דאָך זיצט ער גלייך און קוקט
מיט שאַרפע אויגען, אַהן ברילען, אין אַ גרויס ספר, וואָס ליגט פאַר
איהם אויפ'ן טיש. דאָס אַלטע פנים איז ערנסט, די אַלטע אויגען

קוקען זיכער, און דער אלטער מענש מיט דעם ספר גיסען זיך צו זאמען דורך דער ווייסער באַרד, וואָס האָט זיך צולעגט מיט איהרע זילבערנע עקען אויף די בלעטער פונ'ם ספר. — נעבען איהם רעכטס זיצט א אינגערער, געוויס א זעהן זיינער: דאָס זעלבע געזיכט, נאָך אינגער, ריהרעוודיגער, נערוועזער, סעקונדענווייז מידער און צו גאָסענער. ער קוקט אויך אין ספר אַרײַן, נאָר ער קוקט שוין אויף אַ בריל. דאָס ספר איז קלענער און ער האַלט עס נעהנטער צו די אויגען, אָנגעשפּאַרט אויפ'ן ראַנד פונ'ם טיש. ער איז אין די מי-טעלע יאָהרען; באַרד און פּאַהיט — האַלב זילבערנע. ער שאַקעלט זיך אַהין און צוריק. זיין גוף, דאַכט זיך, ווײַל זיך יעדעס מאָל אַפּ-רייסען פונ'ם ספר, נאָר דאָס ספר ציהט איהם צו זיך צוריק. ער שאַקעלט זיך און די ליפען ציטערען שטיל. אַמאָל קוקען די אויגען אַהין צום אַלטען: יענער דאָך באַמערקט עס נישט. — לינקס פונ'ם אַלטען זיצט דער אינגסטער, דאַכט זיך — אַן אייניקעל פונ'ם אַל-טען. אַ יונגעראַן מיט שוואַרץ-גלאַנצענדיגע האַר און אַ ברענענדיג-צוואַוואַרפענעם בליק. ער קוקט אויך אין א ספר אַרײַן, נאָר דאָס ספר איז קליין און ער האַלט עס נאָהנט צו די לעבעדיגע אוי-גען. גאַנץ אַפּט רוקט ער עס אַוועק פון זיך, וואַרפט אַ בליק, אויס-געמישט פון שרעק און דרד-אַרץ אויפ'ן אַלטען. קוקט אַריבער צום פּאַטער מיט א האַלב-אַיראַנישען שמייכעל און בויגט זיך איבער צו הערען, וואָס עס טוט זיך אין יענער זייט פאַרהאַנג. און פון יענער זייט פאַרהאַנג הערט זיך קרעכצען, גלייך עמיץ געהט דאָרט צו קינד...

איך ווײַל הוסטען, מען זאָל מיך באַמערקען. אין דער זעלבער סעקינדע פאַרבויגט זיך אַ שטיק פאַרהאַנג און עס באַווייזען זיך צוויי פרויען. איינע אַן אַלטע מיט אַ שאַרף ביינערדיג פנים און שאַרפע אויגען, די צווייטע אַן אינגערע פרוי אין די מיטעלע יאָהר-רען, מיט אַ ווייכען אָפּגעשמאַלצענעם פנים און אַ נישט-זיכערען בליק. זיי שטעהען, קוקען צו די מענער און וואַרטען, מען זאָל זיי פּרעגען. דער עלטסטער באַמערקט זיי נישט. זיין נשמה האָט זיך צוזאַמענגעאַסען מיט דער נשמה פונ'ם ספר. דער מיטעלער באַמערקט די פרויען און קלערט, ווי אַזוי דעם פּאַטער צו זועקען; דער אינגסטער שפּרינגט דערווייַל אויף...

— מאַמע! באַבע! נו? ...

זיין פאטער שטעלט זיך אויף אומרוהיג, דער זידע רוקט נאָר אביסעל אוועק דאָס ספר אין הויבט אויף די אויגען צו די פרויען.

— וואָס טוט זי? — פרעגט ווייטער דער אינגסטער מיט אַ ציטערדיגער שטימע.

— איבערגעקומען! — ענטפערט די אַלטע רוהיג.

— איבערגעקומען? איבערגעקומען? — שטאַמעלט דער יונגער.

— זאָסט נישט, מאַמע, „מול־טוב“? — פרעגט דער מי־טעלער. דער אַלטער קלערט איבער און פרעגט:

— וואָס איז געשעהען? און ווען אפילו אַ מיידעל...

— ניין! — ענטפערט ערשט אַצינד די אַלטע — אפילו אַ אינגעל...

— אַ טויטס?

— ניין, עס לעבט! — ענטפערט די אַלטע. אין דעם קול קלינגט דאָר נישט קיין פרייד.

— אַ קריפעל? אַ קאַליקע?

— צייכען האָט ער! אויף ביידע אַקסעל...

— וואָס פאַר אַ צייכען?

— פון פליגעל...

— פון פליגעל?

— יא, פון פליגעל, און זיי וואקסען...

דער אַלטער בלייבט זיצען פאַרזאָרנט, דער מיטעלער — פאַר וואונדערט, דער אינגסטער נאָר שפּרינגט אונטער פאַר פרייד.

— וואויל, וואויל! זאַלען זיי וואקסען, זאַל פון זיי ווערען עכטע פליגעל, גרויסע, שטאַרקע פליגעל, וואויל, וואויל!

— וואָס איז די שמחה? — פרעגט דער מיטעלער.

— אַ שרעקליכע קאַליקע! — זיפצט דער אַלטער.

— פאַרוואָס? — פרעגט דאָס אייניקעל.

— פליגעל — ענטפערט דער אַלטער שטרענג — הויבען איז דער הויד... מיט פליגעל קאָן מען זיך נישט דערהאַלטען אויף דער ערד.

— אַ וויכטיגע זאַך! — מאַכט דאָס אייניקעל טראַציג — איז מען פטור דאָס מושב, וואָלגערט מען זיך נישט אין דער בלאַץ

מע, לעבט מען אין דער הויך... צי איז דען דער הימעל נישט שענער
פון דער ערד?

דער אלטער ווערט בלאס, און דער מיטעלער נעמט דאס
וואָרט:

— נאָריש קינד! פון וואָס קאָן מען לעבען אין דער הויך?
לופט שלנגען אין וועניג... אין דער הויך איז נישט דאָ צו דינגען
קיין קרעטשמע, אין דער הויך קאָן מען נישט איבערנעמען קיין
„פאָדריאָד“... אין דער הויך האָט מען אפילו נישט ביי וועמען אַ
האַזען־פעלעכעל צו קויפען... אין דער הויך...
דער אלטער שלאָגט איהם איבער:

— אין דער הויך — זאָגט ער פעסט און האָרט ווי אייזען —
איז נישטאָ קיין שול, קיין בית־המדרש, קיין קלויז צום דאוונען.
צום לערנען; אין דער הויך איז נישטאָ קיין שטעג, אייסגעטרעמען
פון קדמונים! אין דער הויך בלאַנקעט מען זיך, בלאַנדזשעט מען,
ווייל מען ווייסט נישט דעם וועג... מען איז טאָקע אַ פרייער פּוּי־
געל, נאָר וועה דעם פרייען פּויגעל, אַז עס באַפאַלט איהם אַ ספק,
אַ מרה־שחורה!...

— ווי הייסט? — שפּרינגט אויף דער אינגסטער מיט היים
בלוט און ברענענדיגע אויגען.

ליידער קומט ער נישט צום וואָרט, די באַבע האַקט איבער:
— נאָרישע מאַנסבילען! — מאַכט זי — וועגען וואָס זיי
קלערען... און דער רב? צי וועט איהם דער רב לאָזען מל'ע זיין?
צי וועט ער לאָזען אַ ברכה מאַכען איבער אַ קינד מיט פליגעל?...

איך ניב מיר אַ כאַפּ אויף. מיין איבערנעכטיגען אויסער דער
שטאָרט, די נסיעה און דאָס קינד מיט די פליגעל זענען נאָר אַ
חלום געווען. —

נחת פון קינדער.

וועגען נחת פון קינדער רעדט איהר?

אמאל איז געווען; נישט קיין היינטיגע סחורה!

מיין באבע, למשל, פלעגט חמשה-עשר פאקען עטליכע פער ציג פעקלעך באקסער און ראזשינקעס מיט מאנדלען פאר אייניקלעך און אור-אייניקלעך; א בשמים-קרעמעל האָט זי געהאַט, די באַבע. און געגאַנגען — אַהו אַ שטעקען, געקוקט — אַהו אַ בריל. נאָר די האַנט האָט איהר אַביסעל געציטערט, האָב איד איהר געפיהרט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איהר געפעלען — איד פלעג איהר אויסמאַהלען גע'כתוב'ט די ראשי-תיבות; דער פאר האָב איד צוויי פעקלעך באַקימען. איד פלעג איהר לייענען די רשימה און זי, עליה השלום, פלעגט נאַכצעהלען אויף די פינגער. ביז עטליכע און דרייסיג האָט איהר דער קול געציטערט פאר פחד, צי וועט איהר נישט חס ושלום פארפעהלען, פון פערציג אָן האָט זי ממש נאַכגעזונגען... קומט צוויי און דריי און פערציג, טאַנצען איהר שוין די שפּיזלעך פון זאַס צווישען די פינגער.

נאָר דאָס איז שוין ראַמאַלט אויך געווען אן אויסטערלישע זאַך: אַ ברכה — האָט מען געוואוסט — פון ערשטען אַפטער צדיק זכרוננו לברכה. אבער אייניקלעך? — וועלכער איד האָט עס נישט געהאַט און נישט געטאַנצט אויף חתונות פון אייניקלעך? אַז עס האָט זיך געהערט, רחמנא לצלן, ביי אַ לוי, אַז דער בר מנן האָט אפילו נישט די זכיה געהאַט צו פיהרען כאַטש איין איד ניקעל צו דער חופּה, פלעגט טאַקע אַנכאַפען אַ גרויל; האָר און נענעל האַבען זיך געשטעלט קאַפּויר און אַ יללָה האָט זיך צוגאַסען ווי צו „ונתנה תוקף“.

אַנדערע צייטען! געבענשמע!

עס איז דאָך נאָריש צו זאָגען: קיין דאַנות האַבען נישט גער פעהלט. הכלל? האָט מען גע'דאַנה'ט!... אַהו דאַנות וואָלט אַ בר

נש נאָר פארגעסען, אז עס איז פאראן א בורא עולם אויף דער וועלט! און גלאַט, פרוואו, עס אַ גאַנצען טאַג ריין שמאַלץ! אַבער דערפאַר זענען געווען שמחות: דעם שניידט זיך צו מזל דאָס ערשטע ציינדעל, די האָט די ערשטע חכמה געזאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָפּגעריסען, י ע נ ע זאָגט שוין „תורה־צוה־לנו“ ווי אַ וואַסער, און דער הויבט אָן חומש, י ע נ ע ר קנאַקט אַ דרשה צו בר־מצוה... און חתונות, שלום־זכר'ס, ברית'ן, פּדיון־הבנ'ס, וואָס איהר ווילט; אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר „לעקער און בראַנפּען“... אַ י י ז אייניקעל געהט אַוועק און פיער קומען און; דריי נייע חתונות פאַר איין גט; אז עס קומט יום־טוב און מען הויבט אָן צו רימפּלען, פאַלט מען טאַקע פון די פּיס!

און אז מען קומט צו צום ברעג, און מען ווערט גערופען אויף יענער וועלט, האָט מען אַן אייגענע לוייה... קינדער און אייניקלעך פון עק צו עק גאַס! אויסער, אַז עמיץ האָט מורא פאַר די „רוחות לבטלה“, און וויל זען של קימא זאָל נישט געהן, אבי יענע זאָלען קיין שליטה נישט האָבען צו געהן נאָר דער מטה, איז עפעס אַנדערש!

און היינט? היינט, אַז אַ איד מאַכט חתונה, מאַכט ער חתונה בסוד סודות — עס איז אַ בושע געוואָרען! אַלטמאָדיש!... אַ קינד ווערט געבוירען — על אפּו ועל חמתו דעם טאַמען, נאָר אַ מויל צום עסען! דער מאַמען — אַודאי, זי וועט שוין נישט קאַנען אַפּ־לייקענען, אַז זי איז שוין קיין בתולה נישט... און אַ לוייה איז: אַ פאַר פּערד מיט אַ שמייסער — אויב מען האָט שוין קינדער, זען זיי צושפּרייט אין צווייט...

נחת פון קינדער — כאַ, כאַ, כאַ!

ווען איד זאָל האָבען נחת פון קינדער, וואַלט איד קיין וואָר־שוין נישט געקומען, קיין שולעכעל נישט געהאַלטען — אַ אַ פּ־ט ע ר בין איד! עס איז אַבער נישט באַשערט געווען.

זיבען קינדער האָב איד געהאַט: דריי אינגלעך און פיער מיידלעך. זענען מיר, נישט פאַר אייד געדאַכט, צוויי אינגלעך און איין מיידעל אַוועקגעקומען... ביידע וואוילע אינגלעך געווען —

עלויים! איינמאל איז איינער אהיים געקומען פון חדר מיט קאפ' וועהמאג און איז אפגעלעגען אכט טאג אין היץ און איז שוין צו זיך נישט געקומען; דאס צווייטע מאל, אפשר דריי חדשים שפע' טער — ד ע ר צ ו ו י ט ע ר. דאכט זיך, געהיט ווי אז אויג אין קאפ, נישט ארויסגעלאזט אהן א שאלעכל אויפ'ן האלד, נישט ארומגעלאפען, נישט שפאצירט, זומער נישט געבאדען, ווינטער נישט גענליטשט — גארנישט, געה, ווייס ז י י נ ע דרכים. דאס מיידעל האט לא עליכם, געקריגען פאקען... געבליבען זענען פיער נפשות, דריי מיידלעך און א בדיחיד, און נאר איינע, די עלטסטע, האב איך צו דער חופה געפיהרט.

צוויי טעכטער וואקסען מיר אויף דער וועלט אין די גרויע צעפ אריין, און דער בן, דער בדיחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאר מיין זיידען דעם צדיק, עלוי השלום, איז מיר נעלם געווארען... צוויי יאהר האב איך אפילו זיין אדרעס נישט געהאט.

און ווייסט איהר, ווען ער איז אוועק? ביי דער מוטערס לויח... ביים פרישען קבר, קוים קדיש אפגעזאגט — ער איז נישטא! קיין רגע שבעה נישט געזעסען; גלייך פון בית החיים איז דער וועלט אריין! וואלט עס אין אמאליגע צייטען א קינד איינגעפאר לען? און ווי אלט איז ער דאמאלט געווען — א יאהר זיבעצעהן! ערשט יענע וואך האט מען מיר דאס קישען פארקויפט על חשבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואס מיינט איהר, האב איך דאמאלט גערעכענט? איך זיץ ביים איי מיט'ן בייגעל און קלער: ער האט זיך א מעשה גע' געטאן! ווארים געוואוסט האב איך, אז נפשו קשורה בנפשה! א י ד בין געווען ביי זיי דער זולד, דער רוצח, זי — די גוטע, די הארציגע מאמע. און פאר וואס? ווייל איך האב געוואלט, עס זאל זיין אי צו גאט אי צו לייט, און זי עליה השלום, א נקבה, האט זי אלץ נאכגעגעבען. מיט בייזען, פלעגט זי זאגען, טאר מען נישט! נישט די צייטען! בנימין אנטלויפט פון חדר — „זאל ער נישט לערנען, קיין רב וועט ער סייזווייסיי נישט זיין.“ פאר וואס ניט זיין? שווייגט זי. בנימין געהט ארום פוסטע'פאס אונטער דער שטאדט, ליגט אפ נאנצע טעג ביים טייכעל, אין וועלדעל, דריי וויארסט מיט א שמיץ אונטער דער שטאדט, — זי באשטעהט. בעט איך מיר כאטש: יונגאטש איינער, ליגסט ביים טייד, נעם כאטש

אַ ווענדקע און כאַפּ אַמאַל אַ פּישעל לכבוד שבת; בלאַנקעסט ליד
 ארום אין וואַלד, קלייב אָן אַביסעל שוואַמען צי יאנדעס, אפילו
 שלאַפֿ־עפעלעך — נישט קיין גוטע צייטען, אַליין קיין סוחר בין
 איד נישט, מעקלעריי ביי תבואה פאַלט, — קום צו הילף. הערט
 מען מיד, מיינט איהר? ער האָט ליעב צו קוקען אויפֿן וואַסער
 און אויף די בוימער, אבער די האַנט אין קאַלט וואַסער צי טון —
 דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אַהיים, באַשמירט די
 טישען מיט קרייד, די ווענט — מיט קוילען און מאַלט קיסר־
 מענשען אַדער וואַס עס קומט איהם אין קאַפּ אַרײַן, אין אויך
 רעכט! וויל איד עפעס זאָגען — לאַזט זי נישט. און וואַס זאָל
 איד טון? אזוי ווי איד עפען דאָס מויל, ווערט אַ געקוקעריי אויף
 איהר, בעט מען זיך ביי איהר מיט די אויגען: ראַטעווע פון גולנ'ס
 הענט! און זי דאַרף נישט מעהר. באַלד קומט איהר וואַסער אין די
 אויגען אַרײַן, דאָס פנים ווערט איהר בלאַס און ווייס ווי אַ קרייד,
 און די הענט הויבען איהר באַלד אָן צו ציטערען, אַ שוואַכע געווען,
 און טו עפעס! איד האָב אפילו נישט געקאַנט ביי איהם פועל'ן,
 ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבען ווי אַ מענש. פון גע'כתיב'עט רעד
 איד שוין נישט; נאָר יונגאַטש, האַסט אַ געבענשטע האַנט, מאַהל
 מיר נאָר אַ ל"ה, אַ פאַרדרעהטע פ"א — ד אַ ס נישט! דאָס
 קומט דאָך צונג! נאָר קיסר־מענשען, בלעטער, צווייגען און שדים
 ווייסען וואַס... און ווי אַ יונג האָט קיין פחד נישט: איינמאַל
 האַט ער אויפגעמאַהלט אַ וואַסער־מענש! „האַסט געזעהן — פּרעג
 איד — אַ וואַסער־מענש?" — אַוראי! — זאָגט ער און לאַכט.
 מיינט איהר אפשר, אַז זי האַט באַמת מיט זיי געהאַלטען,
 אַז זי האַט טאַקע געוואַלט, אַז בנימין זאָל ווערען אַ פאַרטעמען
 מאַכער, אַדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלען פאַר אַ דינסט, צי ביילע־
 ניטעל זאָל ווערען אַ נייטאַרין? אסור־חזיר! איהרע זיפצען האַב
 איד געהערט. גאַנצע נעכט פלעגט זי איבערקרעכצען; פאַרשטור־
 פען דאָס פנים אין קישען אַרײַן, דאָס געוויין צו פאַרשטיקען...
 אין וואַס זי פלעגט אויס'חלש'ן און אויסוויינען ימים נוראים?
 גאַנצע שטיקער תחינות און מחזור פלעג איד איהר מווען גע־
 כתיב'עט איבערשרייבען; אויסגעווייקט האַט זי עס, שטיקער זענען
 געפלוניגען, און קיין נייעס סדור האַט זי נישט געוואַלט... בעסער אַ
 מיר אַ בענדעל צו קויפען... אַלץ אין זיי אַרײַן!

און וואָס איז געווען דער עיקר געוויין? זיי האָבען געזאָגט, אַז אויף מיר וויינט זי! באַשר בכו, איך האָב איהר אַמאָל, ווי ביי שלעכטע צייטען און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ האַרב וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ווייס איך, איהר איינציג געבעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדערס הערצער איבערקעהרען צו גוטען... פאַרשטעהט זיך, אַביסעל וועגען פּרנסה אויך; עס האָט געפּעהלט. עט!

יא, ביי וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפּען...
האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַ מעשה אָנגעמאָן, אַדער אזוי פאַר מרהי־שחורה ערגעץ פאַרקראַכען און פאַרבלאַנד דזשעט... קומען אָבער אַרײַן חברים און דערצעהלען, אז ער איז אוועק! און חברים האָט ער געהאַט! אַ בעקער־יונג, אַ טויבער־כאַפּער און גאָר אַ גוי'שען שייגעץ. און פון אזוינע מיילער ווער איך געוואָר, אַז מיין בנימין איז אוועק! איבער דער גרענעץ איז ער! פאַרטרעטען מאַכען וויל ער זיך לערנען. אַ שעהנע פּרנסה! מען זאָגט כאַטש שטיבער מאַהלען!

און פאַר וואָס, מיינט איהר, האָט ער מיר צוויי יאָהר נאָכ אַנאַנד נישט געשריבען, וואו ער איז? ערשמענס האָט ער טאַקע געליטען צרות צרות: וואו געמאָגט נישט גענעכטיגט, און הונד גער, און דורשט, אין האָט אי זיך געשעמט, אי אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטענס — זאָל דער טאַטע נישט וויסען און קיין מוסר נישט שרייבען. וואָרים „פּן ישמע“... טאַמער שרייבט ער, און עס געהט אין האַרץ אַרײַן! דער יצר הרע ווייסט זיך שוין ווי צו באַוואַרענען...

גאָר די מיידלעך, מיינט איהר, זענען בעסער?
די עלטערע, שרה־לאַה, וויל כלומר'שט נישט ליגען מיר אויפ'ן קאַפּ. „עס פּעהלט אייך אַלײַן“ זאָגט זי. מיין פּלונית'טע, עליה השלום, באַשטעהט. דעם סוד ווייס איך: מען האָט איהר אַז אַלמן מיט קינדער גערעדט, האָט איהר די ערד געברענגט אונטער די פיס. דאָס זאָגט זי גאָר, אַז זי וויל זיך אַלײַן פאַרדינען... אַ קאָד מעריע! קוים וואָס איך האָב גע'פּועל'ט, זי זאָל מיר כאַטש נישט

פארשווארצען דאס פנים אין אפט... איז זי אוועק קיין צויזמער. אבי נישט קיין אלמן! דעם אמת זאגענדיג, מיר אליין איז אויך א שאד געווען, א מיידעל ווי א גאלד, געבליהט ממש ווי א רויז. די מוטער איז די גוטע צייטען אויס'ן אויג... און געה ווער מיט אמאל א מאמע פון פינף קינדער, און קיין שמאלץ-גרוב איז עס אויך נישט געווען. א קליין-תבואה-סוחר'ל, קוים ער האט זיך געשפייזט, נאך אלץ בעסער ווי איז גרויען צאפ אריין צו דינען! און עס האט זיך טאקע ארויסגעוויזען, ווער עס איז גערעכט געווען!

זי קימט פון צויזמער קיין אפט אויף דער מאמעס לוייה. ביילעך גיטעל איז אויך געקומען. פון עק וועלט וואלטען זיי געקומען! די עלטערע — נישט: גראד. איז קינפעט געלעגען. יוצט שבעה, און דערווייל באנקראטירט דארט אין צויזמער איהר בעל-הבית, מאכט פליטה, פארהט אוועק צו אל'די שווארצע יאהר; דאס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאך פריהער אוועק צום שווער... עס בלייבט קיין לעבעדיג נפש... אין די בעלי-חובות טרעטען צו צו דער שטוב, פארשרייבען און ליציטירען אלע זאכען, און מיין טאכטערס קעסטעל מיט'ן גאנצען האב איז דער מיט! אהו א העמד אויפ'ן לייב! און זי האט זיך געבעד, געהאט אנגעקליבען א גאנצען אויסשטייער — און מיט אמאל — גארנישט! שריי איד צו איהר: נא, זעה! עס איז קיין דרד נישט, גאט וויל נישט אזוי... און פונקט האט זיך ווייטער געמאכט א שרוד מיט א גרוש, אויך מיט קינדער און דוקא נישט קיין ארעמאן, — הערט זי מיד? הויבט זי זיך אויף און אנטלויפט, ווי זי שטעהט אין געהט, קיין לובלין... און דינט דארט ביז'ן היינטיגען טאג... זי רעכענט נאך צו קומען קיין ווארשוי. איד בין איהר מוחל!

א פאטאגראפיע האט זי מיר געשיקט — שוין גארנישט דאס קינד! גארנישט דאס... גאט ווייסט, וואס מיט איהר טוט זיך... משונה'נע אויגען עפעס... איך האב מורא צו זאגען: ממש פאר-שארטע, היינטיגע צייטען... א חתן, הער איד, האט זי... — ווען וועסטו חתונה האבען? — פרעג איך אין יעדען בריעה.

אויף אלץ ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלץ איז נאָרנישט געגען דעם, וואָס די אינגערע האָט
 מיר געטאָן! דאָס קאָן קיין פּאַלק זעלנער נישט טון...
 אַ מיידעל איז אַ נייטאַרין, זיי אַ נייטאַרין! ווילסט אַ ו י ד
 נישט חתונה האָבען, איז נישט! טו נאָך דער עלטערער שוועס־
 מער! אַז עס איז אַ שטראַף פון זיין ליעבען נאָמען! ווילסט דו,
 זוך דיר אַליין אַ חתוּ... די מאַמע, עליה השלום, לעבט נישט, בין
 אַ י ד דער גוטער, באַשמעה אַ י ד! זאָגט זי אַבער, אַז מען
 צאָהלט איהר אין אַפט וועניג, כאַפט זי זיך אַריבער קיין אַסר
 טראָוועזע. איז דאָרט, אַפּנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע
 (זי איז כאַטש מודיע!), אַז זי פּאַהרט אַריבער קיין ראַדאָם... און
 פּאַהרען פּאַהרט זי אַליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין
 מורא נישט! אין ראַדאָם ראַט מען איהר, זי זאָל בעסער אַריבער
 קיין וואַרשוי. וואָס איז ביי איהר וואַרשוי? פּאַהרט זי קיין וואַר
 שוי און שרייבט מיר פון דאָרט נחת! פאַרדינט שוין אַזוי פיעל און
 אַזוי פיעל, מעהר פאַר שרה־לאַה'... אויב איך ד א ר ה, וועט זי
 מ י ר שיקען... מן הסתם דאָרף איך נ י ש ט. דאָס הייסט,
 געדאַרפט וואַלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פאַרקויפט,
 נאָר — מוחל! דערנאָך ווערט שטיל. עס געהט אַוועק אַ חודש,
 צוויי און דריי חדשים — קיין תּמונת אות; ווי איז אַ וואַסער
 אַרין. פאַרקויף איך דאָס לעצטע העמד און כאַפּ מיר אַראָפּ קיין
 וואַרשוי — ז י ז י צ ט! דאָס סמאַרקאַטע מיידעל ווערט אַ
 מורד במלכות! אַז מען צאָהלט איהר נישט, וויפיעל זי וויל, וויל
 זי די וועלט איבערקעהרען, לויפט זי אַרום מיט אַ רויטער פּאַהז...
 בעט איך מיר, מען זאָל זי אַפּשמייסען און אַז עק; זאָגט מען מיר
 (און קוים איך האָב פאַרשטאַנען, וואָס מען זאָגט!), אַז שמייסען
 טאָר מען נישט. בעט איך מיר: גיט זי מיר אין די הענט אַרין,
 אַ טאַטע מען! הערט מען מיר ווי דעם רב, און מען פאַרשיקט זי
 אין טיר רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָהר!
 דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אַהיים צופּאַה־
 רען, שלאַגט מען מיר אַן אַ שולעכעל צו דינגען, דינג איך אַ
 שולעכעל, גיב די לעצטע פּאַר רובל האַנט־געלט; עס געהט צו
 ימים נוראים, וועט זיין פרנסה... מאַכט זיך אַ מעשה, נעכטיגט
 עמיץ איז שולעכעל אַהן אַ פּאַס. פון וואַנען זאָל איך וויסען, אַז
 איז אַ שולעכעל טאָר מען בכלל נישט נעכטיגען און אַהן אַ פּאַס

איז סכנת־נפשות? האב איד דאָד אָבער זכות־אבות פון טעכטערל — פארמאכט מען מיר דאָס שולעכעל... בעט איד זיד, הייסט מען מיר שרייבען פראַשעניעס, נו, שרייב איד פראַשעניעס... הענגט עס אזוי... דערווייל רוקט אָן די צייט, מאַנט מען ביי מיר 300 רובל פאר בנימינ'ען, און ער שרייבט, אז פארטרעמען מאַכען קאָן ער שוין, ברוד השם, נאָר פארדינען פארדינט ער נאָר נישט. דער־ווייל פאָהרט ער אריבער אויף אַ בעסערען אָרט און וועט מיר שרייב בען פון דאָרט!

זעהט איהר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איד יאָ נחת געהאַט. א צדקה, שוין 5 קינדערלעך, ברוד השם... נאָר אז עס געהט, געהט! מאַכט זיך אַ מעשה, א סבה, רחמנא לצלן! געטאָן האָב איד מיט אַ סוחר פון בראַטקאָוו, מיט אַן אַנגעשטאַפּטען עושר. נו, געהט נאָך אַ פאָר יאָהר דער יונגערמאַן אַראָפּ פון קעסט און הויבט אַליין אָן צו האַנדלען מיט האַלץ. איד בין אפילו געווען ברוגן דערויף, — זיך און לערען נאָך אַ פאָר יאָהר! מילא, איד בין שוין געוואוינט, אז מיד הערט מען נישט. מאַכט זיך אָבער צווישען טאַטען מיט'ן זוהן מחלוקת. דער טאַטע הייסט קויפען, נעמט ער און פארקויפט, און פארקעהרט. היינטיגע צייטען: די אייער זענען שטענדיג קליגער פאָר די היינער... איז ער דאָד אָבער מ י י ז איידעם, און בטבע אַ כשר'ער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציהט ער זיך אויס קיין ראַכאָוו. דאָכט זיך, גלייך? ביי דער וויקסעל! פאַלט ער אַריין נישט, חלילה, מיט'ן מסחר. נאָר פארקעהרט, דאָס געשעפט געהט קיין מעשה נישט. נאָר גאָר אַ זייטיגע זאָד! מאַכט זיך אין ראַכאָוו אַ שרפה. יאָגט די פאַליציי, מען זאָל ראַטעווען. שטעהט אַ טויבער איד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון איהם. קומט אָן אַ נייער סטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אז דער איד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — אַ מורד במלכות, דערלאַנגט ער איהם אין קאַרק. איז דאָד מיינ איידעם אַ ברען פון אַ יונג, קאָן ער קיין עולות נישט ליידען, נעמט ער זיך אָן. צום שלים־מזל קאָן ער אַביסעל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגען. אַ וואָרט צו אַ וואָרט —

הוה, פאָהרט ער זיך אוועק, און לאַזט איהם איבער דאָס מילכינגס —
 עטליכע און זעכציג קיה, שאַרט ער! דער פריץ דאַרף וואָס אַמאָל
 מעהר געלט — ווערט פון יוסלען — יוסף הייסט ער — אן אַרענ־
 דאַר; צוויי דערפער! אַז נאָט וויל! האָט ער אַ מאַכטער, דער
 יוסף, אַ מיידעל אפילו נישט זעהר קיין שעהנס, — קעגען מיינע —
 כקוף בפני אדם... נאָר געטוישט וואָלט איד מיד. אַ שטילס, אַ
 פרומס, אן אמת־בעל־בתי'ש קינד. איד ווייס נישט, ווי עס קומט
 נאָר אין דאַרף אַרײַן צו אַזאַ עם האַרץ! אַ ווייב האָט ער — עט
 אַיך וויל נישט באַרעדען, נאָר אין אַ איריש הויז אַרײַן קאָן מען
 זי נישט לאָזען. אַז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפט, האַבען
 די ווייבער אין שול דעם גיהנום — אן אויפגעקומען (אַמאָל אַ
 שפּחה געווען) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע — אַז
 גאָט וויל, געראַטען קינדער אויך. איהר האָט געזאָלט זעהן איהר
 דאַוונען אַלע אין דער פריה; איהר הכנסת־אורחים, אַז עמיץ קומט
 אין דאַרף אַרײַן; איהר דרך ארץ פאַר אַ איד אַ למדן... וואָס זאָל
 איד אייך זאָגען? אַ ברכה פון גאָט. קומט ער אַמאָל, דער יוסל,
 דאַכט זיך ראש השנה צי סכות, צו מיר צו אויף דער מזרח־וואַנט
 אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר' חיים, איד גיב אַלף קאַרבען! —
 בנימין, הייסט עס, איז איהם אין די אויגען אַרײַנגעפאַלען... מען
 האָט נאָך דאַמאָלט נישט געוואוסט, וואָס אין איהם שטעקט. און
 אַ שעהן אינגעל איז ער געווען און מיט אַ רחמנות־פנימ'ס... מילא,
 וואָס זאָל איד אייך זאָגען, ווערט מיר הייס אין אַלע אברים, יא,
 טאַקע ראש השנה איז עס געוואָדען. פאַר'ן למנצח, מען האָט
 געוואָרט אויפ'ן בעל־תקיעה... זאָג איד איהם: „נישט אַצינד איז
 די צייט!“ איד וויל דאָך נישט צופאַלען, ווי צו אַ הייסער בולקע.
 „נאָר יוס־טיב — זאָג איד — שיק אַ שדכן!“ איד זאָג איהם „דו“,
 איד קען דאָך איהם, זינט ער איז נאָך ווייס־איד־וואָס געווען —
 ביים בעקער גענעכטיגט, געוואָלט זיך פאַר אַ באַהעלפער שטעלען,
 און האָט זיך קיין עברי נישט געקאַנט אויסלערנען... שיקט ער נאָך
 יוס־טוב אַ שדכן, מײַן בנימין, פאַרשטעהט זיך, שטעלט זיך קאָ־
 פויר; זי, עליה השלום, איז שוין נאָך שוואַך געווען, האַלט זי מיט
 בנימין'ען. אַהער, אהין, איד ווער דערווייל געוואָר, אַז דער אייגענ־
 נער שדכן האָט איבערגעדריעהט דעם עסק אויף אַ שדוך פון וואַר־
 שוי, מיט אַ פלייש־הענדלעך. אפשר קענט איהר איהם, רעגענבויר־

גען הייסט ער. נו, פארפאלען, נישט קיין זונג אפנים. ווער איד יענע וואָך געוואָר, אז דער אייגענער רעגענבויען שמעלט צו פלייש אין תפיסה אריין און איז אַ קרוב למלכות — אויסגעקאכט מיט אלע קנעפ. דארף איד דאָך וועגען דער שול א פראַטעקציע. פרעג איד מיד נאָך — עם האָט מיד געקאָסט גענוג געזונט און טרחא, — וואו דאָס פאַרפאַלק וואוינט, און לאָז מיד אַהין. זי קען דאָך מיד, וועט זי בעמען דעם מאן; ער — דעם פאַטער, אפשר וועט עם פועל-יוצא זיין. זאָל כאָטש זיין אַן עק; אַדער עפענען, אַדער אַפּ זאָגען! לאָמיר נישט הענגען אין דער לופטען. וועט מען מיר אַפּ זאָגען — לאָז איד מיד צופוס קיין אַפט. דאַרט, ווי עם איז, וועט מען מיד נישט לאָזען אויסגעהן אין דחקות. וואַרשוי איז דאָך אַ תהום! קום איד אַהין — לאָזט זיך וועגען פראַטעקציע אויס א בוידעם, עם איז גאַרנישט דאָס פאַר. מיין עסק איז אין ראַטהוין, און ער שמעלט צו צום פאָוויאַק... עם איז גאַרנישט דאָס, אַ שפּאַס — וואַרשוי!

דערווייל האָט מען מיד פאַרבעמען אויף שבת. ער אפילו נישט. אַ וואַרשעווער פראַנט, און איד — איהר זעהט דאָך! קוקט ער אויף מיר ווי אַ האָהן אין בני אדם — ער וואוינט דאָך אויף דער מאַרשאַלאַקאווסקי גאַס! נאָר זי, זי ווייסט דאָך, ווער איד בין! חלש'ט זי, איד זאָל קומען. זאָלט איהר זעהען אַ בעל-בתי'שקייט! דריי שטובען מיט אַ קיך, געבעט מעבעל, און דער פאַטער איהרער שיקט פון דאַרף פיז אלעם גוטען: מעהל, היהנער, אינדיקעס — און זי איז אַ כשר'ע צנועה, אזא מין גוטסקייט, אזא אידישער חן... טראַגט אפילו נישט די אייגענע האָר... און דער בחור מוז זיך, איהר צוליעב, וואַשען צום עסען, מוז בענשען, זי לאָזט איהם נישט אַפּ... אַה!

טראַכט איד מיר — — נאָר וואָס העלפט דאָ טראַכטען? נישט באַשערט געווען! נאָר ביטער אויפ'ן האַרץ איז מיר גע' וואַרען. ווייס איד, צי מיין בנימין וועט אמאָל חתונה האַבען, און ווער זיין זונג וועט זיין?

מעהר אַהין געה איד נישט!

אויף א זומער-וואוינונג.

מקיים צו זיין דעם דאקטארס באפעהל, פארברענג איד א גאנץ
צען חודש אויף א זומער-וואוינונג...

נאָר אינגאנצען אַרויס אויפ'ן דאָרף האָט מיך דאָס האַרץ
נישט געלאָזט און די פּאַליציי נישט געראַטען, וואוין איד מיר אין
אָן עק פון א קליין שטערטעל, נישט ווייט פון וואַלד און טייך. אַ
שטוב האָב איד אָפּגערונגען ביי אַ געוויסען אברהם'ס סוחר.

גאַנץ אידישליך — שטרענג כשר און דאָך פּאַעטיש. איד
שפּאַציר אין וואַלד אין קלייב שוואַמען; באַרג דאָס קאַנדעל בייים
פישער און לאָז מיד איבער'ן טייך, אָדער זעץ מיד אויפ'ן ברעג און
כאַפּ פיש... יעדען פּאַרנאַכט הער איד די נאַכטיגאַל, מיט איין
וואַרט — אַ גזערו.

איינמאַל, — דעם צווייטען, צי דעם דריטען טאַג נאָך מיין
אַנקומען, — איד געה ציריק פון פריהמאַרגענדיגען וואַלד-שפּאַצ
ציר, און הערזעה ווי ר' אברהם'ס לויפט מיר אקעגען.

אַ בשורה טובה: תנאים שרייבט ער.

איד רעכענען, ער וויל אויך היינט מיינער פטור ווערען.

— זאָל איד זיין צו מזל, — ענטפער איד איהם מיט אַ שמייך
בעל — איד וועל איד נישט שטערען; איד וועל מיד שטיל אַרייני
כאַפען אין מיין צימער, איבערמון און געהן, עפעס אין מויל אַרייני
כאַפען, אין שטעדטעל אַריין.

— נייך, ניין! — האָט ר' אברהם'ס זיך חשק צו באַליידיגען.

— עסען מוז איד צוזאַמען מיט אַלע, נאָך די תנאים... עס
וועט זיין פיש און פלייש... דערווייל אָבער איז מיין שטוב פאַר
נומען.

די מוחתנת'טע מיט דער כלה איז דאָרט. ער האָט מיד גע
זוכט, געוואַלט נעמען דערויף רשות, און נישט געפונען...

— עס וועט נישט לאַנג דויערען, — טרייסט ער מיך, — זיי
טוען זיך שוין אָן.

— שאדט אויך נישט, בארוהיג איך איהם, — איך וועל מיר
 דא אפרוהען... פאר'ן הויז אויף דער באַנק.
 — א שעהנעם דאנק! — זאָגט ער און לויפט צוריק אין שטוב
 אַרײַן.
 איך זעץ מיך אונטער די פענסטער, אויף דער גראַזבאַנק,
 וואָס לויפט איבער דער גאַנצער לענג פון הויז.

געטראָפּען האָב איך פונקט צום פענסטער פון דער גרויסער
 מיטעל־שטוב; פון פענסטער רייסען זיך אַרויס ווילדע קולות מיט
 זלזלים.

איך ווער באַלד געוואַר אין וואָס עס געהט.
 שדכנים קריגען זיך, מחותנים לעגען זיך אַרײַן אין שלום, וויר
 לען מאַכען א פּשרה, און עס געהט נישט.
 יעדער צד שרייט: כלו שלי! יעדערער רעכענט זיך פאַר'ן
 אמת'ן שדכן; ער האָט אַנגעהויבען, ער האָט אויסגעפיהרט...
 איך רוק מיר אָן צום צווייטען פענסטער, צו מיין אייגען
 פענסטער.

— א גאַלד, טאַכטערשי, א גאַלד! — דעהער איך א צוגאַ
 סענעם קול. אַנגעטרענקט מיט אויפגעשוואַלען נחת.
 עס איז חנה'ס ר' אברהם'לס ווייבס, קול.
 עס הערט זיך א גערויש פון זיידען-צייג.
 — דו ביסט א גאַלד... דאָס קליידעל איז א גאַלד...
 ווייטער א גערויש פון זיידען-צייג.

— טאַכטערשי, וואו זענען מיינע אויגען געוועזען! איך בין
 דאָך גאַר אויף גאַר אויף דיר קיין מבינה נישט געווען! א פאַרנע
 מעניש, א פאַרבלענדעניש... עס זאָל דיר קיין עיז־הרע נישט
 שאדטען!

און אביסעל רוהיגער מאַכט זי:
 — הערסט, טאַכטער! — אסור זאל מיר זיין, — איך פאַרגיין
 גאַרנישט דעם מחותן אזא שנור! וואָס איז, פאַרדינט האָט ער עס?
 זיינע אבות האָבען זיך געמיהט? און די מחותנת — זי וועט דאָך
 נאָר די כּפּרה ווערען פאַר דיר!

— מאמעשי, — בעט זיך די כלה, — מען הערט דאך יעדעס ווארט.

אן אנדער קול האט זי היינט די כלה, ווייך און אזוי פייני קלינגענדיג.

— האב איך א פאק! וואס זאל איך מיד שעמען? נאָר ד א ס. הערסט דו, זאָג איך דיר; זאל ער זיך אונטערגארטלען, דער מחותן, פאַר'ן חתן מלבושים מוז ער געבען — כיד המלכות! פון אונטער דער חופה נעם איך דיר אפיר!

עס קומען אַרויס ביידע מחותנים.

ר' אברהם'ל מיט'ן שפיציגען בערדעל און שאַרפע אויגעלעך, און אן אַפגעלאזענער, בעל־בת'ישער איד מיט א ברייטער בלאַנדער באַרד און לאַנגע, געלבלעכע ברעמען.

— זאלען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנט, די עקשנים, — מאַכט ר' אברהם'ל, — זאלען זיי זיך די קעפּ אַפרייסען, — מיר וועלען דערוויייל מגביל זיין זמן החתונה.

— מיינעטוועגען...

— די חתונה... — ציהט ר' אברהם'ל.

— קאָן זיין למזל... העלפט פּויל אונטער דער מחותן.

— ולשעה מוצלחת —

— ווייסט איהר וואָס, ר' אברהם'ל, — דערמאנט זיך דער

מחותן, — איך האָב אייך געוואַלט... אייגענטליך, געוואַלט פרעגען...

נאָר ער ענדיגט אויך נישט. עס קומט אַרויס די מחותנת,

א אירענע אין די מיטעלע יאָהרען: א גלאַנצענדיג פנים, פליהענדיג

דיגע בענדער, טאַנצענדיגע, לאַנגגעקייטעלטע אוירינגלעך אין אַ

שרייענדיג העל קלייד מיט אומרוהיגע קאַנטראַפאלדען, וואָס וואַר-

פען זיך רעכטס און לינקס ביי יעדען טריט...

— ר' מחותן, — ווענדט זי זיך צו ר' אברהם'לען, — וואָס

האַט מען עפעס פאַרשפאַרט חתן־כלה אין די שטיבער... וואָס איז?

פאַר צייטענס איז עס? זיי מעגען זיך אַביסעל דורכגעהן פאַר'ן

הויז...

— ווייס איך? — שמייכלט ר' אברהם'ל — אין מיינע

צייטען האט מען זיך נישט אזוי נוהג געוועזען... מיין רחל'ען
האב איך א חודש נאך דער חתונה אין פנים אריין נישט געקאנט
קוקען... ווי מיינט איהר, מהותן ?

און אז דער מחותן לאָזט ארויס פון זיך אַ מרוק, נישט אַהין,
נישט אהער, ענדיגט ר' אברהם'ס :

— נו, מילא... אז די מחותנת וויל...

— אויף מיר די עברה, מחותן !

זי פאַרשווינדט, און עס באַווייזען זיך חתן-כלה. זיי געהען
פאַרביי, אַפּגערוקט איינס פון צווייטען... זי קוקט פאר זיך, אין
דער לופט אַריין, ער קוקט אויף די פיס און שטאַלפערט איבער
יעדער שטריו.

איך באַמערק ערשט רעכט די כלה. יונג איז זי און פריש :
אייגענמליך, צו פריש און צו יונג... נאָך אַ פאַרשלאָסענע רויז, עס
שלאָפט נאָך אין איהר די פרוי... נאָר מען זעהט שוין בחוש, אז
עס איז גענוג איין קוש (נאַטירליך, נישט פון דער מוטער) זי זאל
אויפּוואַכען, די רויז זאל זיך אויסוויקלען, צופלאַקערען, און די
יונגע, קוים געהויבענע ברוסט זאל שטורמען, דאָס יונגע בלוט זאל
אויפלאַבען און שלאָגען אין די אַדערען... און דאָך, חוה'ס טאַכט
טער : רוהיג קוקט זי זיך צו, ווי אינעוועניג אין איהר הויבט אַן
עפעס נייעס צו שפּראַצען, צו בליהען עפעס גאָר נייעס !... נייגעריג
קוקט זי, דאָך נישט דערשראָקען.

דערשראָקען איז ער ; אינגלעך אַנטוויקלען זיך לאַנגזאַמער, ער
זעהט פיעל קינדישער, אינגלישער אויס.
ביי די שליפּען, אונטער דער בלאַסליכער, פיין גערויטעלטער
הויט שפּרינגען טעליכע דינע, בלויע פעדים... דער בליק איז ווילד-
פאַרוואַנדערט, דערשראָקען.

דער פאַרשמעהט שוין נישט, וואָס עס געשיהט אין איהם,
וואָס עס ווערט אין איהם געבוירען... וואָס עס רייסט זיך, יאַכצט
און קלאַפט אזוי טיף אין יונגען האַרץ.

און איד קריג זיי ביידע לייעב ; אזוי ניי, אזוי פריש, אזוי
ערנסט, און דערביי אזוי קינדיש...

„פאַר'ן הייז“ האָט מען געזאָגט, און דאָך פאַרשווינדען זיי
דעכטס הינטער'ן וואַלד...

— היחנער־פרעסער... כל־בוֹ'ניק... מגושם... עוכר־ישראל...
האקען מיר איבער די געדאַנקען, די קולות פון די שדכנים.
איד רוק מיך נעהנטער צו די מחותנים, וואָס ווילען אַלץ עני
דינען דעם פריהער אַנגעהויבענעם שמועס.

— הכלל? — פרעגט אַביסעל אומגעדולדיג ר' אברהם'ל.

— יא, וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען, — האקט איבער דער
מחותן... עיקר שכחתי...

— וואָס, מחותן?

— איך האָב איך געוואָלט פרעגען, געוואָלט האָב איך...

— וועגען וואָס? — פרעגט אומרוהיג ר' אברהם'ל.

— וועגען נדן... אַ י ד האָב געבראַכט מזומן...

— אַה!

— און איהר?

— איד, — שטאַמעלט ר' אברהם'ל, — כמעט... נ י ש ט
אינגאַנצען.

— דאַס הייסט?

— צוויי הונדערט מזומן...

דער מחותן פאַרקרימט זיך!

— אויף דער רעשט, — ענדיגט ר' אברהם'ל — א וועקסעל;
איד קאַן צוגעבען א חרם קוויטעל.

— א וועקסעל, — ענטפערט קאַלט דער מחותן, — איז נישט
קיין מזומן... אין די ראשי פרקים שטעהט: במזומנים, במזומנים...

— אמת... — איז ר' אברהם'ל מודה, — נאָר איהר ווייסט
דאָך... סוחר'יש געלט... צישפרייט... צווייהט... אירער מען נעמט
צוזאַמען.

דיקע טראַפען שווייס באווייזען זיך איהם אויף די איינגעפאַ־
לעגע באַקען.

— פיער חדשים נאָך ראשי פרקים...

— איז פיער — — —

— קיין וועקסעל נעם איד נישט, — שניידט אָפּ דער מחותן
נאָך קעלטער און וויל זיך אויפהויבען פון באַנק.

ר' אברהם'ס פארהאלט איהם ביי דער פאלע.
 — מחותן, — זאגט ער מיט א הייסען אטעם — מאכט נישט
 לייטען געלעכטער... איהר ווייסט, איד בין א בטוח... איהר ווייסט,
 אז איד בין, ברוד השם, אן עושר...
 — וועקסעל איז נישט קיין מזומן.
 — ווילט איהר, הייסט עס, איד זאל אצינד געהן אין שטעדטעל
 אריין... וואס? תוד כדי דבור געהן אין שטעדטעל אריין שאפען
 זיד געלט! וואס? קריגען, דאכט זיד, וועל איד, ברוד השם: —
 — אודאי וויל איד... — שמייכלט דער מחותן.
 — נו, אז איהר ווילט, וויל איד נישט!
 — להכעים?
 — להכעים.
 אצינד ווערט דער מחותן ביין! ער שפרינגט אויף ווי געביסען.
 בלאס, מיט ברענענדיגע אויגען, און רופט:
 — שמואל!
 און, אז קיינער ענטפערט נישט, שרייט ער נאך העכער:
 — שמואל, שמואל!
 עס הערט זיד א ציטעריגער קול פון דער רעכטער זייט וואלד:
 — וואס, טאטעשי?
 דער כעס ביים מחותן וואקסט.
 — אהער זאלסט דו געהן, שייגען איינער, אז א טאטע
 רופט! די מינוט, הערסט?
 שמואל באווייזט זיד.
 ער לויפט אהן אטעם; די כלה לויפט איהם נאך פארוואונד
 דערט, דערשראקען, מיט ברייט געעפענטע אויגען.
 — מיט א פרעמד מיידעל — שפאצירט מען נישט! הערסט?
 עס איז שוין נישט דיין כלה! די מינוט געה אהיים... טו אויס די
 שבת'דיגע קאפאטע, נעם די וואכענדיגע און היידא — אין בית
 המדרש אריין...
 — וואו ביסטו, — רופט ער צו דער שטוב, — שפרינצע?
 פארשטיינערט שטעהט דער חתן, די כלה לאזט ארויס א גע-
 ווייז...

דערשלאָגען, פאַרלוירען שטעהט ר' אברהם'ס...

אויפ'ן ברעג פון טייד זיץ איד, איז שאַמען פון וואַלד.
בלוטיג איז אונטערגעגאַנגען די זון, זילבערען בלאַס איז אַרויס-
געשוואומען די לבנה...

אין קריסטאָלענעם וואַסער־שפיגעל שלאָגט זיך אָפּ דער הי-
מעל... און דער אָפגעשפיגעלטער זעהט מיר אויס שענער, פיינער
און עכטער... אַ שאַד וואָס ער צורייסט זיך אָפּט! אַ שטיל וויכ-
טעל טרייבט, דער וואַסער־שפיגעל ריטשט זיך, רונצעלט, שרומפט
אייין...

שטיל רוישען די בלעטער, שטיל ציטערען די וואַסער־רעדלעך
אויפ'ן טייד... שטיל גיסען אויס די בלומען זייער אַמעם, שטיל...
פון ווייטען, טרילערט עפעס אַ פויגעל...

איד זיץ ווי פאַר'כשוף'ט... איד אַטעם אויף אַ נייער וועלט,
אין אַן אַנדערער, ריינער, הייליגער לופט. פריש איז דאָ אַלץ און
ניי, ווי ערשט פון באשעפערס הענט אַרויס...

עס בענקט זיך דאָ אַזוי זיס... מען קריגט דאָ אַלץ אַזוי ווייכ-
הערציג ליעב, עס גיסט זיך אַזוי אַלץ צוזאַמען מיט דער נשמה...
אַ שוואַרצער פלעק באווייזט זיך אויפ'ן טייכעל פון ווייטען...
אַ קליינער פישער־קאהן... דאָס וואַסער רוישט עס ליעבליך אַרום,
עס באַוואַרפט עס מיט'ן שוים ווי מיט ווייסע, דראַבנע בלימלעך,
און די פאַליע לעכצט און קושט עס אויס אַלע גלידער...
מיין באַקאַנטער וואַסיל, אַ יונגער פישער, רודערט און זינגט:

מיין הימעל, מיין הימעל — דיון פנים,
די אויגען דיינע — די שטערען.
דער ריינסטער קלאַנג פון גז־עדן
לאַזט אין דיון שטימע זיך הערען...

דו ביסט מיין ליעב, מיין נשמה,
צי וואַלט איד אַהן דיר דען געלעבט?
פון דיינע, די ליכטיגע שטראַלען
איז זי, מיין נשמה, געוועבט!

דו ביסט מיין ליעב' און מיין ליידען!
 פון הארפע דער גאלדענסטער קלאנג!
 פון די ליפען, פון די ינע דער כשוף —
 דאס איז מיין איינציג געזאנג!

ער זינגט שוין נישט און דאס ליעד ציטערט מיר נאך אין די
 אויערען...

דאס זעלבע איז מיט'ן טייד, מיט'ן וואלד... יעדעס בלאט,
 יעדעס רעדעל איבער'ן וואסער זינגט עס... דאסזעלבע טרילערט
 פון ווייטען די שטילע, זיסע נאכטינאל; מיט דעמזעלבען אטעם
 יעדע בלום... אלץ איז צוזאמענגעגאסען אין א י י ו פארלאנגען,
 איין בענקעניש, איין נשמה...
 דאס שיפעל גלייכט זיך אויס מיט מיר, א ניי ליעדעל קלינגט,
 שאמיסאס באקאנט ליעדעל:

געדענקסט דו די נאכט, ווען פאר'כשוף'ט
 מיר זענען ביזאמען געזעסען;
 אויסער אין הימעל די שטערען
 פון אלע, פון אלע פארגעסען!

די שטערען, די וועל'ן ניש' דערצעהלען!
 מיר האבען זיך לענגער פארוויילט...
 פאלט פונקט פון הימעל א שטערן,
 און האט עס די וועלען פארצעהלט...

עס טאנצען די לוסטיגע וועלען,
 גאט האט זיי א מעשה באשערט!
 זיי טאנצען פאר שמחה און קלאטשען,
 דער רודער האט אונטערגעהערט!

דער רודער, דער פרומאק, דער רודער,
 ער סקריפעט פאר כעס, פאר פארדראס!
 דער רודער, ער ליידט נישט קיין עולות,
 א פ ז זאגט ער אויס דעם מאטראז!

דער מאַכט שוין דערפון זיך אַ ליעד'ל,
באַלד ווערט דאָס ליעדעל פאַרשפּרייט!
געווען איז אמאָל אַ געהיימניש,
היינט זינגען עס קינד שוין און קייט!

ער פאַרשווייגט... דיקער און הייסער ווערט די לופט, דיקער
און דעמפיגער דאָס בלוט ביי מיר אין די אַדערען... איד בין ווי
באַרוישט, און אזוי, דאָכט זיך מיר, איז אַלץ אַרום מיר...
באַלד פּלאַצט דאָך דער כּשוף; אַפּגעשוואַמען אַ וויילע
שטיף, הויבט וואַסיל אַן אַ דריט ליעד, אַ פּאַלקס-ליעד, אַ פרעה-
ליכס:

קוש מיר, מיין טייערע, האַלז מיר!
קוק נישט אויף מענשען גערייד!
די ליעבשאַפט איז איבער'ן לעבען
ווי'ן גאַלדענער שליער פאַרשפּרייט!

— „אַ, לעבען מיינס. לעבען, איד שרעק מיר!
די מאַמע, זי טוט מיר אַן לייך!
פאַרוואָס איד שפּאַציר אַלץ באַזונדער,
די זכר'טעס פאַרוואָס איד מייך?“

אַ, קוש מיר און האַלז מיר, מיין ליעבע!
דער מאַמען זאָג: כ'האַב זיי נישט האַלד!
צושויבערט און מאַוס זענען אַלע,
איד איינע — אַ מיידעל — אַ גאַלד!

— „איד שרעק מיר, איד שרעק, מיין לעבען,
דער טאַטע, דער טוט מיר אַן לייך;
פאַרוואָס איד בין ווילד ווי אַ סאַרנע,
בחורים פאַרוואָס איד מייך?“

האַלז מיר, אַ, לעבען מיינס, קוש מיר!
זאָג איהם: ווייל קיינער געפעלט!
פּויערען-פּאַלק זענען זיי אַלע,
איד וויל אַ פּישער — אַ העלד.

— „איד שרעק מיר, מיין לעבען, איד ציטער!
 די באבע, זי טוט מיר אן לייך!
 זי זאגט, איד ווער אלעמאל דיקער;
 עס פלאצט אויפ'ן לייב מיר דאס קלייד!“

— „אוי, ס'איז ווי בוימאויל אויף וואסער!
 שוין נישט צו באהאלטען אצינד!
 נאך א קוש גיב מיר, מיין לעבען,
 און זיי מיר אויף אייביג געזונט...“

עס בלייבט ווייטער שטיל, און אלץ בלייבט שטיל, דאס הארץ
 מיינס אויך... —

— כא, כא, כא!

קלינגט פלוצים אויף א געלעכטער... ווער לאכט? איד, צי
 אלץ ארום מיר?

אלץ לאכט, דער שעלמישער טייד, די בליצענדיגע שטערענדיג
 לעד... די אלטע לבנה לאכט... די בלומען ארום מיר קיכערען...
 וואס דען האסט דו געמיינט? ... אזוי איז עס... כא, כא, כא...
 די נאכטיגאל ענדערט אויך דעם טאן... ווי זי קנאקט אצינד...
 ווי פארשייט, ווי פרעד! —

מיר וועקט פלוצלונג ר' אברהם'לס קול.

— וואו זענט איהר, וואו? איד האב מיר שוין די פיס צו
 בראַכען אייד זוכענדיג...

און אז ער דערזעהט מיר —

— געענדיגט צום מזל... שוין טעלער געבראָכען...
 ער פארבעט מיר צו דער סעודה.

א י נ ה א ל ט :

זייט	רייזע בילדער
7	א. פאררעדע
8	ב. בטחון
10	ג. נאָר געה
12	ד. וואָס דארף א אידענע
14	ה. נומער 42
19	ו. דער משכיל
23	ז. דער טישאוויצער רב
26	ח. דערצהלמע מעשיות
36	ט. א אינגעלע
38	י. דער יארציעווער רב
42	יא. לאשמשאוו
44	יב. די ערשטע פרוואוו
48	יג. די צווייטע פרוואוו
50	יד. אין שוחט'ס הויז
53	טו. די סקולער רבי'צין
57	טז. אסעקורירט
60	יז. דער נשרף
64	יח. דער עמיגראנט
66	יט. דער משוגע'נער
69	כ. בלאנקעטען
70	כא. דער לַמ'דיוו'ניק
74	כב. דער מסר
78	כ' בערעל
85	דער נדבן

זייט

95	— — — — —	דאָס וואַסערל
108	— — — — —	די טויטע שטאָדט
121	— — — — —	אייזיק'ל שחט
141	— — — — —	דער פאַרשאַלטענער ברונען
153	— — — — —	דער דראַנג
158	— — — — —	צום עולם התהו
165	— — — — —	אין פאַסט־וואַגען
186	— — — — —	חתונה געהאט
212	— — — — —	האשה מרת חנה
256	— — — — —	משיח'ס צייטען
265	— — — — —	נחת פון קינדער
276	— — — — —	אויף א זומער־וואוינונג

